28002

MENTOR

DIJAŠKI LIST
18. LETNIK

226.

ŠTEVO TONČIČ

Uredil
Blaž Poznič

Ljubljana 1930 - 31

Izdala Prosvetna zveza v Ljubljani
Tiskala tiskarna »SLOVENIJA« v Ljubljani

Kazalo

Pesmi.

Str.

Brnčić-Vanjuša, Pojoče temine 62
— Noč 152
— Bele noči 152
Hladnov, Zimska pesem 162
Ivanuška, Robovi 59
— Zvezde medlijo 151
— Jesenski vzdih 153
Iztok, Ti ali jaz? 35
— Balada 62
— Ves sem utonil v večer 151
— Žalostna 151
— Nočna melodija 152
— Odpusti! 152
— Bom stopil na goro 168
Nevihta Gašper, Črna pesem 37
— Molitev 117, 199
— Kako bi proč 211
Radovanov, Slepčeva prošnja 151
— Pesem dreves 164
— Ob grobu 176
Severni Olaf, Trgatev 55
— Večer 90
— Gozd šumi 147
— Ave Maria 163
— Zimska balada 165
Vene Ant., Bolečina 32
Vladimir, Svečnica 137
— Pomenkarju 163
— Božič 165

Proza in poučni članki

Berger Br., Moji mamici 37
Bizjak V., Kako sem zaslužil v počitnicah dva ‚jurja' 165
Bohinec, dr. V., Ob dveh mejnikih . . 19
Brnčić-Vanjuša, Tujina 22
— Silvije Strahimir Kranjčević 125
Brnčić-Vanjuša, Vojislav J. Ilić 173
— Mih. Nikolić. Vlad. Vidrić 211
Capricornus, Popotni spomini 218
D. I., O vprašanju slov. književnega jezika 14
D. I., O medsebojnem razmerju slovanskih narodov 59
D. I., »Naša doba« o vprašanju slov. književnega jezika 203
Dolenec Iv., Na valeti 118
Finžgar Fr. S., O poklicu s posebnim ozirom na duhovniški poklic 113
Horn P., Človek in priložnost 136
— Volja in uspeh 177
— Točnost — pogoj za uspeh . . 216
Jelenka, Moj »Miško« 145
— Povest mladenke 157
Kranjec S., Božič na bizantinskem dvoru 79
Krstnik Iv., V solnčni Dubrovnik . 27, 55
Matija Kračmanov Valjavec. Ob 100 letnici rojstva 161
Mlakar Janko, Spomini 1, 49, 73, 97, 169, 193
Nevihta G., Dva centimetra dolg svinčnik 207
Ojstrovec Iv., Na božične počitnice . . . 89
P. J., Na zapečku 150
Petelin St., V. Emoni 200
Savnik, dr. R., Na obisku pri naši južni sosedi 83, 106, 179
Smolej V., Ob srebrnem jubileju šentviškega zavoda 33
Smolej V., Mesto ob Vltavi 130
Šedivy Jan, Naše dijaštvo in slovansko vprašanje 30
Šestdesetletnica Fr. S. Finžgarja 110
Študijske črte za slov. šolsko stilistiko in poetiko 129, 183, 206
Vladimir, Vseh vernih duš dan . . . 154
— Božična misel 154
— Planika 154
— Ljubezen in sovraštvo . . . 155
Volgarevskij Iljuša, Pri Gospe sveti . . 36
Volk Peter, Zgodba o lepi Vidi 148

Drobno blago

Črna deska 47, 72, 96, 144, 168, 192, 231
Dijaški šah 43, 68, 94, 225
Knjige in časopisi 40, 63, 138, 185, 226
Literarni pomenki 39, 65, 93, 240, 156, 187, 224
Mali vedež 142, 189, 228
Slovanski vestnik. 43, 67, 188
Uganke 46, 72, 95, 192
Za dobro voljo 45, 71, 91, 142, 189, 228

Slike

	Str.
Finžgar Fr. S. (Justinov lesorez)	111
Fotografski posnetki:	
Tromejnik na Peči	20
Tromejnik pri Srebrnem bregu	21
Škofijski zavodi v Št. Vidu	33
Gospa sveta	36
Solun pred balkansko vojno	86
Iz modernega Soluna	87
Vrh Olimpa	106
Atene z Akropolo	108
Hradčani	131
Boj študentov s Švedi l. 1648. (po sliki)	133
Skupina dijakov pred Valjavčevo rojstno hišo	161
Jordan Vl., Ilustracije	4, 9, 53, 75, 99, 164, 165, 181
Justin E., Lesorezi	27, 28, 29, 58, 59, 91, 92, 110, 111, 112, 142, 143
Kocjančič, Linorez	89
Kregar K., Slike:	
Hrepenenje	151
Deklica	153
Prošnje	153
Sv. Stanislav	155
Načrt rimske Emone	200
Portreti:	
Silv. Strahim. Kranjčević	125
Vojisl. J. Ilić	173
Mih. Nikolić	211
Vlad. Vidrić	214
Pregelj M., Hudič maliči pisatelju roko	163
Uršič Fr., Karikature	46, 71
Vladimir, Pomenkarju	163

MENTOR

18. LETNIK SEPTEMBER - OKTOBER 1930 ŠTEV. 1-2

STEVO TONCIC

Janko Mlakar:

Spomini.

Uvod k uvodu.

Čemu sem spisal Spomine? Saj nisem ne umetnik ne politik ne vojskovodja ne predsednik kake republike, skratka, odkar sem v pokoju, nisem sploh nič. Pa sem vendar spisal Spomine!

No, k temu — kakor zdaj vidim — brezplodnemu koraku me je zapeljala želja po — Ameriki.

Neki znanec me je povabil, naj pridem tja čez lužo; pozabil pa je vabilu priložiti vozni listek. Zato sem si ga hotel sam nabaviti. Taka reč pa stane precej denarja, kajti nisem med tistimi srečnimi ljudmi, ki potujejo na tuje stroške in dobe za svoj trud še nekaj povrh. Plačal sem doslej še vsako potovanje, celo tisto prvo, ki sem ga naredil kot absolvent ljudske šole na Šmarno goro.

Ko tako premišljujem, kje bi dobil denar za Ameriko, se spomnim, da je slavni francoski državnik Clemenceau dobil za svoje Spomine 700.000 frankov, kakor sem nekje bral. In sem že sedel za mizo ter hitel pisati Spomine. Čeprav nisem Clemenceau, sem vendar upal, da bom prodal svoje Spomine vsaj za en odstotek njegovega skupička. Pa kaj sem doživel?

Spisane Spomine vtaknem zadaj v hlačni žep, vzamem aktovko, da bi imel kam spraviti denar in odidem po kupčiji. Sklenil sem obrati vsa založništva in prodati tam, kjer bi največ ponujali. Bil sem povsod prijazno sprejet in hladno, da ne rečem neprijazno, odpravljen. Govorili so vsi enako, kakor bi bili naučeni.

»A tako, zaradi Spominov ste prišli? O, s temi vam prav lahko in radi postrežemo. Imamo jih v zalogi več vrst. Ali želite morda Lavtižarjeve, Šukljetove, Hribarjeve, Jakopičeve, Danilove . . .?«

Ponujali so mi jih kakor natakar pečenke. Ko sem pa povedal, da Spominov ne kupujem, ampak da jih prodajam, so postali gospodje namah mrzli ko led. In tako sem se vrnil domov s Spomini v hlačnem žepu in prazno aktovko pod pazduho, Amerika pa je ginila z obzorja bolj in bolj.

Čutil sem se ponižanega in razžaljenega. Kar se mi še nekaj posveti v glavi. Mentorjev urednik me je namreč pri neki priliki prosil, da bi mu kaj napisal za njegov list. Kaj ko bi mu ponudil Spomine? Da bi mi radi prebridkih skušenj pogum ne upadel, nisem nič dalje premišljeval, marveč sem takoj drl v uredništvo. Aktovko pa sem to pot pustil previdno doma.

»A tako, prinesli ste mi Spomine,« je dejal urednik in listal po rokopisu. »No, če bo kaj vredno, bomo pa priobčili.«

»Koliko pa pri vas za tiskano polo . . .«

»Kar se pa tiče honorarja,« me prekine urednik, »se pa zmenimo po-

zneje. Ako bo stvar dijakom ugajala, vam bomo tiskali Spomine popolnoma zastonj in ne bomo terjali od vas nikakršne odškodnine.«

Zbogom Amerika!

Uvod.

Moji Spomini so res spomini, kajti pišem jih iz spomina. Nimam ne zapiskov ne dnevnika ne pisem. Dnevnika nisem nikdar pisal, pisma pa sproti mečem stran, pozimi v peč, poleti v štedilnik. Vem, da je to za Spomine velika škoda, toda po toči zvoniti je prepozno. Zapravil sem pa na ta način veliko dragocene snovi.

Imel sem namreč ozke stike s Prešernom, Cimpermanom, Levstikom in drugimi. Kako in kakšne, vam bom že povedal pozneje. Ni izključeno, da bom s svojimi spomini na te in druge može še našim slovstvenim zgodovinarjem precej štreno zmešal.

Ker pišem samo iz spomina, moji Spomini niso bogati. Zato sem jim pa napisal kar dva uvoda.

»Slišja.«

Nekateri začenjajo Spomine z rojstnimi podatki. Jaz seveda, ki pišem iz spomina, tega ne morem storiti. Prav nič se ne spominjam ne svojega rojstva ne okoliščin, ki so bile z njim v zvezi. Sem bil pač takrat še premajhen, pa tudi dolgo je že, odkar sem se rodil.

Kaj sem počel, ko še nisem hodil v šolo, ne vem več dosti. Samo toliko se spominjam, da sem bil jaz kriv vsega, kar se je doma napačnega zgodilo in zato seveda tudi primerno »nagrajen«. Zlasti en dogodek mi je ostal dobro v spominu.

Brat in inštruktor sta sedela za mizo vsa zatopljena v tajnosti latinske slovnice. Da bi se delj časa učila in ne vstala prehitro, zlezem neopažen pod mizo in jima zvežem noge. Ker pa nisem dobro videl, sem jih nekoliko zamenjal. In tako se je ena inštruktorjeva noga zamešala med bratove in nasprotno. Potem sem čakal ob peči, kdaj bosta vstala.

Točno ob šestih se je inštruktor dvignil, vstal pa ni, ker mu je bil brat napoti. Bilo je res zabavno, kako sta potem iskala pod mizo svoje noge. Jaz sem se seveda na ves glas smejal, ker sem že takrat imel smisel za šalo. Žal da ga doma niso imeli. Tisti večer sem dobil nagrado od več strani. Ko sem se iztrgal bratu in inštruktorju, sem padel v roke očetu in slednjič tudi mati ni hotela delati izjeme, že iz vzajemnosti ne.

»Da bi že saj v šolo šel, potem bo doma mir.« Te besede mi še sedaj zvene v ušesih, tolikokrat sem jih slišal v tistih otroških letih. Kako bi bili lahko imeli mir pred menoj brez šole. Pustili naj bi me, da bi se bil potepal. Tega opravila sem namreč bil izvrstno vešč že v prav zgodnji mladosti.

Po rojstnem listu sem 25. junija anno Domini 1880. spolnil šest let in v septembru potem sem šel v šolo.

Takrat smo vse drugače govorili kakor dandanes. Za abecedarje so v Ljubljani skrbele tri »šule«: ibungšula (vadnica), šenklavška šula (I. mestna) in Graben (II. mestna šola). Vsaka teh šol je bila razdeljena v »klase«, kjer so otroci pisali z »grifelni«[1] na tablice, ali pa s »štilčki«,[2] na katerih so bili nasajeni »štolci«,[3] v »teke«[4].

[1] Iz nemškega der Griffel kamenček.
[2] Der (Feder)stil držalo.
[3] Die Stahl(feder) jekleno pero.
[4] Zvezek.

Učitelja smo v šoli uradno nagovarjali z glagolom »slišja« in ne »gospod učitelj«, ali pa smo ga klicali po njegovem imenu, če ni imel kakega posebnega »častnega« priimka.

Oče me je peljal v šolo na vadnico, nameščeno takrat še v stari gimnaziji na sedanjem Vodnikovem trgu. Danes, ko to pišem, se mi zdi, da je moj oče bolehal na — megalomaniji. Kajti naša družina je spadala med »gmen« ljudi. To je bilo pa slabo priporočilo za vadnico, kar bi bil oče moral vedeti. Ker pa ni vedel, sva se osmešila. Ravnatelj naju je strogo premeril od nog do glave, vprašal očeta po poklicu in odločil, da ni več prostora, seveda samo zame, kar je pa zamolčal. Oče se je jezil, jaz pa ne. Počutil sem se namreč dosti bolje med »barabcami« kakor med »gosposkimi«. No, in barabic je bilo na Grabnu, kamor me je oče potem vpisal, dosti. Sem so bili namreč všolani otroci iz Trnovega, Žabjeka, Kurje vasi in z Glinc. Iz mesta jih je le malo hodilo na Graben. »Gosposke« otroke je prevzela vadnica, manj gosposke pa šenklavška šola, na Graben so morali torej le »gmen« otroci, kar jih je stanovalo od magistrata v smeri proti Sv. Jakobu.

Takrat so bili v Ljubljani stanovi strogo ločeni. Najimenitnejši so bili »ofcerji«, za njimi so prišli »pejomterji« (uradniki), nato pa »štacnarji«, pa samo tisti, ki so imeli svoje hiše. Vsi drugi pa so bili »gmen« ljudje, zlasti obrtniki in »ajzenponerji«. Posamezni stanovi niso med seboj občevali, prav tako tudi ne mi otroci, razen kadar smo se zmerjali, kar se je sicer »Pohtibulo« (Tivoli) večkrat dogajalo. Oficirskim smo nagajali, da hodijo njih očetje v Kazino vodo pit, ker nimajo za vino, uradniške smo pa nažgali z »lačenbergarji«, oboje skupaj pa smo zmerjali z nemčurji.

V prvem razredu na Grabnu sem se prav dobro počutil. Učil nas je neki Pavlin, ki je že davno umrl. Mož nas je takoj odvadil vsega nepotrebnega vpraševanja, s kakršnim otroci našega časa večkrat preskušajo učiteljevo potrpežljivost. Nekoč sem prepisal na tablico pet črk, katere je bil učitelj kot vzorec napisal na šolsko tablo. Nato pa dvignem roko: »Slišja, prosim, ali naj še enkrat prepišem?« Učitelj mi je odgovoril z zaušnico in s pripombo, naj nikar tako neumno ne sprašujem. Razumel sem ga takoj in toliko časa pisal, da sem vso tablico počečkal. Vprašal pa nisem kaj takega potem nikdar več, ne Pavlina ne koga drugega.

Nazornega nauka nismo imeli, pa ga tudi nismo potrebovali. Nam ni bilo treba nagačenim mačkam tipati zob in krempljev, kajti v boju z živimi smo zadostikrat odnesli manjše in večje praske. Ves čas učenja se je porabil za verouk, za slovensko in nemško branje, za pisanje in računstvo. Zato smo pa tisti, ki smo bili ob koncu leta »sposobni za bližnji višji razred«, znali gladko brati in pisati, slovensko in nemško, in do dvajset računati.

Dan spričeval se nam je zdel kaj slovesen. V vsak razred je prišel vodja Belar, nas primerno nagovoril, in prebral nato iz »zlatih bukev« imena odličnjakov. Ti so prišli pred klopi in so bili še posebej pohvaljeni. V prvem razredu sem bil tudi jaz med njimi. To pa je bilo tudi prvikrat in zadnjikrat, da sem zašel med odličnjake.

Pezdir.

Že v prvem razredu sem veljal za pretepača. S tem se mi je pa godila velika krivica. Začel nisem skoraj nikdar jaz, zlasti če je bil nasprotnik močnejši od mene. Res pa je, da sem za eno vrnil dve, naj je bila že klofuta ali brca. Tega pa nisem delal iz maščevalnosti, marveč radi poštenosti, da nisem ostajal nasprotniku kaj dolžan.

Moja pot v šolo in iz šole je bila skoraj vedno bojna pot. Zato sem

malokaterikrat prišel domov cel. Za lase, ki mi jih je kdo izpulil, za praske in bunke, ki sem jih odnesel s teh slavnih mejdanov, mi ni bilo žal, pač pa mi je bilo hudo, če sem si raztrgal obleko. Mati jo je sicer vselej zašila, toda prej jo je še s palico temeljito razprašila. Pri tem se ji je pa tako mudilo, da se nisem nikdar utegnil sleči in je že mahala s palico po obleki, ko sem jo imel še na sebi.

Zaradi brc in klofut na cesti me doma nihče ni miloval, in naj sem jih prejel še tako po nedolžnem. V tem sem bil popolnoma osamel. Ta osamelost mi je pri neki priliki, ki je v zvezi z naslovom tega poglavja, zelo hudo dela.

Kakor sem omenil, sem bil v prvem razredu jako priden. Nisem se učil brati samo v šoli in doma, marveč tudi po ulicah. Iz šole grede sem bral n. pr. vse napise, glasno, kakor nam je to naš »slišja« priporočal.

Neko dopoldne grem iz šole ne po Bregu, ampak Za vodo mimo Stare krame. Tu se ustavim najprej pri starih puškah in vprašam prodajalca, koliko stane »ena taka flinta«.

»Smrkavec, palico si odreži, pa boš imel flinto.« Za ta prijazni odgovor sem pokazal trgovcu jezik, četudi so me doma učili, da se sme jezik pokazati samo — zdravniku. Po stari navadi vseh šibkih in zatiranih sem možu, seveda iz primerne razdalje tudi izjavil, da je v mojih očeh baraba. Po mojem mnenju je bila ta izjava popolnoma umestna, ne pa tako po puškarjevem, ki mi je pomagal, da sem prišel kaj hitro do stopnic na Železni most, takrat smo mu rekli šuštarski. Nad stopnicami na zidu je visela tabla z napisom »I. Pezdir, čevljar«. Jaz sem to priliko takoj porabil za vajo v branju.

Stopal sem počasi po stopnicah in bral: P-e-e-e-z-d-i-i-i-r. Do »čevljarja« pa nisem več prišel. Komaj sem prebral »Pezdirja«, je bil že sam mojster zunaj.

»Čakaj, jaz ti pokažem Pezdirja,« je zakričal nad mano, me zgrabil za pas in me začel kneftrati. To pretepanje pa je bilo čisto brez potrebe. Prav prejšno popoldne mi je namreč mati hlače temeljito izprašila, ker sem bil prinesel domov desni rokav v žepu, namesto na roki.

Kadar sem jih kje dobil, sem jih doma navadno zatajil, če sem jih le mogel. Kajti prvi izdaji, zlasti če jo je izdala šola, je redno sledila druga pomnožena domača izdaja. To pot sem bil pa tako prepričan o vnebovpijoči krivici, ki se mi je bila zgodila, da sem glasno pritulil domov. Toda doma niso imeli res nikdar smisla za moje gorje.

Mati me je takoj ogledala, če so vsi rokavi in hlačnice celi in na svojem mestu, potem je pa rekla (nekam zadovoljno, ker nisem prišel domov raztrgan): »Drugič pa pusti Pezdirja v miru.«

S tem je bila zanjo stvar končana. Zame pa ne. Ker nisem našel pri starših razumevanja, sem potožil svojo bol hišnikovemu Korlu, ki je hodil že v peti razred. Korl me je bolje razumel. Kako, je skusil Pezdir takoj istega dne popoldne, ko se je na Grabnu končala šola.

Mojster Pezdir si je pravkar pritrdil s kneftro čevelj na kolena, ko se oglasi na stopnicah: P-e-e-e-z-d-i-i-i-r! Vrglo ga je iz delavnice, kakor bi vrglo danes čokolado iz avtomata, takrat jih še nismo poznali. Vkljub temu pa je prišel prepozno. Kajti Korl je stal že na vrhnji stopnici in mu kazal osle. Ker so nekatere barabice iz V. razreda naredile celo velik ovinek na potu iz šole, da so dražile čevljarja, je Pezdir tisto popoldne še večkrat planil iz delavnice, seveda vselej zaman.

Fantek pa, ki ga je mojster Pezdir dopoldne tako po nedolžnem in neusmiljeno pretepel, je z velikim veseljem opazoval z mostu to zabavno igro. Slednjič je tudi on posegel vmes. Zakričal je s svojega varnega mesta na ves glas: Pezdir, Pezdir, stokrat Pezdir, nato pa stekel Pod Trančo. Ustavil se je šele v prostorni veži hiše št. 10 na Mestnem trgu. V dvoriščnem delu te hiše so namreč stanovali njegovi starši. Da bi bil tudi on tu stanoval, bi si skoraj ne upal trditi. Hodil je namreč domov samo spat in jest. Ves ostali čas je prebil v šoli in Za vodo.

»Cvajtar.«

»Molči, cvajtar!«

Kolikokrat sem pač slišal po četrtem letu svojega učenja na Grabnu te besede! Vselej, kadar sem se hotel doma udeležiti pogovora, so mi priletele v obraz in mi zamašile zgovorna usta.

Takrat smo imeli še lokacijo. V »perijohah« (letno poročilo) niso bili dijaki tiskani v abecednem redu imen, marveč po uspehu. Odličnjake (vorcugarji) so tiskali najprej in z debelim tiskom, nato so sledili tisti, ki so »samo zdelali« (prvi red), v navadnem tisku, padle so pa označili prav primerno z ležečimi črkami. Ti so se še posebej delili v »cvajte« (drugi red) in »drite« (tretji red).

Po letnih poročilih so ljudje radi segali, celo tisti, ki niso imeli otrok v šolah. Bili so namreč radovedni, kako so zdelali otroci znancev in prijateljev, da so jim potem lahko — zlasti v slučaju neuspeha — primerno privoščili.

Največ neslanih opazk je moral preslišati zadnji v razredu, ker je bil tudi kot zadnji tiskan. Kratkovidni ljudje pač niso pomislili, da se mora povsod, kjer jih je več, eden žrtvovati za druge in biti zadnji. Norčevali so se tudi s tistim, ki je prvi red »še pri fraku« ujel in pa s prvim »cvajtarjem«, ki je, kakor so hudobno govorili, nosil »fano«.

Z lokacijo so bili torej dobri dijaki javno odlikovani, slabi pa grajani. Odpravili so to razvrstitev v šolskem letu 1885 86 in sicer — vsaj tako so trdili — iz pedagoških ozirov. Seveda so bili ti oziri v resnici popolnoma drugačni. Pomisleki glede lokacije so se začeli v naučnem ministrstvu upoštevati namreč šele takrat, ko so bili izročeni posmehu ljudi tudi nekateri nadobudni potomci imenitnejših dunajskih rodbin.

Da sem v četrtem razredu tudi jaz prišel med »cvajtarje«, nisem bil popolnoma sam kriv. K temu mi je veliko pomagala bolezen, ki me je v tretjem razredu skoraj za šest mesecev položila na postelj.

Ko sem se nekega jutra v postu umival, sem padel mahoma na tla, kakor bi mi bil kdo izpodnesel noge. Hotel sem vstati pa nisem mogel. Spravil sem se kvišku šele potem, ko sem se bil dobro oprl ob stol. Dopoldne sem šel v šolo še brez težkoč. Popoldne je bilo pa že vse drugače. Zgubil sem moč v kolenih in nisem mogel več hoditi po stopnicah.

Ko so otroci, ki so se gnetli v prvo nadstropje, videli, da ne morem naprej, je seglo vse polno rok po meni. Vlekli so me kakor v triumfu gori po stopnicah in se trgali za čast, kdo mi bo pomagal.

»Pustite ga, ta je iz našega razreda,« so vpili moji sošolci nad otroci iz drugih razredov ter me trgali mladim Samaritanom iz rok, »kadar kdo iz vašega ne bo mogel hoditi, ga boste pa vi vodili«.

V tem boju za dobro delo sem seveda trpel največ jaz. Zdelo se mi je

pa kaj dobro, ko sem videl, da sem postal tako važna oseba in da se je vse zame trgalo.

Ko sem se potem pri računstvu zgrudil pred tablo na tla, me je učitelj poslal domov, doma sem pa moral takoj v postelj. To mi je toliko pomagalo, da čez teden dni nisem stopil že na nobeno nogo več. Ko so mi pa po veliki noči odpovedale službo tudi roke, so poslali starši po zdravnika dr. Maderja; bil je že star, dober človek in homeopat.[5]

Še danes se dobro spominjam, kako je Mader stal pred posteljo in me gledal, ko sem si prizadeval, da bi vstal. Ko sem se slednjič z velikim naporom spravil na trebuh, me je na lahko udaril tja, kjer se neha hrbtenica in odšel. Potem ga ni bilo nič več blizu.

»Ta zdravnik je zanič,« sem rekel materi. »Ukazal mi je, naj vstanem. Toda če bi mogel vstati, bi ga sploh ne klicali. Sicer ste pa vi največ krivi, da ne morem hoditi, ker ste me silili v posteljo.«

Kaj me je pa čakalo, sem zvedel še isti dan. Starši so se namreč pozneje v sosedni sobi pogovarjali o meni in razumel sem vsako besedo.

»Dr. Mader je rekel,« je pravil oče materi, »da sta dva slučaja mogoča. Ali bo ozdravel ali pa bo umrl. In čeprav ostane, ne bo nikdar več stopil na noge.«

Mene ni ta obsodba prav nič vznemirila; kajti dr. Mader je pri meni izgubil vse zaupanje. Mislil sem, da mu bom smel pokazati jezik in mi bo potem zapisal kakšno mazilo. Namesto vsega tega mi je pa rekel, naj vstanem. Res smešno! Kdor lahko vstaja in hodi, mu ni treba zdravnika. O tem sem bil trdno prepričan.

Bolezen je pa rastla mirno z letom vred. Po rokah in nogah me je neusmiljeno trgalo in prestokal sem cele noči. Pod konec julija se mi pa je začelo obračati na bolje. Polagoma sem dobil zopet moč v roke, samo noge so bile še kakor mrtve. Zdaj mi ni bilo več dolgčas; kajti pomalem sem mogel predevati in obračati tudi težje knjige. Prebral sem vse, kar sem dobil pod roke.

Nekega dne v avgustu mi pade na tla »Kres«. Ko sežem ponj, izgubim ravnotežje in se zvalim iz postelje. Seveda nisem prav nič premislil, ali morem vstati ali ne, marveč sem se oprl ob postelj in sem vstal. Noge so me držale.

»Ata, hlače!« to so bile moje prve besede pri tej priliki.

Bolezen je potem prešla, kakor je bila prišla. Sprva sem padel kakor kip iz mavca, če me je kdo le malce sunil. V jeseni so se pa sklepi v nogah že toliko utrdili, da sem šel zopet v šolo, v 4. razred. Smatrali so me namreč za sposobnega, čeprav sem pol leta zamudil. Ker so se mi pa roke še vedno tresle, sem takoj v prvem četrtletju prinesel domov v risanju in pisanju — micko.

Takrat smo imeli samo tri rede: prav dobro (pd), dobro (d) in srednje (sr). V nemških spričevalih se je zadnji red imenoval »mittelmässig«. Odtod se je izcimil domači izraz micka. Seveda, kdor dandanes zna srednje, je to še precej zadovoljivo, ko sem pa jaz hodil v šolo, je bila micka najslabši red.

Pri nas doma niso radi videli mick, zato sem bil za tisto spričevalo prvega četrtletja primerno nagrajen. Zlati časi bolezenske zaščite so namreč že davno minili, odkar me je neka deklica prišla zatožit, da sem njihovega Pepčka »nalajbal«. Mati je čisto pravilno sklepala, da lahko prenesem »lajbanje« tudi sam, če sem že toliko pri moči, da druge »lajbam«.

[5] Pristaš zdravljenja z zdravilnimi sredstvi, ki bi pri zdravem človeku povzročila isto ali slično bolezen.

Sicer pa je Pepček tiste klofute zaslužil. Ko sem bil še slab v nogah, me je vrgel na tla in obrcal.

»Fant, zabavljaš?« me je bil ustavil, ko me je srečal na Bregu.

In še preden sem utegnil reči, da ne zabavljam (nisem si upal), sem že ležal na tleh osuvan in obrcan. To prijaznost sem si takrat dobro zapomnil in želno čakal, kakor svoje dni Samson, da se mi moči povrnejo. Potem sva pa obračunala.

Samsona sem sploh visoko cenil in ga skušal posnemati. Zato sem nosil rad nekoliko daljše lase, kar pa ni prišlo meni v prid, pač pa tistim, ki so me lasali.

Izmed svetopisemskih oseb starega zakona sem še posebno cenil Davida in Judo Makabejca, ker sta bila tako hrabra in močna. Sicer sem pa vse zgodbe svetega pisma rad prebiral, vendar so mi najbolj ugajale tiste, v katerih so se bojevali.

Ker sem bil v zgodbah tako dobro podkovan, sem živel s katehetom Gnezdo v dobrih odnošajih, česar pa nikakor ne morem trditi o Pavlinu. Med njim in med menoj je vladalo v 4. razredu vedno vojno stanje. Temu pa nisem bil toliko kriv jaz, kakor moj sosed Rihar in učiteljevo prepričanje, da moram 4. razred ponavljati, ker sem v tretjega hodil samo pol leta.

Rihar je znal Pavlina imenitno dražiti, jaz sem se pa smejal. Zato je skoraj vsak dan zagrmelo s katedra: »Mlakar, v kot!« Lahko rečem, da sem tisto šolsko leto več p r e s t a l, kakor p r e s e d e l.

V drugem četrtletju sem toliko napredoval, da sem padel tudi v zemljepisu. Ko sem bil vprašan pri stenskem zemljevidu, sem iskal Dunaj tam nekje blizu Berlina in bil sem zapečaten.

Doma je spremstvo treh mick drugega četrtletja vzdignilo precej nepotrebnega prahu — iz mojih hlač.

»To ti povem,« je rekla mati, ko je vtikala šibo za sliko sv. Družine — kakšno onečaščenje! — ako dobiš prihodnjič še kak sr, ne hodi domov!«

Jaz sem te besede tako razumel, da so mi trije »seri« dovoljeni in sem se zato resno trudil, da bi se četrtega ubranil. Pisal sem z veliko vnemo domače naloge, če ne doma, pa vsaj v šolo grede, tam kje na kakšni klopi na Bregu. Toda vsa pridnost mi ni nič pomagala. Pavlin je z nekako posebno spretnostjo zasledil vsako priliko, ko nisem znal in — odkritosrčno povedano — teh prilik ni bilo malo. Ker sem slutil, kaj me čaka, sem ga zadnji teden pred sklepom četrtletja prosil, naj me še enkrat vpraša.

»Zate je popolnoma brez pomena, če imaš eno srednje več ali manj, ko je že sklenjeno, da boš razred ponavljal.«

Ta Pavlinov odgovor me je tako potrl, da sem izgubil vse veselje do učenja in zavidal sem vsakega, ki mu ni bilo treba hoditi v šolo.

Tisto popoldne, ko sem šel po spričevalo, je bilo izredno lepo vreme. Na Bregu sem se mimogrede ustavil in gledal pometača, ki si je preganjal dolgčas s tem, da je tuintam malo z metlo ubrisal tja po prašni cesti.

»Kako mu je dobro,« sem si mislil, »ko mu ni treba hoditi v šolo in se mu ni treba bati mick. Lahko postopa po ulicah, dviga z metlo prah kakor se mu ljubi in nima nič skrbi. Kako rad bi z njim menjal!«

Iz mojih zavidnih misli me je zbudila šele šentjakobska ura, ki je bila dve. Čeprav sem tekel, kar sem mogel, sem vendarle zamudil. Moral sem seveda v kot.

Tedaj se odpro vrata in v sobo stopi ravnatelj Belar z zlato knjigo v roki. Silno sem se prestrašil, kajti Belarja smo se strašno bali. K sreči se

ni ozrl v kot. Pavlin mu je dal listek z odličnjaki, ki ga je ravnatelj položil v zlate platnice in takoj nato začel brati imena.

Ko so se vsi izvoljeni zbrali v ravni vrsti pod katedrom, je bilo med menoj in njim samo dva koraka razdalje.

»Zdaj ali pa nikoli,« mi šine v glavo in takoj nato sem stal na skrajni desnici odlične vrste. Ravnatelj nas je lepo pohvalil in bodril še k večji pridnosti. Po končanem govoru smo se pa vsi lepo priklonili in šli v klopi. Mene je celo pogladil po kuštravi glavi.

Komaj pa so se za njim zaprla vrata, je bušil ves razred z učiteljem vred v gromovit smeh.

»To si pa dobro naredil,« je sopihal Pavlin. »O du Lump, du frecher Kerl (zdajal je najrajši nemške priimke), kako se ti vstopi kar med odličnjake! Ostani kar v klopi, sem popolnoma zadovoljen, da te gospod ravnatelj ni dobil v kotu. Seveda doma te bodo drugače pohvalili.«

Nato je razdelil spričevala.

Ko sem dobil svojega in ga prebral, se mi je skoraj stemnilo pred očmi. Trem starim mickam so se pridružile tri nove.

— — —

Pred šolo je postalo že tiho in samotno, ko sem jaz še stal tam naslonjen na zid, povešal glavo in premišljeval svojo žalostno usodo.

»Domov ne smem. Torej kam?«

Ker sem s tem slučajem že nekoliko računal, sem se že tudi odločil za nov stan: za beraški. Po tehtnem in vsestranskem premišljevanju sem namreč prišel do spoznanja, da je beraški stan zame še najprikladnejši. Berač je lahko vedno na prostem in ni mu treba ne delati ne v šolo hoditi. Določil sem si že tudi mesto, kje bom prosil vbogajme. Izbral sem si eno izmed klopi, ki so stale blizu današnjega tivolskega »Praterja«; kajti tam mimo je hodilo vsako nedeljo na stotine ljudi.

»Domov ne grem, torej začnem beračiti, in sicer takoj jutri v nedeljo.«

In že sem se videl v duhu, kako sedim na klopi z narobe obrnjenim klobukom poleg sebe. V gostih vrstah hodijo mimo praznično oblečeni ljudje in mi mečejo v klobuk krajcarje, nekateri celo po dva. »Zvečer izpraznim klobuk in imel bom polne žepe denarja. V ponedeljek si kupim rožičev in sladkih koreninic, potem pa grem na Graben gledat, kako bodo drugi hodili v šolo. Prav prijetno bo.«

Te misli so me nekoliko potolažile in šel sem si ogledat mesto svojega bodočega delovanja. Klop je pa bila zasedena od barabic, s katerimi sem bil v trajnem sovražnem stanju. Zato sem se po raznih ovinkih vrnil v mesto in hodil brez cilja po ulicah. Čas mi je pri potepanju vedno hitro minil, a tistega dne ni hotelo biti konec. Naposled se je vendarle stemnilo in napotil sem se čez Frančiškanski most za Ljubljanico proti Šantelnu,[6] kjer sem na hlevu hotel »stanovati«.

V hipu pa me nekdo zgrabi za roko. Bil je brat Anton, ki je hodil takrat v četrti gimnazijski razred.

Moral sem z njim domov in tako je bila moja beraška kariera končana, še preden se je začela. Ne morem pa reči, da mi je bilo žal po nji; kajti samotnega ležišča na hlevu sem se nekoliko bal. Majhnih otrok je pač včasih rado strah, čeprav so — barabice.

Po bratovem nasvetu sem jo doma pobral brez večerje — nanjo tisti dan tako nisem računal — takoj spat.

[6] Na sedanjem Cankarjevem nabrežju.

»Mama je strašno huda,« mi je rekel, »zato je najbolje, ako ji nocoj ne prideš pred oči. Najpametneje bo, če se takoj, ko prideva domov, spraviš v posteljo. Ker je mama v kuhinji, očeta pa še ni doma, te nihče ne bo opazil.«

Pa ni bil pameten ta nasvet; še bolj nespametno pa je bilo, da sem se po njem ravnal.

Vkljub neprijetni praznoti v želodcu sem še precej hitro zaspal. Hipoma pa se prebudim. V medlem svitu luči, ki je stala poleg mize, zagledam ob postelji strogi materni obraz . . .

In sedaj se je izkazalo, da je imel Pavlin s svojim prerokovanjem prav. Mati me je »pohvalila« tako, da je tisti večer še danes črno zapisan v mojem spominu.

»Dobil si jih zato,« je rekla, ko je končala, »ker nisi prišel domov in si mi tako naredil velike skrbi. Kar se pa tiče šole, si pa zapomni, da vsak tako leži, kakor si postelje.«

Tisto noč nisem mogel dolgo zaspati in sem zato imel mnogo časa, pa tudi dovolj gradiva za premišljevanje.

Najprej sem prišel do prepričanja, da so za majhne fantke, ki padejo pri starših v nemilost, hlače, zlasti debele, velika dobrota.

Kar se tiče pregovora, ki sem ga prejel za nameček, se mi ni zdel resničen. Postlal sem si namreč mehko, ležal sem pa jako težko. Obračal sem se na vse strani, dokler nisem obležal na trebuhu. Tja je namreč priletelo le nekaj malega, pa še to najbrž ponevedoma.

Večkrat sem opazoval druge matere in vedno sem prišel do sklepa, da je moja najboljša in najpametnejša. Tisto noč sem pa o njej slabo mislil. Prepričan sem bil, da mi je storila veliko krivico. Najprej mi pravi, da ne smem domov. Ko jo ubogam, je pa v skrbeh in me pusti iskati in loviti po mestu. In namesto da bi me potem, ko me najde, sprejela tako, kakor je oče sprejel izgubljenega sina, me pa bije.

Ko sem prišel do zaključka, da so tudi matere včasih zelo nespametne in krivične, so se mi misli razblinile in kmalu sem pozabil na vse: na micke, na lepi beraški stan, na nespametne matere in na to, kar je z njihovo nespametjo v zvezi.

Ob sklepu tega šolskega leta sem zopet pripeljal šest mick domov. Ker se nihče ni zanje zmenil, jih niti predstavil nisem. Palica je ostala v miru za sliko sv. Družine, zato sem pa moral vsak dan slišati, da sem »cvajtar«.

Pa tudi to pot mi je mati delala krivico. Bil sem namreč »dritar«.

Usodno »štolcanje«.

Učitelja Pavlina imam še danes pred očmi. Bil je bolj majhen in nosil je črno brado. Zmerjal nas je najrajši v nemškem jeziku. Njegova stalna fraza je bila: »Ich werfe dich beim Tempel hinaus.«[7] Po našem mnenju je bila to prazna grožnja. Poznali smo jeruzalemski tempelj, o katerem nam je katehet pripovedoval na dolgo in široko, kako so ga Rimljani razdejali. Seveda sem jaz to krvavo povest poslušal z odprtimi usti.

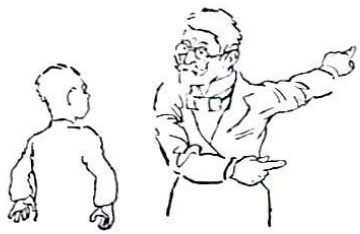

[7] Vrgel te bom iz tempeljna. (Kakor je izgnal nekdaj Kristus trgovce iz tempeljna, t. j. z mesta, kamor niso spadali. Tudi nereden učenec ne spada v šolo.)

Takrat je bila na Grabnu še telesna kazen v navadi. Tudi Pavlin ni mogel izhajati brez nje, dasi ga nismo šteli med tiste, ki so radi tepli. Palice ni dosti rabil, marveč je segel rajši kar v lase. Bilo je pač hitreje in bolj pripravno, ker smo vsi, ki smo bili lasanja potrebni in vredni, imeli kuštrave glave, posebno pa jaz, ki sem posnemal — Samsona. Enkrat me je Pavlin udaril tudi s ploščatim ravnilom po hrbtu, pa mu je bilo žal. Ravnilo se mu je namreč v mojo veliko zadovoljnost prelomilo na dvoje.

Sicer pa res tudi v razredu kakor je bil naš II. oddelek IV. razreda, ni bilo mogoče vzdrževati reda brez tepeža.

Kader učencev so tvorili »veterani« z Gline, iz Trnovega, Kurje vasi in z Žabjeka. Vsi so samo čakali, da jih petnajsti rojstni dan reši šolske obveznosti. Šolo so smatrali za kraj oddiha in zabave. Zunaj nje so pa nekateri izvrševali popolnoma samostojne dobičkanosne obrti. Tako je na primer neki Mihelec z Gline pobiral po ulicah konjske fige in jih prodajal vrtnarjem. Prihajal je v šolo s samokolnico, jo puščal pred vežo in hodil po pouku spet po kupčijah.

Da si v takem razredu Pavlin ni nabral lavorik, je razumljivo. Zato se nihče ne more čuditi, da sem bil koncem leta kot »cvajtar« v veliki, čeprav ne odlični družbi. Od 72 učencev je bilo sposobnih namreč samo 36, torej ravno polovica, vsem drugim so delale družbo micke.

Seveda je bilo merilo za sposobnost takrat drugačno kakor dandanes, ko odločuje tudi starost. Kdor ni znal, je razred ponavljal, čeprav se je v njem postaral. Tako sem našel nekega Šeska kot repetenta v I. razredu. Štiri leta pozneje je bil še vedno nesposoben za II. razred.

Zahtevali so od nas veliko, pa se starši niso prav nič pritoževali. Sicer nismo znali izdelovati različnih igrač, zato smo pa smatrali vejice za potrebno stvar, ne pa za okrasek, ki ga lahko prepustimo učitelju, da ga pravilno namesti.

S Pavlinom sem živel skozi tri leta lepo v miru in slogi. Zdi se mi, da me je imel celo nekoliko rad, ker me je vzel s seboj v četrti razred, namesto da bi me bil zapustil svojemu nasledniku, kar bi bil lahko z mirno vestjo storil. Tudi tisti dve micki v pisanju in risanju še nista skalili najinih prijaznih odnošajev. Kar je res, je res. Moji zvezki so bili taki, kakor bi bil vrabec pomočil v tinto krempeljce in skakal po listih, zato mi Pavlin pač pri najboljši volji ni mogel dati »dobro«; vedel pa je tudi, da je temu kriva moja bolezen. Zato bi si bil morda prihranil eno šolsko leto in vse gorje, kar sem ga ostali čas leta pod Pavlinom prestal, ako bi ne bilo moje nesrečne zbiralne strasti.

Ta strast je marsikoga spravila v nesrečo. Zgodilo se je že, da je tak strasten zbiralec stvar, ki je ni mogel dobiti na pošten način v svojo zbirko, kar ukradel. Da, še hujše.

Bral sem o nekem numizmatiku (zbiralcu starega denarja), da se je oženil s svojo dvajset let starejšo gospodinjo samo zato, da mu je dala star novec, kakršnega še ni imel v svoji zbirki. Gospodinja je namreč dobila tisto redko starino od svojega očeta z izrecnim naročilom, da mora ostati v družini. Nekaj tednov pozneje, je pa nesrečni numizmatik ugotovil, da je novec ponarejen. To dejstvo ga je potrlo še bolj kakor spoznanje, da je tudi na njegovi novoporočeni ženi marsikaj ponarejenega.

Zbiralno strast sem jaz prebolel torej že v ljudski šoli in — kakor sem omenil — tudi pošteno plačal.

V drugem razredu sem zbiral pečke rožičev. Dandanes bi bilo tako zbiranje združeno s stroški, takrat je pa ležalo po ulicah veliko peček. »Grabnarji«, pa tudi drugi otroci, smo namreč jako radi jedli rožiče. Za en krajcar

smo jih dobili največ pri Poženu, ki je imel prodajalno blizu šole. Tam smo kupovali tudi sladke koreninice, ki smo jih žvečili tako, da so nam mahale iz ust. To se nam je posebno imenitno zdelo.

Zbiranje peček mi je prekinila in končala bolezen. Zbirko so pa uničili brat in moji dve sestri. Ko so se ob neki priliki igrali z drugimi otroci v hiši maškare, so porabili moje pečke za — konfeti.

Po bolezni sem se pa vrgel na zbiranje pisalnih peres, ki smo jih, kakor sem že povedal, imenovali »štolce«. Ker pa »štolci« tudi takrat niso ležali na ulicah, sem jih moral priigrati ali — kakor smo se izražali — prištolcati.

Štolcanje je bila jako zabavna, pa tudi dobičkanosna igra. Čas zanjo se je pričel kakor hitro so bile ceste kopne in je trajal do novega snega. Na tla smo začrtali četverokotnik in ga razdelili na štiri enaka polja. Potem smo v primerni oddaljenosti potegnili črto. Nato smo pa od četverokotnika s peresi bližali. Kdor je vrgel svoje pero najbližje črte, je pobral vsa peresa ostalih igralcev in jih zagnal v četverokotnik. Kar jih je padlo v polja, so bila takoj vsa njegova, in je smel poleg tega tudi prvi frcati peresa, ki so padla izven četverokotnika.

Kdor je dobro razumel ta posel, je kar vse zaporedoma pofrcal v polja, ne da bi bili drugi igralci prišli na vrsto. Ako mu je pa pri frcanju pero ostalo zunaj četverokota ali na črti, je prišel na vrsto tisti, ki je za njim najboljše bližal. Vsa igra je bila skoraj vedno združena s kričanjem in prerekanjem. Padale so pa večkrat tudi klofute in brce.

Jaz sem znal precej dobro štolcati. Priigrana peresa sem povezal po deset in deset v snopiče in jih hranil v postelji pod žimnico. Ko se je pričela tistega leta predpomladanska sezona, mi je manjkalo do druge stotine peres samo še kakih dvajset.

Dobro se še spominjam tistega večera, ko sem zadnjikrat pregledoval svoj zaklad. Imel sem res lepo zbirko; zastopane so bile v nji skoraj vse tovarne peres.

Naslednje jutro smo pisali nemško šolsko nalogo. Prestavljali smo na nemško tisto berilo, v katerem nastopajo oče, sin in osel, ki bi radi vsem ljudem ustregli pa ne morejo. Moj sosed me je vprašal, kaj se pravi nemški »da«.

»Dass«, odgovorim mu tiho.

Kazen je sledila takoj.

Mlakar, eingesperrt![8] je zagrmelo s katedra.

Ta obsodba je zame pomenila, da bom ostal četrto uro pri telovadbi, od katere sem bil sicer zaradi slabotnosti udov še oproščen. Pavlin je rad to oproščenje porabil, da me je za kazen pridržal pri telovadbi. Telovadil seveda nisem, ker sem bil »zaprt«. Pavlina to ni nič stalo, mene pa je; kajti mati je vedno smatrala tako prisostvovanje ali hospitiranje pri telovadbi za čisto navadno zaprtijo.

Ko sem spisal nalogo, sem začel zato premišljevati, kako bi se rešil zaprtije in nje posledic. Hipoma mi pade v glavo dobra misel. Primem se za trebuh in se začnem kremžiti.

»Kaj pa ti je?« me vpraša Pavlin.

»Trebuh me boli.«

Pri teh besedah tako zatulim, da sem se lastnega glasu ustrašil.

»No, zato ti ni treba tako kričati. Kdo te bo poslušal?«

Ko bi bil učitelj pameten, bi tega ne bil rekel. Njegove besede so mi

[8] Zaprt.

namreč pokazale, da je moj načrt izvedljiv. Jokal in stokal sem tako dolgo, dokler mi ni Pavlin rekel, naj se poberem domov.

Kako rad sem se pač pobral! Hitel pa nisem, ker bi naglica bila preveč sumljiva. Med vzdihovanjem in ihtenjem sem lepo počasi pospravil svoje reči in se ves skljućen odpravil domov.

Pavlin je pa moral vendarle nekaj sumiti. Ko sem namreč na pragu za slovo še na ves glas zaihtel, je vprašal tiste, ki so sedeli pri vratih, če se smejim. Zato sem se še na stopnicah in celo na Cojzovem grabnu tiščal za trebuh, ker sem se bal, da ne bi Pavlin skozi okno oprezoval za mano. »Ozdravil« sem šele, ko sem prišel na Breg in je po mojih mislih — quantus error![9] — vsa nevarnost minula.

Ker je v šoli pozvonilo pravkar deset, sem imel še celo uro časa. Najprej sem skušal vreči kamen čez Ljubljanico, pa se mi ni posrečilo. Metal sem namreč vedno po babje.

Tedaj pa zavije med kostanje trojica fantov iz tretjega razreda, ki je imel ob desetih že prosto.

»Mlakar, se greš štolcat?«

Kdo se je šel rajši kakor jaz, zlasti ker sem vedel, da dosti ne znajo. Kmalu se je razvila živahna igra. Bil sem tako zatopljen vanjo, da nisem prav nič opazil svojega sošolca Müllerja, ki je šel na drugi strani ob hišah domov po risanko. Jaz pa njegovim bistrim očem nisem ušel. Takoj me je zaščpecal, ko je prišel nazaj v šolo.

»Slišja, Mlakar se pa na Bregu štolca.«

Ko je mojim soigralcem zmanjkalo peres, sem lepo spravil svoj plen in odšel po ovinkih domov. Skozi Zlato luknjo[10] in Judovsko gaso [11] pridem najprej do deželnega dvorca, ki je bil takrat kaj skromno poslopje. Mene je najbolj zanimal vratar, ki je rad v veliki paradi, ves zlat, stal med vrati. Zgodilo se je včasih, da ga je kak rodoljub z dežele imel celo za deželnega glavarja. Nato odidem skozi Šternale[12] in se pri vodnjaku napijem vode. Bila je to najboljša voda v vsej Ljubljani in jaz sem hodil za dom večkrat z vrčem ponjo.

V tistih časih je bila v našem mestu huda za dobro pitno vodo. V mnoge družine so jo nosile posebne postrežnice. Dobivale so po dva krajcarja od škafa. Nosile so pa večinoma Ljubljanico, ker je bilo premalo vodnjakov. Ta, pozimi precej težek posel, so opravljale navadno zvečer; zato je bilo v mraku na ulicah polno žensk s škafi na glavah. Izogibali smo se jih zelo skrbno, kajti utegnil si se neprostovoljno okopati, če si se zadel v katero od njih.

Ko je pri nunah bila ura enajst, sem šel skozi Tejatergaso[13] in potem čez Glavni trg proti domu. Z dopoldanskimi doživljaji sem bil popolnoma zadovoljen. Revež pač nisem vedel, kaki oblaki so se zbirali nad menoj.

Ko pridem popoldne v šolo, je Pavlin že sedel za katedrom.

»No, tu pa prihaja naš bolnik. Ali ti je že kaj bolje?« me je vprašal sočutno.

Da le more biti učitelj tak hinavec!

»Malo že,« sem vzdihnil in se prijel za trebuh, kajti velike trebušne bolečine ne smejo preiti, kakor bi pihnil.

»Du Lump, du unverschämter Kerl, du garstiger Lügner, ich werde dir

[9] Kolika zmota!
[10] Prehod s Turjaškega na Jurčičev trg.
[11] Židovska ulica.
[12] Zvezda.
[13] Sedaj Wolfova ulica.

schon zeigen![14] Kdo ve, kje stanuje? Ti, Gerjol? Dobro, pojdi po šoli na njegov dom in povej, kako se mi je grdo zlagal!«

Jaz sem sedel ves uničen v klopi in si od sramu nisem upal nikamor pogledati. Šele polagoma sem prišel toliko k sebi, da sem pregledal svoje obupno stanje. Vedel sem, da mi bo mati postregla z večerjo, ki me bo sicer pogrela, ne pa nasitila. A skrbelo me je še nekaj drugega — zaklad pod žimnico! Kako bi ga mogel o pravem času spraviti na varno? Kajti Gerjol, moj zakleti sovražnik, bo gotovo pred menoj doma. Bilo je naravnost obupno.

Ko smo po končanem pouku šli po stopnicah, se mi hipoma posveti žarek upanja. Slišal sem namreč, kako je Gerjol spraševal, kje stanujem. Pa ni zvedel. Tisti, ki so vedeli, mu niso hoteli povedati, drugi mu pa niso mogli. Fant je sprejel naročilo iz same škodoželjnosti in ga zdaj ni mogel izvršiti.

Toda sovraštvo mu je pokazalo pot iz zagate. Ko sem šel domov, mi je sledil ko senca. Ker sem pa nekaj takega slutil, sem naredil svoje protiukrepe.

Šel sem naravnost pred gimnazijo in sedel tam na neko prazno stojnico. Gerjol, ta nesramnež, mi je pa sledil in se tudi usedel, in sicer kar poleg mene, kakor bi bila največja prijatelja. Fant je bil predrzen, ker je bil večji in močnejši od mene.

Najprej poskusim s pogajanjem.

»Gerjol, če ne greš povedat, ti dam petdeset peres.«

Toda ta sijajna ponudba, pri kateri mi je srce krvavelo, ga ni ganila. Primaknil sem še dvajset peres, spraznil na stojnico vse žepe in razgrnil pred njegovimi očmi najmikavnejše stvari, kakor pipec za dva krajcarja, tri oficirske zvezde, dva trnka — eden je imel celo ponarejeno muho — potem štiri bakrene kapseljne, dve frnikuli iz belega kamna, svinčnik, ki je na enem koncu pisal rdeče, na drugem pa modro, dve barvici, en cel rožič, več koncev sladkih koreninic in sledniič majhno pištolo — šla mi je strašno težko iz žepa — za papirnate kapseljne.

Kar oči so mu žarele, ko je ogledoval vso to bogatijo, toda premagal se je. Fant je bil bolj škodoželjen kakor pohlepen.

Ker je odbil mojo ponudbo, porazdelim svoje zaklade spet po žepih in pravim mirno:

»Ako nočeš, pa pusti. Samo toliko ti povem, da storiš najpametneje, če hitro zgineš. Moj brat pride zdaj iz gimnazije in te bo tako nabil, da boš kosti v culi domov nesel.«

Ker pač nihče ne nosi rad lastnih kosti v culi, je Gerjol vstal in se primerno oddaljil. Šel je tako daleč, da mu nisem mogel uiti izpred oči in so bile obenem njegove kosti izven nevarnosti, da bi prišle v kakšno culo.

Grožnja z bratom je bila seveda prazna, kajti iz gimnazije ni nihče več prišel in brat je bil najbrž že doma.

Jaz se delam še nekoliko časa, kakor da ga čakam, ker je pa tudi Gerjol trdovratno čakal, odidem počasi proti ozki ulici med semeniščem in gimnazijo v smeri proti Ljubljanici. Ko pridem do prehoda, stečem hitro skozi v Šolski drevored in se skrijem za najbližjo mesarsko stojnico.

Toda moj zasledovalec je imel urne pete in bistre oči. Pritekel je za menoj, malo pogledal po drevoredu in stojnicah, pa me je že našel.

Ves togoten zgrabim veliko kost, ki je ležala pod stojnico, mu jo vržem v glavo in stečem proti Frančiškanskemu mostu. Ker je najprej pobral kost in mi jo vrgel v hrbet je nekoliko zaostal za menoj. Kljub temu me je pa še dobro videl, kako sem zavil v takrat jako ozko Špitalsko ulico[15] in

[14] Ti nepridiprav, ti nesramnež, ti grdi lažnivec ti bom že pokazal!
[15] Stritarjeva ulica.

izginil v vežo Permetove gostilne. Potem sem stekel skozi temen vijugast hodnik v Ribjo ulico, česar Gerjol seveda ni mogel opaziti. Tako sem se rešil svojega trdovratnega zasledovalca in šel nato počasi in sam s seboj zadovoljen domov.

Tu me je pa čakalo veliko presenečenje. Ko pridem v vežo, prileti po stopnicah Gerjol in mi mimogrede porogljivo zakliče:

»Sem že brez tebe opravil. Boš videl, kako jih boš dobil!«

Še danes ne vem, kdo mu je pokazal naše stanovanje.

Nadaljnih dogodkov v intimnem domačem krogu ne bom opisoval. Samo to naj omenim, da moja zbirka peres počiva danes v Ljubljanici pod debelo plastjo blata in peska. Morda pride črez kakih tisoč let na dan. Geologi bodo potem po debelini naplavljenih plasti lahko dokazali, da je že prazgodovinski človek rabil — štolce.

Radi grde Müllerjeve izdaje sem padel pri Pavlinu v največjo nemilost. Pregnal me je izpred svojega obličja za vrata k Riharju, največjemu zdražbarju vsega razreda. Tako je bila s to premestitvijo med Pavlinom in menoj izkopana bojna sekira. Da sem v tem boju podlegel jaz, se ne more nihče čuditi. Kako naj bi pač nedolžen devetleten otrok uspel proti odraslemu možu, ki je bil oborožen z vsemi šolskimi silami? (Dalje sledi.)

I. D.:

O vprašanju slovenskega književnega jezika.

Nimam namena, da bi pisal o tej stvari dolgo razpravo in obravnaval z vseh mogočih vidikov vprašanje, ali naj ohranimo Slovenci svoj književni jezik ali ne. To so storili že drugi, bolj poklicani, in začasno je tudi to vprašanje med Slovenci že rešeno, rešeno v tem zmislu, kakor je to lapidarno po svoje povedal Finžgar: »M i s m o, in če se sami ne zavržemo, bomo.« (Prim. Mentor XVII, 210!) Namen mojih vrstic je samo to, da opozorim dijaštvo na nekatere razprave, ki so izšle o tem vprašanju po svetovni vojni,[1] torej v Jugoslaviji. Morebiti bo potem kdo izmed bravcev eno ali drugo razpravo sam prebral in, če mu bo ugajala, njeno vsebino porabil za predavanje v šoli. Saj spada vprašanje o slovenskem književnem jeziku med tista vprašanja, na katera mora znati vsak bodoči slovenski izobraženec kaj tehtnega odgovoriti. Kajti: če hočemo slovenski jezik obdržati, se moramo vedno zavedati, zakaj nam je materinščina paladij, ki so ga čuvali naši najboljši kulturni delavci kot zenico svojega očesa.

O vprašanju, ali naj Slovenci ohranijo svoj jezik, je spregovoril takoj, ko se je ustanovila Jugoslavija, bivši profesor slavistike na dunajski univerzi Hrvat Milan Rešetar v Književnem jugu z dne 15. dec. 1918, str. 413.

[1] Izmed razprav iz dobe pred svetovno vojno bi zlasti opozoril na zelo važno »Anketo o jezikovnem približevanju Jugoslovanov«, ki je izhajala v goriški Vedi III (1913). Uredništvo je razposlalo pisateljem, politikom in drugim javnim delavcem med južnimi Slovani vprašalno polo, ki je obsegala 21 vprašanj. Vsa vprašanja so se nanašala na medsebojno zbližanje južnih Slovanov. Za Slovence je bilo posebno važno tole vprašanje: »Ali je želeti, da Slovenci povsem opuste svoj jezik?« Ankete se je udeležilo 32 kulturnih delavcev (Slovencev, Hrvatov in Srbov). Na vprašanje, ali je želeti, da Slovenci povsem opuste svoj književni jezik, ste brali vse stopnje odgovorov od »da« do odločnega »ne«. Naš današnji informativni člančič se na to anketo ne nanaša, ker se je vršila pod drugačnimi političnimi razmerami, nego vladajo dandanes. Tudi želim, da bi spis ne narastel preveč. — Obenem se zahvaljujem g. prof. J. Šolarju v Št. Vidu, ki me je, ko sem pripravljal ta člančič, opozoril na marsikaj bistvenega. — Op. p.

Rešetar je dobro poznal slovenščino, saj je izpraševal pri izpitih profesorske kandidate slovensko slovnico in slovstveno zgodovino, in se je zavedal, da Slovenci nismo kaki »planinski Hrvatje« in da bi nam nikakor ne bilo lahko, opustiti svoj književni jezik in pričeti pisati drugega, kakor si morebiti nepoučeni to zamišljajo kot nekaj, kar bi šlo brez posebnih težav. Zato je napisal na omenjenem mestu besede, ki smo jih Slovenci pozdravili kot povsem pravilno stališče:

»Jedno samo ne smemo dopustiti, to jest da kakvi prelazni centralisti stanu tražiti od Slovenca da za ljubav sloge i jedinstva prihvate naš jezik. To se pitanje tiče samo Slovenaca, pa mi Srbi i Hrvati ne smemo od njih ništa tražiti čega oni sami ne bi hteli.«

Dobra tri leta pozneje se je lotila vprašanja slovenskega književnega jezika ugledna zagrebška revija Nova Evropa z dne 11. junija 1922. (Ljubljanski dijaki dobe to revijo lahko v licejski knjižnici pod številko 42.116. Pravtam dobe tudi Književni jug in ostale revije, oz. knjige, ki jih bom v spisu navajal.) Otvorila je namreč diskusiio pod naslovom: Slovenačko pitanje. Naprosila je praškega vseuč. prof. M. Murka, da je napisal uvodno razpravo. S to uvodno besedo je pa bila diskusija tudi že — zaključena. Kajti Murko je nastopil s tako tehtnimi razlogi za to, da začasno mora slovenščina ostati književni jezik in da se je morajo tudi Srbi in Hrvatje učiti, da se — razen uredništva Nove Evrope — sploh nikdo ni izjavil proti temu. Murko je naglašal med drugim, da bi Slovenci ne imeli ne Prešerna, ne Levstika, Jurčiča, Stritarja, Gregorčiča, Tavčarja, Župančiča in Cankarja, če bi bili šli za Vrazom. Na eni strani bi pisatelji ne bili dobro znali štokavščine, na drugi strani bi pa slovensko ljudstvo njih spisov ne bilo bralo. »I sam Vraz, koji je i spavao sa Vukovim narodnim pesmama pod uzglavljem, nije nikad potpuno naučio štokavski, te je upravo tragičan primer pesnika koji se nije mogao sasvim razviti zato što ni u mlađim ni u starijim godinama nije imao svoga prirodnoga književnog jezika.«

Dandanes se sicer učimo srbohrvaščine v šoli, toda na opuščanje slovenščine kot književnega jezika — poleg mnogih drugih razlogov — ne smemo misliti že iz ozira na tiste Slovence, ki jih ni v Jugoslaviji in ki jih drži pri slovenstvu in slovanstvu predvsem slovenska knjiga. Slovenskih knjig ne pišemo samo za Slovence v Jugoslaviji, ki vsaj deloma razumejo srbskohrvaški jezik radi šole, ampak tudi za Korošce, Primorce, za Slovence v Ameriki, na Vestfalskem in drugod.

Zato je razumljivo, da se je zastopnik goriških Slovencev dr. Vilfan bal, da bi se »srbsko-hrvaško-slovenski jezik« v vidovdanski ustavi ne tolmačil v praksi samo kot srbskohrvaški jezik. Tolmači naj se tako, kakor je to na Češkoslovaškem, kjer je tudi državni jezik »češkoslovaški«, pa se oba jezika tudi res intenzivno gojita. Tam se mora celo vsak češki uradnik in učitelj, ki službuje med Slovaki, naučiti slovaškega jezika in uradovati v njem: primer države, ki ima dejansko dva povsem enakopravna državna jezika.

Naj zadošča to o Murkovem spisu! Kdor bi Nove Evrope ne mogel dobiti, temu bo morebiti lažje dostopna slovenska revija Čas, kjer je v XVI. letniku (1921/22) vsebina Murkove razprave obširneje (na petih straneh, 383—387) navedena, nego smo mogli to tukaj storiti.

Problem slovenskega književnega jezika je nato temeljito zagrabil vseuč. prof. I. Prijatelj v dveh razpravah, in sicer v Borbi za individualnost slovenskega književnega jezika v letih 1848—1857 (Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino IV [1924], 47—75, V [1926], 15—67) in v razpravi: Levstikov politični list »Naprej«. (Razprave. Izdaja Znanstveno društvo za

humanistične vede v Ljubljani. II [1925], 121—220.) V Časopisu kaže Prijatelj, kako so v Bleiweisovi dobi zmagale ljudstvu razumljive, v domačem jeziku pisane Novice nad vsemi predlogi in poskusi, da bi Slovenci pisali staroslovenščino, srbohrvaščino ali kako mešanico iz slovenščine in srbohrvaščine, tako da je Breznik lahko ugotovil: »Po letu 1852. ni pisal ilirščine in slovenske mešanice noben list.« (Časopis V, 61.) In to je bilo naravno: slovenskemu ljudstvu je bilo treba jezika, ki so ga ljudje res razumeli, in pisateljev, ki so ta jezik znali: Ilirščine pa — nobeden izmed slovenskih ilircev ni povsem obvladal. »Nič drugega ko resnica so bile ... Jeranove besede, da so celo takratni slovenski Ilirci, ki so ‚že kej lét ilirske knjige prebirali', slabo in težko pisali ilirsko. Znano dejstvo je, da se bližnje sorodnega jezika dodobrega le redko in z največjo težavo naučiš; nehote ti zavija jezik po tvoje.« (Časopis IV, 61.)

Sicer pa nikdo nima pravice, da bi narodu jezik diktiral ali »izbiral«. Tako je bilo mogoče misliti samo »v nedemokratični dobi, ko se je par ljudi šlo narod in se je ljudstvo smatralo samo za nekak privesek inteligence«. (Časopis IV, 54.) Ne, jezik je »duševna zakladnica, tvoreča ponos slednjega naroda ... Jezik je naš paladij tudi zato, ker je v njem bila od pamtiveka naša celokupnost, samobitnost in svoboda. Naj je narod še tako razdeljen po geografskih zaprekah in političnih mejah ter pregrajah, vsikdar je bil jezik ona, včasih nevidna vez, ki nas je kot narod družila v eno pod tem vnanjim vidnim znamenjem naše notranje samostojnosti.« (Časopis IV, 47.) Zato pa je opravičeno rekel dr. Šubic že l. 1850. v Novicah: »... če se narodu njegov jezik (Sprache) vzame, se mu je vse vzelo!!« (Časopis V, 32.)

Naj zaključim teh par vrstic o Prijateljevi razpravi v Časopisu z besedami Luke Jerana, ki je bil nekdaj ognjevit Ilirec, a se je pozneje prepričal, da se pač mora književni jezik ravnati po ljudeh, ne pa obratno:

»In pa — ali ni slovenščina naš materni jezik, ki ga nas je mati Slovenija učila? Kateri hvaležni sin se bo prederznil mater iz hiše vreči, in namesto njé svojo têto, akoravno je materna sestra, v hišo vzeti?« (Novice z dne 23. avgusta 1848, citirano v Časopisu IV, 59.)

Druga Prijateljeva razprava, ki tvori po vsebini v marsičem nekako nadaljevanje razprave v Časopisu, je izšla v Razpravah 1925, kjer obsega natančno 100 strani. Bavi se v glavnem z dobo 1860—1863. V uvodu ugotavlja, da smo Slovenci narod in ne rod (ali, kakor se sedaj slovensko napačno piše, pleme), čeprav »do današnjih dni med Slovenci samimi niso utihali pošamezni glasovi, trdeči, da Slovenci niso narod, ampak samo rod, da njih govorica ni jezik, ampak zgolj narečje. Življenje samo pa je šlo in gre še danes preko vseh umetnih konstrukcij svojo pot, začrtano v ljudski psihi, naturi in energiji ...«. (Str. 122.) Ker so se Slovenci čutili kot narod, zato so se ob obnovitvi ustave l. 1866. Novice izjavile za združitev vseh slovenskih pokrajin v enem »poglavarstvu« (Zedinjena Slovenija!), »ker potem bi bilo gotovo manj stroškov in slovenskemu narodu bi se v kancelijah cesarskih potem najlože dalo, kar mu po pravici gre«. (Str. 129.) Še danes drži, kar je povedal Levstik, ko je v Napreju odgovarjal na odprto pismo N.—ovo (dr. J. Pajkovo) z dne 10. junija 1863, ki je predlagal, da bi se Slovenci poprijeli hrvaškega in srbskega jezika in slovstva v znanstvenih stvareh in po časopisih; slovenski jezik naj bi ostal samo pri pouku prostega naroda, po uradih, na leci in v kupčiji. (Str. 199.) Levstik je na to odgovoril med drugim, da pahnemo naš narod v omiki za 50 let nazaj, če mu vzamemo jezik iz knjige, in da mu s tem odtegnemo najmočnejše orožje v boju proti potujčevanju: izobrazbo. Slovenci bi potem neprimerno manj brali, Hrvatje pa

radi tega nič več. (»Pridružena provinca nasproti centrali pridobi na svoji moči samó v gmotnem, državnem in obrambnem oziru, kakor pridobi ud od telesa; v duševnem oziru pa provinca odmrje, ako nima svojega lastnega osrčja,« pravi Prijateli v Časopisu IV, 61.) Narod se more izobraževati samo v materinščini. Zaradi večjega književnega jezika se Slovenci ne moremo, nečemo in tudi ne smemo izneveriti svoje narodnosti. (202.) Noben narod se ne sme sam zavreči. (204.) Levstik je odločno proti temu, da bi se znanstvene stvari pisale v drugačnem jeziku nego spisi, namenjeni preprostemu ljudstvu, češ, da prav znanstvene reči posebno izobrazijo narod in jezik in da bi ostalo vse naše slovstvo in vsa naša izobrazba polovična, jezik bi pa ostal okoren, ako bi rabili slovenščino samo za nižjo vrsto slovstva. (207.) »Levstik je dokazal, da noben narod ne propade, ako krepko oprt na svoje temelje stremi v ozračje kulture. Dokazal je, da ne propade tak narod v tuji državi, obenem pa je dokazal, da po tej poti najboljše vrši svojo življenjsko nalogo v lastni državi ...« (205.)

Naj to zadošča o Prijateljevih razpravah — saj je jasno, da njih vsebine ne moremo navajati izčrpno. Smatramo pa za potrebno, da dijake vsaj opozorimo na take in slične važne književne pojave.

Iz razprav, ki smo jih doslej omenjali, sledi troje: 1. da o opustitvi slovenščine kot književnega jezika danes ne more biti govora: 2. da je treba, da se Slovenci uče srbohrvaščine: 3. prav tako pa naj se začno tudi Srbi in Hrvatje bolj zanimati za slovenski jezik in slovensko slovstvo.

To stališče si je osvojila tudi naša profesorska organizacija (ljubljanska sekcija Profesorskega društva) in je sklenila v oktobru 1925 na svojem občnem zboru soglasno resolucijo, naj se uvede po vseh srednjih šolah s srbskohrvaškim učnim jezikom tudi pouk slovenščine. Obenem se je naložilo odboru, naj doseže v Beogradu, da se bodo na jugoslovanskih srednjih šolah slavili tudi slovenski jubileji: konkretno se je predlagalo, naj se po vsej državi proslavi 125 letnica Slomškovega in Prešernovega rojstva, kar je nato ministrstvo tudi odredilo. Tako se je doseglo, da se je koncem l. 1925. predavalo po vseh srednjih šolah v naši državi o tem, da imamo tudi Slovenci svoje velike može in svojo narodno kulturo. Kar se pa tiče šol, bi bilo želeti, da bi se slovenščina gojila znatno bolj in da bi se brala po srbskohrvaških srednjih šolah tudi večja slovenska dela. Treba bi bilo prirediti nekaj naših boljših slovstvenih del za Srbohrvate s srbskohrvaškim tolmačem manj znanih izrazov. Pozdravljamo pa, da se poučuje po šolah s srbskohrvaškim učnim jezikom slovenska slovstvena zgodovina (po knjigi: Iz slovenačke književnosti).

S tem prihajamo k težavnemu vprašanju, kako bi spravili kaj več slovenske knjige med srbskohrvaško občinstvo. Ko sem prišel v prvih mesecih leta 1919. v Beograd kot stenograf, sem na željo ravnatelja Jugoslovanske knjigarne v Ljubljani nakupil za to knjigarno v več izvodih vse pomembnejše srbske knjige, ki so bile takrat na razpolago. Najpodjetnejši založnik srbskih knjig Geza Kohn v Beogradu, mož izrednih trgovskih sposobnosti, mi je zjutraj ob času, ko je bila knjigarna še zaprta za javnost, razkazoval svojo zalogo in veliki zaboji so romali v Ljubljano. Pa sem ob neki priliki vprašal Kohna, ali bi ne hotel prodajati tudi — slovenskih knjig. Računal sem s tem, da je bilo v Beogradu od dne do dne več Slovencev, zlasti uradnikov, ki bi vendar tuintam kupili domačo knjigo, če bi jo jim kdo ponudil. Praktični trgovec Kohn mi je odgovoril: »Gospod, saj veste, če bi občinstvo povpraševalo po slovenskih knjigah, bi jih jaz tudi prodajal!«

Slično bi bila bržkone do leta 1930. odgovorila skoro vsaka knjigarna v v Jugoslaviji izven Slovenije.

V počitnicah 1930 je pa objavil ljubljanski Slovenec dne 20. avgusta članek z naslovom: Pismo iz Belgrada, iz katerega razvidimo, da se je vendar vprašanje slovenske knjige med Srbi in Hrvati malce premaknilo z mrtve točke. Med zastopnikom Jugoslovanske knjigarne in med beograjskimi založniki se je sklenil dogovor, ki bo imel za posledico, »da bomo Slovenci imeli svojo knjigo v belgrajskih knjigarniških izložbah, in narobe, da bo vsaka pomembnejša srbska književna novost po nekaj dneh tudi na slovenskem književnem trgu«. Ob tej priliki se Slovenec bridko pritožuje nad dosedanjim omalovaževanjem slovenske knjige v srbskohrvaškem tisku, enako tudi v uvodniku v naslednjo številko. Kakor da so sami uvideli svojo nemarnost, je Srpski književni glasnik že 1. sept. t. l. prinesel v prevodu Pregljevo novelo Sin prokletstva in prevedeno J. Vidmarjevo študijo o Preglju; poleg tega poroča kratko v beležkah o zanimivi Dolenčevi razpravi o Kazenskem postopanju proti Veroniki Deseniški, o Župančiču kot prevajatelju ob priliki prevoda Calderonovega Sodnika Zalamejskega in o Glonarjevem prevodu Reymontovih Kmetov. Vsekako razveseljiv preobrat — da bi le kaj časa trajal!

Naj navedem še drugo malenkost iz svojega bivanja v Beogradu! Kot človek, ki rad zahaja v gledišče, sem zelo pogrešal, da na programu beograjskega gledišča v letih 1919—1922 nikdar ni bilo nobenega slovenskega dela. Igrale so se dostikrat silno preproste srbske igre, igrala so se dela iz najrazličnejših drugih književnosti, slovenska drama pa za Beograd tako rekoč ni obstajala. In vendar bi človek pričakoval, da bi se sedaj, ko smo Slovenci prišli v skupno državo, vendar marsikdo zanimal, ali imajo ti ljudje tudi kaj slovstva; njih življenje bi rad gledal vsaj na odru. Ker sem videl, kako ljubi beograjsko občinstvo preproste igre iz ljudskega življenja (kakor so bile n. pr. Hajduk Veljko, Koštana, Dva cvanciga, Ivkova slava i. dr.), sem svetoval znancu Hrvatu, ki je dobro razumel slovenski, naj prevede Finžgarjevega Divjega lovca v srbohrvaščino in ga vloži pri gledališkem ravnatelju. Moj znanec je to tudi storil — uprizoritve pa nisem dočakal in on menda tudi ne do današnjega dne. V poslednjih letih smo pa doživeli, da zahaja slovenska drama med Hrvate in Srbe, da igra sicer včasih pred prazno dvorano (menda je bilo tako baš v Zagrebu in Beogradu), da je pa drugod sijajno sprejeta in da občinstvo z umevanjem sledi igri. Tudi v tem oziru se torej opaža malo zboljšanja. Nobeno drevo pač ne pade na prvi mah. Sicer se pa v teh stvareh že dobrih deset let vadimo v potrpežljivosti. Ne spuščam se pri tem v vprašanje, ali vedno skušamo našo dramo predstaviti Srbom in Hrvatom po tistih naših delih, ki bi našo posebnost in slovensko miselnost najvredneje zastopala pred brati, in ali je treba baš Vdove Rošlinke, da se napolnijo dvorane. A bolje je nekaj nego nič. — Če ne pride gora k Mohamedu, mora pač Mohamed h gori. Polagoma pa bodo tudi Srbi in Hrvatje sami začeli uprizarjati naša dela.

Zaključim pa naj svoj spis z dvema citatoma iz Hribarjevih Mojih spominov II, ki govorita o predmetu, ki smo ga obravnavali, tako jasno, da bi bil vsak komentar več nego odveč.

Prvo mesto je vzeto iz odstavka, kjer govori Hribar o svojem sprejemu pri Nj. Vel. regentu Aleksandru koncem leta 1918.:

»Obsežnega svojega razgovora s takratnim regentom, našim sedanjim kraljem, iz dolžne spoštljivosti ne bom navajal. Le toliko povem, da sem si — v svesti si svoje dolžnosti do naroda in kralja in dobro vedoč, da jezikovna vez ustvarja vez ljubezni — dovolil priporočiti Mu učenje slovenskega jezika.« (Str. 370.)

Nadaljevanje tega mesta beremo na str. 505:

»Dobro vedoč, kako domača beseda sega k srcu, priporočal sem kralju že pri prvi avdijenci, ki sem jo imel pri njem še ko je bil regent, naj bi se priučil slovenskemu jeziku. Srečen sem bil, ko sem videl Njegovo pripravljenost za to in ko mi je omenil, da si vzame učitelja za slovenščino. Obžaloval sem, da so moji rojaki, ki so prišli na visoke položaje — kakor sem čul — zavzeli drugačno stališče. Saj je res, da je naš jezik le narečje v tem smislu, kakor so prav za prav narečja vsi slovanski jeziki, ker izvirajo iz enega glavnega korena tako, da je temu izvoru z vso lahkoto slediti mogoče. Toda, kakor bi se drugi Slovani danes, ko so se njihove govorice tekom stoletij samostojno in samobitno razvijale in so bile v njih ustvarjene[2] kulturni spomeniki neoceniteljne vrednosti, proti taki interpretaciji in taki insinuaciji brez dvojbe in po vsej pravici uprli, tako tudi jaz ne morem pritrditi preširokogrudnemu popuščanju v tem obziru. Tembolj, ker smo si ustvarili slovstvo, ki po svoji obsežnosti — pa tudi po globini — mora vzbujati častno priznanje drugih narodov.«

[2] Po vsej priliki tiskovna pomota namesto »bili ... ustvarjeni«. Sicer pa je citat natančen prepis iz Hribarjeve knjige z jezikovnimi in pravopisnimi posebnostmi vred, ki jih danes ne pišemo več. — Op. p.

Dr. V. Bohinec:

Ob dveh mejnikih.

Deset let je že minulo od Koroškega plebiscita, deset let smo že ločeni od Meškove »zemljice sladke«, od njenih jezer in gorâ. Ko se spomnimo teže tistih dni in ko velja naša zahvala in naš pozdrav onim 15.279 Slovencem, ki so takrat pogumno glasovali za Jugoslavijo, bega naš pogled z bolestjo po belih kamnih mejnikih, ki nam razodevajo vzdolž grebena Karavank, da Rož ni več naš in da Podjuna ni več naša. Kakor nagrobni spomeniki se nam zde ti kamni s svojo hladno ugotovitvijo: tu je Jugoslavija, tam je Avstrija. So li postavljeni za večno? Ali govore resnico? More gorovje ločiti, kar je po jeziku in običajih živelo skozi stoletja skupno življenje?

Vrsta belih kamnov vrhu Karavank laže, kakor laže tudi vrsta mejnikov na jadransko-savski razvodnici. Gorovja narodne skupnosti ne morejo ločiti. Ni li alpski svet združil v celoto Švicarjev, ki nimajo niti narodne skupnosti? Niso li Romunom postale Transilvanske Alpe hrbtenica nove države? Niso li Dalmatinci ostali Hrvati, dasi je stena Dinarskih planin bolj strma in manj prehodna od Karavank?

Na dve točki naše severne meje obračam danes pozornost Mentorjevih bralcev: na tromejo vrh Peči pri Ratečah na Gorenjskem[1] in na tromejo blizu Srebrnega brega v Slovenski krajini. V slikah ju imate obe pred seboj. Na teh dveh mestih se srečajo meje Italije in Avstrije, oziroma Avstrije in Madžarske z našo jugoslovansko mejo. Ali se te točke skladajo z narodnostnimi mejami?

Daleko zanimivejši od obeh je mejnik na Peči (1511 m). Je našim dijakom tudi bolj znan, ker je lažje dostopen in ker ga je tudi že marsikateri ljubljanski razred obiskal na majniškem izletu. Iz Rateč, naše obmejne vasice blizu izvira Save Dolinke, dosežeš Peč po prijetni dveurni hoji. Vzpneš se do nje ali po markirani poti tik ob meji ali pa jo ubereš kar čez senožeti »Trebiše« in skozi smrekov gozd do vrha. Na pol pota kar obstaneš ob 10 m široki

[1] O »meji treh držav« vrh Peči je pisal v Mentorju za 1926/27 str. 227 tudi že I. D. v članku: Majniški izlet na mejo treh držav. V tem članku je objavil Mentor tudi tri slike: mejnik sam (različen od današnje slike), državno mejo skozi gozd in jugoslovansko obmejno stražo vrh Peči. — Op. ur.

preseki, ki zija kakor težka rana v gozdu pod vrhom. To je meja med Italijo in Jugoslavijo, mejniki se belijo v njej prav do vrha, kjer imajo naši graničarji obmejno kočo. Prav na vrhu stoji tromejnik, kamenit valj, razdeljen v odseke, od katerih je jugoslovanski najmanjši, avstrijski pa največji. Tudi na naši sliki so vidni deli napisov: Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, Österreich, Italia. Ko prideš na vrh, se zavzameš nad krasnim razgledom, ki se ti nudi na vse strani. Proti jugu in jugovzhodu se vrste julijski velikani od Špika nad Policami čez Mangart, Ponco in Mojstrovko do Razora, Škrlatice in Kokove špice; na severu pa vidiš za Ziljskimi Alpami z mogočnim Dobračem vrsto Centralnih Alp z Großglocknerjem, Ankoglom in Eisenhutom. Vmes je naša koroška zemlja, Ziljska dolina in Rož, Ziljica, Drava in troje jezer: Osojsko, Blaško in Vrbsko. Pogled, kakor ga uživaš po majhnem naporu le malokje tako mogočnega.

Peč pa je znamenita tudi radi tega, ker je tu edina točka v Evropi, kjer se sestajajo meje držav treh najvažnejših evropskih plemen: Slovanov, Germa-

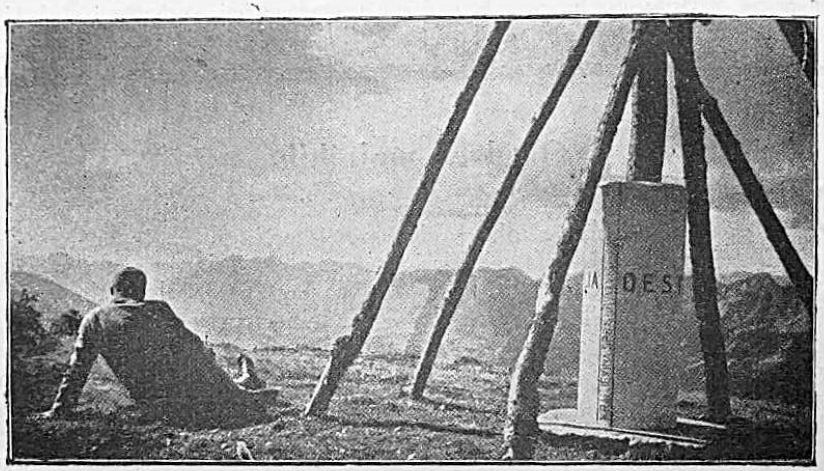

Tromejnik na Peči (1511 m) pri Ratečah. Fot. V. Bohinec

nov in Romanov. Na gornje vprašanje po upravičenosti te razmejitve prav na Peči pa moramo odgovoriti negativno. Svet krog Peči je namreč daleč naokrog še slovenski, v Avstriji prav tako kakor v Italiji. Naši sosedje so se osmešili že sami, ko so vrhu, ki se po skalnatih stenah na koroški strani že od pamtiveka imenuje Peč (pečina, pečevje), dali novo, tuje ime. Župnik Lavtižar v Ratečah, znani naš planinski pisatelj, piše nekje o tej stvari šaljivo: »Po daljšem in zelo bistroumnem premišljevanju so prekrstili Nemci to goro v — Ofen. Mislili so namreč na tisto peč, ki jo ima človek tako rad, ko stopi ob zimskem času v zakurjeno sobo.« Najbrž so Italijani leta 1918., ko so 21. novembra zasedli Peč, mislili isto, kajti tudi njim je gora »Forno«; prevedli so torej besedo Ofen. Že s tem nazivom so Nemci in Italijani dokazali, da so naše kraje zasedli nasilno in ne zato, ker je ta zemlja morda italijanska ali nemška. Če bi hoteli postaviti tromejnik na pravo tromejo Slovanov, Germanov in Romanov, bi morali poiskati to točko v Kanalski dolini, nedaleč od Pontebe, kjer se stikajo etnografske meje Slovencev, Nemcev in Furlanov. Ta točka, danes pozabljena in brezpomembna, je resnična tromeja evropskih plemen, tromejnik na Peči pa je kamen in nič drugega. — Na sliki vidimo nad tro-

mejnikom tudi še trigonometrično znamenje, ki so ga postavili naši vojaški topografi, ko so vrh izmerili, v ozadju pa se vrste na obzorju vrhovi Ziljskih planin, ki so Slovencem — žal! — menda najmanj znani del slovenskega ozemlja.

Sedaj pa še na drugi skrajni konec slovenskega sveta, v Slovensko Krajino! Tudi tukaj imamo tromejo. Romanov tu ni, na njih mesto stopajo poleg Slovanov in Germanov — Mongoli: Madžari. Ni ga naroda v Evropi, ki bi, kakor Slovenci, imel na vseh straneh tako različne sosede!

V Slovenski krajini je naša meja gotovo vse bolj pravična, kakor proti Italijanom in Nemcem. Večina naših ljudi je tam prišla po stoletnem robstvu pod domači krov, rešeni so, ki so že tonili v madžarskem morju. A vendar, tudi ta tromejnik ni na pravem mestu! Stoji severnoseverovzhodno od Gornje Lendave in do njega pridete najlažje, če se peljete z vlakom iz Murske Sobote do Mačkovcev, potem se pa odpravite peš do meje. Severnozahodno od Mačkovcev leži v osrčju Goričkega idilična, raztresena vas Kuzdoblanje, naseljena

Tromejnik (ok. 385 m) pri Srebrnem bregu v Slovenski Krajini. Fot. D. Cree.

z evangeličani, ki imajo tu svojo cerkev in šolo. Prijazni ljudje so to in vam radi pokažejo pot. Do same meje je od Kuzdoblanja pol ure hoje, nato pa korakaš po globokem, ilovnatem kolovozu, ki tvori večinoma mejo med Jugoslavijo in Avstrijo, proti tromejniku. Vas Matjašovci leži prav na meji, tako da so nekatere hiše že v Avstriji in glavna pot skozi vas je obenem državna meja. Morda se vam zdi to čudno, a to še ni nič proti slučaju v Kastvu v Istri, kjer gre državna meja med Italijo in Jugoslavijo, torej »naravna meja Italije«, prav skozi neko hišo! Od Matjašovcev do tromejnika je še $^3/_4$ ure. Hodiš tu po redkem, tipično prekmurskem mešanem gozdu (bukve in bori) precej navkreber. Tromejnik stoji nekoliko stran od poti in na bolj odprtem kraju. Je precej visok in sliči spomeniku, na vsaki svojih treh strani ima namreč vdelano kovinasto ploščo z grbom tiste države. Našo sliko je posnel angleški član prekmurske razmejitvene komisije, podpolkovnik D. Cree, ki ga vidimo na sliki v sredini; na levi stoji naš polkovnik Čolak-Antić, na desni madžarski polkovnik Vassel. Razgled s te točke je tudi prav obsežen, vendar se pa zaradi sredogorskega ozemlja, v katerem smo, ne da primerjati z razgledom s Peči. Vidi se predvsem v Avstrijo in na Madžarsko; na madžar-

ski strani leži pod nami večje veleposestvo. Na obzorju se izgublja sredogorje v skorajda ravni črti, le tu in tam je kak vrh višji. Naj omenim, da poteka meja od tromejnika proti jugovzhodu točno čez Srebrni breg — nekateri zemljevidi ga imenujejo tudi Srečni breg — ki je najvišji vrh Slovenske krajine (404 m). Tromejnik sam stoji kakih 385 m visoko.

Kar se tiče razmerja do etnografske meje med Slovenci, Nemci in Madžari, stoji tromejnik sicer na meji med Slovenci in Nemci, tako da se tu državna meja približno krije z etnografsko mejo med tema dvema narodoma, nasprotno pa segajo Slovenci še čez mejo proti Madžarski precej globoko v madžarsko ozemlje, tja do reke Rabe. Za razmejitev je bila merodajna razvodnica med Muro in Rabo; zato je nad 4700 zavednih Slovencev ostalo še v Madžarski. To so rabski ali (po mestu Monoštru) monoštrski Slovenci. Pravilna tromeja bi tu bila ob reki Rabi sami in sicer pri Monoštru. Tu bi moral torej stati tromejnik. Naša delegacija na mirovni konferenci v Parizu je to tudi zahtevala, a žal ni uspela.

Opisana tromejnika sta torej skupni točki držav, nista pa skupni točki etnografskih meja. Ko mislimo zlasti sedaj, ob desetletnici koroškega plebiscita, na Slovence, ki so ostali izven jugoslovanske države, se nam vsiljuje spomin na bližjo preteklost; svetovna vojna nam je pokazala, kako minljive so bile meje, ki so se še l. 1914. zdele svetu bolj trdne kot kdaj. Po starejših nemških knjigah srečavamo n. pr. pogostoma sliko in opis nemško-avstrijsko-ruske tromeje pri Mislovicah v Šleziji. Ponosno so imenovali Nemci tisto točko ob izlivu Bele Przemsze v Črno Przemszo, pritok Visle, »das Dreikaisereck«, t. j. vogel treh cesarjev. Danes ni tam nobene tromeje več, Poljaki so gospodarji gornješleskega ozemlja, ki je bilo po narodnosti že skozi stoletja slovansko. In prestoli treh cesarjev so se zrušili v prah.

Koliko časa bo še stal tromejnik na Peči, koliko časa še pri Srebrnem bregu?

Vanjuša:

Tujina.

Črtica.

Nekje pod Apenini je mesto; srednje veliko, zgrnjeno na kup, kot so že stara italijanska mesta. Ceste so ozke in umazane, hiše visoke, da človek ne vidi jasnega neba med počrnelimi zidovi tesnih poslopij. Vse je staro, novega ni v tem kraju ničesar: hiše so stale pred stoletji prav tako mrko kot dandanes, pred stoletji so bile iste neprijazne ulice polne pohajačev, ki so govorili isti jezik kot sedaj, ob večerih je prihajalo iz zakotnih lukenj v sanjav južni somrak isto zateglo petje in zvoki neštetih mandolin so bili enaki.

Na severu, prav kamor pade pogled iz temne sobice, ki plaka v daljavo svojo samoto, je neizmerna ravnina. Daleč tam nekje se vali velika reka proti morju. In še v večji daljavi, ki je tolika, da vsa tone v neverjetnost in pravljičnost, se prikažejo ob redkih kristalnih dneh kot fata morgana čisto nad obzorji, za vsemi ravninami zastrti, zamegleni obrisi gora.

Toda morda se tudi ne vidijo. Morda so to le prividi mladega človeka, ki hrepeni po gorah, ki se pno v nebo prav v tej smeri v neki dragi, daljni deželi. Dolgo je živel tam in prebil je pod onimi gorami najlepše čase svojega mladega, osamelega življenja. Toliko lepih spominov mu zbujajo gore.

Zdaj je sam, tako silno sam med tujim ljudstvom, ki ga ne razume in se

mu ne more prilagoditi. Ne mara teh ljudi; preveč so neresni in zde se mu kot otroci s svojim večnim klepetanjem, postopanjem in malenkostnimi prerekanji na prašnih, zaspanih ulicah.

Pisal bi v tisti daljni kraj, kjer so njegovi prijatelji, s katerimi mu je dolga leta skupno utripalo srce. Toda boji se: tako žalostna so njegova pisma, tako polna one bridkosti, ki jo diha v tujini vsaka malenkost v njegovo zapuščeno dušo. Saj bi rad pisal veselo, rad bi rekel nekaj močnega, rad bi bil silen in možat. Toda ne more. Mlad je in osamljen in ta kraj, ki ga obdaja s svojo priskutno kričavostjo, je kakor temna, grozna ječa.

Igor, njegov pobratim, ga graja, ker so njegova pisma turobna. On je doma, da, on je močan! Tako možate in samozavestne so postale njegove besede. Poln je vere vase in v svojo rast in noče videti, da pada on, Bogo, vedno globlje v črnogledost, bolno onemoglost in nezaupanje do samega sebe.

»Ah!« zastoka mladi človek. Njegovo visoko, čvrsto telo je čudno sklonjeno, ko vstane s postelje, kjer je ležal v svojih temotnih mislih. Polagoma stopi do okna in se zagleda ven.

Predvečerje je. Mesto obliva mehak somrak, glasnik baržunastih južnih noči, ki so tako svetle in lepe, da navdajajo srce z neko sladko utrujenostjo in hrepenečo tugo. Ulice izgubljajo v njegovi topli kopreni svojo glasno vsakdanjost in stara poslopja so se zasanjala v davno idilično preteklost. Mrak je prekril njih umazanost in jih odel v alabastrsko belino.

»Ven pojdem,« si misli Bogo. »Ta majhna, nizka in mračna soba me ubija. Zato sem žalosten. Zunaj pa bo minilo, seveda bo!«

In zazdi se mu, da mesto ni tako kričečevsiljivo kot navadno. Glej, kako je lépo in mirno ob takih-le večerih! Nedaleč se glasi kitara in njeni zvoki spominjajo na povesti iz romantike teh krajev. Menda tudi niso vsi ljudje tako plehki, kot se zde Bogu, kadar je njegov pogled zagrenjen in teman. Seveda — zdaj pričenja pravo, globlje življenje! Ono čez dan je čisto nekaj drugega, nekaj postranskega! Ah, lepa noč bo. — »Ven pojdem!« si pravi Bogo, »morda bom le našel kakega človeka . . .«

Drhteč odsev upanja mu lega v lice, ko oblači svoj lahki površnik. Nato pogleda še enkrat po sobi: ne zaupa posebno ljudem. Ve, da ga strogo zasledujejo in noče, da bi našli kako pismo zunaj. Saj ni dolgo, ko je komaj ušel zaporu, ker so našli karabinjerji pri njem slovensko pismo.

»Toda to je bilo doma, ob meji,« se takoj potolaži mladi človek. »Vedno je tako, tu pa so ljudje boljši, seveda so!«

Ko skrbno zaklene duri, se napoti po mračnem hodniku mimo kuhinje, iz katere odmeva nekoliko preglasno govorjenje. Njegov obraz postane mahoma plah in zbegan, ko hiti mimo govorečih. Negotovo, tiho in hripavo dahne: »Bona sera.«

Odgovor je preslišal in že je preko ozkih, vijugastih stopnic na cesti. Globoko zasope iz svojih močnih pljuč v omamljivo šelestenje večera.

»Kam bi?« zakljuva vprašanje s topo bolečino. In postane mu neprijetno; obide ga oni občutek razočaranja, ki ga doživi, kdor je poln nad hitel k nekemu smotru in je bil prevaran v svojih pričakovanjih.

Mesto ni zanj. Od blizu ga sovraži. Torej iz mesta. Menda je iz daljave, v mesečini, ki ga bo kmalu oblila, čisto drugačno, kot začaran grad. Bogu se hoče tišine in samote, prave samote, ne one, ki mu pada kot breme na pleča med množico ljudi dan na dan.

»Na grič bo najbolje,« preudari in se obrne. »Tam ni nikogar in baš tak kraj je, da je človek lahko sam s seboj.« In obide ga zanosu podobno čuvstvo o zvezdah, valujočih daljavah in mesečini preko vsega.

Nocoj mu preseda učenje. Poln je čuvstev, ki kipe na dan, čeprav jih po svoji navadi zapira v notranjost. Nocoj se mu hoče nečesa drugega, nečesa, kar mu je neznano, a kar sluti z otroškim ginjenjem, nečesa, kar nezavedno pričakujejo njegova mlada, bridka hrepenenja že dolgo, dolgo...

Nejasne predstave mu plavajo v nežno meglenih tenčicah skozi domišljijo. Šel bo na grič in se potopil v tajno zvezdnate noči. Ah, rad bi plakal v oni idilični tihoti, rad bi izmil s solzami iz sebe ono, kar ga muči in teži, onega drugega človeka v duši, ki je grd in ki mu šepeče s svojim hinavskim, priliznjenim in zlobnosladkim glasom noč in dan besede zapeljevanja. Ne — nocoj čuti jasno, da ta glas ni njegov glas, da mu je tuj in da ga sovraži. Njegova mladost je čista in neoskrunjena, njegova duša je deviško bela in kar je v njej zlega, je od drugod, je kača, ki se je pritihotapila vanjo skrivoma in da sam ni vedel kdaj. Tako čudno jasno mu je vse to.

Mišice v licu mladega človeka trepečejo, ko hiti po krivih ulicah. Na nekem oglu se zaleti v človeka, ki je zrastel nenadno kot senca v njegovo zamišljenost. Mož ga sirovo odrine in prostaško zakolne.

Bogo ga pogleda s široko odprtimi očmi. Groba beseda je padla kot jedka ost v ubranost njegovih čuvstev. Tako dober in čist je nocoj, da ne more doumeti, da so drugi ljudje zli in slabi.

A grenki vtis zamre trenutno v valovju nečesa neznanega, lepega in dobrega, kar preveva vsega. Vzravnan hiti Bogo dalje in s svojo veliko, okorno postavo, mladostno negotovo hojo, s svojim nelepim obrazom in zmršenimi čopi temnih las nad čelom je ljubko smešen, ko mu plavajo oči v mehkem zanosu.

Že je v predmestju. V tej deželi imajo vsa umazana predmestja svoj značilen vonj, ki je včasih neznosen. Toda mladi človek ga ne čuti in vihra vse dalje in dalje.

Ko zavije v temno ulico, ki je skoro nič ne razsvetljuje slabo brleča plinska svetiljka visoko pod črnimi oboki neprijetno molčeče hiše, opazi v sencah daljave več postav, ki se mu bližajo.

Brez zanimanja jih ogleduje samo z očmi. Njih polglasno, neubrano in brezsmiselno petje čudno odmeva med stenami. Koraki so neenakomerni, zmedeni in podobni opotekanju.

Štirje moški so. Eden spredaj sam, s sklonjeno glavo in s klobukom nizko na temenu, trije zadaj, vodeči se pod rokami. Njih glasovi, ki rezko sekajo v petje, so polni ostrih disonanc.

In Bogu se mahoma zazde znani. Iz zmešnjave glasov zazveni zdajpazdaj beseda izgovorjena na način, ki ga je nekje že čul. Nekaj trenutkov vrta v spominu, a preveč so še oddaljeni, da bi jih mogel natančno ogledati.

Stopnjema ga obide zanimanje za te ljudi. V tujini je in tako osamljen, da išče z mrzličnim pričakovanjem v množici, ki ga obdaja dan za dnem, išče neprestano in sam ne ve, koga. Mnogokrat je že zaslišal glas ali zagledal postavo in srce mu je zamrlo: znanec je! Toda vedno se zgodi kot v življenju: namesto toplega pozdrava te zadene hladen, začuden pogled in namesto znanega lica nejevoljno, tuje vprašanje: »Oprostite, niste mi znani...«

Nekaj sekund okleva. Toliko je bilo že razočaranj, da se duša boji novega. Toda Bogo je mlad in njegovo upanje je mlado: z ono čudno napetostjo v srcu, ki je zmes nade in strahu, stopi proti prihajajočim.

Nekajkrat prestopi s svojimi dolgimi, opletajočimi se koraki — in obide ga grenko neugodje, praznina, ki jo občutimo, ko smo našli na dolgo želenem cilju nekaj čisto postranskega in različnega od tega, kar smo želeli.

Nekaj kakor jeza mu požene kri v glavo. »Seveda — pijani!« sikne med zobmi.

Res so znanci, celo njegovi rojaki v tem daljnem, tujem mestu. Toda Bogo se ne druži mnogo z njimi. Preveč so mu izprijeni in najbolj ga odbija to, da hočejo od prvega dne storiti tudi njega sebi enakega. Njegovo mišljenje nima ničesar skupnega z njihovim, po večini usmerjenim na en in isti predmet, ki mu je gnusen in mrzek. Odkar se jim je posrečilo, da so ga pred nedavnim opijanili, se je popolnoma odtegnil njihovi družbi. In nocoj jih je srečal zopet, vinjene in sirove in to ga boli.

Trenutek postane v neodločnosti. Ena sama misel ga prešine: skriti se, zbežati za vsako ceno!

A že je prepozno. Ubit, zlomljen glas mu buti kot udarec v uho: »Glej ga, glej ga, uskoka! He, Bogo!«

Bogo se zdrzne. S skoro preplašenimi očmi zaokroži okoli sebe, kot da bi iskal skrivališča. Toda ko se hoče obrniti, začuti roko na svojem ramenu. Sunkoma okrene glavo.

Pred njim stoji prvi iz opite četvorice. Klobuk je izgubil in zmršeni lasje se lepijo na znojno čelo. Svoj rdeči, zabuhli obraz s podplutimi očmi sili Bogu prav pod nos, da ga ovija v ogaben duh po kislem vinu. Za trenutek se zdi to razpaljeno, prenapeto živo lice z vročičnimi, zasmehljivo neumnimi očmi kot kalna, gnusno voljna masa iz morečih sanj. Iz vse postave kriči neka nizkotnost, ki ni pri tem človeku nikdar popolnoma prikrita in preži vedno kot zver iz brloga, sedaj pa je razgaljena v najbolj grobi, vsiljivi goloti.

Bogo se skuša izviti izpod roke, katere prsti se mrzlično krčijo in iztezajo na njegovi rami. Nestrpno otrese svoja široka pleča. Toda pijani človek ga pograbi za komolce. Njegove roke so kot sluzasti kraki zelenookega polipa.

Divja jeza plane Bogu v obraz. »Pusti, pijanec!« sikne med trdo stisnjenimi zobmi.

»Le zmerjaj! Nocoj ne re-a-giram! Semkaj, dečki, hoho!« zakriče v odgovor rdeča usta, ki se zazdijo Bogu čudno razvlečena in živa sama zase. Moker pritisk v grlu mu požene besne solze v zameglene oči. Za bežno trenutje se vse zavrti okoli njega: groteskno mahedrava usta z živim, zavaljenim jezikom, zariplo lice in bližajoče se postave na temnem ozadju ulice. Nehote, z neko napeto pozornostjo se skloni in zamahne s pestjo prav v sredo obraza pred seboj.

Nekdo zakriči in glas je živalski in grozen.

Bogo se zdrzne kot iz mučnih sanj. Kakor začuden ošine okolico z očmi, iz katerih je v trenutku izginila besnost. Čez sekundo ga zbode v ledjih mrzel občutek strahu in s hlastno kretnjo pogleda človeka, katerega je bil udaril.

Njegov pogled srečajo le tope, bedasto začudene in prestrašene, kalne oči. »Hvala Bogu, nič mu ni!« se oddahne Bogo in nekaj kot radost mu zaigra na licu, ko se obrne skoro prijateljsko k ostali trojici, ki se je približala.

Srednji se zgane in negotovo pristopi za korak. »Hehe, ali si ga, B-b-bogo...?« zajeclja med grgrajočim kolcanjem in tavajoča roka se iztegne proti Bogu. Čudno brezizrazno lice se pači v naporu, da bi se nasmehnilo.

Bogo se zravna kot struna. Njegove osuple oči se zasesajo s strmečim vprašanjem v govorečega. Nekaj trenutkov je vse tiho. Nato dahne, pretrgano in kot da ne more verjeti:

»Ti...?«

Človek ga gleda v topem nerazumevanju.

»O!« zaječi Bogu v notranjosti in se zagrebe neizgovorjeno v globino.

»On, on ... ti, ti!«

Človek pred njim, to bedasto, pijano, bedno strašilo, to je oni blesteči človek, ki je bil še včeraj njegov »On«, ki se ga skoro ni upal imenovati z imenom, ki ga je častil in ljubil v svojih samotah, njegov vzornik, voditelj, mentor, idol ...

Bogo strmi vanj z osteklenelimi očmi. Skozi glavo mu zdrvi film spominov s težko nazornostjo.

Iz reda predstav se izloči svetla slika prvega srečanja. Bogo tava samoten po neznani, tuji ulici. Duša mu je polna bridkosti in nemoči, ki prehaja v ubijajočo vdanost. Prav kot ta večer začuje iz daljave šum prihajajoče družbe. Za trenutek postane in prisluhne drhteč: zvoki domače besede mu božajo sluh. In ko se mu že napol iztrga radosten pozdrav, ga prikuje na mesto tih, sonoren in zamolkel glas, ki mu je čudno nov in znan obenem:

»Tu je neizogibnost pogina postranska stvar. Naša dolžnost je, da pademo častno, ako je že tako usojeno!«

Naglašeni, čeprav še vedno tihi »častno« se zareže kot dleto kiparja v okamenele valove Bogove duše. V čudnem zavzetju zastrmi v govorečega.

Neobičajna, črnomodra, mokra globina teh lepih oči, podobnih temnemu tolmunu, mu vtisne v trenutku v dušo kot na fotografsko ploščo jasno slutnjo o neki tihi, skrivnostni, vzvišeni in apostolski boli tega človeka. Bogova mlada duša, ki nosi ono otroško sposobnost spoznanja ljudi do dna z enim samim pogledom, vsrka iz neznančevih oči neko omamno, toplo in sladko premoč, ki se ji z naslado podredi vsa.

Kot v snu čuje Bogo oddaljujoči se glas, ki ponovi:

»Da, častno! Polabski Slovani so danes mučeniki ...«

In komaj slišno zazveni bolna, grenka beseda:

»Tu pa popivate in propadate, kamenîte ... namesto da bi se pripravljali za ta zadnji boj ...«

O, zadnji boj!

Bogo hiti domov, prepoln ognjeno živih besed, ki mu jih je vklesal neznančev glas v prejšne dvome in nemočno omahovanje. In Bogo plaka tisto noč in raste, raste ...

Čudno, nepojmljivo duševno sorodstvo plete tiho vse dalje tajno vez, notranje sožitje, duhovno pobratimstvo in skrito skladnost dveh duš, sozvočje, ki je tkano tako nežno, da ne preživi prenosa v zunanjost in ostaja zato vedno zaprta skrivnost med njima. V redkih časih občevanja postaja Bogo polagoma učenec svojega temnookega rojaka, srka v svoje žejno srce njegove besede in jih presnavlja v nauk o moči, viteštvu, borbi in mučeništvu ...

Neslišno teko sekunde ... Nenadoma pade v Bogovo uho rezek zvok kakor težak udarec. Z njegovih oči se razmegli zastor prividov: spet stoji pred njim pijan, beden človek s topim, rdečim in zgnetenim obrazom, še posebno odvratnim v mraku noči.

Kot bi se sramoval, povesi mladi človek pogled, ki je meril zibajočega se tovariša. Njegova postava se polagoma skrči kot pod težkim bremenom in v poteze mu leže nekaj sivega, otrplega, nekaj, kar se zajé za vedno v srce in mu vtisne neizbrisen pečat. Čisto počasi se Bogo okrene in ko stopa v temne sence nočnih ulic, odmevajo njegovi koraki med molčečimi stenami kot opotekanje onemoglega starca ...

Mala soba je že popolnoma temna. Z drsajočimi koraki stopi Bogo v mrak in mehanično tipa za stikalom. Rezka luč napolni prostor. Za trenutek se mu zazdi, da mu vidijo vse te stvari okoli njega v notranjost, da vse ve za njegovo strašno razočaranje. Tiho, z zaspano umerjenostjo sede na postelj in se prične slačiti. Bežno sekundo ga ovije nejasen spomin na predvečerno vzhičenost, na neki daljni zanos, na sanje o zvezdah, gajih, mesečini. Toda takoj zamre vse kot turobna melodija v daljavo.

Iz sive brezčutnosti se mu izloči v težkih, črnih kapljah občutek silne utrujenosti, ki zgošča kri in pada nanj kot debela odeja nekakega vročega snega.

Ko že leži v temi, se izjasni iz omotičnega ropota v njegovih možganih en sam razumljiv glas:

»Vsi nosimo pečat smrti v tujini ... Oni se opijajo, jaz postajam grob mladostnih moči in volje ... Zdaj je udarilo tudi njega ...« In ko si z navadnimi, počasnimi kretnjami popravlja vzglavje, kot da se ni zgodilo nič posebnega, zamrmra polglasno, mrtvo in suho, kakor brez bolesti:

»Tako nas mori tujina, ne z mečem, s kačjim strupom ... In najprej nas, mladi rod, ki bi moral biti steber podjarmljenega naroda.«

In ko se umiri v svoji običajni legi, mu šine skozi ubite misli zlomljeno, onemoglo vprašanje, za katerega ni odgovora:

»Ali zdržim? Ali zdržimo?«

Brezizrazne oči zro v kolobarje teme. Na mizi tiktaka ura z morečo natančnostjo ...

Ivan Krstnik:

Z lesorezi ilustriral E. Justin.

Odhod iz Ljubljane. Naša družba.

Življenje je potovanje. Misel potuje vedno, človek ob priliki. Morda bo koga zanimalo, kako smo šli v Dubrovnik študentje, ker se mi zdi, da je potovanje v tej dobi najlepše. Dijak se tedaj otrese skrbi, saj se jih tudi lahko, ker življenje mu še ne piše nezadostnih. Na profesorski »cvek« pa ob taki priliki hitro pozabiš, saj je profesor človek in človeška dela so minljiva.

Stane, Bine in Dušan, dragi sotrpini na gimnazijskih klopeh, ali se spominjate? Zahrepeneli smo nekoč daleč, Ljubljana nam je bila pretesna, zaželeli smo si druge govorice, druge zemlje. Bilo je o velikonočnem času. Z jugom je zadišalo po pomladi, hoteli smo ji pohiteti nasproti. Tako so se naše misli obrnile proti Dubrovniku, proti mestu solnca in pesmi.

Ali ni na vsakem potovanju eden najlepših trenutkov začetek poto-

vanja? V misel ti stopa slika za sliko, vsa pot ti je razgrnjena pred duševnimi očmi kot na dlani, prepričan si, da se bo zgodilo vse tako, kakor si si zamislil. Čudno bi pogledal tistega, ki bi rekel, da bo drugače. Popolnoma druga se ti zdi vsa okolica, nenavadna in kot bi bilo vse prav zate pripravljeno. Kolodvor stoji zato tu, ker greš ti tja in tja, vsak čaka vprav tebe . . .

Še nekaj. Tudi vas se moram spomniti: Francelj, Janvid in Lado! Prišli ste nam voščit srečno pot in se priporočat za razglednice. Z nami niste mogli — niste tako srečni, da bi bili železničarski sinovi, ki se vozimo skoro brezplačno po svetu.

»Še enkrat pozdravljeni!« Zamahnili ste z robci, vlak nas je odpeljal in kmalu ste se izgubili v noči. — Ljubljana je sijala na zahodu, nas je pa vlak prijetno zibal skozi noč, minuto za minuto nas je nesel bliže cilju.

Razložili smo prtljago po policah v oddelku in posedli. Vsakemu se je poznalo, da skuša uganiti najbližjo bodočnost.

Stane je sedel v kotu in štel na prste. Nekaj mu ni šlo v račun, ves zamišljen je dvigal palec, potem kazalec . . . sredinec. Ne, ne bo tako! Še enkrat: palec . . . kazalec . . . sredinec . . .

»Kaj se učiš šteti, Stane?«

»Nak, ampak računam, če bomo kmalu v Dubrovniku.«

Zasmejali smo se in Stane sam nam je pomagal.

»Saj smo komaj izgubili Ljubljano izpred oči, kje je še Dubrovnik. Morda v sredo zjutraj . . .«

»O, mi ni treba praviti. Znam šteti do tri.«

Vlak je drvel skozi postaje, težko je odmeval njegov ropot skozi savsko sotesko.

»V Zidanem mostu pride Bine?«

»Če bo držal obljubo, nas pričakuje tamkaj.«

V začetku pota postanem vedno bolj lačen, zato sem se ogledal po kovčegu. Mojemu zgledu sta sledila tovariša, in Bine, po domače »Luka« — nekdo mu je bil kar tako nadel to ime, ki ni bilo v nikaki zvezi ne z njegovim krstnim in ne z rodbinskim imenom, pa se ga je bilo oprijelo — nas je našel v Zidanem mostu, prav ko smo pridno zalagali. Pozdravili smo ga z vzkliki in z gnatjo, ki mu jo je ponujal Dušan.

»Saj sem res lačen, ko sem moral čakati na vas dve debeli uri.«

Prostodušno je vgriznil v kruh in meso. In to je bila naša rešitev. Prav tedaj je prišla večja družba, ki je hotela naravnost v naš oddelek. Ko je pa videla, kako smo vsi zaposljeni z intimnim opravkom večerje, nas ni hotela motiti. V neskaljeni družbi se je naša četvorica odpeljala proti Hrvaški.

Na Hrvaškem.

Stal sem ob oknu in strmel v noč. Zaropotalo je pod kolesi — vozili smo se baš preko mostiča čez Sotlo — in vstopili smo na Hrvaško. Čudno težko mi je prišlo. »Zbogom, mamica Slovenija!« Pomigal sem ji na drugi breg in odzdravila mi je. V bratsko zemljo sem stopil, pa se mi je vendarle zdela nekako tuja. Slovenija, kako smo navezani nate!

Odprl sem oddelek in naznanil tovarišem: »Slovenija je že za nami!«

»Hura! Još Hrvatska ni propala . . .«

Pesem se je izvila v pozdrav Hrvatski. V odmev smo zapeli slovensko in slednja se je glasila do Zagreba.

Zagreb, moje rodno mesto! Vidiš, ti si mi pa domač. Saj si slišal moje prve besede, ki sem jih pa izgovarjal slovenski. Pozdravljam te kot varuha, ne kot očeta. Pozdravljen!

Dobili smo dva sopotnika: vojaka-narednika, ki je potoval po službenih opravkih v Sarajevo, in še nekega sivolasega možakarja z židovskim obrazom. Bil je bržkone trgovec.

Veselje se je nekoliko poleglo, vsaj glasni nismo bili več tako.

Vlak se je ustavil. Skozi zaprta okna je prodrl sprevodnikov klic: »Sunja!«

»Ivan, če bomo spali, bi bilo dobro, da bi kdo stražil,« mi je rekel Luka.

»Zakaj? Meniš, da ima ta postaja zato tako ime, da opozori potnike?«

Krivonosi sopotnik me je menda razumel, ker me je kaj neprijazno pogledal. Narednik se je pa nasmejal.

Polotil se me je spanec. Toda kakor sem bil zaspan in že vajen takih potov, sanje mi le niso hotele »dahniti v trudno glavo«. Končno sem se vendar nekoliko bolj ugodno namestil in enakomerni ropot in zibanje me je zazibalo v sen. —

Tudi spanje na vlaku je nekaj posebnega. Spiš in se ne zavedaš ničesar, vlak te pa nese vedno naprej in naprej skozi noč. Ko se zbudiš in se ozreš skozi okno, si v popolnoma neznanem kraju, ne veš niti kje si se vozil, niti kje se boš. Preteklost je zabrisana, prihodnost je v megli, le tisti trenutek ti je znan.

Preko Save v Bosno.

V Brodu so me zbudili.

»Slavonski Brod, Ivane!« me je poklical Bine. »Bosanski tramvaj nas že čaka.« Mislil je seveda ozkotirno železnico, na katero smo se morali presesti.

Ves zaspan sem pograbil kovčeg in stopil iz vlaka. Bilo je četrt na štiri zjutraj, postaja je bila v temi, le tam na vzhodu se je črtalo nizko hribovje, nebesni svod je bil mehko osvetljen od bližnje zore.

Na desno od glavne postaje je peron ozkotirne železnice. Luka in Dušan, ki sta prvič videla to svojevrstno železnico, nista mogla verjeti, da teče skozi vso Bosno, Hercegovino in Dalmacijo. Vlak je sestavljen iz majhnih vozov, ki so nekako iste velikosti kot vozovi ljubljanske električne železnice. Mislim pa, da ima tir 60 cm razstoja. In po tej progi vozi celo brzovlak do Sarajeva! Nerodno pa je — vsaj za nas študente — da ima brzi vlak samo en voz tretjega razreda, ostalo je vse drugega in prvega razreda. In v edinem vozu III. razreda je še celo oddelek za muslimanske ženske. Zato je umevno, da je nastala prava borba za prostore. Jaz sem dobil k sreči še prazen prostor, kamor sem položil svoje kosti, in poskušal sem nadaljevati svoj spanec. Sempatja sem zadremal, a vedno sta me zbudila dva Turčina, ki sta klepetala v svoji raskavi govorici.

Ujezilo me je in vstal sem, ko smo se vozili vprav preko orjaškega brodskega mostu čez Savo. Bilo je že precej svetlo. Rahle meglice nad Savo so se jasno odražale od sive jutranje svetlobe. Luka je slonel ob oknu in zaspano gledal ven.

»Slabo vreme bo,« mi je dejal in pokazal na jugu oblake. »Tako žalostno se kaže vse skupaj.«

(Konec sledi.)

J. Šedivý:

Naše dijaštvo in slovansko vprašanje.

Dijaška mladina je vedno daleč pred svojim časom. Nehote čuti utripanje dobe in spoznava naloge bližnje bodočnosti. Dijaštvo je tista žila, po kateri se pretaka vedno sveža kri novih vzvišenih misli med ljudstvo. Zato ni čudno, če je spoznalo tudi važnost in pomen slovanskega vprašanja. Zakaj Slovani igrajo v svetovni zgodovini vedno večjo vlogo.

Evropa bi imela brez Slovanov popolnoma drugačno lice. Njim gre zasluga, da se je mogla razmeroma mirno razvijati in napredovati. Ko so razna napol divja krdela silila v Evropo, so jim skrhali moč Slovani. Ravnotako so Slovani odvrnili od ostalih krščanskih narodov pretečo mongolsko nevarnost. Proti Turkom, ki so bili strah in trepet vsega kulturnega sveta, so se borili sicer tudi drugi narodi, a vsa teža turških napadov in turškega jarma je ležala cela stoletja vendar samo na Slovanih. Vsa slovanska zemlja je pognojena s človeško krvjo in na vsaki pedi se je odločevala tudi usoda vsega omikanega človeštva.

Ostali narodi pa niso znali dovolj ceniti pomena slovanstva. Medtem ko so slovanski kristjani branili s svojo krvjo Evropo in ves zapadni svet pred vzhodno nevarnostjo, so jim trgali žive dele narodnega telesa Grki, Italijani, Madžari in zlasti Nemci. Razumljivo je, da se je mogla v tej težki dobi prosveta pri Slovanih le počasi razvijati. Kljub temu pa so ustvarili Slovani v svojih narodnih pesmih take umetnine, da se jim še sedaj ne moremo dovolj načuditi. Razen vere je nudila njihovim dušam uteho umetnost. Zato so si tem bolj olajševali življenje z lepoto, čim težje jim je postajalo. Tako so nastale one čudovito krasne in raznovrstne slovanske narodne nošnje, ki jim je težko najti primere kje drugje. Tujci se že čudijo lepoti slovenskih narodnih noš, a kaj bi šele rekli, če bi se vrstile pred njihovimi očmi slikovite hrvatske, srbske, slovaške, lužičkosrbske in poljske narodne nošnje.

Mnogo jih je, ki očitajo Slovanom kulturno zaostalost in jih smatrajo za manjvredne ljudi. Ali taki očitki niso samo neutemeljeni, ampak tudi krivični. Četudi je bila večina Slovanov do konca svetovne vojne pod tujimi vladami, ki so na vseh poljih ovirale njihov napredek, vendar so se seznanili z najvažnejšimi iznajdbami in odkritji. V svobodni domovini se naglo napredovanje na zunaj najbolje vidi v naraščanju mest. Poljska prestolica Varšava je postala milijonsko mesto in je dobila velikomestni značaj. Praga se je razširila za cela moderno zgrajena predmestja in se hitro približuje milijonu prebivalcev. Pred desetimi leti majhni mesti Beograd in Sofija sta se modernizirali. Kjer so prej stale nizke, napol lesene turške kolibe, se dvigajo sedaj lepe palače. Obe že presegata število četrt milijona prebivalcev. Kar so ustvarjali drugi narodi več desetletij, so ustvarili Slovani v nekaj letih. Poljaki, ki so dobili po mirovnih pogodbah samo ozek pas obrežja Baltiškega morja, a nobene luke, so si jo sami zgradili. Kjer je bilo pred sedmimi leti samo nekoliko ribiških koč, stoji sedaj mesto Gdynja s 70.000 prebivalci.

Industrija, zlasti poljska in češka, se v nekaterih panogah lahko meri s francosko, nemško in angleško, v nekaterih pa jo celo prekaša.

Za razvoj književnosti in umetnosti razmere pri Slovanih niso bile ugodne, vendar pa zlasti Rusi in Poljaki ne zaostajajo v tem oziru za velikimi narodi, kjer so bili dani vsi predpogoji za vsestranski kulturni napredek. Že sama imena Dostojevskega, Tolstega in Sienkiewicza odtehtajo mnogo, da ne govorimo o znamenitima ruskima slikarjema Vasnecevu in Nestorovu.

Slovani so ravno v zadnjem času jasno dokazali svetu, da niso manjvredno pleme, ampak da bodo lahko v gospodarskem in kulturnem tekmovanju resno ogrožali velike zapadne narode. V nekaterih slovanskih pokrajinah, kjer je bilo pred vojno 80 ali še celo več odstotkov prebivalcev nepismenih, imamo sedaj ne samo nove šole, ki jih posečа povsod tudi ženska mladina, ampak tudi prosvetne domove in knjižnice. Velike prosvetne centrale kakor sta ukrajinska »Prosvita« in poljsko »Zjednoczenie mlodzieży polskiej« (izg. Zjednočenje mlodžeži polskiej) razpredajo mrežo svojega delovanja na vsako župnijo, dočim v Sovjetski zvezni državi nosi vso skrb za razširjanje prosvete boljševiška vlada, ki pri tem daje prosvetnemu delu komunistični pečat.

V gospodarskem življenju so začeli Slovani resno tekmovati z velikimi zapadnimi narodi šele po svetovni vojni, ko so našli oporo v svojih državah in v tujem kapitalu. Posebno žilavost in podjetnost je pokazala v gospodarskem življenju petmilijonska ukrajinska narodna manjšina v Poljski, ki je z gosto prepredeno mrežo zadrug osvobodila ukrajinskega kmeta židovskih izkoriščevalcev. Te zadruge so dvignile ceno poljedelskih pridelkov, našle trg za mleko in mlečne izdelke ter zaposlile ukrajinsko izobraženstvo, ki so mu zaprta pota v poljske državne službe.

Vsestranski kulturni in gospodarski napredek vznemirja zapadne narode, ker se boje, da bi jih mogli Slovani počasi potisniti ob stran. Zakaj Slovani se zelo naglo množe in so v ogromni večini še nravno nepokvarjeni. Dočim število prebivalstva v Franciji vedno bolj pada, in je tudi v Nemčiji vedno manj otrok, se pomnoži en milijon Jugoslovanov v desetih letih za 150.000, Angleži pa samo za 30.000. Vzhodnih Slovanov, to je Rusov, Ukrajincev in Belorusov pa je vsako leto celo za 1,750.000 več kot prejšnje leto; vsako leto se torej pomnože za toliko, kakor če bi jim dodali vse Slovence, kolikor jih živi na svetu. Tako se bo dvignilo število Slovanov, ki jih je sedaj nad 180 milijonov, v desetih letih na 200 milijonov.

Slovani pa niso taka skupina narodov kakor so Germani ali Romani, marveč nekaj čisto svojevrstnega. Germanski kakor tudi romanski narodi se med seboj ne razumejo. Celo člani istega naroda, kakor n. pr. Tirolec in Prus

ali Italijan iz južne in severne Italije, se moreta le s težavo sporazumeti, če govori vsak v svojem narečju. Pri Slovanih pa so jezikovne razlike mnogo manjše, med nekaterimi slovanskimi narodi sploh zelo majhne kakor n. pr. med Čehi in Slovaki, med Rusi, Ukrajinci in Belorusi. Slovani se zavedajo, da so člani iste družine. Čim kak Slovan zasliši kako drugo slovansko govorico, ve, da mu je ta človek bližji ko drugi tujci.

V vsaki družini pa nastanejo spori, če niso vsi otroci dobro vzgojeni ali če je nekatere pokvarila tujina. Spori med brati so pa navadno srditejši ko med drugimi ljudmi. Če med Srbi in Bolgari ter med Poljaki in Ukrajinci ni prijateljskega razmerja, so tega krivi predvsem zlohotni nameni tujcev, ki znajo izrabiti različne interese posameznih slovanskih narodov v svojo korist. Ali čim bolj se bodo slovanski narodi med seboj spoznavali, tem bolj bodo padali tisti predsodki, ki so največkrat kamen spotike.

Nič pa nam tako dobro ne pokaže duše in miselnosti kakega naroda kakor zgodovina in književnost, ki pa jih ni mogoče dosmeti brez znanja tistega jezika. Zato dijaštvu ni mogoče dovolj priporočati študija slovanskih jezikov ter zgodovine in književnosti slovanskih narodov, zlasti Rusov, Poljakov, Ukrajincev in Čehov. Šele tak študij nas navaja k pravi slovanski vzajemnosti, ki išče tega, kar vse Slovane združuje in se izogiblje vsega, kar nas loči. Resen študij utrjuje slovansko zavest, ki ne dovoljuje, da bi Slovani v medsebojnih sporih iskali pomoči pri Italijanih, Madžarih ali Nemcih. Slovanska vzajemnost je posebno potrebna majhnim slovanskim narodom, ki se morejo čutiti varne pred nemško in italijansko pohlepnostjo samo tedaj, če imajo oporo v vsem slovanstvu.

V slovanskem svetu se vrši ravno sedaj preobrat tudi v gospodarskem življenju. Nastajajo nove industrijske panoge, poljedelstvo pa se je čudovito naglo dvignilo na visoko stopnjo. Zato je sedaj primeren čas, da se navežejo in utrdijo gospodarske in trgovske zveze med slovanskimi narodi in državami. A tudi v ta namen je treba najprej spoznati miselnost in življenje posameznih slovanskih narodov.

Slovanska vzajemnost bo stala na trdnih temeljih šele tedaj, če se bodo začeli Slovani versko zbliževati. Katoliška cerkev, ki se je do sedaj v svojem delovanju omejevala predvsem na germanski in romanski svet, kljub svoji občestvenosti še ni sprejela dovolj slovanskih kulturnih elementov, da bi mogla pritegniti tudi pravoslavne Slovane in tako versko zediniti vse slovanstvo. Naloga mladega naraščaja je, da se po katoliški akciji čim bolj uveljavi v Cerkvi in tako vnese v cerkveno življenje čim več slovanskega duha. Če kdo, je poklican k delu za rešitev slovanskega vprašanja mladi rod. Saj mladina nikjer ni v službi politike in diplomacije in ne nosi odgovornosti za nobeno krivico. Edino mladina, ki se zna osvoboditi vpliva dnevnih političnih gesel in zna z bistrim očesom gledati v bodočnost, more z resnim študijem v svojem idealizmu premostiti prepade med nekaterimi slovanskimi narodi. Največ uspehov v službi slovanske ideje pa si morejo pridobiti Slovenci, ki nimajo spora z nobenim slovanskim narodom.

Vene Anton:

Bolečina.

Utihnila je srca sladka melodija
in pesem v molakordu izzvenela,
zavese padle so na težke misli,
beseda jih nobena več ni razodela.

Občutja vsa in mehke fantazije
izlile so se v eno samo bolečino,
ki nerazumljena ostane večno skrita,
kot padla bi v morjá neskončno globočino.

Smolej V.:

Ob srebrnem jubileju šentviškega zavoda.

Letos 21. septembra je zavod sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano slovesno praznoval 25 letnico svojega obstoja. Čisto pravilno je in na mestu, da se je šentviška humanistična gimnazija s takim sijajem spominjala svojih 25 let. Pomen zavoda in gimnazije je namreč tako velik, da bi se morali začuditi, ako bi obletnica prešla brez vsakršnega spomina.

L. 1905. so stopili v zavod prvi dijaki. Vse srednje šole na Slovenskem so bile takrat nemške ali mešane, prevzvišeni ustanovitelj zavoda, dr. A. B. Jeglič, pa je sklenil ustanoviti popolnoma slovensko gimnazijo. Kot ustanovitelj zavoda je smel določiti učni jezik na svoji gimnaziji in tako je leto za letom rastla slovenska gimnazija, razred za razredom, in l. 1913. dosegla osmi razred in svoj višek: lastno maturo. Šlo je to le z največjimi težavami, a neumorna volja ustanovitelja je zmagala. L. 1913. je bila v zavodu prva zavodska in prva čisto slovenska matura. Takrat smo dobili prvih 30 slovenskih abiturientov.

Vedna pretveza oblastev, da niso dovoljevale slovenskih gimnazij, je bila: »Kaj boste s slovenskimi gimnazijami, saj nimate slovenskih učnih knjig!« In knjigarne so zavračale rokopise: »Kaj boste s slovenskimi učnimi knjigami,

Škofijski zavod sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano.

saj nimate slovenskih gimnazij!« Temu je napravila konec šentviška gimnazija. Kakor so nastajali višji razredi, tako je zavod v zvezi s »Profesorskim društvom« postopoma oskrbel ali sam založil potrebne slovenske učne knjige. Tako so Slovenci v malo letih dobili vse najpotrebnejše učne knjige. Kako ogromnega pomena je to bilo, se je pokazalo ob prevratu 1918. l., ko so se vse srednje šole na Slovenskem kar čez noč mogle pretvoriti v slovenske. Brez pripravljenih knjig to ne bi bilo mogoče, tako pa se je sprememba izvršila hitro in brez težav.

Če pomislimo še na to, koliko je takrat vplival obstoj slovenske gimnazije na narodno zavest pri dijakih, pri inteligenci in pri ljudstvu in če poudarim, da deluje 21 bivših zavodskih učencev kot slovenski duhovniki na Primorskem, sem mogoče dovolj poudaril narodni pomen šentviškega zavoda za Slovence.

Prva matura je bila l. 1913. Od takrat do l. 1930. je naredilo maturo na škofijski gimnaziji 434 abiturientov. Od teh se jih je posvetilo duhovskemu stanu 187 ali 43·09%, svetnim poklicem pa 247 ali 56·91%. Od duhovnikov so 3 doktorji bogoslovja, 2 pa modroslovja, 5 profesorjev, od ostalih 247 abi-

turientov je 11 zdravnikov, 9 inženjerjev, 18 profesorjev, 8 sodnikov, 5 učiteljev. Doktorjev je 26, in sicer: 11 doktorjev zdravilstva, 11 doktorjev prava in 4 doktorji modroslovja. Z duhovniki vred je torej 31 doktorjev. (Spomenica ob 25 letnici, str. 43., 44., 45.) Tako piše statistika o šolskih uspehih, vendar niti zdaleka ne pokaže vsega k u l t u r n e g a pomena zavoda.

Dijaki imajo pod isto streho vse: šolo, dom in cerkev. Tako jim zavod postane drugi rojstni dom, v z g o j e v a l i š č e. Niti na vzgledih niti s statistikami ne more pokazati svojih uspehov. Zavodska vzgoja v nižji šoli usmeri mladega človeka v pravo katoliško rast, v višji šoli pa mora vsak sam poiskati v sebi temelj, da na njem zgradi lik svoje osebnosti in stavbo svojega značaja. In ti značaji, ki se krešejo in klešejo v zavodu, pričajo le o dobroti zavodske vzgoje, močne osebnosti v javnem življenju ji dajejo najboljša priznanja.

Dalje ne moremo prezreti velikega s o c i a l n e g a pomena zavoda, pa naj bo to, da je revnim za malenkosten denar dal srednješolsko izobrazbo, ali pa pomen zavoda med vojno, ko je dal zavetja tolikim ranjenim in bolnim s front. Mnogim je pomogel do vsakdanjega kruha, mnogim zagotovil življenski obstoj.

Poleg teh štirih glavnih pomenov zavoda bi jih lahko naštel še več, a spregovoril bom rajši nekoliko o dijaštvu, o delovanju dijakov in njih uspehih.

Glavna naloga gimnazijskega študija je priprava na visokošolske študije in usposobljenje dijakov za samostojno znanstveno, umetnostno ali kulturno-socialno delo. Da bivajo dijaki in profesorji pod isto streho tudi še potem, ko šolski zvonec naznani konec pouka, važnosti te skupnosti in občevanja preko šolskih ur ne morem dovoljno poudariti. Današnja šolska kriza, nezadovoljnost dijaka s profesorjem, profesorja z dijakom, izvira iz nepoznavanja prvega in drugega. Iz profesorja, ki vidi v dijaku le kup lenobe in nagajivosti, namesto da bi mu skušal vcepiti ljubezen in srčno potrebo do šole, in iz dijaka, ki v profesorju nikoli ne vidi svojega prijatelja in zaščitnika, ampak samo preganjalca. Vzajemnega dela med dijakom in profesorjem ni več, med njimi ni skupnega veselega stremljenja. Zato tudi ni uspehov in so ostala samo spričevala. — Na šentviški gimnaziji je, hvala Bogu, prav v tem oziru drugače. Svoj čas je bilo sodelovanje profesorjev in dijakov izven šole še bolj živahno kot je sedaj. Vendar tudi sedaj zdaleka prekaša vse druge gimnazije. Požrtvovalnost in prijaznost profesorjev je vodila dijake pri njih delovanju in snovanju. Njih nasveti, njih knjige so pripomogle do marsikaterih uspehov. Seve, kjer je nastal spor med obema, tudi do neuspehov. In prav to potrjuje pravilnost vsega povedanega.

Najpestrejšo sliko zavodske bohotne rasti nam nudi vpogled v delovanje dijaških organizacij: Marijanske kongregacije, Orla in Palestre. Marijanska kongregacija s številnimi odseki vrši zlasti v nižji šoli svoje plodonosno delo. Ima tudi svoj rokopisni list »Jutranjo zarjo«, kjer se ob prelomu iz deške v mladeniško dobo oglašajo plaha srca. V višji šoli pa zoreči fant že hoče širšega razmaha sil, hoče v tekmovanju z drugimi pokazati svoje sile. Za te dijake obstaja društvo Palestra. Ker so dijaki vedno pod isto streho, vabi to k plemenitemu tekmovanju. Vsak najde svoje polje, ki se prilega njegovim talentom. Marijanska kongregacija in Palestra sta v dosedanjih letih obstoja imeli veliko najraznovrstnejših odsekov: znanstveni, apologetski, evharistični, za socialna, vzhodna in manjšinska vprašanja, telovadni, pevski, godbeni, abstinenčni, dramatski, literarni itd. Kako življenje in ostro tekmovanje se vendar lahko razvname v tako različnih strokah! Tehnika in umetnostna vprašanja, socializem in telesna kultura, vera, filozofija in politika, vse je našlo svoje gojitelje. So

bile pač mrtve dobe za to ali ono stroko, a vsaj za nekaj časa je združila vsaka stroka po nekaj talentov. In to podrobno, samostojno in tako pisano delovanje vseh dijakov v najraznovrstnejših panogah znanosti in umetnosti štejem za največji pomen zavoda in zavodu za največjo zaslugo, ker ne v šoli ne v učilnicah, ampak tu so rastli javni kulturni delavci, tu literati in glasbeniki, tu sodniki in politični voditelji, najbolj pa duhovniki, ki morajo danes v sebi združevati zanimanje za vso pestro mnogobrojnost dnevnih vprašanj in biti dojemljivi za probleme modernega sveta. V tem oziru ne doseza zavoda nobena druga ustanova in gre ustanovitelju prav zato največja zahvala, da je ustvaril dijakom tako samoizobraževališče in samovzgojevališče.

Izmed mnogoštevilnih vrst dijaškega udejstvovanja je posebno važno literarno delovanje in umetnostno udejstvovanje v njih višješolskem listu, v Domačih vajah. Iz Alojzijevišča so jih prenesli v Št. Vid in tu so ob 25 letnici zavoda dosegle svoj 60. letnik. Rastel je njih obseg pa zopet padal, njih kvaliteta se je spreminjala po talentih tistih, ki so sodelovali. A eno drži: ta dijaški rokopisni list nam je vzgojil celo vrsto kulturnih delavcev. Vršil je kulturno poslanstvo med dijaki, budil med njimi zanimanje za lepo knjigo in ljubezen do nje in tako vzgojil ali vsaj pomagal rasti umetnikom besede in barve, kakor tudi glasbenikom.

V zvezi z Vajami in poleg njih ne smemo seveda pozabiti na naš Mentor. Mlajši njegovi prijatelji med dijaštvom morda niti ne vedo, da je tudi Mentor doma v škofijskih zavodih. Ustanovili so ga profesorji in izhajati je pričel jeseni 1908 pod uredništvom dr. A. Breznika. Hotel je biti mladim dijakom vodnik, mentor, izpopolnjevati in utrjati jim je hotel znanje, ki jim ga je nudila šola, odpirati jim je želel dom umetnosti in znanosti in jim kazati pota, ki segajo do idealov.

Svojo nalogo je vršil sijajno in zbral v svojih trinajstih letnikih ogromno dragocenega čtiva za mladega izobraženca.

S svojim 14. letnikom je jeseni 1926 pričel pod nekoliko spremenjenimi razmerami izhajati v Ljubljani. Vendar smemo reči: Brez Št. Vida bi ne bilo Mentorja.

Tako sem skušal v nekaj bežnih vrstah ujeti v besede pomen šentviške gimnazije, delo na njej in njene uspehe. Taki so, da nihče ne more z omalovaževanjem mimo njih! Naj bi čez 25 let zopet s takim veseljem gledali na novo četrtstoletno dobo dela, truda in uspehov!

Za 25 letnico šentviškega zavoda je izšla knjiga:

»Ob srebrnem jubileju škofijskega zavoda sv. Stanislava in škofijske gimnazije. Sestavil in uredil Anton Koritnik, direktor škofijske gimnazije, ob sodelovanju zavodskih profesorjev in prefektov. Št. Vid nad Ljubljano, 1930.« Strani 262 (bogato ilustrirano) + 16 strani slik v bakrotisku. Po tej knjigi so povzeti gornji podatki in slika.

Iztok:

Ti ali jaz?

V večer strmim...
Pred mojim oknom kriči golo drevo,
na njem suhi listi ihtijo plahó,
trga vihar jih z mrzlo rokó
in pesem mrtvaško jim poje.

Jaz pa kot kri imam še obraz;
rdeče mišice kot jeklo nestrpno drhte,
sem sulico in ščit prijel v močne roke,
pogledi kot bliski mi v daljo hite.
Pridi, vihar! Kdo zmagal bo? Ti ali jaz?

Iljuša Volgarevski:

Pri Gospe sveti.

Ob desetletnici koroškega plebiscita.

Iz Celovca smo hoteli napraviti izlet h Gospe sveti in smo začeli spraševati, kako bi prišli najlažje tja. Toda na nesrečo nismo mi vedeli nemškega imena, Celovčani pa ne slovenskega. Zares čudno: na Koroškem ni Gospe svete. Da niso zanjo vedeli Nemci, kdo bi se čudil, ali da je bilo ime Gospe svete popolnoma neznano tudi Slovencem, ki smo jih spraševali, nas je zelo užalostilo. Zares, tužni Korotan!

No, nazadnje le zvemo za neko božjo pot Maria Saal. Sedaj se nam je posvetilo! Saj to je baš naša slovenska Gospa sveta. Tedaj brž na avto, da ga ne zamudimo!

Poslovimo se od Celovca. Avto vozi po vsi gosposvetski dolini od Celovca do Št. Vida. Druga postaja na tej progi je naša Gospa sveta. Kmalu smo dospeli po nekoliko napeti cesti skozi vas Maria Saal k cerkvi na vrhu griča. Pred teboj se vzdigne v oblake velika cerkev z dvema stolpoma, zidana okoli l. 1200. v čistem gotskem slogu. Presenečeni po vtisu, ki ga je na nas

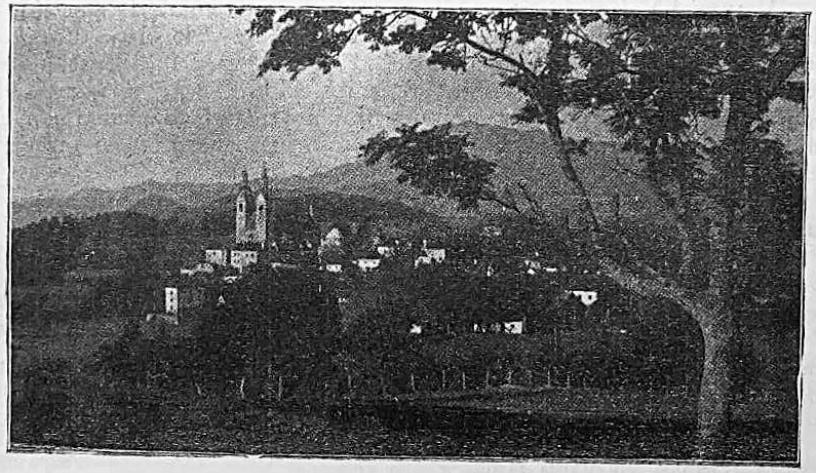

Gospa sveta.

napravila zunanjost te mogočne stavbe, smo še bolj zastrmeli, ko smo vstopili vanjo. To je zares nekaj izrednega, nepopisnega! Slog, okraski, prekrasno poslikan strop! In vse to starinsko, zanimivo! Brez besede smo odšli iz cerkve, globoko ganjeni. Potem smo povprašali še po »vojvodskem stolu«. Stoji nekoliko dalje ob cesti, ki vodi v Št. Vid. Ograjen je z visokim železnim plotom, okoli tega pa se dvigajo k nebu smreke-stražnice. Trudni od poti in vročine, smo posedli v hladni senci. Molče smo opazovali ta spomenik lepe slovenske preteklosti na Koroškem, zatopljeni vsak v svoje razmišljanje o starih Slovencih, ki so tu umeščali svoje vojvode v slovenskem jeziku. »Knežji kamen«, ki je služil za obred umeščenja, je sedaj v celovškem muzeju in si ga na žalost nismo utegnili ogledati. Morali smo pohiteti na kake ¼ ure oddaljeno železniško postajo, da se odpeljemo v domovino. Vožnja je bila prijetna. Med živahnim kramljanjem zremo skozi okno. Mimo nas hite polja, gozdovi, vasi, gore; tudi Drava je že za nami. Vozimo se po dolini Spodnji Rož, skoraj bomo v Podrožčici. Zadovoljni sicer s potovanjem, nas je vendar trla misel, da Koroška ni več naša nego tujca, ki hoče slovenski živelj zatreti in ga potujčiti, potem pa reči: »Glej Evropa! Ta zemlja je po pravici moja. Niti enega Slovenca ni na njej!«

Mar res ni rešitve?

Gašper Nevihta:

Črna pesem.

Zvonjenje je vtonilo v pisk, brlizg siren,
v grom sivih ptičev, zrak pretresujočih,
trepet, tesnobo v duše zlivajočih —
zvonike zagrnile mreže so anten.

Kje cerkvica si bela vrh goré,
ogledujoča valujoča žitna polja —
rešila nisi se iz meteža, pokolja,
trav bilke s tvojih razvalin šume.

Električni valovi radijskih postaj
so se razlili v krogih čez Evropo —
oči ljudi so sveti soj zgubile, topo,
mrtvó strme spod čela, mračnega od saj.

Ne prisluškujejo skrivnostnim več ljudje
odmevom mistično polmračnih božjih hramov,
obločne, silne luči ljubi sin Adámov,
z železom si odeva prsi in roké.

Hrumi lokomotiva strašna v noč,
za njo hite vozovi razsvetljeni,
s škrlatno muziko pariško prepojéni —
nad njimi isker prapor vihrajoč.

Kdo ve, če morda še gori
luč večna pred osámljenim oltarjem
in roko Bogu zadržuje, da z viharjem
in ognjem svoje jeze potrpi? . . .

Branko Berger:

Moji mamici.

Svečo poglej, ki se sama použiva,
vedno je manjša, ko drugim gori;
njeno svetlobo uživajo drugi,
nanjo misleč šele, ko že zgori.
(K r e k.)[1]

Tebi, draga moja mati, naj bodo posvečene te-le vrstice! Tebi, ki si dala življenje deveterim bitjem, Tebi, ki si darovala in posvetila vse svoje skromno življenje svojim otrokom, krvi svoje krvi!

Kakor v sanjah Te gledam, mati, kako sem s prvimi hlačkami stopal ob Tvojem krilu pomladnega nedeljskega jutra v malo cerkvico na griču sredi vasi. Kakor v sanjah slišim Tvoje blagodejne besede: »Sinko, moli in Boga se boj!« S tresočo se roko sem se prekrižal in se boječe ozrl v Tvoje obličje. Kako srečen je bil Tvoj obraz, z enim samim pogledom si mi povedala vse!

Vsak večer si sedla na mojo postelj, mi pripovedovala očarljive pravljice, ki napolnijo otroško dušo s tisto neskaljeno srečo, ki je lastna le njim, vsak večer, preden si odšla, si me pobožala po kuštravih laseh: »Da ne boš pozabil moliti!«

In sem molil dolgo v noč in zaspal ob mislih na Boga in nate, mati!

[1] Tako se glasi naslov šolske naloge, ki so jo pisali osmošolci III. drž. realne gimnazije v Ljubljani dne 28. marca 1930. Slično nalogo so pisali ob priliki materinskega dneva višjegimnazijci po vseh srednjih šolah v Jugoslaviji; tako je bilo odredilo prosvetno ministrstvo po želji glavnega odbora Podmladka Rdečega križa v Beogradu. Podmladek Rdečega križa je najboljše naloge odlikoval s posebnimi nagradami. Tudi ta naloga je dobila nagrado v znesku 200 Din. — Op. ur.

Nisem se še dobro zavedal, ko je umrl brat. Koliko skrbi, samozatajevanja, prečutih noči! Nič ni pomagalo, odšel je. S povešeno glavo, brez besed in brez solza si blodila teden dni okrog hiš, nevedoč, ali živiš ali sanjaš.

Devetero si jih dala! Vsak Ti je izpil devetero čaš krvi, Tvoje gorke krvi, po kateri se pretaka neizmerna ljubezen do dece, devetero čaš krvi, tako da si zdaj strta, uničena, od zadnjega rojstva privezana na postelj! Svoje življenje si dala za življenje svojih otrok.

»Sveča, ki se sama použiva!«

Kjerkoli in kakorkoli si nam skušala napraviti veselje, nedolžno otroško veselje in mrko moško radost. Ali ob naši sreči si bila najbolj srečna Ti, ki nisi nikdar gledala za svojo srečo.

Kakor svetal privid se mi zdiš, ko si me peljala v šolo. Kadar sem Te gledal, Ti je igral na obrazu blagodejen nasmeh, kadar sem se skrivoma ozrl nate, sem Te videl resno, vso v skrbeh, kakor bi se izpraševala: »Kaj bo z njim? Ali bo za šolo?«

Ko sem Ti prinesel prvo spričevalo, si se razjokala od sreče.

Kako, o mati, si me pripravljala za prvo sveto obhajilo! Koliko sva govorila o vsem, takrat mi še tako skrivnostnem, nepojmljivem! Žulji na Tvojih rokah so zakrvaveli, da si lahko napravila lepo obleko za ljubljenega sinka!

»Vedno je manjša, ko drugim gori!«

Vem, da sem Ti prizadejal ogromno bol, vem in obžalujem.

Iz miznice sem ti vzel krajcar, mali rjavi krajcar, v svoji otroški nevednosti sem ga vzel, za bonbone, sladke bonbončke!

»Ali si mi Ti vzel krajcar?«

»Ne.« In sem pogledal v tla.

Ničesar več nisi rekla, nič več izpraševala. Le pogledala si me tako, da so mi solze stopile v oči, da sem se oklenil Tvojih rok in s plahim glasom dejal: »Da, jaz sem.«

Odrinila si me, mati, obrnila si se proč in zapazil sem, kako je kapljica za kapljico padala na suha tla.

Večkrat si me potem izpraševala: »Boš jedel sladkorčke?«

In vedno sem odklonil; od svojega prvega greha dalje ne jem sladkorja.

Trije bratje in ena sestra smo ležali bolni. Vsi ob istem času. Mati, ali si zatisnila svoji solzni očesi, ali si jih zatisnila v dveh mesecih naše bolezni? Nisi jih, vem, ker prevelika je bila Tvoja skrb, pretežko Tvoje trpljenje, pregrenko Tvoje gorje! Da ni bilo Tebe, vsi štirje bi gotovo ne živeli danes!

»Njeno svetlobo uživajo drugi.«

Danes, mati, Te poznam, danes vem za vse Tvoje veselje, za vso Tvojo radost, danes vem za vse Tvoje muke, za vse Tvoje trpljenje. Danes, ko plamen na Tvoji sveči gori le še z lahnim trepetom, danes, ko je zaton Tvojega življenja tako blizu, danes, ko Ti ne morem več pomagati! Ah, kako rad bi iztrgal srce iz svojih prsi, da bi ga položil pred Te, če bi koristilo! Kako radi bi vsi Tvoji otroci dali svoja življenja za Tvoje, kakor si Ti dala svoje za njihovo!

Nate mislimo, ko dogorevaš!

Tebi, draga mati, naj bodo posvečene te-le vrstice, Tebi svetnica in mučenica, Tebi, ki si umrla za svojo deco!

Literarni pomenki

Počitnice so za Vami. Pisma, ki ležijo pred mano, pričajo, da ste tudi te tri mesece mislili na Mentorja, ki zasluži Vašo ljubezen in Vam zato s ponosom pove, da se je ta čas udeležil mednarodne razstave katoliškega tiska v Bruslju v Belgiji, kjer so se zanimali zanj odlični predstavniki raznih narodov, posebno pa belgijski ministrski predsednik Jaspar. Priznanje, ki ga je dosegel list ob tej priliki, bodri urednika, a mora bodriti tudi Vas, da se oklenete v še večjem številu svojega glasila in mu kot naročniki in sotrudniki pomorete do razmaha, v katerem Vas bo mogel od številke do številke bolj zadovoljiti.

Moja beseda velja predvsem sotrudnikom. Mentor je spremenil, kakor vidite, s svojo zunanjostjo tudi nekoliko svojo notranjost. Zaman listate po njem, da bi našli zaglavje »Delo najmlajših«, ki se Vam je najbolj priljubilo in ste izražali željo, da bi se še razširilo in ga ne bi urednik stiskal na bori dve strani. Zgodilo se je. Ves list je Vaš in polni naj ga delo najmlajših, ki ga pa ne bomo posebej označevali. Pričakujemo pa zato, da resno pretehtate sleherno svoje delo, preden ga odpošljete. Lansko leto smo Vam skušali pokazati, da književno ustvarjanje ni igračkanje in da zahteva znanja in prožnosti jezika. Tudi letos bomo še govorili o pesniškem jeziku, kolikor nam bo dopuščal prostor in kolikor bo utegnil naš pomenkar, ki pa ne kaže posebnega veselja, ker pravi, da se mu zdi vse pomenkovanje, kakor bi metal bob ob steno. Nič ne hasne, nič se ne prime. V splošnem! Značilno je namreč, kako oni, ki so zagrešili prve verze v jecljajočem jeziku, menijo, da so ustvarili Bog ve kake umetnine, katerih bi se človek ne smel dotakniti. In pri mnogih prozaistih ni nič drugače. Kaj njim Breznik, kaj njim nauk! In z neko trmo vztrajajo v svoji samozavesti in nam pošiljajo od meseca do meseca svoje nebogljence, da bi jih mi znegovali in jim pomagali na noge, to se pravi v list. Mnogokrat je to naš pomenkar res storil, a potem je bil neredko ogenj v strehi. Gospod sotrudnik je bil užaljen, češ, da smo njegovo umetnino zmrcvarili in da smo delali z njo kakor ona žival z mehom. »Pa se pomenkuj in vzgajaj naraščaj, ki misli, da mu ni treba šole, čeprav v sleherni vrsti pokaže, kako zanikarna je njegova slovenščina!« mi je dejal pomenkar in še povedal, da je vesel le kakih dveh, treh, ki bi bili lahko ponosni, a niso, ker so res bogonadarjeni in vedo, da je pot do popolnosti tudi v umetnosti dolga in težka. Takih si želi pomenkar. Ako mu ustrežete in pomnožite to neznatno število, bo tudi urednik vesel, saj potem ne bo nikdar več v zadregi za gradivo, Vi pa boste imeli z listom še večje veselje, ker boste mogli reči, da je res Vaš!

Toliko v vednost in ravnanje pa — talenti na plan!

J. Gerin. V zgodbi »Prehajanje in povračanje« ste pokazali, da ste mislec in bister opazovalec, ki obvlada tudi primeroma dobro jezik, dasi ob samem naslovu tega nisem pričakoval. Motiv je zanimiv, samo tehnika, tehnika! Ali bi ne bilo bolje, ko bi nam svojega glasbenika nekoliko bolj označili takoj spočetka in utemeljili njegov pojav, potem pa opustili vse, kar je slučajnega in nepomembnega, da bi rastel pred nami v svojem umiranju in nas zgrabil. Tudi ne znate končati, kjer bi bilo umestno in efektno. Zadnje strani bi si lahko prihranili, ker vse ono, kar sledi glasbenikovi smrti, nas ne more več zanimati. Poizkusite napisati kaj krajšega, modrovanje, ki presega Vaša leta, pa opustite!

J. P., Ptuj. Ko sem prebral Vaše pismo, sem bil kar vesel in si predstavljal urednika, kako bo zadovoljen, ko mu izročim obširen potopis in mu še povem, da imamo šele tretjino vsega v rokah. Pa sem začel brati, kako ste šli »Malo po svetu« in veselje mi je ginilo, dokler ni popolnoma splahnelo. Prehodili ste našo zemljo od Ptuja do Bleda in sledil sem Vam s početka z radovednostjo, ki me je kmalu minila, ker sem videl, kako se neznosno, suhoparno ponavljajo vedno isti prizori in nimate smisla ne za lepoto pokrajine in ne za njeno zgodovinsko in kulturno obeležje. Ko nisem bil prav nič več radoveden, sem začel upati, da na triintridesetih straneh le dobim kak odlomek — pisali ste v obliki dnevnika, kar je lepo in prav — ki bi ga mogel uporabiti. Pa nič in nič. Vse je nekaka mlatva prazne slame in neužitno vezanje otrobov. Ako nameravate s svojimi potopisi nadaljevati, potem Vam svetujem, da ne začnete prej, dokler niste preštudirali Levstika in Erjavca in niste brali, recimo, Finžgarjevih »Oranž in citron« ali Meškove poti »Lastovkam naproti«. Če pa Vam je bolj za realno risanje pokrajine in ljudi, bi vsaj pogledali, kako piše častitljevi starosta župnik Lavtižar. Svoj potopis ste celo ilustrirali in pravite o svojih risbah: »So pač površne, kakor sem sam površen.« Tudi za Vaš potopis velja ta sodba!

M. B., Ptuj. Razumem Vaše »Težke dneve«, ko v človeku vre in kipi in je sprt s samim seboj in vsem svetom, a podati ta stadij, prijatelj, je težko. Zbegani ste in zbegano je tudi Vaše pisanje, ki je pa sicer stilistično prijetno.

Ivanuška, Ptuj. Ob črtici »V šoli« sem se prav zares smejal, dasi ni nič posebnega in je smešno le to, da so danes taki slučaji še mogoči. Ako bi bilo nekoliko izbraneje pisano, bi ne imel pomislekov in bi natisnil, tako pa bi vzbudilo prevelik halo, zato bo bolje, da spravimo ta list iz kronike Vašega razreda ad acta — v koš. Obe pesmi pričata, da ste napravili velik korak naprej. »Vzbrsti pomlad!« mi sicer še ne ugaja, ker se mi zdi preveč frazasta, pač pa priobčimo »Robove«.

Ivo Ojstrovec, Celovec. Poslali ste nam črtico »Usoda« in še pesem »Na razpotju«. Pesem je vsebinsko pač dobra, a kaj, ko je oblikovno slaba, slaba! Boljša je črtica. Bil bi celo prav zadovoljen z njo, če bi me motiv in zgradba ne spominjala tako zelo na Cankarjevo »V samoti«. Pa sem se le odločil, da jo prihranimo za decembrsko številko.

Vanjuša, Ljubljana. Vas sem vesel. »Tujino« in vse pesmi priobčimo. Upam, da ostanete Mentorju, v katerem ste tako lepo vzrastli, zvest sotrudnik!

Iljuša Volgarevski, Ptuj. Joj, če bi bil Vaš potopis »Na Koroško!« dober! Oktobra poteče deset let, odkar nas je zabolel oni nesrečni plebiscit, pa bi nam prišel Vaš prispevek tako prav za prvo številko. No, če ni, ni! V splošnem velja vse, kar sem povedal Vašemu tovarišu I. K., tudi za Vas. Vendar bom, da Vas nekoliko obodrim, priporočil uredniku, naj da v tisk vsaj odlomek o Gospe sveti, ker se mi poleg priložnostne vsebine zdi tudi vsebinsko od vsega še najboljši.

G. E., Ljubljana. »V razvojnih fazah svojih mladih dni« ste nam zapeli štiri pesmi, ki Vam metrično gladko tečejo, da je kar veselje, vsebinsko in stilistično pa so še nekam zmedene. Mislim, da se boste naredili.

Iztok, Ljubljana. Nekaj izberemo!

Vene Anton. Sodeč po poslanih dveh pesmih, če so res Vaše, Vam morem odgovoriti: ste. »Bolečino« priobčim, »In memoriam« pa za sedaj odložim. Pošljite drugič točen naslov in skušajte tudi nekoliko čitljivejše pisati!

Mak, Ljubljana. Prav nikakega napredka, čeprav tako neznansko hvalisate svoje delce »Po dvanajstih letih«. Vse ono, kar ste mi napisali v pismu, se mi je zdelo kakor kokodakanje kure, ki znese vsake kvatre jajce in meni, da jo mora vse občudovati in hvaliti. Fant, domišljavost gre pred padcem!

Gašper Nevihta. Izbral sem »Molitev« in »Črno pesem«, druge se mi ne zdijo. Oglašajte se kaj češče, če Vam dovolijo razmere!

Radomir. To pot še nič, pa Vam zato še ni treba izgubljati poguma! Je že to dosti, če upoštevam, s kakimi težkočami se morate boriti. Pridno berite pa z metriko se nekoliko bolje seznanite!

Slavinov. »Sanje« bi nekako še bile, druge so pa prazne. Saj veste, da pesem ni samo nizanje besed, ki jih iščete, no da je globoko doživetje, ki se izlije, ko pride čas, samo v zvočno harmonijo. Počasi boste že dozoreli.

Mašenjka, Ljubljana. Črtica »In tam moj oče . . .« je tako slabotna, da se čudim, kako ste si jo upali označiti na ovoju kot »tiskovino«, kar ne bo nikdar. Tudi pesmi so slabe, čeprav ste se učili ob Župančiču in Ketteju, kar izdaja cela vrsta verzov, ki so Vam ostali v spominu pa ste jih napisali kot svoje!

Vrhovljanski, Zg. Ponikva. Lepo je, da se spominjate nesrečnega prijatelja, a vendar Vam »Utopljenca« ne moremo natisniti, ker očituje vse slabosti prvencev.

L. T., Rimske Toplice. Hvala Vam lepa za aktualno razpravo, ki Vam jo urednik vrne. Kaj Vam bo pisal, ne vem. Jaz bi Vas prosil, da opustite vse znanstveno delo, ako menite tako nadaljevati. Saj ste pokazali dobro voljo in resno ste se lotili problema — a jezik, jezik! Ježili so se mi lasje, ko sem se skušal preriti skozi neznansko zamotane štrene Vaših period, katerih vsebina je bila končno nesmisel. Sami pravite, da ste spis priredili. Odtod oni stilistični nestvori. Prestavljali ste iz nemščine in kar ima me, da bi exempli causa pustil ponatisniti kak odstavek, da bi naši naročniki videli, kaj nastane, če prevaja človek, ki ne obvlada jezika.

Vsem: Posebej, v pismu, ne bomo nikomur odgovarjali, kar smo že lansko leto povedali in velja tudi za letos. Tudi rokopisov ne bomo vračali. Menda niste še tako daleč, da bi nas kar s koncepti bombardirali?! Če je tako, potem Vas bomo vsaj na ta način prisilili, da prepišete svoje »delo«, ako si ga hočete prihraniti za zgodovino svojega razvoja!

●

Knjige in časopisi

Ivo,

danes sem opazoval gimnazijce, ki so v gručah zapuščali šolo. Prvi dnevi v višjem razredu — sem si mislil, ko sem gledal njih važne in resne obraze. Spomnil sem se nate, Ivo, in da si sedaj tudi ti v višjem razredu ter da sem ti dolžan pismo o knjigah. Veš, mislil sem, da bi odložil za pozneje, a ko sem se domislil, kako si mi pred odhodom izvabil obvezno obljubo, da ti vsak mesec v šolskem letu napišem pismo, ko sem se domislil, kako so se ti v pričakovanju od veselja zaiskrile oči, sem se odločil, da se brez zamude lotim pisanja.

Na mizi mi leže računi in pisma in druga koristna, a malo poetična šara.

Stopil sem torej k omari in pregledal zadnje vrste. O čem naj ti napišem nekaj vrstic? — Pred polnimi omarami je izbera težka, izbiranje sladko. Nazadnje sem se odločil za poslednji slovenski knjigi — saj sta le prevoda — ki sem ju prečital: »Ivanhoe« in »Sveti Boštjan iz predmestja«.

Walter Scott je pisatelj, čigar ime je bilo znano pri nas mnogo prej nego smo dobili prvo njegovo delo v prevodu. Tudi tebi je gotovo znano, zlasti ker si v šoli že obdelal Jurčiča in o Jurčiču ni moči govoriti, ne da bi prišlo na vrsto Levstikovo in Scottovo ime. Če pravi dr. Prijatelj na čelu svojega uvoda v prvi zvezek Jurčičevih spisov (Tiskovna zadruga) »Levstik je rodil Jurčiča«, smemo pripomniti, da je pri tem znatno pomagal tudi Walter Scott.

Rojen je bil Scott l. 1771. v Edinburgu na Škotskem in se je po dokončanih študijah posvetil pravni karieri. Zgodaj že je začel nabirati narodno blago, zlasti pa znamenite škotske balade, ki jih je izdal v knjigi. Poizkusil se je tudi sam v pesništvu, a ko je zaslovel Byron, je kmalu spoznal, da ima preveč nevarnega tekmeca in je opustil pesništvo ter se posvetil romanu. Kot romanopisec je Walter Scott postavil temelje romantičnemu domovinskemu romanu in sveži sokovi, s katerimi je obogatil ne le angleško, marveč svetovno slovstvo, nudijo še dandanes mnogim pisateljem trdno oporo in dobrodošlo pomoč. Število njegovih romanov je skoraj nepregledno. Dasi je način njegovega pisanja še jako preprost, dasi o dušeslovju in o drugih važnih pripomočkih za romanopisca ni imel nobenega pojma, stojé njegova dela še danes čvrsto in nudijo čitatelju dragocene užitke.

Zopet moremo ponoviti, da je pisateljska darovitost božjega izvora in da je čarobnost, ki jo izžareva sleherno delo talentiranega človeka, privlačna moč in da tej moči še najbolj bistrogledi kritik ne more s svojimi razpravami priti v ôkom, marveč mora priznati čudežnost pojava velikega genija ter se mu pokloniti.

S posebnim užitkom sem prečital Levstikov prevod Scottovega romana »Ivanhoe«. Vladimir Levstik je prevajalec najvišje stopnje. Njegovo preoblikovanje izvirnega besedila v naš jezik je pravo mojstrsko delo in mimo velikega užitka, ki ti ga nudi delo samo kot tako, imaš pri čitanju Levstikovega prevoda še drug neprecenljiv užitek: kar se ti redko kdaj primeri celó pri izvirnih delih — da o prevodih v splošnem rajši ne govorim — to ti nudi sleherni prevod iz Levstikovega peresa: plastičen, niansiran jezik in hkrati najvernejši, najskrbnejši izraz po izvirniku.

V Scottovi romantični povesti »Ivanhoe« (izredno izdanje »Modre ptice«, Ljubljana), najdeš toliko čudovito lepega gradiva kakor v malokateri starejši povesti. Način pripovedovanja je — pa kaj bi sam skušal definirati to reč, ko je pa dr. Prijatelj o tem že tako nazorno pisal, ko je primerjal Jurčiču Scotta: »Veliko več kakor za dejanje pa se ima Jurčič Scottu ne samo v tem romanu (mišljen je »Deseti brat«), ampak tudi v ostalih svojih povestih zahvaliti za način pripovedovanja, zlasti kar se tiče slikanja značajev. O Scottu je znano, da je bil mojster v risanju značajev, kažočih poleg iskrene, izvirne, trde jedrine obenem mnogo skritih plemenitih potez. Individualna posebnost prevladuje v njegovih značajih, dočim stopa v njih družabna tipičnost v ozadje. Moški značaji stoje v njega romanih kakor tudi v tedanji angleški družbi v ospredju, ženske figure se drže bolj v pasivnem zatišju. Na podrobno risanje moških karakterjev, postranskih skoraj bolj nego glavnih, polaga Scott tolikšno važnost kakor na napeto zavozljanost dejanja. Psihološka evolucija delujočih oseb ne igra pri njem še nikake vloge. Njegova pripovedna umetnost sloni na mehaniki življenja, ne pa na psihologiji junakov . . .«

Srednji vek ob času križarskih vojsk, doba Riharda Levjesrčnega, je

zgodovinsko ozadje pretkano zapletene, napete in z mnogimi veličastnimi prizori, slonečimi na razkošju šeg in navad, prepletene zgodbe viteza Ivanhoeja, njegovega očeta in njegovih nasprotnikov ter plemenite mladenke in očarljivega židovskega dekleta.

Mislim, da ni treba, da bi človek bil fantast, da ga Scott še danes s svojim pripovedovanjem iztrga iz resničnega sveta in vsakdanjega življenja ter da ga presadi v oni malo verjetni, a tem bolj zagonetni in čarobni svet pristne, dobre pripovedke.

Kot drugi zvezek Krekove knjižnice je izšel prevod Franz Herwigove legende »Sveti Boštjan iz predmestja«. V uvodu piše prevajalec Dr. P. Roman Tominec O. F. M. pregledno o pisateljevem življenju in delu.

Modernih svetniških legend je prav za prav v novejšem slovstvu več nego bi si kdo mislil. Je pa na drugi strani resnica, da je malo takih, ki bi ne dišale po razkolništvu ali krivoverstvu. A naj omenim le nekatere legende Francisa Jammesa, Felixa Timmermannsa, Sigrid Undsetove, Ruth Schaumannove, ki so vzorne in priporočila vredne . . .

Dejal pa bom brez ovinkov, da je Herwigova legenda o »Svetem Boštjanu iz predmestja« topla, prisrčna in sila prikupljiva knjiga, polna tistih lepot in čednosti, ki odlikujejo izvirno, svojstveno delo najvišjih umetniških in človeških kvalitet.

Knjižica je drobna, a sočna. Legenda je itak tisti način pripovedovanja, ki je za izrazito tendenčno slovstvo najbolj nazoren, hkrati pa tudi najbolj umetniško sproščen. Zato nudi poleg problema in nauka tudi bogat estetski užitek ter dragoceno duhovno hrano. Vse najbolj izrazite in najtežje pogoje dobre legende je Franz Herwig v svojem delcu mojstrsko izpolnil.

Da pa spoznaš tudi realista in pesnika realnosti Herwiga, ti je prevajalec dodal še odlomek iz njegovega romana »Pride ura«.

Tako. Za začetek sem ti nekaj nakramljal — če je bilo malce prazno, oprosti; bom drugič napravil bolje.

Vsak začetek je po počitnicah težak. Tako meni kakor tebi. Bodi mi lepo pozdravljen

Tvoj **s. š.**

Dijaški koledar za šolsko leto 1930/31. — Izdala Slovenska dijaška zveza v Ljubljani. — III. letnik. — Uredil Etbin Bojc. — Strani 124 + beležnica. — Cena 12 Din (samo v platno vezan).

Idejno bogastvo Dijaškega koledarja more napolniti z veseljem vsakega prijatelja mladine in vsakega mladega človeka. Pod zaglavji »Naša rast«, »Naša zemlja« in »Naša beseda« se vrste članki o organizacijah, o mladinskem gibanju, samovzgoji, o telesni kulturi, o umetnosti. Enega si odkrito ne upamo povedati: da je slovensko dijaško gibanje, naj bo med srednješolci ali akademiki, splahnelo, nima nobene sile več, nobene aktivnosti. To se je videlo najbolje na letošnjem misijonskem mednarodnem akademskem kongresu in malo prej na vseslovanskem katoliškem akademskem kongresu. Oba sta pokazala, da je pri nas vse premalo zanimanja za taka vprašanja, da je pokret vse preveč omejen na peščico ljudi, da je toliko obetajoče mladinsko gibanje zadnjih let le po zunanje razgibalo dijaštvo, ni ga pa notranje osvojilo.

Zato naj koledar služi mladim kot potrdilo v njegovih idejah, vsem drugim pa v bodrilo, da bodo začeli misliti in presojati današnji svet z novih vidikov, da bodo spoznali vso svojo odgovornost in bodo v tej zavesti gradili nov svet in nov red.

Koledar po vsebini in po opremi zasluži najtoplejšega priporočila. **S. V.**

Uredništvo je prejelo in priporoča naslednje publikacije, o katerih bo po možnosti poročal Mentor obširneje še v kaki naslednji številki:

Neverov, **Taškent, kruha bogato mesto.** Povest. Delavska zbornica v Lj.

Kunčič, **Najdenček Jokec.** Otroška zgodba. Jugosl. knjigarna.

Mrkun A., **Slovanski molitvenik.** Zal. pisatelj. V raznih vezavah.

Knjige **Mladinske Matice za l. 1929:** Erjavec, **Pod grajskim jarmom. — Rehar, Vijolica Vera. — Mizica, pogrni se! — Kresnice.**

Bazin, Iz vse svoje duše. Roman. Ljudska knjiž. Jugosl. knjig.

A. Mladić, **Zakon o tisku.** Zal. Jugosl. knjigarna v Ljubljani. 8° 66. Cena Din 16.

Obsega tekst zakona z vsemi dopolnitvami in spremembami ter razsodbami kasacij in višjih sodišč do izida knjige.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaja Zgod. društvo v Mariboru. XXV, 1930, št. 3—4.

Razprave: Ilešič Fr., Iz Vrazove slovenske literarne zapuščine. — Travner, Naši srednjeveški novci. — Kovačič Fr., »Kalobski« rokopis slovenskih pesmi iz l. 1651. — Nato sledé: Izvestja, Bibliografija, Slovstvo, Društveni glasnik, Priloga.

Izvestje o šol. letu 1929/30 škofijske gimnazije v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano 8°, 45 strani.

Vsebina: Šolska poročila.

Tuji svet. Priloga Katoliških misijonov. Izhaja obenem s Kat. misijoni in vsebuje povesti ter razen drobiž iz vseh delov sveta.

Slovanski vestnik

Zemljepisna slika, statistika, ustavne razmere in filozofija slovanstva je naslov tretje knjige, ki je izšla v češčini pri Vesmiru v Pragi v zbirki »Slovani«. Zbirko knjig pod naslovom »Slovani« urejuje praški vseučiliščni profesor dr. Miloš Weingart. V njej hoče podati kulturno sliko slovanskega sveta. Kot prva knjiga je izšla Zgodovina slovanstva, ki jo je napisal vseuč. prof. dr. J. Bidlo, izvrstni poznavalec slovanskega sveta. Četudi ta knjiga predpostavlja že dobro poznanje slovanske zgodovine in je njena vsebina zelo zbita in jedrnata, vendar je bila v treh mesecih razprodana. V drugi knjigi nam je podal univ. profesor dr. Fr. Wollman pregled slovanskih književnosti. Nič manj zanimiva ni zgoraj navedena tretja knjiga. Škoda je samo, da v razpravi »Zemljepisna slika slovanskega sveta« nič ne zvemo o mejah slovanskih narodov in držav, o načinu življenja v posameznih pokrajinah itd. Število prebivalcev jugoslovanskih mest je mnogo prenizko. Krajevnih imen ne kaže čehizirati. V nekatera krajevna imena so se vrinile napake. Na koncu so navedene knjige, ki govore o zemljepisnih razmerah slovanskega sveta. Tukaj manjkajo nekatera zelo važna najnovejša dela.

Dr. A. Bohač skuša ugotoviti v »Statistiki slovanstva« najprej število vseh Slovanov. Po njegovih računih je sedaj vseh Slovanov 179 milijonov 180.000, ali to število je za kake štiri milijone prenizko. Poglavje »Selitev slovanskih narodov« je preveč splošno. »Vera« nima točnih podatkov. Najboljšo razpravo v tej knjigi je napisal pokojni dr. K. Kadlec, ki govori o ustavnih razmerah zelo pregledno in v lahko umljivi besedi. Za vsemi razpravami pa zaostaja razprava univ. prof. dr. J. Tvrdega o slovanski filozofiji. Posebno slabo so se odrezale slovenska, hrvatska, srbska in bolgarska filozofija. Dr. Fr. Kovačiču sploh ne ve imena, Aleša Ušeničnika niti ne omenja, kakor tudi ne pokojnega Čibeja, Vebra pa odpravi s šestimi vrsticami. Kljub tem nedostatkom pa knjigo toplo priporočamo. Stane 58 Kč (100 Din).

Boleslaw Koreywo, Bardpolski. Kniegarna św. Wojciecha. Poznań 1930. Z antologijo (izborom) poljskih pesnikov od začetka poljske književnosti pa do naše dobe nas je presenetila podjetna knjigarna sv. Vojteha v Poznanju. Pesniki sledé popolnoma slučajno brez ozira na pomen in dobo, v kateri so delovali. Zato pa je kazalo urejeno po abecednem redu imen pesnikov. Vsak izmed njih se nam predstavi z nekoliko svojih najboljših in najznačilnejših pesmi. Taka izbira ni bila lahka, saj je bilo treba podati najboljše proizvode 205 pesnikov. Knjiga ustreza svojemu namenu in jo priporočamo dijaštvu. Stane samo 8 zlotih (48 Din), četudi ima 642 strani.. **J. Šedivý.**

Dijaški šah

(Urejuje Bogo Pleničar.)

III. Končne igre.

5. Kralj in pešec proti kralju.

Če preostane enemu izmed igralcev samo še en pešec in če mu sovražni kralj stoji na poti tako, da ne more naprej do takozv. metamorfoze, kjer bi se izpremenil v poljubno figuro (kraljico, stolp ali slično), tedaj more prvi igro dobiti samo v slučaju, če lahko pride z lastnim kraljem v opozicijo sovražnemu, sicer je igra remis, ozir. neodločljiva. Kaj razumemo pri šahu pod besedo »opozicija« naj razjasni sledeči slučaj: Črni: Kf8, beli: Kf6, e6.

Vzemimo primer, da se je v tej poziciji beli kralj pravkar pomaknil na polje f6; s to potezo se je postavil črnemu (sovražnemu) kralju v opozicijo ali paralelno v oddaljenosti enega polja njemu nasproti. V tem slučaju dobi beli igro, ker je črni na potezi in mora torej igrati

1. — — — Kf8—e8
2. e6—e7 Ke8—d7
3. Kf6—f7 in dobi

Če bi bil pa v isti poziciji beli na potezi, tedaj bi črni kralj ponudil belemu opozicijo in s tem povzročil igro remis.

1. Kf8—e5 — — — —

Če bi beli igral 1. e6—e7+, tedaj bi črni moral odgovoriti z 1. Kf8—e8 in če potem beli nadaljuje s Kf6—e6 je črni pat ali igra je neodločljiva.

1. — — — —	Kf8—e7
2. Ke5—d5	Ke7—e8
3. Kd5—d6	Ke8—d8

remis, ker beli ne more igrati e6—e7+, ker bi bil radi Kd8—e8 izgubljen.

Zapomnimo si, da je igra neodločna, če pešec napove šah, ko prestopi na sedmo polje.

Izjema od pravila, da opozicija navadno odloča, ali bo igra dobljena odnosno neodločna ali remis, tvori naslednji slučaj, ki se zelo pogosto pojavlja na šah. deski. Če kralj, stoječ pred svojim pešcem, doseže šesto polje, tedaj igro dobi, če ima opozicijo ali ne. Beli n. pr. dobi vedno v naslednjem primeru: Črni: Kd8, beli: Kd6, d5.

Če je črni na potezi, mora njegov kralj na c8 (ali e8). Potem vleče beli kralj na e7 (ali c7) in d-pešec gre nemoteno do 8. polja naprej. Če pa je beli na potezi, tedaj mora igrati:

1. Kd6—c6	Kd8—c8

Če Kd8—e8, tedaj dobi Kc6—c7.

2. d5—d6	Kc8—d8
3. d6—d7	Kd8—e7
4. Kc6—c7 in dobi.	

To pravilo velja za vse pešce z izjemo robnih (stranskih, na liniji a in h). O teh bomo nadaljevali prihodnjič.

Boj za svetovno šahovsko prvenstvo dam.

Senzacija ob priliki letošnjega svetovnega šahovskega kongresa v Hamburgu je bil damski turnir, v katerem se je 5 najboljših šahovskih igralk bojevalo za svetovno prvakinjo. Turnirja so se udeležile Miss Menschik, ga. Kalmar-Wolf, gdč. Henschel, gdč. Beekow in Mrs. Stevenson. Na prvem mestu je zmagala Miss Menschikova (Češka), s 6½ točkami, na drugem ga. Kalmar-Wolfova (Avstrija) s 5½ točkami, sledi ji Henschel (Nemčija) s 4½, Beekowa (Švedska) z 2 in Stevenson (Anglija) z 1½ točko. Tako imamo sedaj tudi svetovno šahovsko prvakinjo.

Emancipacija žen je posegla že tudi v šahovski svet. Pred par leti je še neki strokovni šahovski list zastavil vprašanje: ali naj dame igrajo šah? Odgovori so bili raznovrstni, vsi pa globoko znanstveni, ko so razpravljali o ženski duši. Najboljši odgovor pa je dal letos Hamburg, ko je postavil svetovno šahovsko prvakinjo. Saj res, naj igrajo, samo če hočejo!

V naslednjem priobčujemo zanimivo partijo s tega damskega turnirja:

14. partija.

(Igrana na mednarodnem damskem turnirju za svetovno prvenstvo v Hamburgu 13. julija 1930.)

	Beli:	Črni:
Gdč.	Wally Henschel.	Miss Vera Menschik.
1.	d2—d4	Sg8—f6
2.	c2—c4	g7—g6
3.	Sb1—c3	Lf8—g7
4.	Sg1—f3	o—o
5.	e2—e4	d7—d6
6.	Lf1—e2	Sb8—d7
7.	o—o	e7—e5
8.	Lc1—g5	h7—h6
9.	d4×e5	d6×e5
10.	Lg5—h4	c7—c6
11.	Dd1—d2	Tf8—e8
12.	Tf1—d1	Dd8—b6
13.	Le2—f1	Sf6—h5
14.	b2—b3	Sh5—f3
15.	Sc3—a4	Db6—c7
16.	Ta1—c1	Sf4—e6
17.	Sa4—c3	Se6—d4
18.	Sf3—e1	Sd7—f8
19.	f2—f3	Lc8—e6
20.	Se1—c2	Kg8—h7
21.	Sc2×d4	e5×d4
22.	Sc3—e2	c6—c5
23.	Se2—f4	Lg7—e5?
24.	Lh4—g3	Dc7—d6
25.	Lf1—d3	b7—b6
26.	Sf4—e2!	Le5×g3
27.	Se2×g3	a7—a5
28.	a2—a4	Le6—c8
29.	Td1—f1	Ta8—a7
30.	Tc1—e1	Ta7—e7
31.	f3—f4	Lc8—b7
32.	e4—e5	Dd6—b8
33.	Sg3—h5!	Sf8—d7
34.	f4—f5!	Te8—f8
35.	f5×g6+	f7×g6
36.	e5—e6	Sd7—e5?
37.	Tf1×f8	Db8×f8
38.	Te1×e5	Lb7—c8
39.	Sh5—f4	Df8—f6
40.	Sf4×g6	Te7—g7
41.	Te5—h5! in črna se preda.	

José Raoul Capablanca.

José Raoul Capablanca se je rodil v Havani 9. novembra 1888. Šah je pričel igrati kot deček v starosti 4 let, z 11 leti je postal že champion na Kubi. Radi nadaljevanja študij, ki jih je končal na Haward-univerzi v New-Yorku je par let popolnoma opustil šahiranje. Leta 1909. je bil priznan od mednarodne šahovske federacije za šahovskega mojstra, ko je kot 21 letni mladenič, do tedaj znan komaj kot šahovski igralec, premagal v matchu na splošno presenečenje Marschalla z 8:1 poleg 15 remijev. Od tedaj dalje so se množili njegovi uspehi na šahovski deski. Naj omenim samo njegove zmage iz največjih mednarodnih turnirjev, kjer je dosegel prvo mesto: San Sebastian 1911, New-York 1924 in zopet New-York 1927, Petrograd 1914, potem London 1922. Enkrat samkrat se je moral zadovoljiti s tretjim mestom v Moskvi 1925. V matchih je razen Marschalla premagal še v Havani 1919 Kostiča s 5:0 (brez remijev) in leta 1921. Laskerja (Havana) s 4:0 pri 10 remijih. Na tem zadnjeimenovanem matchu si je pridobil tudi naslov svetovnega prvaka, katerega je izgubil leta 1927. v Buenos-Airesu po boju z Aljehinom.

V svojih spominih pripoveduje Capablanca o šahu sledeče:

»Ko sem bil še deček, sem nekoč občudoval velikega šah. mojstra, katerega sem videl v Havani igrati šah. Videl sem ga, s kako lahkoto je premagal svoje nasprotnike. Toda vse to mi je že izginilo iz spomina... in samo nekaj mi je ostalo neizbrisno od tedaj: spoštovanje in ljubezen do šahovske igre, ki mi jo je vcepil v mlado srce neznani šahovski mojster.«

Šahovske novosti.

V Stubnianskih Teplicah je letos na mednarodnem šahovskem turnirju zmagal na I. mestu mladi André Lilienthal, rodom iz Moskve, star komaj 19 let, drugo mesto je zasedel Slovenec mladi Vasja Pirc, ki ima vse pogoje, da se razvije v močnega mednarodnega mojstra. Na tretjem mestu so Flohr, Gilg in Opočensky in na četrtem Amerikanec Stoner.

Na mednarodnem letošnjem turnirju v Hamburgu, o katerem bomo obširneje poročali v naslednji številki, so brez poraza izšli sledeči mojstri: Dr. Aljehin, Rubinstein, Havasi in Winter. S posebnimi nagradami so bili odlikovani Rubinstein, Flohr in Havasi. Najbolje so igrali: Dr. Aljehin s 100%, Rubinstein z 88.2% Havasi s 85.7%, Flohr s 85.3%, Kashdan z 82.4% itd.

Na Dunaju so igrali policaji šah. turnir, zmagal je S. Handschuh.

Šah. turnir po kablu med Londonom in Washingtonom je končal neodločno 3:3.

Ogrski mojster Stevan Abonyi je igral 4. maja 1930 v Hatvan-u simultanko s 100 nasprotniki naenkrat, od katerih je dobil 97 partij, 2 remis in samo 1 je izgubil. Produkcija je trajala 15 ur neprestano. Svojevrstni rekord brez primere! Wiener Schachzeitung piše, da je neki A. Jakab v Pecel-u igral s 115 igralci in dosegel sledeči rezultat: +104, =7, —4.

Šahovski glasnik v Zagrebu je pričel 1. junija 1930 zopet izhajati

Problem štev. 15.

(Original od F. Prokopa.)

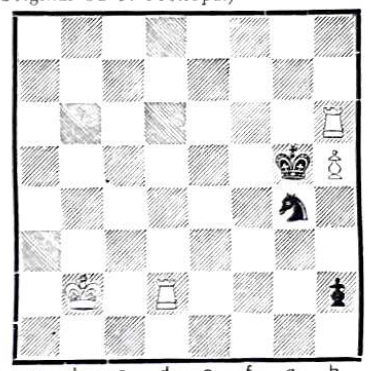

Beli: Kb2, Th6, Td2, pešec h5, skupaj 4 figure.

Črni: Kg5, Sg4, pešec h2, skupaj 3 figure.

Beli na potezi in igro dobi.

Rešitev problema in imena rešilcev bomo objavili v tretji naslednji številki.

Listnica šah. urednika. Rešitev problemov štev. 13 in 14 kakor tudi imena rešilcev bomo objavili prihodnjič, zato je še vedno čas za pošiljanje rešitev na uredništvo Mentorja.

Izredno živahna je bila šahovska sezija med letošnjimi počitnicami. Radi pomanjkanja prostora nam je žal nemogoče opisati vse prireditve, zato se moramo omejiti na najzanimivejše. Obeta se nam za zimsko sezijo zopet dosti senzacij na šahovskem polju. Tudi Mentor pripravlja za svoje čitatelje senzacijo. Organiziral bo namreč še pred Božičem tako zvane korespondenčne partije. Več o tem prihodnjič.

●

Za dobro voljo

Ivan Krstnik:

Poslano.*

Odprto pismo vsem zlonamernim tovarišem za opozorilo, da ne padejo v nesrečo.

Ljubljana, datum poštnega pečata.

Tobakar pa ne, in čeprav mi pravite dr. Tobakar, jaz — protestiram! Da, pro-te-stiram!

Jaz sem mož rim, v ušesih mi kar brne lepo rimajoči se verzi (prosim: gospod, falot, fagot, saperlot... in še petdeset na —ot če hočete), zato ni čudno, če mi pri besedi Tobakar takoj zazveni v mojem blago čutečem ušesu frakar, mrlakar, natakar... pa Bog ve, kaj še vse. To me žali. Ljudje božji, zloguite samo in boste videli, kako je to strašno: Toba-kar! Za petdeset let sem starejši, če to slišim, jaz bi pa rad bil mlad. — Saj sem vajen sličnih imen, kakor: Bučko, Čaruga, Puniša, Humbug... še celo ime Matto Šaka, ime slavnega indijanskega poglavarja sem vlačil na svojem hrbtu. Toda Tobakar, nak!, pa čeprav trikrat dohtar Tobakar, ne, to pa ne in ne! Pika!

Sicer pa... le dajte... je namreč med va-

* Uredništvo za vsebino Poslanega ne odgovarja pred sodiščem. Odgovarjati bodo morali fantje sami, ki se ne bi ozirali na opomin.

mi nekaj falotov, ki delajo zmedo. Saj drugi ste pošteni, povejte mi tiste zdražbarje, da jih postavimo pred pristojno mesto. To se mora nehati, jaz bom šel k... ne vem kam. (To niso moje besede!) Ali še veste, kaj se nam je pripetilo radi takihle imen, ko sem še čepel z vami na peti veji vašega učenega drevesa? Ne veste več, ko je razrednik stopil v gnezdo:

»Kdo je to storil?« Visoko v zraku je držal pred nami žalosten ostanek iz včerajšnje bitke: zlomljen trikotnik.

Vse tiho. Molk. Šolski molk.

»Profesor sicer trdi, da ste bili to najbrž vi, Karl!«

Častitljivi Karl se takoj upre: »Ne, gospod profesor, bil je Krampus!«

Živosrebrnega Milana je kar vrglo kvišku: »Jok, Cokla sam je bil (mislil je Karla) in Polenta je bil poleg...«

Na olikano robatega Hermana pa ni mogel več pokazati, ker se je ta že opravičeval: »Ma, gospod profesor, Tarzan je rekel...«

Ni mogel več dalje. Zarjuli smo od smeha. Zdaj smo se šele zavedli, kakšna imena prihajajo na dan in čemu profesorju v začudenju brki bolj in bolj sršijo. Stara navada je pač železna srajca. No — in če bi razrednik ne poznal študentov, kaj bi bilo, a? Kar odgovorite si.

Kaj sledi torej iz tega? Da tudi radi tega razloga nočem biti Tobakar. Naj se pripeti sličen dogodek, da me na primer kdo oslovi v vlaku in v oddelku za nekadilce: »Ti, Tobakar...« Kaj se bo zgodilo? Vse ženske se bodo onesvestile (če bodo notri seveda in če ne bodo še preveč moderno zakajene), drugi me bodo pa enostavno vrgli z vlaka. Ali boste vi plačevali zdravnika, ali pa celo pogreb? Vidite torej, kam lahko privede takale majhna besedica.

Zato slovesno okličem enkrat za trikrat: **Kdor se drzne še enkrat izreči to strašno ime, tega bom tiral pred sodišče, ker to je žaljenje časti, to je žaljenje mojega lepega imena Ivana Krstnika, to je, to je... hujše kot pljunek na stol!**

Torej, prosim vas, tovariši, da se to enkrat za vselej neha, če ne...

Vaš vdani

dr. Toba...
oha, kakor hočete, samo Tobakar ne.

Modrijan. Matevž in Matija se pogovarjata o solncu in mesecu. Ne moreta se zediniti, katero od teh nebesnih teles ima večjo vrednost. Slednjič pa odloči Matevž, ki so ga imeli vsi za prebrisanega moža: »Mesec je še enkrat toliko vreden ko solnce. Sveti ponoči, ko svetlobe res potrebujemo, solnce pa sveti samo podnevi, ko je itak svetlo.«

V zagati. Učitelj: »Jožko, koliko je polovica od pet?«

Jožko vstaja in premišljuje: »Spet me je ujel. Če rečem 2, mu bo premalo, če rečem 3, pa preveč.«

Kovača mu je prihranil. Sinko: »Ali mi nisi obljubil, oče, deset dinarjev, ako bom razred izdelal.«

Oče: »Obljubil!«

Sinko: »Tega denarja ti ne bo treba plačevati.«

Prof. dr. P. Brežnik.
Naris. 1929 osmošolec Fr. Uršič.

Uganke

Zlogovnica.

(Miroslav Gorski.)

Iz zlogov: ar, bi, ce, e, e, ec, en, fe, fo, gav, je, ko, ko, lec, liks, man, na, ne, ni, nje, pa, ra, ri, ri, ro, ro, rou, sat, si, še, ve, zen sestavi 12 besed nastopnega pomena: 1. moško krstno ime, 2. doba umetnosti, 3. strup, 4. kraj v Hercegovini, 5. veter, 6. leposlovni spis, 7. špartanski oblastniki, 8. ljubek, 9. boginje osvete, 10. mesto v Franciji, 11. latinski izraz za »glej!«, 12. kotiček v Mentorju. — Prve črke povedo ime slov. pesnika, zadnje pa eno njegovih del.

Križaljka.
(—ran.)

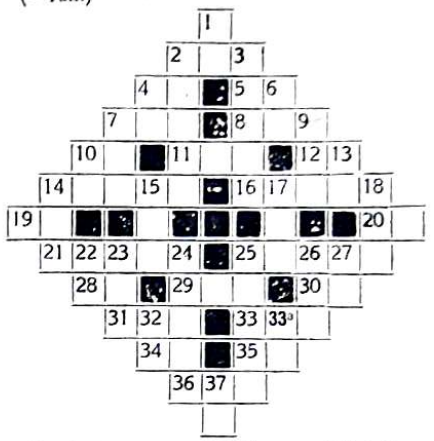

Vodoravno: 2. Vrh na Filipinih; 4. števnik; 5. os. zaim.; 7. moško krstno ime; 8. šah. izraz; 10. nota; 11. števnik; 12. veznik; 14. se je vsak razveseli; 16. ustanovitelj Rusije; 19. predlog; 20. grška črka; 21. reka v Jugoslaviji; 25. rastlina; 28. lat. veznik; 29. nepošten človek; 30. os. zaimek; 31. veznik; 33. mesto ob Iravadiju; 34. avtomobilska znam.; 35. os. zaimek; 36. rastlina.

Navpično: 1. Pesnitev; 2. fizik. pojem; 3. moško ime; 4. lat. veznik; 6. živalski glasovi; 7. žuželka; 9. del žel. proge; 10. franc. zaim. (fonet.); 13. nikalnica; 14. posoda; 15. rabi kmet; 17. mesto ob Donavi; 18. ptičji glas; 22. egipt. božan.; 23. oče; 24. sestavljajo vsako telo; 25. vrsta trave; 26. žensko ime; 27. vprašalnica; 32. veznik; 33 a. osebni zaim.; 37. osebni zaim.

Izločilnica.

(Ljubislava, Ribnica.)

Drvar, šleva, posel, urednica, potop, štivo, boben, rojak, slana, petek.

Črtaj v teh besedah po dve črki, da dobiš nove besede. Začetne črke novih besed povedo naslov Jurčičevega romana.

Črkovnica.

(Zorislav.)

a	a	a	a	a	oljčnica
a	**a**	a	a	a	mesto v Grčiji
a	ć	**č**	e	e	rastlinstvo
e	e	f	**g**	h	reka v Franciji
i	i	j	k	**k**	mesto na Štajerskem
l	l	l	**l**	m	človeška napaka
m	n	**n**	n	n	pekarsko orodje
n	**o**	o	o	o	pokrajina v Južni Afriki
o	o	p	p	p	mesto v Južni Franciji
r	**r**	r	r	s	riba
s	š	**t**	t	u	glas lokomotive
u	v	ž	**ž**	ž	staroveško orožje

Debelo označene črke povedo ime slovenskega pesnika.

Računski nalogi.

(N. S., Novo mesto.)

I.

Janez, Tone in Jože so šli na semenj. Skupaj so imeli 910 Din denarja. Ako posodi Tone Janezu 100 Din, ima Janez 80 Din več kakor Tone; ako pa da Jože Tonetu 35 Din, imata oba enako denarja. Koliko je imel vsak?

II.

Naredili so dobro kupčijo in prinesli domov še 96 Din. Janezu je ostalo 2 krat toliko kakor Tonetu in še 3 Din več; Tonetu pa 4 krat toliko kakor Jožetu in še 5 Din več. Koliko je ostalo vsakemu?

Rešitve do 31. okt. na uredništvo. Rešujte pridno! Nagrade bomo razpisali pozneje za več ugank skupaj.

Črna deska

Mentor ministrsko priporočen!

Ministarstvo prosvete
Kraljevine Jugoslavije
Opšte odeljenje
P. br. 21.350
10. juna 1930 god.
u Beogradu

Na molbu uredništva Mentorja iz Ljubljane, Ministarstvo prosvete izdaje

uverenje:

da je Glavni prosvetni savet na svom 1728. redovnom sastanku, od 16. maja 1930. godine, dao mišljenje, usvojeno odlukom gospodina Ministra prosvete Pbr. 21350 od 10. juna ove godine, da se djački list Mentor koji izlazi u Ljubljani može preporučiti učenicima srednjih i gradjanskih škola, kao i školskim knjižnicama tih škola.

Ovo uverenje izdaje se Uredništvu na njegovu slobodnu upotrebu, a po naplati takse od (20) dvadeset dinara koja je na molbu utisnuta i pravilno poništena.

10. juna 1930. godine, Beograd.

Žig min. prosvete. Podpis.

S tem odlokom je dobil Mentor za svoje delo najlepše priznanje in obenem dovoljenje, da ga sme vsakdo svobodno priporočati tudi v šoli in ga širiti med dijaštvom. Prav tako sme uporabljati profesor posamezne članke iz Mentorja kot pomožno čtivo v šoli.

Zato prosimo nujno vse prijatelje in naročnike, naj povsod, kjer le količkaj nanese prilika, priporočajo Mentorja. Sedaj ni nobene ovire več in zato tudi nobenega izgovora! Naj poskrbe, da se bo dobesedno izpolnilo:

Dijak, dijakinja — naročnik, naročnica Mentorja!

Mentor se je preselil!

S pričetkom novega letnika je dobil Mentor tudi nove prostore. Naslov **uprave** se glasi odslej: **Uprava Mentorja, Ljubljana, Miklošičeva cesta 5.** Na ta naslov naj se pošiljajo vsa naročila, vse reklamacije, vsa plačila, sploh vse, kar se nanaša na nabavo, zamenjavo, vezavo itd. novih številk ali starih letnikov lista. Za osebni promet posluje uprava vsak delavnik od 8.—12. in od 14.—18. ure. — Naslov **uredništva je pa: Uredništvo Mentorja, Ljubljana, Sv. Petra cesta 53/I.** (ali osebno na urednika: **Bl. Poznič, Ljubljana, Sv. Petra c. 53/I.**) — Na uredništvo naj se pošiljajo vsi rokopisi prispevkov, šaha, ugank, sploh vse, kar kdo želi, da bi bilo v listu objavljeno. In prav tako tudi vsi listi, ki prihajajo v zameno.

Poverjenikom!

Vse stare poverjenike prosimo, naj nam ostanejo zvesti tudi v tekočem letu in naj pridobe še kakega drugega, ki bo poleg njih prevzel posel poverjeništva za večji ali manjši krog skupnih naročnikov.

Nekateri poverjeniki so nam potožili, da so morali doplačevati iz svojega, češ, dijaki naroče, pa ne plačajo. Mislimo, da je v takih slučajih nekaj krivde tudi na poverjenikih. **Naj ne dajo nobene številke iz rok, dokler nimajo zanjo denarja v rokah,** to smo svetovali že lani in storimo spet letos. Uprava Mentorja bi sicer rada postregla z listom vsem dijakom brezplačno, ako bi mogla, pa ne more. Nikomur ne more dajati lista zastonj, ker tudi sama nič zastonj ne dobi. Kdor torej lista ne more plačati, naj ga ne naroča. Druge pomoči ni.

Uprava je pa prisiljena uvesti še neko novost. **V tekočem letu ne velja več plačevanje v treh obrokih, ampak mora biti ves letnik plačan v prvi polovici leta, torej preden izide šesta številka. Kdor do tega roka ne bo poravnal vse naročnine, ne bo več dobil šeste številke.** To velja tako za poverjenike kakor za posamezne naročnike in se bo uprava po tem točno ravnala.

Sodimo namreč, da more vsakdo, ki ima resen namen list plačati, storiti to v teku prvega polletja. Ako ne zmore tega v tem času, ne bo zmogel tudi pozneje.

Prosimo torej vse, posebno pa poverjenike, da se tega navodila točno drže.

Lanskoletni razpisi (št. 9/10).

Glasovanje o Mentorju se je na žalost popolnoma izjalovilo. Uredništvo je trdno pričakovalo, da se bo oglasilo vsaj dve tretjini naročnikov, v resnici je pa prišlo komaj 46 odgovorov in še od teh precej prav nepopolnih. Zato se pri Mentorju glede obsega tudi letos ne bo moglo nič spremeniti, ker se uprava ni mogla odločiti, da bi na podlagi teh 46 odgovorov zvišala naročnino, brez tega pa lista ne more povečati. Ostane torej še samo druga pot: prijatelji Mentorja naj poskrbe, da se bo število stalnih naročnikov toliko zvišalo, da se bo mogel list povečati tudi brez zvišanja sedanje naročnine. Potrebujemo še 1500 novih naročnikov. Fantje in dekleta, pridobite jih!

V ostalem so pa bili odgovori na naša vprašanja navadno prav zanimivi. Uvodna povest je ugajala, ali zelo, izvrstno itd. ugajala 34 bralcem, 6 pa ne (eden je bil nanjo posebno hud in zatrdno pričakuje, da smo jo z Možem gozda »polomili«, pa se je hudo urezal, kakor vidite); ostali se niso izrazili. Pri drugem vprašanju je prevladovalo mnenje, naj bo list predvsem literaren: 21 za literarno smer, 7 za realno, trije pa niso nič rekli; pri Drobnem blagu so navadno najbolj ugajati Literarni pomenki, Šah in Za dobro voljo, rubrika, ki naj bi se po možnosti povečala. Glede Dela najmlajših jih je bilo 14 za to, da se obseg poveča, 17 pa proti. Kakor vidite, smo to zaglavje sploh opustili in bomo objavljali dijaške prispevke med drugim gradivom, kakor smo to delali večkrat že doslej. Peta točka: 29 naročnikov bi bilo pripravljenih plačevati zvišano naročnino, 14 pa ne, drugim je bilo vseeno; najbolje so jo pogodile učenke meščanske šole v Škofji Loki, ki so bile mnenja, naj naročnino brez skrbi zvišamo, saj gre denar zanjo »iz očetovega mošnjička«.

Zadosti.

Pri **književnih nagradah** je bila ena prisojena Gašperju Nevihti za Črno pesem, ena pa Vanjuši za črtico Tujina. Za potopis (opis) ni prišlo nobenih takih prispevkov, ki bi bili vredni nagrade. Risbe ali skice pa sploh ni bilo nobene, kar je prav čudno, če pomislimo, kako pridno se goji sedaj po šolah risanje.

Prav tako ni prejelo uredništvo nobenega osnutka za **zunanjo opremo lista.** Poskrbeti je moralo zanjo samo.

Č., Gorizia. List je plačan do konca šol. leta 1930/31. Pozdrav!

KONEC 1. IN 2. ŠTEVILKE

MENTOR

18. LETNIK **NOVEMBER 1930** **ŠTEV. 3**

STEVO TONCIC

Janko Mlakar:

Spomini.

»Tuzen.«

Kronal sem pa svoje doživljaje tistega leta s tem, da sem šel na tuzen.

Izraza tuzen ni nikjer v besednjaku in tudi jezikoslovci ga ne poznajo; mislim, da je s starim Grabnom vred sploh izumrl. Zakaj današnji Graben ni več tisti Graben, kakor je bil v prvih desetih letih svojega obstanka.

V aprilu leta 1930. sem prišel po opravkih spet v šolo, ki sem jo nazadnje v ljudskošolskih letih zasovražil, na Graben. Ko pridem na dolgi hodnik v prvem nadstropju, se začudim bogati zbirki slik, ki krase stene. Pozvonilo je za odmor. Iz posameznih učilnic se usipljejo otroci, lepo oblečeni, snažni, umiti in počesani. Mimogrede me prijazno pozdravljajo, potem pa hite veselo po stopnicah.

Zamislim se za petinštirideset let nazaj. Pred seboj vidim gruče otrok. Oblečeni so borno, veliko jih je raztrganih in umazanih. Vkljub še občutljivemu mrazu so nekateri že bosi, mnogim drugim se pa pozna, da so v njihovih čevljih hodili poprej gosposki ljudje, dokler jih niso razhodili in raztrgali. Le tuintam je kak fantek, na katerem se pozna, da ne ve, kaj se pravi biti lačen in nositi priberačeno obleko. V trušču se razloči včasih kaka robata beseda ali grda psovka. Tuintam se dvigne tudi bučen razposajen smeh, ki pa nima nič otroškega na sebi.

Tega Grabna ni več. Izumrl je in ni ga škoda; z njim vred je pa izumrl tudi tuzen, ki se je bil v njem rodil. Prvikrat sem to besedo slišal in razumel v drugem razredu.

»Kje je Kastelic?« je vprašal Pavlin.

»Je šel na tuzen,« so odgovorili repetentje v koru.

»Potepat se je šel,« je raztolmačil hitro Žebre v prvi klopi, ker je mislil, da je Pavlin še premalo časa na šoli, da bi razumel ta izraz. Žebre je bil namreč z izvedenci v zadnjih klopeh v ozkih stikih.

Dve leti potem je zopet odmevalo, to pot v četrtem razredu: »Na tuzen je šel.«

In tisti, ki je bil tega obtožen, sem bil jaz. Bilo pa je takrat prvikrat in zadnjikrat, da sem se šel potepat. Ves dogodek mi je še tako v spominu, kakor bi se bil včeraj zgodil.

Potekali so že zadnji šolski dnevi. Bilo nam je jako prijetno. Učitelj nas je namreč puščal lepo v miru in pridno pripravljal gimnazijske kandidate za sprejemni izpit. Sicer jih ni bilo veliko, vendar pa toliko, da so nas s svojo vrsto pred klopmi za silo zakrivali. Medtem ko so se reveži trudili s slovensko in nemško analizo, smo imeli drugi v klopeh prosto zabavo.

Neko dopoldne je bilo krog mene precej prazno. Tudi Riharja ni bilo.

Ker mi je samemu postalo dolgčas, se splazim v prazno prvo klop, zvijem dolg papir v cev in začnem prišepetavati.

Pravijo, da je človek navadno v tistem kaznovan, v čemer se pregreši. Zato sem pozneje moral tudi jaz sprejeti za pokoro prišepetavanje, s katerim so me moje gojenke tolikokrat in tako neusmiljeno jezile.

Toda nazaj!

Pavlin je ravno spraševal nemške glagole in njih spreganje.

»Was heisst ‚krasti'?«

Majcen mi je za svojim hrbtom migal z roko, naj mu povem.

Jaz pa tudi nisem vedel. Tu se spomnim, da se pravi »tat« v nemščini »der Dieb«. In takoj mu zatrobim skozi cev: dieben, dab, gedoben.

Majcen je seveda hitro ponovil: dieben, dab, gedoben.

»Was, dieben?« se je zasmejal jezno Pavlin. »Dummer Esel! Und so was will aufs Gymnasium!«[16]

»Mlakar mi je povedal,« zacmevka nehvaležnež.

»So, Mlakar! Wart', Kerl, ich werde dir schon zeigen! Nazaj v svojo klop und ruhig, sonst werfe ich dich beim Tempel hinaus!«[17]

Ko pridem na svoj prostor, najdem v klopi Šlapo, ki je bil največja barabica v razredu. Imel je ravno moje jabolko v roki; pouzmal mi ga je bil izpod klopi.

»Daj nazaj!«

»Dam, če mi daš obrezek.«

Bila je pa še dobra polovica jabolka, ko je Šlapa že trdil, da je to njemu obljubljeni obrezek. Ker pa je bil fant zelo močen, sem si »osvojil« njegovo mnenje in mu dal zahtevani davek.

Šlapa je odgriznil in kazal s prstom, kako je šel grižljaj svoji usodi nasproti.

»Je že tukaj, je že tukaj,« in ko je pokazal na trebuh, je vzdignil roko: »Slišja, prosim na stran.«

Jaz sem se seveda, na ves glas zasmejal.

Pa je bil takoj ogenj v strehi.

»Nimmt euere sieben Zwetschken und packt euch beim Tempel hinaus![17a] Rajši ne hodita v šolo, da bo mir.«

Ker Pavlin ni temu ukazu pridejal nikakega naročila za dom, me kazen ni posebno hudo zadela, čeprav sem se nekoliko sramoval. Kaj takega me namreč poprej ni še nikdar doletelo. Šlapa je bil pa tega vajen. Ko prideva pred šolo, se veselo zavrti na peti krog samega sebe, vzdigne glavo kakor petelin in zapoje: »Tilelalaiti.«

Na ta način so barabice izražale svojo zadovoljnost.

Ker je bilo še dovolj časa, sem spremil Šlapo v Trnovo. Preko Gradaščice nisva šla čez most, ampak sva jo kar prebredla, ker je bil most po najinem mnenju samo za obute.

Mene starši niso puščali v šolo bosega. Ker je bila pa v razredu večina fantov bosa, me je bilo sram hoditi obut. Zato sem vselej čevlje shranil doma v veži za velikim sodom, in jih zopet obul, ko sem prišel iz šole.

Po kopeli v Gradaščici sedeva v senco pod kostanj in se začneva kamenčkati.

[16] Bedak! In takle hoče v gimnazijo. — Mlakar je ubogemu Majcnu res hudo zagodel in ga osmešil. Glagola »dieben« nemščina seveda ne pozna in so te oblike popoln nesmisel. Reči bi bil moral: stehlen, stahl, gestohlen.

[17] Čakaj dečko, jaz ti že pokažen!... in mirno, sicer te vržem iz svetišča!

[17a] Poberita svoja šila in kopita in izginita iz svetišča!

»Mlakar, greš popoldne z menoj na tuzen?« me vpraša Šlapa med igro, ko je z odlično kretnjo pograbil z eno roko štiri kamenčke in ujel petega, ki ga je bil vrgel v zrak.

»Na tuzen?« zgrozim se pri tej misli. »Si ne upam.«

»Prava reč! Jaz sem že večkrat šel. Sicer je pa rekel Pavlin, da naju ni treba več v šolo.«

Ta razlog se mi je zdel tako važen. da sem se naposled dal pregovoriti.

»Imaš kaj denarja?« je poizvedoval dalje Šlapa.

»Imam, en krajcar.«

»Prav! Prinesi ga s seboj, bova kupila češenj. Boš videl, kako bo imenitno. Tilelalaiti.«

Na tuzen sem se pripravljal z veliko skrbjo in previdnostjo. Izbral sem doma najtanjšo knjigo, da bi jo lahko skril pod telovnik, in odšel.

Doma seveda so mislili, da grem v šolo, ker sem vzel s seboj knjigo in z njo mahal po zraku, dokler so me lahko videli. Ko sem pa prišel čez most, stopim hitro v najbližjo vežo, vtaknem knjigo pod telovnik in jo ubrišem v Zvezdo. Tam me je pri vodnjaku že čakal Šlapa s svojim prijateljem, ki smo mu rekli Žborla. Zakaj smo ga tako imenovali, in kaj ta beseda pomeni, ne vem več. Hodil je v peti razred in je bil zelo velik in močen fant.

Tudi Šlapa je bil veliko večji od mene. Svoj priimek je dobil od široko razhojenih čevljev, ki jih je nosil pozimi. Dokler so bili celi, jih je nosila neka gospa, pri kateri je njegova mati služila za postrežnico.

»Imaš denar?« me vpraša Šlapa.

»Imam,« in mu pomolim krajcar pod nos.

»Dobro! Najprej gremo po češnje.«

Za vodo se ustavimo pri branjevki, ki je imela več jerbasev češenj.

»Fant, imaš krajcar?« me vpraša previdna ženska.

Najprej je spravila denar, potem mi je pa usula merico češenj v nastavljeni žep. Postala je zaupljiva in je zato tudi Šlapa dobil svojo merico. Ko je pa stegnila roko, češ, naj ji da denar, skoči Žborla, ki je dozdaj stal zadaj, k enemu izmed jerbasov, si potlači nekaj pesti češenj v žep in se spusti v beg.

»Tat, tat, primite ga!« zakriči prevarana branjevka na ves glas.

»Čakajte, mati, jaz ga gotovo ujamem,« ji zakliče Šlapa in steče za Žborlo. V naglici ji je seveda »pozabil« plačati krajcar, ki ga sploh ni imel.

Zdaj meni ni drugega kazalo, kakor da sem jo pocedil za njima. Pustila sta me pa daleč zadaj. Ko sem namreč pridirkal skozi Šolski drevored, sta bila že onkraj takrat lesenega Mesarskega mostu.[18] Sedela sta na plotu in jedla češnje.

Zdaj so se mi oči odprle. Porabila sta me za to, da sta kradla. Ker sem bil doma vzgojen v velikem spoštovanju do tuje lastnine, nisem mogel skriti svojega ogorčenja.

»Vidva pa kradeta. Sramujta se!« sem jima začel očitati, ko sem prišel do njiju.

»Midva že, ti pa ne,« se pohvali Žborla in mi sproži pečko v obraz.

Hotel sem se že zagnati vanj, ko se k sreči spomnim, da je v takih slučajih pravica vedno na strani močnejšega. In jaz nisem bil močan.

»Pojdimo na postajo,« se vtakne vmes posredovalno Šlapa; »morda zaslužimo tam kakšen zeksar.«[19]

[18] Zmajski most.

[19] Srebrna desetica (10 krajcarjev).

Odšli smo po Forštatu[20] proti kolodvoru in jedli med potjo češnje. Jaz sem jih jedel s pečkami vred, ker me je mati učila, da češnje tako več zaležejo. Moja tovariša sta bila pa bolj gosposka. Jemala sta pečke iz ust in jih prožila na vse strani. Ko je pa v Blatni vasi[21] dobil neki gospod pečko v nos, je to povzročilo, da smo prišli v največjem diru in posamič na kolodvor.

Tod okrog sem jaz tudi drugače rad kolovratil. Gledal sem vlake in se v mislih v njih vozil. Kajti v resnici . . .

Takrat nismo bili tako razvajeni kakor današnji otroci, ki hodijo na Bled in v Bohinj na majniške izlete. Sicer je imel tudi Graben svoj »majerfest«, vendar samo na Rožnik. Tam so imeli najprej sveto mašo, potem so pa dobili zajtrk: kavo, dve žemlji in štrukelj. »So dobili,« kajti jaz teh dobrot nisem bil nikdar deležen. Ves izlet je veljal dvajset krajcarjev in teh mi doma niso hoteli dati. To je bila za nas nepotrebna potrata.

Seveda, za potrebne stvari so imeli moji starši vedno denar. Tako so bratu, ki se je težko učil, še v tretji gimnaziji plačevali inštruktorja.

Sploh pa v prejšnem stoletju niso bili izleti tako v navadi kakor dandanes. In tako se je zgodilo, da sem se prvikrat peljal z vlakom, ko sem dovršil nižjo gimnazijo. Takrat sem »potoval« v Celje. Da sem se dalje časa vozil, sem se peljal z mešancem.

Je pač marsikaj na svetu narobe. Ko bi se bil rad vozil, se nisem mogel; zdaj se pa nerad prepeljavam, se pa moram. —

Sedaj pa spet k naši družbi.

Ko je prišel osebni vlak iz Trsta smo se postavili v vrsto in čakali.

»Naj mi dajo nesti!«

Že na tem, kako se je Žborla ponujal, se je videlo, da je bil vajen tega posla. In res se mu je posrečilo, da mu je neki potnik izročil srednje velik kovčeg. Toda takoj ga mu iztrga iz rok vsiljiv postrešček.

»Bom rajši jaz nesel. To je navadna baraba.«

»Pena spat, ti sam si baraba,« mu je vrnil Žborla. Toda tudi to pot je bila pravica na strani močnejšega, samo da zdaj ni bil Žborla močnejši.

Ker ni bilo zaslužka, smo jo udarili po Dunajski cesti in šli iz mesta.

Ljubljana se je v tistih časih nehala takoj za Sv. Krištofom. Od tu naprej noter do Stožic so se razprostirala sama polja in travniki, na katerih so stali tuintam kozolci.

Nekaj časa hodimo brez pravega cilja po polju, nato pa zavijemo v senco pod velik »doplar« (dvokrilni kozolec). Moja tovariša vzameta vsak iz svojega žepa pest čikov, jih odvijeta in kmalu sta bili prižgani dve cigareti. Ponosno sta puhala in pošiljala dim zdaj skozi usta zdaj skozi nos. Kar sram me je bilo, da tudi jaz nisem imel čikov, da bi kadil. Pa Šlapa in Žborla sta imela usmiljeno srce in sta mi drage volje pustila, da sem malo potegnil, zdaj pri enem zdaj pri drugem.

Bilo je silno idilično in nad vse prijetno. Zunaj je solnce sijalo in sililo pod kozolec, v bližnjem žitu so cvrčali murni, visoko pod nebom so pa krožile postolke. Sedeli smo na obrnjeni trugi za pesek, jaz v sredi, Šlapa na eni strani, Žborla na drugi. Pogovarjali smo se in prijetno kadili. Kdo ve, kaj bi se z menoj še zgodilo, če bi ta idila še dolgo trajala; kajti čikov je bilo še cel kup. Toda tedaj nas mahoma iz prijetnega razpoloženja zdrami glasno vpitje.

»Lumpje nemarni, še kozolec mi bodo zažgali!«

Šlapa in Žborla sta v hipu spoznala, koliko je bila ura. Izginila sta s čiki

[20] Sv. Petra cesta.

[21] Kolodvorska ulica.

vred, kakor bi mignil. Tudi jaz bi bil rad izginil, pa sem bil menda prepočasen; kajti komaj sem planil kvišku, me je že držala in mikastila jezna kmečka pest.

»Jaz ti pokažem pod mojim kozolcem kaditi, smrkavec. Kje imaš cigarete in žveplenke? Sem z njimi, če ne ti potrgam ušesa!«

Stikal mi je po žepih in nazadnje otipal pod telovnikom knjigo.

»Aha, ti cigan ti, namesto da bi šel v šolo, se pa potepaš.«

Mahal je z rokami in klepetal z jezikom tako hitro, da sem prišel do sape šele, ko me je njegov okovan škorenj vrgel v loku izpod kozolca v travo. Zdaj sem pa hitro izginil.

Šlape in Žborle nisem mogel nikjer opaziti. Bilo je, kakor da sta se v zemljo vdrla. Ko pa grem ob robu velike gramozne jame, zaslišim namah, kakor bi prihajalo iz zemlje:

»Tililalaiti.«

Hitro se ozrem doli. Barabici sta sedeli na dnu jame v senci pod nekakim podvisom in mirno kadili.

»Si bil nalajban?« me vpraša Žborla.

»Ne, sem mu ušel.«

Da mi je k begu pomagal na kveder šivan škorenj, sem seveda zase obdržal.

Ker se nam ni nikamor mudilo, smo šli še proti gorenjski železniški progi. Tu zapazimo začasen stranski tir in na njem voz, kakršnega rabijo železniški delavci. Ker je bil tir nekoliko nagnjen proti jami, ki so jo zasipali, je bil voz dobro zavrt. In spet smo eno uganili.

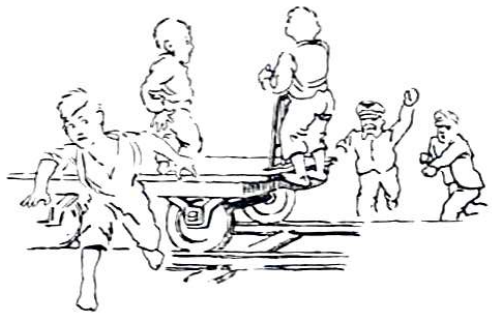

Žborla se je kot železničarjev sin dobro spoznal na take reči. Sedli smo na voz, Žborla ga je počasi odvrl in takoj smo se veselo odpeljali po tiru navzdol. Navzgor smo morali voz seveda porivati. Bilo je kaj zabavno. Žal, da se je ta zabava prekmalu nehala.

V hipu sta bila pri nas dva železničarja, kakor bi bila zrastla iz tal.

Zdaj sem pa jaz prvi izginil. Ucvrl sem jo po polju proti Svetemu Krištofu, kar se je dalo. Ko se pa ozrem po preganjalcih, vidim, da mi ne preti nobena nevarnost.

Od železničarjev je bil eden pameten, drugi pa nespameten. Pametni je skočil k vozu in ga zavrl; nato je pa mirno gledal, kako je nespametni lovil mojega tovariša.

Žborla je dirjal ko jelen v smeri proti Šiški. Zato ga je mož pustil in stekel za Šlapo. Segel je že skoraj po njem. Tu se pa barabica spusti na vse štiri na tla in železničar je naredil lep salto mortale v travo. Preden se je pobral, je bil Šlapa že tako daleč, da ga ni mogel več dohiteti.

Jaz sem lepo ležal v travi in z veseljem opazoval ta zanimivi lov. Potem sem se pa počasi odpravil proti domu.

Prišel bi bil gotovo pravočasno domov, če bi ne bil v Lefontengasi[22] srečal glumača z opicami in psi.

Ljubljana je bila že v devetnajstem stoletju na glasu, da se v nji umet-

[22] Prešernova, prej Slonova ulica.

nikom dobro godi. Zato so prihajali k nam od vseh strani umetniki, virtuozi, pevci in artisti vsake vrste. Producirali se pa niso le v gledišču, Čitalnici in Kazini, kjer so se vršile takrat prireditve, marveč tudi po ulicah in dvoriščih.

Jaz sem najrajši gledal može z opicami, ki so se skazovale v raznih umetnostih. Spremljal sem jih večkrat po vsem mestu. Ker pa mati ni imela smisla za umetnost, sem prišel zaradi svojega umetniškega nagnjenja včasih v velike težave.

Zato me je nekoliko skrbelo, ko sem hitel po stopnicah v II. nadstropje, kjer smo takrat stanovali. K sreči je bil samo oče doma. Ta se pa za take malenkosti ni zmenil in se je zato stvar za tisti dan srečno iztekla.

S svojim popoldanskim izletom sem bil popolnoma zadovoljen. Vendar sem pa sklenil, da s takimi, ki kradejo, ne pojdem več na tuzen.

Ko pridem drugi dan v šolo, ni Pavlin prav nič kazal, da me je pogrešil. Najbrž bi bil moj tuzen pozabljen, če bi ne bilo nesrečnega parklja, ki je bil tistikrat jako moderen.

Parkelj je bil debela suknena krpa z izrezanimi odprtinami za oči, usta, ušesa in z rogovi. Vse skupaj je bilo pritrjeno na vrvco. To krpo sem namazal s kredo, jo vrgel komu na hrbet, vrvco potegnil nazaj k sebi in na obleki se je prikazala umetniška glava vladarja pekla.

Tisto dopoldne smo imeli računstvo in Pavlin je spraševal gimnazijske kandidate posamič pri tabli. Pred menoj je sedel kmečki fant v črnem suknjiču, ki se mi je zdel jako pripravno ozadje za parkljevo sliko. Takoj mu torej pritisnem parklja na hrbet in pokazal se je krasen odtis.

V tem hipu pa pokliče Pavlin fanta k tabli. Ker so bili pa moji sošolci neumni, so zagnali strašen krohot, ko je stopil fant na kateder. Nedolžni zločinec je bil seveda takoj najden.

»Noch etwas,« pravi Pavlin, ko sem že stal v kotu pri peči. »Kje si bil pa včeraj popoldne?«

»Na tuzen je šel,« se je oglasil zbor nesramnih špecov.

»Tako torej, so weit ist schon mit dir gekommen. Ako pojde tako hitro navzdol, prideš še na Grad.[23] Kdo bo šel domov povedat? Ti, Milharčič? Prav, reci, naj ga tako nabijejo, da mu bo kri ven špricala.«[24]

Jaz sem potem do konca ure premišljeval učiteljsko krivičnost.

Najprej mi pravi, naj ne pridem več v šolo. Ko ga ubogam in izostanem, mi pa naj zato kri ven šprica. Ako to ni krivično, potem pa sploh ne vem, kaj je krivica. Dobro, da Gerjola ni. Z Milharčičem se pa že pobotam.

Po šoli sva šla z Milharčičem skupaj k nam. Dal sem mu lepo stekleno frnikulo in tako je Pavlinovo naročilo ostalo med nama. Sicer sem se težko ločil od svetle kroglice, ki se je lesketala v vseh mavričnih barvah, toda gotovo je še neprijetnejše, če iz človeka kri ven šprica.

Nekaj dni pozneje smo sklenili šolsko leto. Ponižani in razžaljeni so čakali na obeh izhodih Cojzovega grabna na špece, da bi se jim dejansko zahvalili za človekoljubno špecanje, ki so ga bili izvrševali med letom.

Tudi jaz bi se bil rad zahvalil Gerjolu in Müllerju, pa sem se po modrem preudarku premislil. Razlika glede moči in velikosti je bila le prevelika. Sploh sem pa čez leto dni dobil vsaj delno zadoščenje.

Z Müllerjem sva delala skupaj sprejemni izpit. Profesor Šega naju je gnal skozi vse oblike in čase pomožnih glagolov »sein« in »haben«. Jaz sem povedal

[23] Na Gradu je bila v tistih časih kaznilnica.
[24] Dobesedno.

najprej svoje, potem pa še to, česar Müller ni vedel. Tega je pa bilo prav toliko, da je fant frčal, in jaz sem mu — privoščil.

Vem, da ni bilo lepo, bilo pa je razumljivo. Kaj ga je pa brigalo, če sem si hotel svojo zbirko peres spopolniti?

(Dalje sledi.)

Olaf Severni:

Trgatev.

Sredi goric
zvonki klic,
veseli smeh;
v solnčni blisk
prešerni vrisk
se zgublja...

Ivan Krstnik:

V solnčni Dubrovnik.

Sličice z vožnje do Sarajeva.

Vozili smo se že po neskončni, pusti, rumeno-rjavi ravnini, vse je bilo zavito v sivo meglo. Jutranje solnce je komaj prebijalo svojo svetlobo skozi meglo. Nehote sem pomislil na vzhod v naših planinah. Pri nas narava kar zapoje ob izhodu solnca, tisoči vriskov ga pozdravijo, ob prvih žarkih, ki jih vrže na skale, se prične vse živahno gibati. A tu? Melanholična pokrajina leno gleda v tebe in ne veš, ali se je že zbudila ali ne. Morda sem pa le jaz neprespan in slabe volje — pa se mi zdi vse tako pusto, brez življenja?

Vzporedno s progo se vije na eni strani razrita in blatna cesta, ograjena z glogovim grmovjem, na drugi strani pa teče reka Ukrina, ki leno vleče svoje valove v meandrskem teku v Savo...

Lokomotiva dela z vso paro.

»Kakor bi pedenj-človek laket-brada vlekel bukev, se mi zdi, ko gledam lokomotivo. Hiti in hiti, pa kakor je majhna, vleče precej,« je opazoval Bine.

»Glej, te tipične bosanske vasi!« sem dejal, ko so se pričela kazati sela. »Take sem gledal včasih v knjigah. Še Turka z rdečim turbanom, velikimi brki in s krivo sabljo manjka, pa bi mislil, da sem tam, kjer je bival Jurij Kozjak v ujetništvu.«

Pa ni bilo Turka ne krive sablje... Le razcapan pastir je sredi pota na vasi dopovedoval tropi ovac, naj se ne boje vlaka.

Vasi so lesene. Hiše so nametane brez vsakega reda na kup. Podobne so našim pastirskim stanovom na Veliki planini, samo da so tu stene iz protja in blata. Strehe so visoke in krite z lubjem ali deščicami. Okna so majhna; pri neki koči je gledalo skozi prvo okno otroče, skozi drugo pa prašiček. Po tem bi se dalo sklepati na notranjost...

Derventa izginja. Prihajamo v gričevje, dvigamo se, zavijamo v sotesko. Ob zatvornici čez pot stoji bosonog dečko, na glavi fes, v roki knjige. Z velikimi očmi gleda v vlak. Pomigam mu. Odzdravi mi in z obraza se mu bere, da bi rad z menoj. — Vlak se ziblje s pobočja na pobočje, vrti se med dolinami in enoličnimi griči. Vsa pokrajina je podobna pokrajini pri Semiču, samo da tu ni gozdov. Ostri ovinki zibljejo voz, da se moram držati za okno; prtljaga ropoče na polici. Hipoma me Bine potegne za rokav:

»Poglej!«

S prstom mi kaže kakih sto metrov doli v dolini postajo, ki se mi zdi silno znana.

»Derventa vendar!«

Ne bi verjel, če ne bi opazil ob progi spet bosonogega dečka, na glavi fes, v roki knjige. Nasmejati sem se moral. Torej pol ure smo se že vozili od Dervente, pa smo oddaljeni od nje dobrih 10 minut pešhoje!

»Ti, če bo šlo tako naprej, izstopim in jo mahnem peš v Sarajevo.«

Spuščali smo se vedno niže, v dolino reke Bosne. Kmalu se je pokazala umazana in rjava reka, ki teče med gosto zaraslimi bregovi. Pokrajina je čudna, posebno še, ker je bilo oblačno in se je pripravljalo na dež. Vsi štirje smo sloneli ob oknu, nikakega življenja ni bilo v nas. Tu in tam se je pokazala vasica, pohiteli smo mimo postajice, potem spet ista enoličnost.

Naše zanimanje je vzbudilo mestece Vranduk. Na strmo pobočje nad Bosno so prilepljene hiše. Jaz si ne bi upal stanovati tam, ker bi se vedno bal, da se zvrnem z bajto vred v prepad. Nad mestom pa čepi star turški grad.

Zenica. Tu je več postanka, zato smo stopili v restavracijo na kavo.

»Vesta kaj, restavracija je urejena po evropskem načinu, cene so vprav turške, kava je pa neznanega izvora,« sem pohvalil tovarišem gostilnico.

Nekoliko smo se sprehodili po postaji. Zanimivi so tu železniški uslužbenci. Na glavi fes, obleka železniška, ali pa narobe: železniško kapo, oblečen pa bosanski. Precej smo se nasmejali na ta račun.

Sprevodnik piska. Vstopiti moramo v te nesrečne kurnike. Skozi dež nas zibljejo po ozki dolini, ki je vedno bolj zanimiva. Bosna postaja tu plitvejša, manjša in bolj in bolj je razburkana. Po hribih se kažejo čudne skale, prave igračke narave. Stvorile so se čudovite oblike. Iz grmovja gleda ogromna pasja glava, drugje spet cel konj. Bine mi pokaže glavo Turka s fesom. Iz vlaka in v megli dežja se je videlo vse popolnoma izrazito; prisegel bi, da je vse delo človeških rok, če bi me ne bil na to opozoril že prej neki sopotnik. Domačini so vsaki taki tvorbi zdeli svoje ime. Slučajno sem si zapomnil ime vprav te glave: »Ali-bejev posinak.« Zakaj to ime, nisem mogel izvedeti, brezdvomno pa izvira iz globljih korenik.

Tri ure v Sarajevu.

Dolina se je razširila v ravnino, Bosna se je zgubila nekam v daljavo in na koncu planjave so se prikazali obrisi Trebević planine. Bližali smo se Sarajevu. Solnce je premagalo oblake in posijalo je vprav, ko smo se vozili mimo velikih hangarjev sarajevskega letališča. Vlak se je napolnil in vročina v vozu je postala neznosna, tako da sem se res oddahnil, ko sem izstopil na sarajevskem kolodvoru.

Tri ure je bilo časa za ogled mesta. Malo je to, pa če znaš gledati, veliko vidiš. Sicer smo se, razen Dušana, na povratku ustavili tu za daljšo dobo.

Mesto je zanemarjeno. Pozna se mu pa, da so ga hoteli nekoč modernizirati, a je vse prizadevanje zadelo ob orientalsko starokopitnost in moderni del mesta se je samo zajedel kot klin v turško naselbino in obstal. Koliko ljudi mesto šteje, koliko meri in tako naprej — tega pa res ne vem. Vprašajte profesorja!

Popoldne ob petih smo se z električno zapeljali na kolodvor, ki stoji izven mesta. Od Sarajeva dalje vozi le osebni vlak, zato so bili vozovi silno natrpani. Z Binetom sva si komaj priborila mesto v zadnjem vozu, Dušan in Stane sta pa našla prostor v soseski.

Med bosanskimi dijaki.

Vlak se je pričel pomikati z nekaj minutno zamudo, kar je na jugu običajno. Naš voz je bil poln delavcev in dijakov. Zanimivi so ti dijaki. Po obleki se ne ločijo dosti od delavcev, polni so krp in lukenj. Saj nič ne rečem, morda je temu vzrok revščina, toda kar je pa preveč je pa preveč. Umili in počesali bi se že lahko. Pa niso bili študentje kake nižje strokovne šole. Enega sem slišal spregati francoske glagole, drugi je pa nosil v rokah logaritme. Še njih profesorje bi rad videl!

Poleg mene je sedela neka dijakinja. Imam navado, da se pogovorim na potovanju o krajevnih razmerah, in zato bi jo bil rad to ali ono vprašal, a je venomer strmela skozi okno, govoriti je pa menda znala samo »da« in »ne«. Mislil sem si: »Ti kar glej ven, če te toliko zanima pot, po kateri se vsak dan voziš!« in sem se obrnil k petnajstletnemu fantu, ki je politiziral s postavnim možakom. Fant se je zdel inteligenten, marsikaj pametnega je povedal.

Preko Ivan planine. »Gde ti je kuća?«

Voz se je polagoma praznil. Ljudje so izstopali, vstopil ni nihče. Pričelo se je mračiti, pokrajina je postajala vedno bolj hribovita in divja, bližali smo se Ivan planini, gorovju, ki loči Bosno od Hercegovine.

Fant, ki sem ga prej omenil, je opazil, da ga poslušam. Možak, s katerim se je pogovarjal, je izstopil. Tedaj se je dečko enostavno obrnil k meni:

»Gde ti je kuća?«

Začudeno sva ga pogledala z Luko. Take etikete še nisem videl, ugajala mi pa je. Povedal sem mu, da sem iz Ljubljane.

»E, znam gde je Ljubljana. Tamo u Švapskoj.«

Pričel sem mu dopovedovati, kje je Ljubljana. Pogovor se je iz tega v toliko razvil, da smo govorili celo o bratstvu Slovencev in Bosancev. Vmes so se vtikali tudi moji slovenski sopotniki. Fant je kimal in skušal razumeti. Uspeh se je kmalu pokazal. Govoril sem nekoliko z Binetom slovenski, pa se je oglasil fant:

»Pa — nekoje reči sam sasma shvatio. E, pa da, braća smo, jest, samo vi divanite češki!«

Bog s teboj, fant! Tudi neprostovoljen humor je zdrav!

Vlak je vozil vedno bolj počasi, pričeli smo se dvigati na Ivan planino. Spredaj in zadaj sta sopihali lokomotivi, metali na dan ogromne snope isker in potiskali vlak v breg. Kolesa štirih vagončkov so čudno cvilila na zobčasti progi. Pokrajina je postajala divja, prikazovati so se pričele gorske tvorbe. V vozu je vladala popolna tema, ker se je pokvarila naprava za razvetljevanje. Poleg nas je bil oddelek za ženske, ki so z melanholičnim glasom pele neke pesmi, katerih nisem razumel.

Tedaj je zavozil vlak v predor in v njem smo drveli vedno hitreje. Pričeli smo se spuščati navzdol in ko smo prišli iz predora, smo dihali zrak v Hercegovini . . .

Po soteski ob Neretvi.

Polni mesec je sijal tako, da se je razločno videla pokrajina v modri svetlobi.

Vlak se je spustil v neretvansko sotesko. Mislim, da ni v Jugoslaviji vožnje, ki bi bolj vzburila živce (Kamničan je izjema), ko ta del proge. Želez-

nica je vprav prilepljena na strme stene. Globoko spodaj pod nami se vrtinči razburkana Neretva, nad nami pa se vzpenjajo gladke, bele stene. Na nasprotni strani soteske je vsekana v steno cesta. Kdor nima močnih živcev, je bolje da ta del proge prespi, ali pa gre peš. Včasih smo skoro samo viseli na tračnicah na kakšni steni.

Vlak se je dobesedno plazil po policah, zavijal iz predora v predor, iz tesnî v tesen ter nas vodil v vedno bolj divje-romantične kraje. Višek vsega tvori slap Perutak. Izvira na nasprotni steni pod cesto in grmi naravnost v Neretvo. Vode ima toliko kot naš Peričnik, če ne več, ker je poleg še tanjši slap (ki je pa lepši) »Mali Perutak«. Tega prizora ne pozabim nikdar. Na vse to je sipal polni mesec svoje modre žarke, barval skale in slikal strahotne sence v globelih in prepadih.

Od Jablanice dalje se krajina nekoliko umiri. Sicer ima še gorske sledove, a vlak ne vozi več po tako vrtoglavih mestih.

Od Mostarja dalje sem — spal.

»Morje! Morje!« — Južna pomlad v Gružu in Dubrovniku.

Zbudila sta me Stane in Bine. Izračunal sem, da bomo čez poldrugo uro v Dubrovniku.

Zavijali smo okoli ostrega ovinka, ko je Stane pokazal skozi okno:

»Morje!«

In res se je bleščalo globoko doli pod nami modro morje v vsej svoji jutranji krasoti. Breg je bil kot raj, zelen in lep, tako da sem se bal, da ne bodo pustili vlaka s tega sivega kamenja v ono zelenico. Morje se je spet skrilo našim očem, in videli smo samo sive skale, vrtače in kraška polja, le tu in tam je zanikrno poganjalo brinje, osat, trnje ali borove čudne rasti.

Pa se je spet pokazalo morje. Vozili smo se nad njim po grebenu hriba, ki je imel silno strmo pobočje.

»Kako bomo prišli po tej strmini navzdol?« me je spraševal Bine. Tudi jaz sem radoveden čakal, na kakšen način se bomo spustili v nižino.

Kmalu sem videl. Vlak je začel zavijati sem in tja, hitel je iz soteske v sotesko, iz viadukta na teraso, iz predora spet na ravno, vrtel se je sem in tja, pri tem se pa spuščeval vedno niže in niže. Naposled je zašel v neko steno, ki se je končavala nad morjem. Tu se je zaril pod zemljo, pod zemljo se je obrnil, še nekaj udarcev koles ob tračnice in prišli smo spet na dan ter obstali v Gružu, v dubrovniškem predmestju.

Iz Gruža vozi tramvaj (ki je pa lepši kot ljubljanski). Mi smo jo pa rajši mahnili peš, saj navozili smo se dovolj. Povsod je dihala pomlad, ob poti je bilo vse v zelenju in cvetju. V Ljubljani so pa ležale še lise snega.

Cesta vodi po skalnem morskem obrežju. Ob poti in na bregu rastejo kakteje, debeloliste aloe in palme zibljejo svoje pahljače. Zdelo se mi je, kot bi bil v tropih.

Četrt ure smo potrebovali do hotela Imperial. Tu se začenja mestno obzidje. Vstopili smo skozi staroslavna kamenita mestna vrata v — Dubrovnik.

Tako. Zdaj sem končal. Spis ima naslov »V solnčni Dubrovnik«, ne pa »Mesto Dubrovnik« ali kaj sličnega. Kdor bi rad izvedel, kakšen je Dubrovnik ali Sarajevo, bo lahko dobil dosti boljših opisov, kot bi bil moj. Mesta stojijo, vsakdo jih lahko vidi, istega dogodka pa ne more nihče dvakrat doživeti.

Pozdravljeni!

Ivanuška:

Robovi.

Robovi, robovi smo vsi,
robovi zemlje in svojih temnih strasti,
ki so se razcvele v črnih vekovih.

Kot drevesa v silnem pragozdu
se prepletamo, rjovemo k solncu,
se v strastnih objemih dušimo,
se od tuge in boli krivimo...
Eden v drugega silimo,
se počasi, počasi morimo
in pojemo, plakamo, tožimo, vpijemo —
vedno po taktu vetrov...

Robovi, robovi smo vsi,
robovi zemlje in svojih temnih strasti,
ki so se razcvele v črnih vekovih.

I. D.:

O medsebojnem razmerju slovanskih narodov.

V prvi številki letošnjega letnika smo kratko spregovorili o dveh Prijateljevih razpravah, iz katerih izvemo, kako so naši predniki sredi minulega stoletja reševali vprašanje našega književnega jezika in kako so se v teoriji in v praksi odločili za načelo, da bomo pisali še nadalje slovenski.

Danes se pa nekoliko pomudimo pri vprašanju: ali ne slabi nas južnih Slovanov dejstvo, da pišemo dva književna jezika (oziroma celo tri jezike, če pritegnemo še Bolgare), in dalje: ali bi ne bilo za slovanstvo najbolje, če bi se

vsi Slovani — porusili? Kajti če kdo zahteva, naj se iz višjih razlogov, iz ozira na korist celote odpove posamezen manjši narod svojemu jeziku, mora biti pač vedno pripravljen, da bo dobil tale odgovor: »Zakaj naj se pa odpovemo svojemu jeziku samo nekateri? Zakaj ne velja ‚enaka pravica za vse' in zakaj se ne bi v jezikovnem oziru vsi Slovani prilagodili Rusom, ki jih je največ?«

Tudi s takimi vprašanji so se bavili naši kulturni delavci v minulem stoletju. O tem piše Prijatelj v razpravi: Slovensko, slovansko in južnoslovansko vprašanje pri Slovencih na prelomu 60-ih in 70-ih let. (Razprave IV, 57—138.) Tam na pr. izvemo, da je Stritarjev krog na Dunaju v drugi polovici šestdesetih let minulega stoletja bil mnenja, da bo v bodočnosti vse Slovane kulturno in politično združevala Rusija, to se pravi z drugimi besedami: vsi Slovani bomo pisali ruski jezik in bomo državljani — ogromne ruske vseslovanske države. Zato naj začnemo gojiti znanstvo kar takoj — v ruskem jeziku. Kajti kot Slovenci »nimamo bodočnosti! Ali bomo Prusi, ali pa Rusi!« Tako je pisal pred dobrimi 60 leti (29. dec. 1869) zvesti Stritarjev učenec mladi Levec prijatelju Kersniku. (Str. 73.)*

Taka in slična vprašanja je imel pred očmi veliki vodja češkega naroda dr. František L. Rieger, ko je govoril ob priliki slovanskega kongresa v Moskvi l. 1867. svoj klasični govor o medsebojnem razmerju slovanskih narodov, govor, o katerem pravi Prijatelj, da »bi moral stati v naših srednješolskih čitankah«. Tu se je Rieger odločno zavzel za načelo, da naj vsak slovanski narod še nadalje ohrani svoj književni jezik, kakor so tudi stari Grki pisali različna narečja, pa so vendar zgradili za vse čase občudovanja vredno zgradbo grške kulture. Začasno tega govora po naših srednješolskih čitankah še ne najdete, ker sploh še niso širši javnosti dostopni mnogi izsledki znanstvenih razprav o naši slovstveni in kulturni preteklosti, ki jih je rodilo marljivo delo ljubljanske univerze. Zato naj — s pisateljevim dovoljenjem — prinese iz tega govora nekaj najznačilnejših mest naš list, in sicer v obliki, kakor jih je objavil v omenjeni razpravi Prijatelj.

Rieger je torej govoril dne 1. junija 1867 na slavnostnem obedu moskovske univerze takole:

»Bratje Slovani! Zbrali smo se iz daljnih krajev, zbrali iz vsega slovanskega sveta na velik praznik slovanski. Gospoda, to je — dogodek, kateremu podobnega ne pomni naša zgodovina... Narečja slovanska so si med seboj tako bližnja, da bi bili mi, če bi bila v to privolila božja volja, danes edin narod po pismenstvu in jeziku. Pa Bog, usoda naše tisočletne zgodovine in naše neprilike niso hotele, da bi bilo tako. Razdeljeni smo bili na različne zemlje, na različne narodne individualnosti in vsak je moral po svojem potu

* Naj omenim pri tej priliki — čeprav ne spada strogo k stvari — da je baš v poslednjih letih izšla pri nas knjiga še živečega pisatelja iz te dobe, iz katere razvidimo med drugim tudi to, kako silno navdušenje je vladalo v zadnjih desetletjih minulega stoletja med mnogimi Slovenci za Rusijo. Ta knjiga so Šukljetovi Spomini. Šuklje, bivši deželni glavar kranjski, je dovršil letos 81. leto svojega življenja in je sošolec tu omenjenega pisatelja Levca (1846—1916). Maturo sta napravila z Levcem l. 1867. Poslovilni večer so imeli abiturientje v Vodnikovi rojstni hiši («Pri kamniti mizi«) v Šiški. Napivali so veliki Rusiji, carju samodržcu, »severnemu stricu« in »slovanski ideji«; prvačil je med njimi Šuklje, ki je zaključil — ne povsem trezen — pozno ponoči svoj govor s pozivom: »Pijmo na propad Avstrije!« Za stvar je izvedela policija; Šuklje je bil najprej 18 dni v preiskovalnem zaporu, nato pa obsojen na dva meseca težke ječe, ki mu jih pa ni bilo treba odsedeti, ker ga je cesar pomilostil z ozirom na to, da se je Šuklje l. 1866. bojeval pri Kraljevem Gradcu in bil celo hudo ranjen. Šuklje pravi o tej dobi, »da smo se takrat preveč ogrevali za pravoslavnega ‚carja' in ‚silno državo'. [Izraza iz bivše ruske državne himne! — Op. p.] Ruska himna je postala mahoma najbolj popularna pesem in podnevi in ponoči smo sanjali o ‚severnem stricu'.« (Šuklje, Iz mojih spominov. I. del, str. 48, 49, 54, 55, 60, 68.)

iskati sebi prosvete, poveličevati Boga in polagoma rasti v svoji človeškosti. Gospoda, meni se zdi, da tisočletna zgodovina pri vsej dobri volji ne more biti prepuščena pozabi... Približuje se čas, katerega se Evropi ni treba bati, čas, ko mi dosežemo druge narode v kulturi, ko stopi vsak Slovan s ponosnim čelom med izobražene narode in poreče: jaz sem Slovan in nisem manj od vas doprinesel v zakladnico človeške prosvete... Danes nastaja za nas vprašanje: na kakšen način doseči ta cilj? V tem oziru se nam odpirata, gospoda, dve poti: izbrati nam je ali popolno zedinjenje ali raznolikost v harmoniji... Tako, kakor razrešimo to vprašanje, se bo rešila usoda vsega Slovanstva. Pri tem vprašanju prihaja meni vedno v spomin primer Grkov, kateri so pri vsej različnosti svojih narečij vendar vzgojili prekrasno cvetje prosvete. To cvetje starogrške kulture se je razvilo v vsem svojem raznoličju... Gospoda, jaz sem mnenja, da raznolikost delov ne izključuje edinstva; edinstva je treba iskati v harmoniji teh delov. Nerazčlenjeno edinstvo lehko privede k enostranosti in brezživljenjskosti, pravtako, kakor razdrobljenje brez vodilnega duha vodi k slabosti in pogubi. Gospoda, ako bi vi zlili vse vaše zvonove v en sam velik ogromen zvon, večji nego je sam Ivan Veliki, tedaj bi bil seveda glas tega orjaka-zvona silen, a vtisek tega glasu bi ne bil ona prijetna harmonija glasu zvonov, katera vam naznanja vstajenje Kristovo!... Dva momenta opažamo kakor v človeku tako tudi v vsakem njegovem delu, v političnem življenju, v znanosti in v svetu materialnih pojavov. Ta dva momenta sta sila in lepota. Sila se doseza v prvi vrsti s pomočjo edinstva, lepota pa s pomočjo harmonije delov. Sorazmernost in soglasje v delovanju vseh členov gotovega telesa predstavljata njega lepoto. Slovanska lipa bi ne pridobila na lepoti, ako bi ji odsekali veje in ji pustili samo deblo. Vsaka korenina se mora držati svoje grude... Malo izobražen človek se navdušuje nad ogromnostjo mase, prosvetljenejši človek pa se zanima za podrobnosti, za dele. On hoče oduševiti maso in se divi samo oni lepoti, katera obstoji v sorazmernosti in soglasju. Piramide, kolosi, egipčanske skulpture so tudi proizvodi umetnosti, vendar predvsem proizvodi sile, vzbujajoči občudovanje po svoji ogromnosti; toda vprašam vas, kaj je lepše v vaših očeh — egipčanska piramida, ali Apolon belvederski?«

K tem Riegerjevim besedam dostavljamo, kar se tiče nas Slovencev, samo tole. Odkar smo se Slovenci zavedli svojega narodnega življenja, smo bojevali boj za ohranitev svojega jezika in svoje slovenske individualnosti. Kratek pogled v zgodovino našega slovstva nam kaže desetorice imen mož, ki so — dostikrat radi tega preganjani — orali ledino naše kulture in gradili temelje naši lepi knjigi, naši znanosti, naši politični in gospodarski organizaciji. Uspeh tega dela je bil, da smo bili ob koncu svetovne vojne zreli, da smo se s polno zavestjo svojih pravic in dolžnosti odločili za politično združitev z brati Srbi in Hrvati v svobodni Jugoslaviji, ki naj nam bo jamstvo, da je dediščina naših prednikov v zvestih rokah in da se bomo nemoteno razvijali še nadalje ter rastli sami iz sebe, ne da bi nam kakršnakoli zunanja ovira motila naš naravni razvoj, ki ga seveda danes še ne moremo videti naprej v vseh podrobnostih. Tako smo iz naroda brez imena, kot smo bili še pred dobrimi sto leti (Prešeren v prvih pesmih še ne pozna izraza Slovenci!), postali po delu naših kulturnih delavcev državni narod. Jugoslavija nam je dala toliko desetletij zaželeno slovensko vseučilišče v Ljubljani, veliko ognjišče naše kulture. Zato je zavednemu Slovencu zvesta ljubezen do materinega jezika in do zakladov domače kulture ena vez več, ki ga veže s hvaležno vdanostjo na Jugoslavijo.

*

Ta članek je bil že v tiskarni, ko je izšla 18. oktobra 1930 nova (17.) številka Naše dobe, ki prinaša na uvodnem mestu Lajovičevo razpravo: Naš

narod in naša država. V tej razpravi beremo nekatere misli, ki dokazujejo prav to kakor naš članek, da si namreč slovenstvo in jugoslovanstvo ne nasprotujeta in da ohranitev slovenskega jezika tudi ne škoduje moči naše države. Lajovic polemizira proti sicer nejasno izraženemu mnenju hrvaškega filozofa Dvornikovića, da se moramo državljani Jugoslavije uniformirati tudi v jezikovnem oziru, in pravi:

»Dvornikovič je, skladno z mnogimi našimi politiki, mnenja, da bi en sam skupni jezik v odločilni meri povzročil in pospešil notranjo kohezijo naše države. Toda ni treba iti daleč po vzgled, da ob njem nujno dobimo tehtne dvome o takšni kohezijski sposobnosti enega jezika. Treba je samo pomisliti, da imajo Hrvati in Srbi isti jezik, a je tako kratka politična zgodovina naše skupne države polna najhujših trenj prav med Srbi in Hrvati. Če bi bil skupni jezik sam zase res tako močna vez, ki bi naj tesno vezala v skupno državo, bi morali Srbi in Hrvati biti neprestano v tesnem bratskem objemu. In vendar je celotno zadržanje Slovencev, ki imajo jezik kolikor toliko različen od srbohrvatskega, nasproti naši državi trajno povezanejše, nego v celoti vzeto zadržanje Hrvatov... Ni torej jezik tisto, kar nujno spaja v močno državno organizacijo, in na drugi strani, ni različnost v jeziku tista, ki bi nujno razdruževala.«

Slovenci bomo torej ostali, kakor smo bili!

Vanjuša:

Pojoče temine.

Plemeniti, resnobeli labodi tonov Chopina
zatonili so v modro lesketanje valov polnoči.
Dih zamolklo nedosanjanih krikov — se zdi —
še v molku odzvanja, sam vase zastrt, brez imena

v ritmu k vodam graciozno vsločenih vratov.
Še v tihih odpevih dolgo drhte vibriranja snov,
v palači temnih globin se pno do neskončnih obokov,
v nedoumetje... morda v Stigo, davno mater duševnih pretokov.

Ljubim pretresljivo tihoto titansko razprostrte nočne sence,
ko se povrnem sam vase, v stvarstvu sem ves sam s seboj —
in čujem tisoče godb, ki oblivajo zvezdne lestence,
pojoč vesoljno prasintezo: »Vse je Boga — preobraževalca večni soj...«

Iztok:

Balada.

Sinoči se mi je večer blazno smejal...
Krist je na križu izrezal svoje srcè
pa ga položil v bele, prebodene rokè
in mi ga dal.

Strastno so mi roke zadrhtele...
V divjem plesu sem raztrgal srce gorkó.
Kri je padala kakor listi bolne rože težkó...
Padel sem na obraz in čakal, da še meni
raztrgajo srce roke prebele.

Pa so prišle vame čudnorožne sanje...
Krist je stopil s križa in me pogladil lahnô
pa sem dvignil rdeče oči v nebo
in sem videl le dvoje rok,
razpetih v odpuščanje...

Knjige in časopisi

Ivo,
naše slovensko pripovedno slovstvo ima danes le malo pomembnejših predstavnikov. Zato jih pa moramo tem bolje poznati. Zdi se mi, da uživa France Bevk, najplodovitejši slovenski pisatelj našega časa, vse premalo priznanja, to se pravi, da ga veliko manj cenimo kot zasluži. To pa nemara radi tega, ker izhajajo njegovi spisi po večini izven naše države in je prav za prav le malo ljudi, ki bi smeli trditi, da poznajo vsa njegova dela.

Goričan, po poklicu najprej učitelj, je Bevk nastopil med vojno s svojimi črticami, pesmimi in zapiski kot sotrudnik Doma in sveta. Svetovna vojna je marsikatero mehko in sanjavo dušo prekvasila, odprla je ljudem oči, ki bi sicer bile vekomaj zaprte ostale, rodila je, ali vsaj pospešila izstop dvojne... ali tisočere človeške nature, ki bi sicer bila kazala eno samo harmonično lice. Evo, tako je pretresljivi čas vprizoril na sentimentalnem mladeniču Bevku koncert disakordov in neubranosti.

Prijela se ga je v duhu časa ležeča strastnost razkrivanja, razgaljanja puhlih vrednot, ne da bi mogel pri tem zatajiti svojega srčnega nagnjenja do idile.

Kakor nešteto brodolomcev iz vojne, se je tudi on vrnil, da pomaga pri gradnji nove države. Postal je novinar, pri tem pa neumorno književno snoval. V prvih povojnih letih je razen nekaterih črtic objavil skoraj same pesmi, ki se med tedanjimi prispevki Doma in sveta odlikujejo po neki bolnosveži lepoti impresionističnega vonja. Kakor hitro pa je bila po mirovnih pogodbah zapečatena usoda našega Primorja, je odšel v svojo Gorico, kjer se je posvetil skoraj izključno književnemu delu in kjer še danes živi in brez prestanka snuje.

V glavnem piše povesti in romane, toda njegova delavnost obsega najširše polje književnega udejstvovanja: v izvirni povesti se je s pridom poskušal tako v sodobnem socialnem in dušeslovnem romanu, kakor v pokrajinsko-kmetski in zgodovinski povesti. Na vseh teh poljih je ustvaril veliko število del, ki se odlikujejo po raznih najvišjega priznanja vrednih svojstvih, dasi je treba kar v naprej poudariti, da skoraj nobeno njegovo delo ni brez bistvenih hib, ki gredo najprej na rovaš njegovega naglega proizvajanja: nedognanost v obliki, neuravnovešenost in kdaj pa kdaj površnost v izvedbi kažé sicer mojstrsko zasnovana njegova dela.

Odlika Bevkovega književnega dela na splošno je najprej v sijajni, do zdaj v našem slovstvu skoraj nepoznani tehnični zasnovi povesti. Tako zvani dramatični vozel dejanja je v slehernem njegovem delu zastavljen s toliko spretnostjo in sposobnostjo, kakor smo je vajeni edino le pri francoskih pisateljih, ki baš radi tega svojstva slovijo po svetu.

Vsebinsko smo pa o Bevku dobili doslej edinega oblikovalca modernih socialnih in drugih težkih problemov našega časa. Dasi Bevkovo obzorje v tem pogledu ni tako široko, da bi mogel zajeti v svoja dela podobo današnjega sveta takó, da bi nam bila otipljiva, vsaj z velikim žarometom pisateljevega duha v celoti osvetljena, ne gre podcenjevati njegovega drobnega dela v tem pogledu: v odkrivanju bridkih ran in bolezni, ki razjedajo sodobno družbo, v luščenju zablod slabotnega in skvarjenega človeka našega časa. (»Zablode« in njegov prvenec »Muka gospe Vere«.)

Toda najpristnejše polje Bevkovega ustvarjanja je le kmetsko-domačinski roman. Bogastvo opazovanj in slikanje značajev je Bevku v povestih, ki se godé na kmetih, vse prožnejše, in nedognanost, ki jo zapažamo v delih

socialnega značaja, v povestih iz kmetskega življenja skoraj docela izginja. Le prečitaj si na priliko njegovo povest »Krivda«, pa mi boš znal povedati, če je res, kar ti pišem.

Njegove zgodovinske povesti imajo morda — če jih z objektivnostjo presojamo — napako, da jim manjka vsako ozadje in da tudi zgodbe same niso nič drugega, nego kostumirane fantastične tvorbe, katerim služi pisateljevo poznanje duše preprostega človeka za izhodišče, dočim je v pravem pomenu besede »zgodovinskega« malo v njih. Privlačnost Bevkovih zgodovinskih spisov tiči zopet v njegovi spretnosti gradnje dejanja, ki mu je pri vsem najvažnejše in edino mikavno v delu.

Trilogija »Znamenja na nebu« (I. Krvavi jezdeci. — II. Škorpijoni zemlje. — III. Črni bratje in sestre) bo tvorila še dolgo priljubljeno čtivo za naše ljudstvo, pa tudi za izobraženca. — Morda nekoliko šibkejši je njegov poslednji zgodovinski roman »Umirajoči bog Triglav«.

Dve drobni knjižici verzov »Pastirčki pri kresu in plesu« ter »Pesmi«, nam odkrivajo zgodnje poskuse Francéta Bevka na pesniškem polju, vendar je po naših revijah zapuščena marsikatera njegova lepa pesem.

No, zdaj sem ti dal spet nekaj gradiva za tvojo knjižnico »in spe«.

Prisrčno te pozdravlja

Tvoj **s. š.**

Knjige Mladinske Matice za l. 1930: Kresnice III. letnik; R. Rehar: Vijolica Vera; F. Erjavec: Pod grajskim jarmom; Grimm-Slapšak: Mizica, pogrni se!

Za tretje leto svojega delovanja je Mladinska Matica izdala štiri knjige, ki po svoji vrednosti prekašajo knjige prejšnjih izdaj. Kresnice so zlasti v drugem delu bogate; povest Vijolica Vera je res nekoliko raztegnjena, a vendar nam lepô odkriva tajnosti narave in opisuje v pesniškem jeziku življenje rastlin in živali. Povestici se pozna vpliv Prigod čebelice Maje, vendar to njene vrednosti nič ne zmanjšuje. Grimmove pravljice so sicer lepe, vendar — nemške so! Erjavčeva knjiga Pod grajskim jarmom nam svojevrstno podaja zgodovino slovenske zemlje in ljudi na njej — slovenskih kmetov, obrtnikov, kmetskih delavcev in trgovcev. Delo zasluži po svoji pomembnosti vsebine, da ga prebere in preštudira vsak dijak in vsak izobraženec. Knjiga je za vse, dasi je pisana za mladino. S. V.

René Bazin: **Iz vse svoje duše.** Roman. Poslovenil Niko Kuret. Ljudska knjižnica 34. zv. V Ljubljani 1930. Založila Jugoslovanska knjigarna. Str. 222. Cena 28 Din, v platno vezani knjigi 40 Din.

»Iz vse svoje duše« je roman mladih modistk v Nantesu, posebno ene izmed njih, Henriette Madiotove. V knjigi prevladuje sentimentalno občutje, slabotnost, neznačilnost. Povest se kljub nekaterim močnim dogodkom ne dviga in ne pada, ampak se premočrtno plete dalje, ker močnih dogodkov pisatelj ne stopnjuje ali jih ne izrabi. Radi svoje čuvstvenosti bo knjiga gotovo bolj ugajala dekletom kot fantom. Tudi ni proletarska ali socialistična ali posebno primerna za delavske družine, kakor se to rado poudarja.

Zabavno branje srednje vrednosti, nič več! S. V.

Aleksander Neverov: **Taškent, kruha bogato mesto.** Ruska povest iz dni velike lakote. Iz ruščine prevedel Ivan Vuk. Založil konzorcij revije Svoboda. Ljubljana, 1930. Str. 165. Cena broširani 17 Din, vezani 28 Din.

Neverov nam popisuje v svoji knjigi dneve ruske velike lakote. Prikazuje nam stradajoče in umirajoče ruske mužike, njih žene in otroke, njih boj za kruh in življenje. V ospredju stoji komaj dvanajstletni dečko Miška. Doma so mu od lakote umrli stari starši in oče, ostala je samo še bolna mati in trije nedorasli otroci, on kot najstarejši. Zato se odpravi na pot v Taškent. Tam, pravijo, da je dovolj kruha in tudi zrna za posev je dobiti. Dečko potuje zdaj v družbi z enako drznimi fantiči zdaj sam zdaj peš, potem spet z vlakom; strada, se bori za prostor v vlaku, se tepe za mesto na strehi železniškega voza. In s svojo trmasto odločnostjo in drznostjo se popolnoma brez denarja prebije do daljnega mesta Taškenta, mesta, kruha bogatega. A namesto da bi kar dobil kruh in zrno, kakor je pričakoval, si ga mora šele zaslužiti. Nič se ne obotavlja, prime za vsako delo, ki se mu ponudi, in po dolgem času pride z dvema vrečama kruha domov, poln veselega upanja na veselo svidenje z materjo in bratcema. A glej: gospodarstvo vse uničeno, hiša se podira, bratca mrtva, mati na smrtni postelji! A Miška? Stopil je k vrečam in rekel trdno in odločno: »Nič ne de! Žalostiti se — ni prav! Vse bom oskrbel na novo!«

Povest je pisana krepko realistično, prav za prav že naturalistično. Močna je po osebah, močna po dejanju in dikciji. Vsa povest diha strašno odločnost in moč ljudi, ki se z zadnjimi močmi skušajo dokopati do kruha in tako uiti smrti. Tak je tudi Miška.

Ta trda naturalističnost »Taškenta« bo otroke odbijala. Povest je pisana za zrele dečke; še z večjim užitkom bodo povest brali vsi odrastli.

V »Taškentu« je združena otroška preprostost, otročje naivna vera v bodočnost, psihološka vernost v risanju otroka, močno podana zgodba. Povest je zgled proletarske knjige, naj bo to po zgodbi sami ali po njeni izvedbi ali po miselnem ozadju. Tu ne vidimo Miška izvzetega iz množice, vidimo ga le kot del celote, kot majhen delec množice, iz katere se pokaže in v kateri zopet izgine. V tem je podana zahteva k o l e k t i v i s t i č n e umetnosti. Povest je p r o l e t a r s k a umetnina po svojem idejnem ozadju, ki z neprisiljeno sugestivnostjo osvaja človeka.

Knjiga zasluži kot u m e t n i š k o delo vse priznanje. Da pa je u m e t n i n a kljub temu, da je tendenčna, to ji štejem v še večjo zaslugo.

Prevod je pa skrajno slab, slovenščina v knjigi vredna vse graje. To je huda hiba sicer lepe knjige. S. V.

Slovanski svetniki. Molitvenik. Spisal Anton Mrkun. Tiskarna Slovenija v Ljubljani. Str. 339. Cena 18, 20, 24 in 28 Din.

Ta molitvenik, ki ima življenjepise dvajsetih slovanskih svetnikov in potrebne cerkvene molitve, je zanimiv radi teh življenjepisov in zato, ker ima dvoje svetih maš v s t a r o s l o v e n s k e m jeziku. Ponatisnjeni sta iz staroslovenskega misala, ki ga je l. 1927. natisnila sv. stolica v Rimu. S spoštovanjem se vtapljamo v sveto besedilo, pričajoče o davni naši govorici. Bo pa molitvenik žal le slabo poraben. In to radi pomanjkljivosti v pravopisu. Tisti, ki cerkvene staroslovenščine ne zna, bo komaj polovico jezikovnega bogastva užil pri staroslovenskih mašah. Treba bi bilo jasne ločitve pri nosnih vokalih, pri polglasnikih in tudi akcenti ne bi bili odveč. Takega jasnega pravopisa ni.

A ideja je tu in naj bi našla mnogo odziva! S. V.

Misijonski koledar 1931. XII. letnik, vel. 8°, 106 strani ilustriranega teksta in 16 str. slik. Izd. Misijonišče v Grobljah. Cena Din 10.

Ves tekst koledarja se nanaša na misijonstvo pri nas in drugod. Sodimo, da bodo prebirali knjigo z užitkom in pridom tudi dijaki. Zvedeli bodo marsikaj novega, zabavnega in koristnega. Zunanja in notranja oprema koledarja je lepa.

Jugoslovanska književnost. Kot 3.—4. zvezek Prosvetne knjižnice je izdala Prosvetna zveza v Mariboru kratek pregled jugoslovanske književnosti, ki ga je sestavil dr. Fr. Sušnik. Čeprav je knjižica namenjena društvom, vendar bo koristila tudi dijakom srednjih in meščanskih šol. Pisatelj obravnava razvoj vse slovenske in srbsko-hrvatske književnosti od prvih početkov do danes. Seveda navaja samo le najznačilnejša imena pisateljev in njih del, vendar pa toliko, da bo delce moglo služiti tudi dijakom kot osnovna orientacija. Knjižica obsega 32 strani in velja samo 3 Din. Kdor kupi pet izvodov, plača zanje le 10 Din. Naroča se pri Prosvetni zvezi v Mariboru.

Literarni pomenki

Dravski. Vašo pošiljko s povestico »Oče Slamnjak« smo prepozno dobili, da bi jo mogli vpoštevati kot tekmovalko za razpisane nagrade. No, pa smo jo vendarle prebrali in povedati Vam moram, da bi nagrade ne dobili. Motiv prihajača, ki ga poznamo že izza Detele in še drugih, ste zgrabili in ga skušali aktualno obdelati in podati. Ne rečem, zamislek je dober. V Kaplo, kjer župani že dolgo let zavedni oče Slamnjak, pride mlad, prijazen, podvzeten mesar Ogris, ki si je bil kupil propadlo Ukenčarjevo kmetijo. Ogris je bil prišel nekod izza Celovca in je eksponent onih sil, ki hočejo naš narod ob Dravi potujčiti. Z njihovim denarjem je prišel do kmetije, popravil hišo, otvoril mesnico in potem še gostilno in pridobil polagoma toliko vaščanov, da mu potujčevalna organizacija čestita. Ogris je že od svojih ogledov, ko je prišel prvič v vas, mislil na lepo Slamnjakovo edinko Marico. Tudi Marica se je bila spremenila, odkar je prišel, zakaj lepega tujca ljubi, a staršem si tega ne upa povedati. Tako čaka in čaka. Ogris-Ukenčar je že deveto leto v vasi, vse je že dosegel, le do županskega stolca še ni prišel. Za svojo desetletnico in desetletnico plebiscita pa hoče postati župan. Zlepa ali zgrda. Če ne bi šlo drugače tudi za ceno Slamnjakovega življenja, saj je dobil že človeka, ki bi za Judeževe groše, kateri so obljubljeni iz Celovca, spravil starega župana s sveta... Na veliki šmaren, ko gresta oče Slamnjak in mati k Gospe sveti na božjo pot, obišče Ogris Marico, ki je sama doma. Razodeneta si ljubezen in pozabita, kako hitro beži čas. Oče se nenadoma vrne, nažene Ogrisa in z njim še hčer, ki se je izneverila njemu in domovini. Oče Slamnjak je srečen, ker je žrtvoval najdražje, samo da ne bi padel madež na njegovo ljubezen do domovine... Ogris začne misliti in nepojmljiva Slamnjakova ljubezen do rodne zemlje in njenega naroda ga zgrabi in spreobrne. Tujci so mu bili vzeli domovino, iz srca in duše so mu jo iztrgali, a v Kapli jo je ob veliki ljubezni očeta Slamnjaka spet našel. Z Marico je prišel k očetu in prosila sta ga odpuščanja in za očetovski blagoslov... V Celovec je pa pisal pismo, da

odlaga vse poverjene mu posle ter da vrne vse, kar so mu bili dali v potujčevalne namene. Pismo je prebral tudi svojim prijateljem in so dalje slišali: »Ich erkläre offen und schwöre, dass ich mein Volk und meine Heimat gefunden habe. Wisset wohl, dass dieses mein Volk, von Ihnen so geknechtet und verachtet, da steht, wie ein Fels draussen in tobender See, festgemauert und aufgebaut auf dem Eckstein des heimatliebenden Bauers, der nach zehnjähriger Unterdrückung noch erfolgreich der Übermacht des Feindes Jahrhunderte hin trotzen wird.«

Vidite, ogrodje za prav lepo povest, katerega bi bil mogoče celo Pregelj vesel, ko je pisal svojo »Umreti nočejo!«, ki jo skušajte dobiti in brati; ob njej se gotovo razživite in razmahnete, da boste ta svoj osnutek kdaj še prelili iz povestice v pravo povest! Svetoval bi Vam še, da čitate te naše najboljše pripovednike pa se učite ob njih tehnike in jezika, ki Vam dela še težkoče. In Breznika tudi še v roke! Pozdravljeni!

Zvonko, Murska Sobota. To pot ste se oglasili s prozo »Ave Marija na Bledu«. Nič čudnega, če Vas je navdušil Bled s svojo lepoto, da se ga še po dveh letih spominjate in ga hočete s svojo besedo nekako proslaviti. Pa je Vaša beseda prešibka, dasi bi rekel, da Vam teče v prozi lepše ko v pesmi. In poleg lepote »podobe raja« ste hoteli menda še nekaj povedati, česar je bilo polno Vaše mlado srce, a tudi temu svojemu doživljaju niste še našli pravih besed. Vse bi moralo peti, peti in zveneti kakor bron, ko zapoje na Otoku zvon želja, o katerem pa nič ne poveste... Berite Cankarjevo »Milan in Milena«, mogoče Vam ob njej vzide spoznanje, kako je treba pisati, če boste še kdaj opisovali Bled in svojo — ljubezen... Sicer: kaj pa Prekmurje? Saj je tudi lepo in prekmurski motivi bi nas še posebno zanimali. Ni treba, da bi pisali že zdaj kake dolge zgodbe. Kratke črtice, slike, skice iz svoje rodne zemlje nam pošljite! — Upamo, da ste v Murski Soboti tudi z letošnjim Mentorjem zadovoljni. Le kaj dosti naročnikov mu dobite, da se s časom še lepše razvije!

Iztok, Ljubljana. Prekratek se Vam je zdel zadnji odgovor. Glej ga no, fanta! Kaj naj Vam pa povem, da boste zadovoljni? Na pravi poti ste in za Vaša leta prav dobro pojete. Več ne morem zahtevati in zato sem bil kratek. Motivno se pač ponavljate, variirate spet in spet isto snov in včasih Vam kaka občansko banalna beseda pokvari ves lepi nastroj. To je, kar me včasih moti ob Vaših pesmih. Pa mislim, da je v Vas dovolj avtokritika, ki bo polagoma vse pomanjkljivosti sam čutil in bomo dobivali od Vas potem res samo kleno zrno! — Zadnje tri pesmi so tudi dobre, le tu in tam jih bo treba malo opiliti, za spoznanje samo. Le pridno se še oglašajte!

Magdin, Boka Kotorska. Saj se lepo berejo Vaši utrinki, a izbrušeni niso, izbrušeni. V pesmi **»Zaukal bom« nam pojete isto, kar ste** povedali v »Čudnih večerih«, vendar ni, kakor tudi ni »Moj pozdrav«, čeprav je boljša. Prelahke so, nič vsebinske teže ni v njih. Pesem mora tako peti in živeti človeka, da zgrabi, sicer so samo verzi, pa če so še tako lepi! — Mogoče se v novem miljeju še lepo razvijete. Kar ste prosili, Vam bomo z veseljem poslali in upamo, da bo postal Mentor tudi na jugu ob naši sinji Adriji ljub znanec in prijatelj vsem, ko ga spoznajo!

Davorin, Kranj. Da boste vedeli Vi in drugi, ki pojejo tudi podobno, kaj ni pesem, berimo, kaj ste zapeli

Grintavcu!

O, Grintavec sivi,
stvor nespremenljivi,
ti kralj si planin
in sinjih višin!
Daleč ozira se tvoje oko:
na jugu tam vidi deželo krasno,
kjer narod slovenski prebiva,
v državi svobodni on srečo uživa.
Na sever otožno on se ozira,
kjer narod slovenski tudi prebiva,
toda solnce slobode njemu ne sveti,
zasužnil ga tujec je kleti.

Domorodna misel, lepa misel, a če je podana v taki obliki, je človek ne more biti vesel. Ali je to pesniški jezik, o katerem smo govorili lansko leto? Ali res niste v štirih letih svojega gimnazijskega življenja spoznali, kaj je pesem, zlasti ko ste v četrti imeli opraviti s tropi in figurami in še z metriko! Lepa misel mora imeti tudi lepo formo. V Vaših verzih je ni dobila in zato imamo namesto pesmi — stvor nespremenljivi!...

Olaf Severni, Novo mesto. »Trgatev«, »Gozd šumi« in »Večer« priobčimo. Le še pošljite. Sodeč po tej prvi Vaši pošiljki, upam, da je Mentor dobil novega pesnika, ki se bo še lepo razvil.

Slavinov, Ljubljana. V zadnjih Pomenkih ste se začudili ob svojem psevdonimu? Res, nekdo drugi si ga je prevzel, a menim, da za Vas ni vedel, ker je daleč, daleč. No, ko bo bral te vrste in bo videl, kako radi imate svoje »prelepo ime«, kot pišete, se bo gotovo prekrstil in ne bo v zadregi za psevdonim, saj je bister fant! — Z Vašo »Zadnjo uro« pa ni nič!

Bogdana Premska, Ribnica. Z Vašo pesmijo »Vernih duš dan« tudi nisem zadovoljen. Čuvstvo, misel, vse prav in lepo, a jezika in metrike še ne obvladate toliko, da bi mogli res peti!

Sevskij, Maribor. Vaša »Hoja čez Pohorje« bi bila zelo zanimiva, če bi se bili nekoliko potrudili, ko ste jo obnavljali s peresom v roki. Pa se niste. Vidim, prvi zapis je. Ne mislite, da je že vse dobro, kar v hitrici — načečkate! Veste kaj, ono legendo o sv. Bolfenku, ki ste jo vpletli v svoj opis, nam znova napišite, a se bolj potrudite za izbran, tekoč jezik in Breznika ne omalovažujte! Tudi Pohorčevo zgodbo nam pošljite, če je res zanimiva. Obdelajte jo samostojno, mogoče v obliki črtice!

Antonov. Četrti iz onih krajev in, po Vaših prvih pesmih sodeč, drugi po vrednosti in talentu. Teh dveh ne bom še priobčil. Počakam, da nam pošljete boljših, ki jih gotovo imate pripravljene, ko ste mi zaupali: »Že v ljudski šoli sem čutil zanimanje do slovenskega slovstva in se skušal v njem udejstvovati.« Gotovo ste rastli ob »Novem rodu« in »Jaselcah«, ki ju danes pogrešate. Le še se oglasite pa še one tri tovariše pozdravite — poznate se gotovo — in jim povejte, da bi Mentorjev Pomenkar rad prišel med Vas pa Vam povedal, kako je bilo včasih v Vašem lepem mestu, ki ga še vedno ne more pozabiti!...

Maku, Ljubljana, in vsem, ki jih naši odgoveri užalijo! Kdor ne prenese naše dobrohotne kritike, ki jo omejujemo samo na kratke ugotovitve — daljših nam prostor ne dovoli — naj nam prihrani delo in naj nas ne nadleguje s svojimi izdelki, ker da bi potem morali prebirati še pole dolga pisma, užaljena pisma, in na dolgo in široko dokazovati, da je bila naša beseda opravičena — nak! Ako koga mimogrede malce zbodemo ali zafrknemo, naj ve, da je zaslužil! Ex ore tuo te iudico je sleherni naš odgovor. Dixi.

Slovanski vestnik

Največja slovanska knjiga zadnje dobe je brezdvomno ogromno delo, ki je izšlo v začetku letošnjega leta pod naslovom **Desetletnica osvobojene Poljske** (Dziesieciolecie Polski Odrozonej). Zakaj visoka je 40 cm, široka 30 cm in 5 in pol cm debela ter tehta 6 kg. Ta zanimiva knjiga daje nazorno sliko tega, kar je ustvaril 30 milijonski poljski narod v desetih letih svoje svobode. Pri tem ponosu poljskega književnega trga so sodelovali vsi najznamenitejši in najboljši poljski znanstveniki, umetniki, prosvetni delavci, zadrugarji, narodni gospodarji, finančniki, trgovci, inženirji vseh strok, politiki, diplomati, vojaški strokovnjaki in časnikarji. Zato ni čudno, če je kljub svojemu velikemu formatu narastla na 1210 strani. Tako so obdelane vse najvažnejše stroke človeškega udejstvovanja. Vseuč. profesor Lencewicz je podal posrečen zemljepisni pregled Poljske. Univ. prof. Smolenski obravnava poljske narodne manjšine, ravnatelj varšavskega narodopisnega muzeja prof. Frankowski pa nam slika poljske narodne običaje in narodne noše. Prof. Zakrewski podaja pregled zanimive poljske zgodovine v dobi svetovne vojne. Nato sledi zgodovina osvobojenja Malopoljske, Šlezije, Poznanjske, Češina, Velikopoljske, Pomorja in vilenske pokrajine. (Kaj podobnega bi bilo potrebno tudi o osvoboditvi slovenskih krajev.)

Posebno izčrpne so razprave o poljski ustavi, o sejmu (narodni skupščini poslancev), o sodstvu, samoupravah, arhivih in poljskih denarjih ter redovih odlikovanj. Prorektor krakovske univerze Estrejher in Grzegorczyk pišeta o poljski notranji politiki in poljskih strankah, o zunanji politiki ter poljskih poslaništvih in konzulatih v tujini so uvrstili svoje razprave poljski zunanji minister Zaleski in najvišji diplomatični uradniki.

Nato razpravljajo najboljši pravni strokovnjaki o izenačenju zakonodaje, o kazenskem, civilnem pravu. Ne manjkajo niti razprave o vojaških sodiščih in kaznilnicah ter jetnišnicah. Narodni obrambi in vojski je posvečeno 40 strani. Zanimiv je zlasti pregled verskih razmer in pa katoliških redov.

Naravnost čuditi se mora, kdor čita, kako naglo so se dvignile nove vasi in novi deli mest v tisti Poljski, ki je od l. 1914. že trikrat pretrpela vojno gorje. Zelo pregledni in poučni so sestavki o poljskih železnicah, telefonu, telegrafu, radiu, cestah, mostovih, vodnih in zračnih poteh ter o kopališčih, letoviščih in turistiki.

Oni del knjige, kjer govori 29 vseuč. profesorjev o prosveti in znanosti nudi dober vpogled v poljsko ljudsko prosveto, v osnovno, srednje in visoko šolstvo, kakor tudi v delavnice znanstvenih društev in ustanov.

V najnovejšo književnost nas uvaja 9 vseučiliških profesorjev, v sodobno umetnost pa 14.

Narodne gospodarje bo zlasti zanimalo poglavje o zadružništvu, telovadce poglavje o telovadnih organizacijah in o športu. Zelo točno in skrbno so sestavljeni podatki o Poljakih, ki so raztreseni po vsem svetu izven Poljske.

Narodnemu gospodarstvu vobče je posvečeno 60 strani, o poljedelstvu pa je 25 razprav, dočim jih je o rudarstvu in industriji 36, o financah 10, o gospodarskih znanostih pa 6.

Vrednost knjige pomnoži 2858 slik na krasnem papirju, kjer se vrste vsi znameniti poljski možje, kraji in ustanove. Zakaj vsako razpravo objasnjuje mnogo slik. Vezava knjige je zelo trpežna in lepa. Celotno delo stane s poštnino samo 65 zlotih ali okrog 400 Din. Knjiga odpre s svojimi mnogoštevilnimi slikami vpogled v poljski narod in njegovo kulturno življenje tudi tistemu, ki ne razume poljski. Nabaviti bi si jo morala vsaka dijaška in sploh vsaka večja knjižnica. Naroča se pri Księgarni šv. Wojciecha v Poznanju (preko kake knjigarne v Jugoslaviji).

Štefan Krčméry Ljudje in knjige (L'udia a knihy). Štefan Krčmery, spreten urednik najboljšega slovaškega leposlovnega časopisa Slovenské pohľady, je izdal knjigo manjših raz-

prav iz področja slovaške slovstvene zgodovine. To delce ni pisano suhoparno kakor srednješolski učbeniki, ampak se čita kakor roman. Pisatelj ne meri pomena slovaške književnosti po svetovni literaturi, marveč nas uvaja v dobo, v kateri so nastajala posamezna dela. Pri vsakem književniku ocenjuje njegov resnični doprinos k narodni prosveti. V začetku se bori proti trditvi Čehov, da so Čehi in Slovaki en narod, ki so imeli prej skupni književni jezik. Dokazuje z izjavami Bernolakovcev iz konca 18. stoletja, da se Slovaki niso odcepili od češkega književnega jezika, ampak so uvedli svoj jezik v književnost. Nato se vrste najznačilnejše osebnosti slovaške književnosti od Bernolaka, začetnika slovaške literature, pa do Jégé-Nadašija. Slog je zelo lahek, tako da more knjigo umeti z majhnim trudom tudi tisti, ki se nikdar ni učil slovaščine, a zna vzeti v roko češki slovar. Knjigo toplo priporočamo. Stane samo okrog 50 Din.

J. Zaleski, Kratki pregled poljske književne zgodovine (Zwiezly podrecznik historji literatury polskiej). Poljsko književnost Slovenci slabo poznamo. Zlasti mladina bi bila dolžna posvetiti več pozornosti Poljakom in navezati z njimi boljše zveze. Saj se predvsem Poljaki najbolj junaško ustavljajo nemškemu prodiranju na vzhod in jug, ki ogroža tudi Južne Slovane. Lep vpogled v razvoj poljske književnosti nam nudi pričujoča knjiga. Pisana je precej živo in vedno oriše tudi dobo, v kateri so nastajala važna dela. Sega vse do najnovejših časov. Velika škoda je, da je najnovejšim pesnikom in pisateljem posvečeno samo nekaj vrstic. Znanega mladega pesnika Emila Zegadlowicza knjiga samo omenja. Enaka usoda je zadela tudi največjega sodobnega poljskega lirskega pesnika Leopolda Staffa, o velikemu sodobnemu umetniku poljske besede v povesti in romanu, Juljuszu Kaden Bandrowskemu, žrtvuje pisec knjige samo štiri vrstice. Četudi je knjiga pomanjkljiva v poglavju o najnovejši književnosti, jo vendar toplo priporočamo. Cena je zelo nizka. Pri svojih 234 straneh stane samo 40 Din.

J. Sědivý.

Dijaški šah

(Urejuje Bogo Pleničar.)

III. Končne igre.

5. Kralj in pešec proti kralju (nadaljevanje).

V poziciji, beli: Ka5 in pešec a4, črni: Ka7 lahko povzroči črni igro remis ali neodločno, četudi je sam na potezi. Takole:

1. — — —	Ka7—b7
2. Ka5—b5	Kb7—a7
3. a4—a5	Ka7—b7
4. a5—a6+	Kb7—a7
5. Kb5—a5	Ka7—b8
6. Ka5—b6	Kb8—a8

Če vleče sedaj beli a6—a7, je črni pat.

Tudi v naslednjem slučaju, ki se tudi zares zelo pogosto igra, ne more dobiti beli igre, če je črni na potezi: Beli: Ka6, pešec a5 in črni: Kd6.

1. — — —	Kd6—c6
2. Ka6—a7	Kc6—c7
3. a5—a6	Kc7—c8
4. Ka7—a8	Kc8—c7

Beli mora igrati ali

5. a6—a7	— — —

nakar črni napravi igro pat s

5. — — —	Kc7—c8

ali pa mora beli kralj nazaj

5. Ka8—a7	— — —

nakar črni zopet odgovori s

5. — — —	Kc7—c8

Tudi robni pešec poleg tekača ne more izsiliti zmage, če vzdržuje nasprotnikov kralj zasedbo robnega polja v kotu nasprotne barve, na kateri je tekač. N. pr. v poziciji, beli: Ka5, Lc3 in pešec a4, črni: Ka7

1 — — —	Ka7—b7
2. Lc3—d4	Kb7—a8
3. Ka5—a6	Ka8—b8

Če igra beli

4. Ld4—e5+	— — —

odgovori črni s

4. — — —	Kb8—a8

in beli mora umakniti ali kralja ali tekača, da ne bo črni kralj pat. Skratka, črni kralj se nikakor ne more prepoditi iz kota. Če pa je tekač na polju iste barve kakor robno polje v kotu, tedaj je igro lahko dobiti.

Tudi robni pešec poleg skakača konča igro remis, na pr. v naslednji poziciji ostane igra neodločna, beli: Kh8, Sd3 in pešec h7, črni: Kf7, če je beli na potezi in črni kralj neprestano izmenjuje samo polji f8 in f7, kar mu beli skakač nikakor ne more preprečiti ali ga prepoditi iz teh dveh polj.

Če bi pa bil v isti poziciji črni na potezi, bi moral vleči Kf7—f8, nakar bi mu beli s Sd3—e5 zaprl polje f7 in igro dobil.

(Nadaljevanje sledi.)

Sedmi kongres svetovne šahovske federacije v Hamburgu.

Na tem kongresu, ki se je vršil od 17. do 27. julija 1930 je bilo zastopanih 18 držav po naslednjih šahovskih mojstrih in amaterjih:

1. Poljska: Rubinstein, Tartakower, Przepiorka, Makarczyk, Friedmann. — 2. Ogrska: Merôczy, T. Steiner, Havasi, Vajda, Takocs. — 3. Nemčija: Sämisch, Wagner, Ahues, Richter, Carls. — 4. Avstrija: Kmoch, Müller, Eliskases, Wolf, Lokvenc. — 5. Čehoslovaška: S. Flohr, Reifir, Prokes, Pokorny, Dr. Treybal. — 6. Sev. Amerika: Kashdan, Marschall, J. Anderson, H. Steiner, Dr. Philipp. — 7. Holandska: Weenink, van den Bosch, Noteboom, Landau. — 8. Angleška: Sultan Khan, Yates, Winter, Tylor, Thomas, Philipps. — 9. Švedska: Stahlberg, Berndtsson, Stolz, Lundin. — 10. Lettland: Apschenek, Fligin, Petrow, Taube. — 11. Danska: Desler, E. Andersen, Ruben, Gemzol, Olsen. — 12. Francija: Aljechin, Betbeder, Voisin, Gromer, Duchamp. — 13. Rumunska: Baratz, Bologh, Hauptmann, Gudjin, Tyroler, Ing. Taubmann. — 14. Litansko: Abramavicius, Vistanetzki, S. Macht, Scheinberg. — 15. Islandija: Gilfer, Gutmundsson, Thorwaldsson, Asgeirsson. — 16. Španija: Dr. Lafora, Marin, Soler, Golmayo, Ribero. — 17. Finska: Larsen, Rahm, Gauffin, Krogins, Rasmusson. — 18. Norveška: Krogdahl, Jörgensen, D. M. Olsen, Halvorsen.

Ta vrstni red držav se ravna tudi po njih premoči na tem turnirju. Poljska je torej na prvem mestu in je dobila Hamiltonov pokal, dosegla pa je 48½ točke. Na drugem mestu je Ogrska s 47 točkami, na tretjem Nemčija s 44½ točke, Avstrija stoji na četrtem mestu s 43½ točke. Slede Čehoslovaška 42½, Amerika 41½, Holandska 41, Angleška 40½, Švedska 40, Lettland 35, Danska 31, Francija in Rumunija 28½, Litsko 22½, Islandija 22, Španija 21½, Finska 18 in na zadnjem mestu Norveška s 16 točkami.

Na damskem turnirju za svetovno prvenstvo je zmagala, kakor smo že zadnjič omenili, Menschikova (Čehoslovaška) s 6½ točke.

K sklepu še par zanimivosti iz Svetovne šahovske federacije (FIDE), v kateri je danes včlanjenih 28 držav. Na kongresu je bila izbrana posebna komisija, ki naj pripravi do naslednjega kongresa predloge za spremembo igralnega sistema. Prihodnji kongres se bo vršil v Pragi leta 1931., združen z meddržavnim turnirjem. Leta 1932. se bo vršil kongres v Los Angelesu, leta 1933. pa v Barceloni. Člani stalnega razsodišča so prof. O. Naegeli (Švica), Sir G. Thomas (Vel. Britanija), Dr. W. Fick (Holandska), Marcheso S. Roselli del Turco (Italija). 20. julija 1930 so igrali nekateri mojstri reformirano šahovsko igro, o kateri spregovorimo danes na drugem mestu.

V naslednjem prinašamo dve miniaturni partiji s hamburškega turnirja:

15. partija.

(Igrana v 8. kolu šahovske olimpiade v Hamburgu 1930.)

Beli:	Črni:
Dr. Aljechin (Francija).	A. Desler (Danska).
1. e2—e4	c7—c5
2. Sg1—f3	Sb8—c6
3. d2—d4	c5×d4
4. Sf3×d4	Sg8—f6
5. Sb1—c3	d7—d6
6. Lf1—e2	g7—g6
7. o—o	Lf8—g7
8. Sd4—b3!	o—o
9. f2—f4	Lc8—d7
10. Le2—f3	Ta8—c8
11. Kg1—h1	a7—a6
12. a2—a4	Sc6—a5
13. e4—e5!	Sf6—e8
14. Sb3×a5	Dd8×a5
15. Lf3×b7	Tc8—c7
16. Lb7—f3	Ld7—b5?? (spregled
17. b2—b4!	Da5×b4
18. Sc3—d5	Db4—c5
19. a4×b5 in črni se vda!	

16. partija,

(Igrana v 8. kolu šahovske olimpiade v Hamburgu 1930.)

Beli:	Črni:
F. D. Yates (Anglija).	V. Marin (Španska).
1. e2—e4	e7—e6
2. d2—d4	d7—d5
3. Sb1—c3	Sg8—f6
4. Lc1—g5	Lf8—e7
5. e4—e5	Sf6—e4
6. Lg5×e7	Dd8×e7
7. Lf1—d3	Se4×c3
8. b2×c3	c7—c5
9. Dd1—g4	o—o
10. Sg1—f3	c5—c4??
11. Ld3×h7+! in črni se vda.	

Problem štev. 16.

(A. G.)

Beli: Ka8, Dh6, Sb3, Se4, Lb5, pešci c2, c5, g3; skupaj 8 figur.

Črni: Kd5, Df5, Sd8, Sh4, La1, pešci e3, e5, e6, f6; skupaj 9 figur.

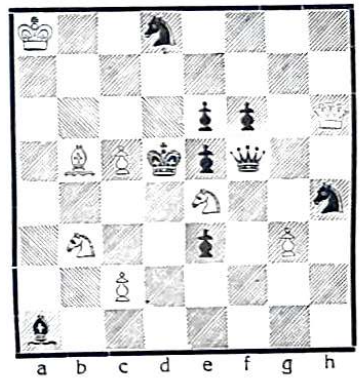

Mat v 3 potezah.

Rešitev problema in imena rešilcev v tretji naslednji številki.

Aron Nimzowitsch.

Aron Nimzowitsch se je rodil leta 1887. v Rigi. Njegovi najboljši šahovski uspehi so: Delitev 2. in 3. nagrade s Spielmannom v San Sebastianu 1912, delitev 1. in 2. nagrade z Rubinsteinom v Marijinih Laznih 1925, prvo mesto v Dresdenu 1926 (pred Aljechinom!), de-

litev 1. nagrade s Tartakowerjem v Niendorfu in v Londonu 1927 in končno 1. nagrade v Berlinu 1928 ter v zelo močno zasedenem turnirju v Karlovih varih leta 1929. zopet 1. mesto. Prvovrsten šahovski velemojster s tendenco za svetovno prvenstvo. V šahovskem svetu so zelo znane njegove krasne partije, tudi Mentor jih je že par objavil.

Mentorjeve korespondenčne partije.

Da poživimo zanimanje za šah med dijaki, se je Mentor odločil, da organizira dijaške k o r e s p o n d e č n e š a h o v s k e t u r n i r j e. Kakšna pa je korespondenčna partija? Igra se po običajnih šahovskih pravilih na ta način, da si igralca v nekem določenem času drug drugemu po pošti naznanjata svoje poteze, bodisi v pismu ali enostavnejše po dopisnici. Vse korespondenčne partije se navadno igrajo posvetovalno, da je na vsaki strani po več igralcev, ki z večino glasov določijo potezo in jo potem pismeno sporoče igralcem, ki zastopajo nasprotno barvo. To se menjaje vrši tako dolgo, dokler se partija ne konča. Ker korespondenčna partija potemtakem počasi napreduje, se običajno igrajo istočasno po 2 partiji hkrati od istih igralcev in se v tem slučaju označijo »partiji I in II«. Običajni termin za odgovor je določen na 3 dni; v tem času mora slediti odgovor na poslane poteze, sicer se smatra, da je nasprotnik premagan ali pa se vda. Za določitev datuma je merodajen dan poštnega žiga, ko je bilo pismo ali dopisnica predana na pošto. Praktično se vrši korespondenčna partija takole: Najprej se določi po enako število igralcev. Nato se vrši žrebanje, da se določi, katera skupina igra z belimi in katera s črnimi figurami. Ko je to ugotovljeno, pričnó beli s partijo na ta način, da po dopisnici sporoče črnim prvo potezo, n. pr. 1. e2—e4. Ko črni prejmejo to dopisnico, se posvetujejo medsebojno za odgovor. Če se ne morejo sporazumeti, odloča žreb, katero potezo je poslati. Odgovor se n. pr. glasi:

1. . . . . e7—e5

in tako se potem partija nadaljuje do konca. Priporočljivo je, da igrajo obe skupini medsebojno hkrati po dve korespondenčni partiji. V tem slučaju odpade žrebanje in igra ena skupina pri partiji I. z belimi, ostala skupina pa pri partiji I. s črnimi, partijo II. pa z belimi figurami. Praktično torej sledeče: Prva dopisnica obeh skupin se glasi n. pr.: skupina A.

I. 1. e2—e4 . . . . . .
II. 1. . . . .

Ko prejme skupina B. prvo dopisnico odgovori skupina B. n. pr.:

I. 1. . . . . e7—e5
II. 1. e2—e4 . . . . . .

Nadaljuje se n. pr. sledeče: skupina A.

I. 2. Sg1—f3 . . . . . .
II. 1. . . . . e7—e5

in nato skupina B.

I. 2. . . . . Sb8—c6
II. 2. Lf1—c4 . . . . . .

Skupina A.

I. 3. Lf1—c4 . . . . . .
II. 2. . . . . Sg8—f6

Skupina B.

I. 4. . . . . Sg8—f6
II. 3. d2—d4 . . . . . .

i. t. d. do konca partije.

Dve taki poskusni korespondenčni partiji med ljubljanskimi in mariborskimi dijaki bo organiziral Mentor ter vabi v to svrho vse dijake v Ljubljani in Mariboru, ki se žele udeležiti tega poskusnega turnirja pod sledečimi pogoji: Ljubljanski in mariborski igralci-dijaki naj sporoče svoje ime in bivališče uredništvu Mentorja najpozneje do 15. novembra t. l. V naslednji številki bo Mentor objavil imena vseh priglašencev razdeljene po skupinah Ljubljana —Maribor.

Ljubljanska skupina se bo zbirala k posvetovanju vsako nedeljo ob 11. uri dop. v čitalnici Prosvetne zveze v Ljubljani, mariborska pa vsako sredo ali četrtek v prostorih in ob uri, ki ga bo določil Dijaški šahovski klub v Mariboru. Ljubljanski sestanki se bodo vršili pod nadzorstvom urednika Mentorjeve šah. rubrike, mariborski pa pod nadzorstvom Dijaškega šah. kluba v Mariboru. Igrati pa morajo izključno dijaki sami!

Mentor bo v vsaki številki poročal o poteku korespondenčne partije. Čim več nas bo na vsaki strani, večja bo bitka!

Šahovske novosti.

Radio-Ljubljana se je končno odločil, vstaviti v svoj program tudi šah. Od 2. novembra dalje bo oddajal vsako nedeljo ob 10.45 dopoldne četrt ure šah in sicer za začetnike.

Ruska šahovska zveza je prepovedala svojim šahovskim organizacijam in klubom produkcije s slepo šahovsko igro v svojih prostorih.

V Berlinu so ustanovili damski šahovski klub.

Reformirana šahovska igra. V založbi B. Kagan je izšla brošura v obsegu 16 strani, ki razpravlja o reformi šahovske igre, ki jo je iznašel tekstilni inženir Norbert Voss iz München-Gladbacha. Vossa je pozvala mednarodna šah. federacija v Hamburg, da je predaval o svoji iznajdbi. V šah. svetu je vzbudila ta novost mnogo zanimanja. Eno izmed najzanimivejših določil igre je to, da sme pri reform. šahu igrati amater brez skrbi 12 do 15 otvoritvenih potez, ne da bi bil pri tem zapostavljen. Reformiranemu šahu se obeta lepa bodočnost.

Prvi dijaški šahovski klub so ustanovili na klasični gimnaziji v Mariboru pod pokroviteljstvom prof. Anton Ovna. Klubov načelnik je Bogdan Pušenjak, znani šahovski amater. Lansko leto je Mentor objavil en njegov problem, on sam pa je izvrsten reševalec Mentorjevih problemov. Novi klub šteje 70 članov. Mentor mu želi najlepših uspehov in obilo posnemovalcev! Vodstvo kluba naj bi sprejelo kot svoje glasilo Mentor, ki naj ga naroče vsi klubovi člani. Mentor pa bo objavljal poročila o njihovem pokretu in prireditvah. Čim več bo novih naročnikov, večja bo naša rubrika!

Listnica šah. urednika: Rešitev in imena rešilcev problemov je moralo danes radi pomanjkanja prostora izostati. Pa prihodnjič!

Dijakinje in dijaki! Pošiljajte uredništvu šahovske prispevke, kakor na pr. kake zanimive partije, ki pa morajo biti izvirne z navedbo časa, kraja in imen igralcev, dalje izvirne šah. probleme ter poročila o šahovskem gibanju, zlasti izven Ljubljane.

Dijaki, ki žele ustanoviti šahovski klub ali krožek, naj se obrnejo za pojasnila na uredništvo Mentorja, ki jim bo rade volje pomagalo pri ustanovitvi s strokovno-organizatoričnimi nasveti.

●

Za dobro voljo

Ubežni šolar.

(Po Levstiku.)

Noč je temna, strgan podplat poje,
čuj, po vasi šolarček prihaja,
pustil šolo je, učenje svoje,
zdaj po svetu prosto se sprehaja.
Prav nič mar ni zbor mu učenikov,
če po krivem so ga obsodili,
da le niso ga doma nabili,
da ga oče s kneftro ni naflikal.

Pa mi pride do samotne hiše,
pes zalaja, vtrgati se hoče,
dečko stopa vedno tiše, tiše,
strah ga je in pritajeno joče.
Plaho stopi v sobo zakajeno.
Dá mu starka v senu prenočišče.
V skedenj zleze kot pod kokljo piščе,
sen objame revo nebogljeno.

Dahnejo mu sanje v prazno glavo:
Stol profesorski iz tal mu rase,
on pak seda nanj s častjo in s'avo,
nanj se zlekne, léno, kar le dá se.
Glej pred stolom pa klopi vrste se,
in v klopeh možje sedé veliki,
to bili njegovi so vzgojniki,
zdaj pred njimi se nič več ne trese.

Notes strašen urno v roke vzame,
po imenu vse pred tablo kliče,
razvrsti jih kakor otročiče
in jih kruto vpraševati jame:
»Ti latinske glagole naštej mi!
Starke Verba ti — si že pozabil?
Ti z ulomki se boš danes davil,
ti o mačjih rebercah povej mi!«

Služba dečka vsega je prevzela,
z vnetim srcem fajfe v notes maže;
součencev družba pa vesela
zdajci se pri vratih mu prikaže.
Tu dijaki njemu zakričijo:
»Bog te živi naš rešnik dobrotni,
konec dobi naši bo sramotni!«
Na ramáh ga svojih že držijo.

Brcne dečko, blažen v sanjah svojih:
»Juh, saj res ni, da poleno trdo
padalo po plečah bode mojih,
odpodite mi to sanjo grdo!«
Raz ramena svojih drugov hoče,
pa zagrabi strežnik ga za pleče,
vklene ga, nazaj ga v šolo vleče . . .
Šolarjev pa zbor se mu grohoče.

Veselko Pičirad.

Prof. S. R.
Narisal Fr. Uršič.

Uganke

Demant.
(Zorislav.)

a	soglasnik
a a a	zver
a a a a a	ptica
b c c c d d e	propad podjetja
e e f i i i i j j	mesto v Sloveniji
j j j k k k k k l l l	?
l l l m n n n n n	evropska država
o o o o r r r	mesto v Španiji
s s s s t	mesto v Bosni
u u v	šahovski izraz
z	soglasnik

V obliki križa bereš dvakrat ime znanega rimskega cesarja.

Računska uganka.
(Buec, Kočevje.)

$$\frac{1}{8.12.}+\frac{6}{5,15,18.}+\frac{10}{2,20.}+\frac{12}{11.}+\frac{13}{7.}+\frac{15}{1}+\frac{16}{10.}+\frac{18}{13.}+\frac{19}{4,14,16.}+\frac{21}{9,19.}+\frac{23}{3,17.}+\frac{24}{6.}=?$$

Sestavnica.
(Ljubislava, Ribnica.)

Iz sledečih lastnih imen sestavi znan slovenski pregovor:

Dob, Esa, Lagos, Mohvali, Rob.

Magičen kvadrat.
(France, Središče.)

akd	zak	dob	tel	abr
šel	ves	ija	očn	amb
gaz	tpr	eljm	naš	ena
est	jat	aje	elj	nji
pri	org	lad	rak	jzv

Vstavi v male kvadrate številke 3—27 tako, da bo vsota v navpičnih in vodoravnih vrstah ter v prekotnicah 75. Ko si številke razvrstil, beri po vrsti po številkah.

Posetnica.
(Vecev, Kočevje.)

Valentin Jan
Brač.

Kaj je ta gospod?

Rešitve do 15. novembra na uredništvo Imena rešilcev za uganke v štev. 1.—3. v prihodnji številki. Za nagrado bodo izžrebani štirje rešilci vseh ugank; vsak bo dobil po en vezan izvod Dijaškega koledarja za šol. leto 1930/31.

Črna deska

Vse naročnike,

prav posebno pa še poverjenike najlepše prosimo, naj čimprej poravnajo vso naročnino. Ako bi vedeli, koliko dela, sitnosti in skrbi prihranijo s tem upravi, bi gotovo nakazali vso naročnino takoj po prejemu prve številke. Ne pišemo tega nujnega vabila radi nadlege naročnikov, ampak zgolj radi koristi lista in s tem tudi radi koristi naročnikov. Zato pričakujemo, da bo imel ta poziv popoln uspeh!

Zelo važno!

Letos je število naročnikov precej narastlo, tako da je naklada 1.—2. številke domalega pošla. Uprava bo torej mogla postreči z njo samo še nekaterim novim naročnikom. Vendar bi radi ustregli vsem, zato smo pripravljeni oskrbeti ponatis te številke, ako se oglasi dovolj novih naročnikov. Sicer je pripravljena tudi uprava sama nekaj žrtvovati, vendar vsega ne zmore. Potrebuje še najmanj 400 novih naročnikov. Poverjeniki in prijatelji, skušajte jih pridobiti in naznaniti njih število upravi Mentorja najkasneje do 15. novembra t. l. Ti novi naročniki bi dobili potem 3. številko Mentorja okrog 20. novembra, št. 1.—2. pa v teku dveh mesecev. Komur je res za list, naj pridobi enega, dva, tri... naročnike, ki naj se pismeno ali osebno prijavijo kot novi naročniki! Odzovite se!

Novi naročniki,

ki so dobili samo 3. številko, naj nekoliko potrpijo. 1.—2. številko bodo prejeli naknadno.

KONEC 3. ŠTEVILKE

MENTOR

18. LETNIK **DECEMBER 1930** **ŠTEV. 4**

STEVO TONCIO

Janko Mlakar:

Spomini.

Repetent.

Začetkom leta sem navadno vedno rad šel v šolo. Radoveden sem bil na nove součence in — pozneje v gimnaziji — na nove profesorje.

Tudi takrat, ko sem šel drugič v četrti razred sem bil radoveden, kakšen bo učitelj Šepec in kako se bomo z novimi součenci razumeli.

Bilo nas je nekaj nad sedemdeset, in moram reči, da nas je učitelj dobro držal na vajetih.

Šepec je bil mlad lep mož, vedno lepo oblečen in jako zmožen. Kadar je pisal na tablo, ali je komu segel v lase, si je vselej potem umil roke. Jaz sem ga pri tem zanj zelo važnem opravilu jako rad gledal.

Najprej je snel prstane, odložil manšete, potem je pa umil in obrisal vsak prst posebej. Jaz gotovo nisem porabil ves teden toliko časa za umivanje, kakor on pri eni šolski uri. Spominjam se, da sem ga zaradi te požrtvovalnosti zelo občudoval.

Ker je tako ljubil lepo in snažno zunanjost, se mi ni prav nič čudno zdelo, da je imel najrajši tisto peščico gosposkih otrok, ki so se ponižali, da so hodili na Graben v šolo.

Največji njegov ljubljenec je bil neki Pollack, ki je prišel šele med letom v šolo. Bil je pravi gizdalin in je nosil celo rokavice. Šepec je ravnal z njim, kakor bi bil iz sladkorja. Klical ga je tako mehko, da se je slišalo samo »Bola«, zraven se je pa vselej blaženo nasmehljal.

Fant je bil iz nemške rodbine in tako prevzeten, da nas proletarcev niti pogledal ni. V peti gimnaziji sva zopet prišla skupaj. Ker je pa padel, sem ga pozneje izgubil iz oči. On, ki je padel, je bil v četrtem razredu prvi odličnjak, dočim sem jaz, ki sem zdelal, takrat komaj »zlezel«. Sploh sva pa izmed Šepčevih učencev prišla gladko v osmo samo dva: Frole, ki je zdaj velika železniška živina v pokoju, in jaz.

Sicer je bil pa Šepec dober učitelj in smo se pri njem veliko naučili, zlasti nemščine. Meni kot hudemu narodnjaku je posebno ugajalo to, da je pri slovenskih urah samo slovensko govoril, dočim je Pavlin vedno nemščino vmes štulil.

Čeprav me Šepec ni nikdar udaril in tudi zlasal ne — morda bi se bil moral potem predolgo umivati — me je vendarle mrzel. Vsaj zdelo se mi je tako; kajti nikdar me ni pohvalil in naj sem še tako dobro znal. — »Seveda, ti kot repetent moraš to vedeti,« je rekel navadno, kadar sem jaz edini v razredu pravo zadel.

Zdi se mi, da me je zato zapostavljal, ker sem preveč »lepo« pisal in

risal. Lepa pisava je namreč pri njem največ veljala. Zato pa v nalogah nisem nikdar dobil dobrega reda, in naj so bile tudi brez napake. Mož je pač povsod ljubil lepo zunanjost.

Risal sem pa rad in veliko, seveda ne tistih ravnih črt, ki smo jih črtali v šolskih risankah od pike do pike, marveč ljudi in živali po naravi; risal sem s svinčnikom in barvami, pa brez vsake anatomične in perspektivične navlake. Moja nesreča je bila samo to, da sem bil najmanj pol stoletja pred svojimi sodobniki, ki me zato niso razumeli in ne prav cenili. Ako bi imel še tiste risbe, bi z njimi posekal vse današnje eks-, im-, kon- in druge presijoniste.

Pod Šepcem sem se nekoliko umiril. Nikdar mu ni bilo treba domov pošiljati pošt in zaprt sem bil samo dvakrat in še to enkrat res po nedolžnem.

Dočim je Pavlin sam nadzoroval pred poukom, je Šepec ostajal v konferenčni sobi, namesto njega pa je pazil na razred kak njegov ljubljenec. Pisal je nagajivce na tablo, jih v ponovnem slučaju prestopka podčrtaval ali jim delil zvezde. Ti fantje, vulgo špeci, so pa svoj odlični posel opravljali pogosto zelo pristransko. Sovražnike — in kdo je brez njih? — so zapisovali večkrat po nedolžnem, prijateljem pa gledali skozi prste.

Ko pridem neko popoldne v šolo, je stal na katedru Škis. To pri taroku tako odlično ime je dobil zato, ker se je za vsako malenkost kremžil. Komaj me je zagledal, sem bil že na tabli. Pa samo radi grdega maščevanja. Prejšnje popoldne sem namreč pri štolcanju kot izvedenec razsodil v njegovo škodo.

Jaz sem zato proti tej krivici glasno ugovarjal, a kaj — takoj sem bil še podčrtan in okrašen z več zvezdicami. Šel sem v zadnjo klop, kjer so sedeli repetenti, naslonil glavo na roke in grdo gledal Škisa in tablo, na kateri se je sredi zvezdic blestelo moje ime.

»Samo tiste zapišeš, ki jih imaš na piki, kdor ti pa kaj da, pa sme početi, kar hoče,« so leteli ugovori od vseh strani. Škis je pa pridno pisal upornike, tako da je bila kmalu tabla polna imen.

Tu se dvigne Kremžar, stara bajta iz Kurje vasi, gre počasi na kateder, vzame gobo in zbriše s table vsa imena. Nato pa pokaže Škisu pest in mu pravi: »Le čakaj, če te jaz dobim na samem!«

Kremžarjeva požrtvovalnost je drugim pomagala, njemu in meni pa ne. Naju je Škis še zapisal, drugih pa ni mogel, ker je isti hip stopil Šepec v sobo.

»Kaj je pa Mlakar naredil?«

»Pretepal se je,« se je zlagal Škis.

»Ni res!«

Bil sem ves ogorčen.

»Tiho, Mlakar! Jutri ostaneš po pouku v šoli.«

»Pa res nisem nič naredil. Čisto po nedolžnem . . .«

»Ako ne boš molčal, boš dvakrat zaprt.«

Pa si pomagaj, če si moreš, ko niti govoriti ne smeš. Mene ni izlepa, kaj spravilo v jok. Takrat sem pa skril obraz v dlani in se tiho jokal.

»No, treba se ti je za to cmeriti. Kaj pa je, če ostaneš eno uro tu?«

Ako bi bil učitelj videl v moje srce, bi ne bil govoril tako; kajti bolela me ni kazen, ampak krivica. Ko sem doma povedal, da bom zaprt, niso nič rekli. Proti učitelju niso hoteli biti, z menoj pa tudi niso potegnili, čeprav so mi verjeli.

Naslednje dopoldne sem ostal ob enajstih v šoli. Bilo nas je precejšne število, pa ne zaprtih, ampak tistih, ki so imeli posebno uro ali »ekstraštund«, kakor smo navadno pravili.

V tistih časih so si učitelji svoje pičle plače radi povečavali s tem, da so nekatere učence proti majhni odškodnini še posebej učili. Kdor je imel »dober«

razred, mu je posebna ura skoraj toliko nesla kakor služba; kajti k posebni uri hoditi je veljalo za imenitno.

Zaprtniki smo sedeli v zadnjih klopeh in delali, kar smo hoteli, samo da nismo motili pouka. Jaz sem svoj zapor dobro porabil. Spisal sem s tistimi vred, ki so imeli v prednjih klopeh posebno uro, domačo nalogo in se pripravil za šolsko, ki smo jo potem popoldne pisali. Spoznal sem pa tudi, zakaj so »ekstraštundlerji« tako dobro pisali domače in šolske naloge.

Drugič in zadnjič sem bil zaprt zaradi prestrogih Šepčevih ukazov. Prepovedal nam je bil ostro kepati se na ulici. Pa grem nekega dne skozi Zvezdo in dobim mahoma kepo v hrbet. Komaj se ozrem, mi že prileti druga v glavo. Hitro sežem v sneg in že je zletela moja kepa v gručo nesramnih napadalcev.

Tu pride mimo moj součenec Jakše.

»Mlakar, zatožen!« in šel je mirno naprej.

Ves teden sem mu potem moral dajati jabolka, da je molčal. Ko sem se mu pa nazadnje uprl, sem imel takoj brezplačno posebno uro.

Takih izsiljevavcev se v našem razredu ni manjkalo.

Zadnje šolsko leto na Grabnu mi je teklo potem mirno in brez važnejših dogodkov. Šele koncem leta so napočili zame spet hudi časi, časi zaničevanja in poniževanja. In ti težki tedni so bili odločilni za celo moje življenje.

Prišel je čas pripravljanja za sprejemni izpit na gimnazijo. Učitelj je naročil mojim součencem — mene se ta stvar po njegovem mnenju sploh ni tikala — naj vprašajo doma, kateri pojdejo na srednje šole. Jaz nisem vprašal, ker je bilo doma že tako sklenjeno, da ne grem v peti razred. Šepcu si pa tega nisem upal povedati, ker sem slutil, kaj bo. Pripravljali so se že cel teden, ko sem se slednjič toliko opogumil, da sem mu povedal, da pojdem tudi jaz v gimnazijo.

»Kaj? Ti in v gimnazijo? Ali se ti meša?«

»Doma so tako rekli,« se jamem opravičevati.

»Seveda! Kdo ve, kaj si jim natvezil! Ti si toliko za gimnazijo kakor krava za sedlo. Boga zahvali, da boš smel v peti razred!«

»Pa je oče rekel, da moram na gimnazijo,« sem trdil ves v strahu, da bom moral še eno leto hoditi na Graben.

»Dobro, naj pride oče k meni!«

Šele nekaj let pozneje sem zvedel, kako je učitelj očeta pregovarjal, naj me pusti v petem razredu počakati odpustnice in me da potem učit kakega rokodelstva, češ, da ne bom na gimnaziji nikdar nič dosegel. Toda oče je k sreči ostal stanoviten in se ni dal pregovoriti.

Tiste dni potem sem moral veliko prestati. Šepec me je lovil na vse načine, da bi mu ne odgovoril in da bi mi vzel veselje in pogum do gimnazije. Najhujše je bilo, kadar sem pisal na tablo.

»Ali je to kaka pisava? Vse črke so pijane in kruljave, kaj misliš, da bo kdo na gimnaziji te tvoje kavke bral? Jaz le ne vem, kako se ti sploh predrzneš misliti, da boš naredil sprejemni izpit!«

Taka in podobna narobe bodrila me pa nikakor niso ostrašila pred gimnazijo, marveč sem vedno bolj željno čakal, da se za vedno poslovim od Grabna.

Ko sem pa nekega dne pri analizi zapisal na tablo dolg nemški stavek tako, da so ležale črke, kakor da jih je vihar razmetal, me je Šepec zadel v živo.

»Ali ni škoda denarja za šolnino, ki jo bodo morali starši plačevati za prazen nič? Ako tudi narediš sprejemni izpit, ti nič ne koristi, ker še misliti ni, da bi kdaj prvo gimnazijo zdelal. Profesorji ne bodo tako potrpežljivo brali tvojih čačk, kakor jih jaz. Prav nič nimaš srca, ker se ti ne smili oče, ki mora vsak krajcar težko zaslužiti.«

Naslonil sem se z obrazom na tablo in solze so se mi začele udirati iz oči in kapljati na uporne črke, kakor bi jih hotele zbrisati.

V šolski sobi je vse utihnilo.

»Geh hinein!«

Od tistega dne dalje sem imel mir.

— — —

Zadnji dan šole na Grabnu! Učitelj se je od nas poslavljal. Znal je jako lepo govoriti. Tele besede so mi še danes v spominu: »Na gimnaziji boste prostejši. Vikali vas bodo in ne boste hodili dva in dva iz razredov do šolskih vrat. Pomnite pa, da ste podlago za vso svojo izobrazbo, ki jo boste dobili na gimnaziji, prejeli tu na ljudski šoli. Zato jo ohranite v hvaležnem spominu!«

Jaz je nisem.

Še v poznejših letih se mi je včasih sanjalo, da hodim na Graben v šolo. Ko sem se zbudil in zdramil, sem se vselej oddahnil: »Hvala Bogu, da so bile to le sanje . . .«

»Frlan« in drugi.

Izmed vseh učiteljev, s katerimi sem prišel na Grabnu v dotiko, mi je najbolj ostal v spominu Furlan, ki smo ga otroci prekrstili v Frlana. Bil je takrat prav gotovo najbolj znan učitelj v Ljubljani. Učil je prav za prav na I. mestni šoli na Ledini in nas je imel samo dva dni, a že ta dva dneva sta mi ostala v živem spominu.

Pavlin je menda zbolel in prišel ga je nadomestovat mlad pripravnik. Poslali so jagnje med volkove. Ropotali smo tako, da nas je prišel sam Belar mirit. Komaj so se pa vrata za njim zaprla, se je začelo znova. Drugo jutro so poslali Furlana nad nas. V sobo je priletel ves zasopljen neki fant in zakričal:

»Tiho, Frlan gre!«

Bilo je, kakor nekdaj v Rimu, ko so klicali: »Hannibal ante portas![25]

Kar namah je vse utihnilo. Pa se je pojavil na pragu strah ljubljanskih šolarjev. Samo en pogled, in stali smo strumno ko vojaki. S trdimi, vojaškimi koraki je stopal na kateder.

»Molimo! Oče naš . . .«

Niti pri katehetu nismo tako molili.

»Sedite!«

In kako smo sedeli! Ko bi nas bil Pavlin videl, bi bil gotovo rekel: »Ihr Heuchler, die ihr seid!«[26]

Nihče si ni upal ganiti se. Drugi dan se je Šlapa hotel postaviti in je začel med uro žvečiti sladke koreninice. Furlana je kar vrglo s katedra; toda ni še prišel do predrzneža, je ta že začel prositi: »Slišja, prosim, saj ne bom več, saj ne bom več.«

Tedaj pač nisem mislil, da bo ta mož, ki je s samim pogledom strahoval ves razred, še moj tovariš. Na Ledini sva skupaj poučevala, in reči moram, da sem našel v njem ljubega tovariša, ki je bil svojim učencem vzoren učitelj in skrben odgojitelj. Zdaj uživa pokojnino kakor jaz, samo nekoliko trše zasluženo. —

Barabice — tudi on jih je imel nekaj — so mu pa njegovo skrb včasih slabo vračale.

V predvojnih časih so učitelji služili pri vojakih samo nekaj tednov med počitnicami. Vežbali so se pred nekdanjo cukrarno. Tako je kot navaden prostak »selciral« tu tudi Furlan, njegovi učenci so ga pa hodili gledat. Veselili so se na to že celo leto. Med njimi je bilo redno nekaj takih, ki so se že odtegnili njegovi moči in oblasti. Ti so si seveda upali več kakor drugi.

»Glej ga Frlana, kako mora stati pri miru, pa navaden gmajnar je. Zdaj nas pa ne more lajbati. Pa kako je neroden. Kaprol, daj mu no ena s kolba perpelat!«

In dražili so ga tako dolgo, dokler jih ni korporal nagnal s »kolba«.

Takrat smo bili za vojaštvo zelo navdušeni. Za roparji in žandarji smo se šli najrajši vojake. In kadar je vojaštvo korakalo po mestu, smo hodili vedno pred godbo, seveda bolj spredaj; kajti tik pred bobnarji so bili samo večji študenti. Korakali so v širokih strnjenih vrstah, držeč se pod pazduho. To je bilo zlasti pri mirozovu, ki smo ga imeli vsako soboto zvečer.

Tudi od vojaške parade na cesarjev rojstni dan nismo nikdar izostali. Tiste počitnice, ko je bil Furlan pri vojakih, so imeli parado na Kongresnem trgu. Sredi Zvezde je bila sveta maša, na trgu je pa stala vsa ljubljanska posadka: pešci, artilerija in konjenica. Šolarji smo prišli »pred nune«, še preden je bil kak vojak tam, in čakali. Končno prikoraka bataljon domobrancev ali krompirjevcev, kakor smo jim pravili, in se postavi v dolgih vrstah ob samostanskem zidu, tam, kjer stoji danes notranja meščanska šola.

Mahoma nastane šum in šlo je od ust do ust: »Glej ga Frlana!« — »Kje?« — »I, tamle stoji. Ga ne vidiš?« — »Saj je res Frlan, pa še vedno je gmajnar.«

Po povzdigovanju je vojaštvo streljalo salve, vsak bataljon zase. Vselej smo kritizirali, ali so vsi naenkrat ustrelili, ali so pa »orehe stresali«. Zlasti na »krompir« smo imeli hudo piko, ker je navadno najslabše streljal.

Furlanov bataljon je pravkar dvignil puške in čakal na povelje za strel. Takrat je bilo pričakovanje najbolj napeto. Vojaki so bili s častniki vred v skrbeh, če bodo dobro streljali, mi smo se pa že naprej veselili, kako bodo

[25] Hannibal pred (mestnimi) vrati!

[26] Kakšni hinavci!

orehe stresali. Zdajci se pa v splošni, napeti tišini začuje izmed šolarjev tenek a močen glasek, ki se je razlegal od uršulinske cerkve do kazine:

»Frlan, prtisn!«

In —?

Brrrr . . . je šlo skozi vse vrste. Mislim, da je vsak vojak sprožil posamič.

Na celem trgu je nastal bučen smeh in celo vojaki so komaj ostali resni.

Po paradi je poklical polkovnik poveljnika tistega bataljona takoj na odgovor. Ta mu pojasni vso zadevo in polkovnik je obljubil Furlanu, da ga bo poslal v drugo garnizijo, kjer ga njegovi učenci ne bodo mogli dražiti. Ostalo pa je pri obljubi. — Streljal pa Furlan potem ni več, kajti naslednje leto je bil že povišan v korporala.

Med učitelji, ki so učili na Grabnu, mi je najbolj ugajal Bahovec. Hodil je z dolgimi počasnimi koraki in nosil v dva repa razčesano brado. Otroci smo ga radi pozdravljali, ker nam je tako zabavno odzdravljal. Dotaknil se je s kazalcem klobuka in zapel:

»Mädänaa!«

Jaz dolgo nisem vedel, kaj pomeni ta odzdrav. Šele v gimnaziji so mi povedali, da je ta beseda okrajšanka iz nemškega pozdrava: Gehorsamster Diener ali košamadina,[27] kakor so navadno spačeno izgovarjali.

Bahovec mene ni nikdar »imel«. Tisti pa, ki jih je učil, so se z njim pohvalili, češ da rad burke uganja.

Zapiral je rad, pa nikdar dopoldne. Zakaj ne, se ne morem več spomniti. Morda ni imel posebnih ur, ali pa ni hotel izdati njih tajnosti.

Popoldne je pa zadnja vrsta učencev, ko je pripeljal svoj razred v vežo, redno krenila na hodnik k šolskemu slugi. Nato je prišel Bahovec in naročil slugi, koliko naj jih vsak grešnik dobi. Potem je pa vsem skupaj prijazno pokimal, si pogladil brado in z mirno vestjo, da je storil svojo dolžnost, odšel. Radi kazni se je zanesel na slugo.

Najpogumnejši so kar hitro nastavili. Sluga jih jim je naložil po predpisu, in bili so prosti. Bojazljivci so pa včasih cincali celo uro in še čez ter premišljali ali bi ali ne. Pomagalo jim pa to ni nič, kajti sluga je bil neizprosen. »Kadar jih dobiš, pa greš,« se je glasilo njegovo načelo.

Kateheta sem imel dva.

V prvem razredu nas je nekaj časa učil poznejši šentjakobski župnik Rozman. Pri meni je užival veliko spoštovanje, da, kar občudoval sem ga. Nekoč je namreč nekega nagajivca — sedel je že več let v razredu — vzdignil kar iz klopi in ga postavil v kot. Od takrat sem sedel pri njegovi uri ko vkopan.

Za njim je prišel Gnjezda, dober in blag gospod. Midva sva dobro orala. In kako bi tudi ne bila! Saj sem že kot petleten otrok moral moliti vsako jutro vse molitvice, ki so bile v katekizmu, in našteti vse vrste grehov. Pri grehih zoper Svetega duha sem namesto trdovraten vedno rekel »zavratim«, zato, ker sem včasih, kadar sem bil trmast, moral za vrati stati.

Veliko senzacijo smo na naši šoli doživeli, ko sem hodil v drugi razred.

Nekega dne v oktobru zvemo, da pride v I. b poučevat učiteljica. To je bilo za tiste čase nekaj nečuvenega.

Kako smo se takrat nosili, frkavci!

»Le k nam naj pride baba učit! Al' jo bomo zbil'!«

No, tudi abecedarjem bi ne bila kos, če bi jih ne bil hodil Belar krotit.

Da, taki smo bili svoje dni Grabnarji. (Dalje sledi.)

[27] Sluga ponižen.

S. Kranjec:

Božič na bizantinskem dvoru.

Nek poseben čar obdaja vse bizantinsko življenje, ki ga občuti n. pr. vsak bralec Finžgarjevega romana »Pod svobodnim solncem«. Bizantinska država na sredi med Evropo in Azijo je edina preživela tisto globoko zarezo, ki jo pomeni v evropski zgodovini selitev narodov; v nji je živela antična omika naprej in se pod raznimi vplivi razvila v svojevrstno, eksotično tvorbo, ki je z magično silo vlekla nase mlade evropske barbare. Njen vpliv je prevzel zlasti Vzhodne in Južne Slovane, ki so iz Bizanca dobili s krščanstvom in pisavo temelje višji kulturi, segel je pa še dalje v Zahodno Evropo in proti vzhodu v Azijo med Arabce, Armence in Perzijce. In ko je po dolgotrajnem hiranju propadla politična moč Bizanca, se tudi sirovi turški zmagovalec ni mogel odtegniti visoki omiki premagancev, ki so istočasno kot begunci prinesli evropskemu zapadu novih pobud in bistveno vplivali na tako zvani humanistični pokret. Primeroma kasno se je zavedla Evropa, koliko dolguje Bizancu in učenjaki vseh strok so z odkrivanjem teh kulturnih vezi ustvarili novo vedo, b i z a n t i n o l o g i j o, katere zastopniki so pred kratkim zborovali na mednarodnem bizantinološkem kongresu v Atenah.

Bizantinska kultura je v bistvu nadaljevanje poznoantične, to je helenistično-rimske kulture. Ta je bila zmesna tvorba različnih sestavin, v kateri so imele poleg grške (helenske) velik delež zlasti kulture starega orienta, dočim je rimski vpliv z gospodarskim propadom Italije proti koncu starega veka naglo ginil. Ta proces se zrcali zlasti v izpremenjenih nazorih o vladarju in državi, ki se iz republike razvija v vedno bolj absolutno monarhijo helenistično-orientalskega kova. Zato n. pr. ni slučajno, da je bil pri Rimljanih osovraženi tiran N e r o n velik ljubljenec in ljubitelj Grkov. Po kratki reakciji za Flavijcev se omenjeni razvoj hitro nadaljuje. Cesarji odstranjujejo stare republikanske uredbe, si nadevljejo razne božanske naslove in zahtevajo slednjič za svojo osebo božje češčenje. Dovršil je ta razvoj veliki D i o k l e c i j a n (284—305), ki je istovetil svojo božansko osebo z državo ter uvedel v Rimu orientalske dvorske običaje, po večini s sijajnega dvora novoperzijskih Sasanidov, n. pr. oblačila iz škrlatne z zlatom vezene svile, škrlatne čevlje z vdelanimi demanti, padanje na obraz pred cesarjem (proskynesis) i. t. d. Hkrati je dobila vsa državna uprava birokratski značaj, posnet v prvi vrsti po ptolomejskem Egiptu. Visoka birokracija je postala pravo jedro državne moči in težko prestopna ograja, ki loči božansko osebo vladarjevo od dotika z navadnimi podaniki in često nezanesljivo armado.

Na teh razmerah tudi pokristjanjenje rimske države ni dosti izpremenilo. Orientalski vpliv se je še celo okrepil, ko je Konstantin (324—337), ki je predvsem iz političnih razlogov izmiril državo s krščanstvom, preložil prestolico v Bizanc-Konstantinopel. Bizantinska država je ostala neomejena vojaško-uradniška monarhija; njen vladar se sicer ni več smatral za boga ali heroja, zato je pa hotel biti namestnik božji na zemlji in kot tak vladati tudi Cerkvi, ki naj bi bila državna ustanova, popolnoma vdinjana državnim koristim. Tako se je razvil c e z a r o p a p i z e m in nujno privedel do usodnega razkola med zapadnim in vzhodnim krščanstvom. Po tem naziranju so se izkazovale vladarju tudi na zunaj slične časti kot Bogu: pred njim so padali na obraz in klečali, in najvišji dostojanstveniki so se poniževali v lizune, s katerimi je vladar neomejeno razpolagal in jih celo telesno kaznoval. S tem se je razvila druga značilna poteza bizantinske države — b i z a n t i n i z e m

— in carigrajski dvor je postal klasična domovina dvorskega sijaja in do potankosti urejenega dvorskega ceremonijela.

V tem pogledu je bil Bizanc šola za vse sosedne države in dvore, pa tudi za svoje naslednike Turke. Prej vojaško preprosto živeči sultani so se po osvojitvi Carigrada obdali s sijajnim dvorom in strogo ločili od svojih podložnikov, vse to pod vplivom bizantinskih svetovalcev, ki so si znali tudi v novih razmerah zagotoviti precejšno moč. Ko so kesneje v 18. stol. postavljali sultani iz takih grških (fanariotskih)[1] rodbin v Moldaviji in Vlaški tako zv. »hospodare«, so si ti uredili v Bukarešti in Jassy-ju pravcate dvore, ki so bili v malem verni posnetki nekdanjega bizantinskega dvora. Sosedni slovanski vladarji so ravno tako videli svoj vzor v bizantinskem dvorskem življenju. Brž ko so prišli do moči, so se okronali za carje in uvedli doma bizantinske dvorske običaje in naslove. Tako je bilo v bolgarskem Trnovu za carja Simeona (893—927) in enako kesneje v Srbiji za carja Dušana (1331—1355), ki sta bila oba za mladih let v Carigradu in se tam navdušila za njegov bizantinizem. Bizantinski zgled je tudi v Rusiji spodrinil stare slovanske razmere in moskovski veliki knezi so se iz demokratično-patrijarhalnih starešin prelevili v nedostopne, z bizantinsko etiketo izolirane carje-samodržce.

Na zapadu se je uveljavil bizantinski vpliv zlasti v Italiji, ki je po večini ostala še par stoletij bizantinska provinca; mnoge uredbe papeškega dvora n. pr. še danes jasno kažejo svoj bizantinski izvor. Častitljivi blesk bizantinske krone je slepil tudi germanske vladarje v Srednji Evropi in ko so z obnovitvijo rimskega cesarstva postali tekmeci Bizanca, so hoteli posneti še njegov dvorski sijaj. Vse dvorsko življenje Karla Velikega (768—814) ima prav malo domačega, frankovskega, ampak je nekak medel odsev bizantinskega dvora. Podobno je bilo tudi na nemškem dvoru, zlasti za Otonov, ki so bili v sorodstvenih zvezah z Bizancem. Kajti Oton II. (973—983) je imel za ženo Teofano, hčer Konstantina VII. Porfirogenita, ki je po moževi smrti nekaj časa vladala za nedoletnega sina Otona III.

Z ozirom na veliko važnost, ki jo je imel dvorski ceremonijel v bizantinski državi, posebno v njenih stikih s tujimi narodi, ki naj bi jim vcepljal strah in spoštovanje pred njo, je razumljivo, da so skušali njegove podrobnosti točno določiti in kodificirati. Prvič se je to zgodilo v 10. stol. za carja Konstantina VII. Porfirogenita, ki je dal sestaviti obširno knjigo o dvorskih običajih in obredih za različne prilike. Ker je bila namenjena za najožjo domačo rabo na dvoru, se je ohranila le v enem rokopisu, ki je imel dokaj pisano usodo. Po padcu Carigrada je prišel v biblioteko ogrsko-hrvatskega kralja Matije Korvina, odtam pa na Nemško, kjer tvori danes največjo dragocenost mestne knjižnice v Leipzigu. Drugo manjše delo te vrste je nastalo že za propadanja bizantinske moči sredi 14. stol., najbrž pod Dušanovim sodobnikom carjem Ivanom Kantakuzenom, in je spis neznanega avtorja. Poleg teh dveh glavnih virov imamo na razpolago še spise bizantinskega dvora od nekaterih tujih opazovalcev. Tak je n. pr. škof Luitprand iz Cremone, ki se je kot poslanik cesarja Otona I. dvakrat (leta 949. in 968.) mudil na carigrajskem dvoru, ko je snubil za cesarjevega sina že omenjeno princeso Teofano. Manj prijetno je bilo pa bivanje v Bizancu za izobraženega Arabca Haruna ben Jahja, ki ga je cesar Vasilij I. privedel kot ujetnika s svojega pohoda v Azijo.

V teh virih so opisani dvorski obredi ob cerkvenih slavnostih in procesijah, ob cesarjevi poroki in kronanju, pri imenovanjih in ustoličenjih raznih uradnikov in dostojanstvenikov, pri cirkuških tekmah in ljudskih veselicah, pri sprejemih tujih poslanikov in neštetih drugih veselih in žalostnih dogodkih. Med cerkvenimi prazniki je dajal zlasti božič povod za mnoge dvorske slovesnosti, pri katerih se je razvil okrog posvečene osebe cesarjeve ves sijaj bizantinskega dvora. Za primer hočemo navesti iz suhoparne ceremonijske knjige Konstantina VII. odstavek, ki popisuje božično obhajilo cesarjevo in tako zvani poljub miru. Ta odstavek se glasi:[2]

»Potem ko stopi cesar za zaveso pred oltarnim prostorom, mu sname višji komornik z glave krono in cesar vstopi v oltarni prostor, kjer ga sprejme patrijarh. Ko sta se drug pred drugim priklonila in se poljubila, se primeta za roke in gresta do cesarskih vrat. Tam se cesar ustavi, prižge sveči in ko je patrijarh končal pristopne molitve, poda cesar sveči komorniku in ta obrednemu mojstru. Nato poljubi cesar sveti evangelij, gre po cerkvi mimo prižnice in obstane pred oltarnimi vrati, tu vzame zopet sveči iz komornikovih rok, izmoli kratko molitev, vrne sveči komorniku in stopi v najsvetejše. Tam pogrne po oltarju dva prta, poljubi dva keliha in dve skledici ter plenice Gospodove. Potem sprejme cesar od komornika mošnjo denarja, jo položi na oltar in gre skozi stranska vrata svetišča v preoblačilnico, kjer tudi prižge sveče. Po končani sveti maši, preden nesejo mimo svete zakramente, gre cesar ven; ko se bliža mestu, kjer stoji njegova sveča, se postavijo ob straneh senatorji, tako da koraka sredi med njimi. Ko je prišel do svoje sveče, jo vzame višji obredni mojster ter poda cesarju; ta jo vzame, se obrne, gre mimo dostojanstvenikov skozi oltarni prostor ter pri oltarnih vratih izroči svečo obrednemu mojstru, ki jo postavi na vzvišeno mesto tik vrat. Cesar se vstopi poleg njega in počaka, da nesejo mimo zakramente, nakar se priklonita cesar in patrijarh drug pred drugim. Potem gre cesar vnovič v preoblačilnico in ko se približuje obred poljubovanja, pride ven ter poljubi patrijarha, metropolite in škofe, cerkvene dostojanstvenike in klerike, ki mu po starem običaju vrnejo poljub. Nato se postavi na ono mesto, kjer običajno daje poljub miru veledostojanstvenikom; visoki uradniki in generali, voditelji strank in višji obredni mojster pristopajo po činovnem redu, se poklonijo in poljubijo s cesarjem ter se vstopijo nazaj v vrsto ob obeh straneh. Ko je cesar vse te poljubil, se spet priklonita drug pred drugim cesar in patrijarh. Cesar gre vnovič v preoblačilnico in ko je prišel čas za sveto obhajilo, stopi ven, spremljan od višjega komornika in obrednega mojstra. Prišedši k patrijarhu, vzame zakramnete, ki jih nudita dva ministranta na razgrnjenem prtu, poljubi patrijarha, stopi z odra, se trikrat pokriža in zavžije obhajilo. Potem gre na oder nazaj, ministranta razgrneta prt in cesar prejme od patrijarha kelih, nato stopi z odra, pomoli in oba se priklonita drug pred drugim. Potem se zopet vrne v preoblačilnico in tam použije južino v družbi patricijev in drugih velikašev, ki jih je seboj povabil.«

Pa pustimo nadaljno dolgovezno popisovanje cesarskega obrednika in povejmo ob kratkem, kako se je ta stvar končala. Po končani južini je cesar obdaroval dostojanstvenike — med njimi tudi patrijarha — z mošnjami zlatnikov. V cerkvenem preddvorju je sprejel poklonitev obeh strank, »modrih« in »zelenih« in odšel skozi špalir gardistov v zbornico senata, ki ga je pozdravil s klici: »Na mnoga in srečna leta!« (S petjem »Mnogaja leta« so pozdravili ob kronanju tudi Štefana Prvovenčanega, kar je seveda bizantinski posnetek in nič izvirno slovanskega, kot je mislil oni, ki je v nekem beograjskem listu pred-

[1] Fanar je bilo predmestje ob Zlatem rogu v Carigradu (imenovano tako po svetilniku, grški: fanarion), kjer so stanovale imenitne grške rodbine. Tu je stoloval tudi patrijarh.

[2] Prevodi vseh virov so prirejeni po nemških prevodih v zbirki K. Dieterich-a, Hofleben in Byzanz.

lagal to pesem za novo jugoslovansko himno.) Iz senata se je cesar vrnil v palačo, kjer je ob vzklikih garde »Na mnoga leta!« odložil plašč in krono ter slednjič — gotovo pošteno utrujen — odšel v svoje sobane.

Bolj zanimiv je popis slavnostne božične pojedine, kot ga podaja že omenjeni arabski ujetnik Harun ben Jahja. Ta pripoveduje sledeče:

»Pri vstopu v palačo se pride na mogočno dvorišče, ki meri po 400 korakov v dolžino in širino, potlakano je z zelenim marmorjem, stene so okrašene z mozaikom in zlato barvo. Desno ob vhodu je cesarska zakladnica, na sredi pa stoji kip konja z jezdecem, ki ima za oči dva rdeča rubina.[3] Na levi ob vhodu je 200 korakov dolga in 50 korakov široka sprejemnica in notri stoji velika miza iz dragocenega lesa, ena miza iz slonove kosti in ena iz zlata. Brž ko je slovesnost minula, pride cesar iz cerkve v sprejemnico in se usede k zlati mizi spredaj. Nato privedejo mohamedanske ujetnike in jih posade k drugim mizam. K cesarju pripeljejo na kolesih še štiri zlate mize, katerih prva, z biseri in rubini okrašena, je bila bajè nekoč last Davidovega sina Salomona, in jih postavijo predenj. Na njegovo znamenje jih odkrijejo in na njih je polno toplih in mrzlih jedi. Cesarjev glasnik zakliče nato: »Pri glavi cesarjevi, med temi jedili ni nič svinjskega![4] in razdeli jedila v zlatih in srebrnih skledah med ujetnike. Potem prinesejo neko stvar, imenovano al-urgana (orgle), ta je napravljena iz štirioglatega lesa in podobna stiskalnici za olje, prevlečeni z usnjem; v stiskalnico je vtaknjenih 60 medenih cevi, ki molè na polovico ven. Nad usnjem so cevi pozlačene in vsaka je malo daljša od druge. Na eni strani ima ta štirioglata stvar luknjo, v katero je vtaknjen nekakšen kovaški meh. Potem prinesejo tri križe, dva polože na oba konca, enega pa v sredo. Dva moža potem pihata v meh, mojster pa igra na cevi, katerih vsaka daje po svoji legi različen glas, v čast in slavo cesarju. Obenem nastopi tudi 20 mož s cimbalami v rokah, ki godejo med pojedino in to se ponavlja skozi 12 dni (t. j. od božiča do Sv. Treh kraljev). Zadnji dan obdarujejo vsakega mohamedanskega ujetnika z dvema dinarjema, nakar se cesar vzdigne in odide iz dvorane.«

Take božične gostije se je udeležil tudi škof Luitprand iz Cremone, ki je poleg drugih zanimivost videl še pravo akrobatsko predstavo. »O igrah, ki sem jih tam videl« — pravi — »ne bom pisal, ker bi bilo preobširno; le eno hočem omeniti, ki je bila čudovita. Nastopil je mož, ki je brez pomoči rok držal na čelu nad 24 čevljev dolg drog, en komolec pod zgornjim koncem droga pa je bil počez pritrjen dva komolca dolg les. Potem so privedli v sobano dva skoro naga dečka. Ta dva sta splezala po drogu gor, kazala gori razne umetnije in zlezla strmoglavo zopet dol, pri čemer se drog ni prav nič premaknil, kot bi bil trdno zasajen v zemljo. Nazadnje, ko je eden izmed dečkov že prišel dol, je drugi sam ostal zgoraj in izvajal umetnije, čemur sem se še dosti bolj čudil. Kajti dokler sta oba plezala po drogu, se mi je zdela stvar še nekam umljiva, ker sta, čeprav s čudovito spretnostjo, vendarle z lastno težo držala drog pokonci. Ko je pa eden, ki je zgoraj na drogu ostal, tako zelo obdržal ravnotežje, da je mogel tam kazati svojo umetnost in prišel živ in zdrav dol, sem se tako začudil, da je moje strmenje tudi cesar zapazil. Dal je torej poklicati tolmača in me vprašati, komu se bolj čudim: dečku, ki se je gibal tako oprezno, da se drog ni premaknil, ali možu, ki je drog tako spretno držal na čelu, da ga niti teža dečkov niti njune umetnije niso mogle spraviti iz ravnotežja. In ko sem odgovoril, da ne vem, komu se je bolj čuditi, se je cesar od srca zasmejal, češ, da on tudi ne ve.«

[3] To je sloviti kip cesarja Justinijana I., ki ga je nekaj stoletij kesneje občudoval tudi Janez Schiltberger. Prim. Mentor, XIV. letnik, str. 60!

[4] Kot znano, je Mohamed svojim vernikom prepovedal uživati svinjsko meso.

R. Savnik:

Na obisku pri naši južni sosedi.

(Ob stoletnici grške samostojnosti.)

Grški narod praznuje letos velik praznik. Dne 3. februarja l. 1930. je podpisala Turčija londonsko listino, v kateri je zagotovila Grčiji popolno neodvisnost. Po dveh tisočletjih burne preteklosti je grška zemlja svobodno zadihala. Z zadoščenjem je sprejelo izobraženstvo vsega takratnega sveta vest, da je domovina davnih graditeljev naše kulture končno osvobojena.

Toda večstoletna doba turškega gospodstva je ostavila vsepovsod v deželi žalostne sledove. Grčija ni imela nikakih cest, ni poznala voz. Le ob skrajnih naporih so mogli po njej potovati v prvih letih svobode tujci, srečni, če so mogli kdaj po mnogih razočaranjih prenočiti v skromni sobi kakega zakotnega samostana.

Stoletje samostojnega življenja pomenja stalen napredek. Danes ima Grčija s tujim svetom odlične pomorske zveze, razpolaga z znatnim brodovjem, železniško omrežje je precej razpredeno, po krasno izpeljanih cestah drve avtomobili, v vsakem večjem kraju so udobni hoteli. Iz neznatne obrti so se razvile razne industrijske panoge, ki krijejo vsaj del domačih potreb, zlasti mnogo dohodkov pa daje državi izvoz izvrstnega tobaka, vina, korint in južnega sadja.

Vendar je mogla Grčija tudi po l. 1830. le redkokdaj živeti v miru. Reden razvoj so motili mnogi prevrati, vojne ter prirodne katastrofe, zlasti potresi. Večkrat je država spremenila svojo ustavo, kralji so zasedali prestole in so se morali često predčasno umakniti pod pritiskom krvavih revolucij. Toda vsikdar se je Grčija zopet opomogla in je po vsaki vojni stalno rastla. Tako je ob osvoboditvi pred sto leti obsegala komaj tretjino današnjega ozemlja, kljub mnogim nezgodam in porazom se je večala slično kot sosedna Italija.

Kot soseda ima Grčija za našo državo velik pomen. Z njo nas vežeta dve progi, ena stranska iz Bitolja in druga mednarodna pri Gjevgjeliji. Le po slednji progi, torej le preko Jugoslavije, obstaja kopna prometna zveza južne, srednje, zahodne in večjega dela vzhodne Evrope s Helado. Obenem so gospodarski stiki naše države z njo zelo živahni. Le v štiri države izvažamo več blaga kot v Grčijo, semkaj zlasti živino, les, vsakovrstna živila in krmo.

Nam Slovencem je Grčija tako daleč, kot nobena sosedna država, niti ne Albanija. Zračna razdalja okrog 800 km, ki nas loči od jugoslovansko-albansko-grške tromeje med Ohridskim in Prespanskim jezerom, odgovarja nekako razdalji od Ljubljane do Varšave ali do Kalabrije. K temu pa bi morali prišteti še dobrih 400 km, če bi hoteli Grčijo najhitreje doseči južno od Skoplja pri Gjevgjeliji po edini železnici, ki nam je na razpolago. Ni čuda, da nam je prav ta soseda tako malo znana, da se nam zdi bližja šele takrat, kadar se spomnimo njene slavne zgodovine v davni preteklosti.

Ko sem se letošnje poletje odpravljal v naše južne kraje, sem sklenil potovati tudi v Grčijo. Radi potrebnih informacij sem se obrnil na tukajšnjo tujskoprometno pisarno. A kako sem se začudil, ko niso imeli za Grčijo niti enega prospekta, ne enega komada propagandne literature. Kako je s pomorskimi zvezami v Grčiji, sem pozneje izvedel vsaj po posredovanju naše pisarne

— iz Trsta! Nič več kot v Ljubljani nisem mogel izvedeti od tujsko-prometnega urada v Skoplju. Lep primer, kako n e p o z n a m o n i t i s o s e d o v. Ni čuda, da me je poslej Grčija še bolj zanimala.

*

Bila je vedra julijska nedelja. S prijateljem profesorjem B. sem se zarana napotil iz največjega bitoljskega hotela na železniško postajo. Pred malim postajnim poslopjem je bilo precej vrvenja. Vlak se je polagoma polnil. Vstopila sva v črnopleskani kupe grškega vagona. Na peronu je bila zbrana večja družba muslimanov s fesi. Očividno so spremili na postajo svojega prijatelja, ki se je odpravljal na daljno pot. Morda je zapuščal Bitolj za vedno in je bil eden mnogih turških izseljencev, ki si je ustanovil nov dom v Turčiji. Zaškripalo je kolesje, fesi in pozdravi so se izgubljali v daljavi. Zdelo se mi je, da se poslavlja orient in da se bližamo novi neznani zemlji.

Na prvi postaji je izstopila večina potnikov. Kot velika kača se je vila dolga procesija ljudi proti vasi. Iz zelene Bitoljske kotline vstaja na zahodu pisano gričevje. Izza njih nas pozdravlja mogočni sivolasi Perister (okr. 2600 m). Naselbine se odmikajo od železniške proge. Kot da so pobegle iz vlažne nezdrave pokrajine se stiskajo gruče hiš ob vznožju gričev.

Po kratkih minutah smo se ustavili v našem obmejnem K e n a l i j u. Običajna revizija, naša in grška. Grki so naju izpraševali v svoji materinščini; izkusila sva, da drugega jezika ne razumejo. Zaman sem se hipoma spomnil grških klasikov, razumel nisem ničesar. Težko je človeku, če se ne more sporazumeti; maha z rokami, zdi se mu, kot da je izgubil ravnovesje pod nogami. Iz zadrege naju je rešil neki mlajši sopotnik, ki je obvladal grško in srbsko. Pregledovanje Grkov je bilo zelo natančno. To sem sklepal iz tega, da so premetali tudi najino malenkostno prtljago, ki sva jo imela v napol praznih nahrbtnikih.

Skoro povsem prazen vlak je nadaljeval vožnjo. V daljavi nas je že pozdravljala jugoslovanska trobojnica pred našo obmejno stražnico, nekaj korakov dalje se je vila belo modra grška zastava. Prekoračili smo mejo. Prva grška postaja. Neznatno leseno poslopje me je presenetilo. Kako pazijo druge države na obmejne kolodvore, kjer si nabere tujec prvih vtisov! Tu pa že prva postaja zgovorno priča, da veže Grško s tujino v glavnem morje, dočim so njene kopne prometne zveze postranskega pomena.

Orožnik mi je vrnil potni list, v francoščini me je vprašal po poklicu in mi izročil neko tiskovino. Grčija se mi je predstavila v tiskani besedi kar v francoskem, angleškem in nemškem jeziku. Poučno je to pismo, ki ga naslavlja grški prometni urad na tujca. Uvodoma opozarja, da je Grčija šele pred sto leti dosegla samostojnost, radi česar še ni mogla doseči kulturne stopnje onih narodov, ki niso nikdar zapadli tujemu robstvu. Grčija priznava, da niso neminljive priče starogrške kulture izključno le njena lastnina, temveč da pripadajo vsem narodom, ki so gradili svojo kulturo na antičnih temeljih. Zato hoče vsem olajšati poset starinskih spomenikov in prirodnih lepot, ker je tudi v njeno korist, da se tujski promet čimbolj razvije. Končno izraža tujski urad željo, da posetnik napiše odgovore na stavljena vprašanja: odkod prihaja, kakšni so bili njegovi vtisi pri prekoračenju meje, v vlakih, hotelih, kako je bil zadovoljen s cenami, s hrano, postrežbo, snago itd. Zelo trezne in pametne vrstice brez kričeče reklame in vsiljivega hvalisanja!

Pokrajinska slika se polagoma menja. Ravnina se umika valovitemu svetu, hribovja se primikajo progi, slabozarastle apnene vzpetine so glasniki siromašne gorske pokrajine. Gruče hiš se vrste ob progi, hiša druga drugi podobna, kamenita, podolgovata in prostorna, vse obrnjene v isto smer. V F l o r i n i, prvem grškem mestecu, se je vlak skoro docela napolnil z grško družbo. Živahen temperament ljudi, prešerna zgovornost in nemirnost, vmes kričanje prodajalk in prodajalcev, pravi tipi juga. Mahoma je glasno zazvonilo. Železniški uslužbenec je potegnil za zvonec, ki je bil pritrjen ob steni postajnega poslopja. Opozoril je ljudi na skorajšnji odhod našega vlaka, ki je bil medtem ojačen z novimi vagoni in je poslej vozil kot brzovlak. Toda nikomur se ni mudilo. Potniki so postopali zunaj tudi še potem, ko se je zvonec oglasil drugič in tretjič. Zganili so se šele na ponovne žvižge in piske. A tudi naš brzovlak ni imel posebne sile, tudi njega je prevzela grška komodnost. Ustavil se je na vsaki postaji. Povsod slični hrupni prizori in alarmi za odhod!

Seznanila sva se s sopotnikom, ki nama je bil ob meji za tolmača. Bil je rodom iz Bitolja, odkoder se je preselil v Malo Azijo. Izobražen Turek, po poklicu krojač. Vsa pokrajina do Soluna mu je bila dobro znana.

V kraških globelih med golimi planotami se je tuintam pokazala jezerska gladina. Z leve se je razgrnilo O s t r o v s k o j e z e r o. Ogromna vodna površina. Vlak je drvel med skalnimi pečinami tik ob obrežju. Čista modrikasta barva vode se je čudno skladala s sivo barvo puste pokrajine. Jezero je bilo mirno, kot njegova obrežja, kjer je oko zaman iskalo ljudi in naselbin. Šele ob severnem koncu se je pokazalo selišče Ostrovo. Zavili smo v postajo. Pod njo jezerski zaliv, ki prehaja v močvirje; gosti šopi trave mole kot otoki iz vode.

Brzovlak je dosegel svojevrsten rekord. Čakali smo skoro eno uro, da sta šla mimo kar dva potniška vlaka, ki sta prihajala iz nasprotne smeri. Pokrajina je dobivala vedno bolj gorski značaj. Gozda nikjer, le nizko borno grmičje. Tuintam so zazijale ozke globeli. Vlak je šinil preko močno zastraženih mostov, pod katerimi so bile struge povsem izsušene ali pa se je vil le pohleven potoček. Vmes so zopet vstajala strma pobočja. Skozi predore smo se prerivali dalje in dalje. Pokazala se je ravna s o l u n s k a K a m p a n j a. Še en pogled na razorano skalovje! Zapustili smo gorato grško Macedonijo, ki je tonila za obzorjem.

Potniki so se v vlaku brž izmenjavali. V naš oddelek so prisedli črnolasi pastirji, vsak z velikanskim svežnjem, da ga je komaj objel. Žagorela lica so se jim svetila od maščobe, oči so jim gorele kot oglje. Prijatelj me je opozoril na rdečkaste živalce, ki so se pojavile na klopeh. Stopila sva na hodnik k oknu. Mimo so hiteli čudni telegrafski drogovi, leseni le zgoraj, v spodnjem delu pa kovinski. Morda tudi tu štednja lesa, kot ni videti lesenih hiš v tej državi, ki ima premalo gozda (le 13% površja odpade na gozd, v Jugoslaviji ena tretjina). Na obeh straneh proge siromašni, večinoma prazni pašniki. Vmes skupine redkega drevja, tuintam prekinjenega po visokem bičevju, med katerim se leskečejo lokve. Zopet se stiskajo naselbine na vzvišenih mestih ob robeh slično kot v Bitoljski kotlini, le da so gruče hiš večje, vasi vedno številnejše — bližamo se S o l u n u. Menda je čutil tudi vlak njegovo bližino, da se je podvizal. Prekoračili smo previdno rujavi Vardar. Prva predmestja. Po stranskih tirih ogromno lokomotiv in vagonov, med njimi zelo mnogo jugoslovanskih.

Skromno kolodvorsko poslopje so oblegali vsiljivi hotelski agenti, šoferji in izvoščki. S težavo sva se jih otresla, odločena, da si sama peš poiščeva prenočišče. Toda takoj sva krenila v napačno smer. Šele v velikem ovinku sva mimo nizkih zanemarjenih kolib in med mnogimi ruševinami dospela v pravo mesto. Ob široki cesti sva zagledala dolgo ravno vrsto novih palač. V njih

trgovina pri trgovini, vmes prenočišča za tujce (novogrško ksenodoheion). Evo, gimnazijska starogrščina nama je vendar enkrat praktično pomogla! Prebirala sta grške napise in se odločila za najbolj privlačno ime »Ksenodoheion Evropa«. V srbščini smo se zedinili za sobo; cena 30 drahem za osebo (okrog 23 Din) se mi je zdela zelo nizka. Nedvomno je temu vzrok konkurenca med lastniki tujskih sob, ki jih ima Solun izdatno preko potreb. Zato sva pa izkusila, da je tem manj evropskih restavracij. Na Grškem namreč večinoma ni hotelov v našem smislu. Prenočišče in restavracija sta podjetji vsako zase. Prvi dan n. pr. kljub dolgotrajnemu pohajkovanju nisva imela sreče, da bi odkrila večji lokal — manjših sva se skrbno izogibala. Ne brez neutemeljene slutnje. Ko naju je končno glad pognal v kolikor toliko čedno manjšo obednico, so naju že grdo ogoljufali. Namesto pečenega piščanca sva dobila neužitne mrzle ostanke. Zaman sva zmerjala, kdo naju je razumel? Natakar je

Solun pred balkansko vojno (pogled z morja).

odnesel skoro nedotaknjeno jed in smehljaje predložil čeden račun. Prvi dan sva večerjala — v slaščičarni.

Vendar sva se v Solunu hitro udomačila. Že naslednje jutro sva odkrila blizu pristanišča tik ob morju razkošen Grandhotel »Olimpos«. Sem sva se namenila opoldne. Kaj obleka, ki ni bila baš primerna, svet se klanja tudi denarju! V krasni dvorani je mrgolelo natakarjev, gosta ni bilo še nobenega. Takoj ob vstopu so nama prihiteli naproti. Eden mi je vzel iz rok čepico in je odhitel z njo k obešalniku, drugi nama je odkazal manjšo mizo za dva sedeža, tretji je prinesel tiskan francosko-grški jedilni list, ki izide vsak dan posebej. Taka etiketa me je sprva neprijetno dirnila. Toda sijajno prirejen obed, ki sem ga še zalil z najfinejšim grškim vinom, je razkadil vso nejevoljo in padli so pomisleki, da sem ne spadava. Medtem so precej napolnili dvorano številni gostje, sama visoka elegantna družba. Čudil sem se jim, da so vsi pili vodo. Pri nas so pač druge navade. Tudi pozneje sem isto videl; le malokateri gost si je privoščil piva, vina pa sploh ni pil nihče. Ko sva plačevala, naju ni bolela glava, kajti račun ni bil večji kot dan preje ob praznem želodcu.

V Solunu sva se mudila tri dni. Več kot dovolj časa, da si ga razgledaš

in si želiš dalje. Mesto leži ob krasnem zalivu; od obale se amfiteatralno dviga proti griču, na katerem so še vidni ostanki nekdanje trdnjave. Preden sva dospela do zunanjega zidovja, sva morala strmo navkreber skozi ozke, zanemarjene ulice. Tu leži stari del mesta z mnogimi napol razpadlimi hišami. Na obsežnem prostoru med zunanjimi okopi in notranjo trdnjavo se razodeva še večje siromaštvo. Tu si je postavilo mnogo grških družin, beguncev iz Turčije zasilne domove, ki sličijo ciganski naselbini. V notranji trdnjavi, ki je zelo dobro ohranjena, je nastanjeno vojaštvo. Povzpela sva se na zidovje, odkoder sva mogla pregledati vse mesto, ki je ležalo pod nama. V duhu je vstajala preteklost, ko sva se divila ob sijajnem razgledu.

Solun, ustanovljen l. 315. pred Kr. r., je bil prvotno macedonsko mesto. Pod rimsko oblastjo je postal važno pristanišče, ki pa je bil tudi z Dračem in Carigradom odlično zvezan po cesti, imenovani via Egnatia. V srednjem

Iz modernega Soluna (Venizelosova cesta).

veku je obzidje opetovano trpelo ob navalih sovražnikov, neredko Slovanov. Do sem je segala moč Dušana Silnega, mesta samega ni mogel več zavzeti. Vendar ima Solun tudi slovansko preteklost. Od tu sta izšla sv. Ciril in Metod in njihova misel slovanskega bogoslužja. Tu je bilo važno oporišče srednjeveških trgovcev, zlasti Benečanov, dokler ni mesto l. 1430. prišlo trajno v turško oblast. Solun je postal turški Selanik. Turška doba mu je vtisnila orientalski značaj. Še za časa balkanskih vojn l. 1912. so dominirali med večinoma nizkimi turškimi hišicami daleč z morja vidni minareti ob mošejah, ki jih je bilo nad trideset. Poleg turškega dela mesta je bil židovski, pravtako zanemarjen z ozkimi vijugastimi ulicami in s približno enakim številom sinagog. Tudi tretji krščanski del je razodeval vse preje kot blagostanje.

Sicer je dosegel Solun l. 1910. 150.000 prebivalcev, med katerimi je bila polovica židov, vendar je ohranil stoletja isto umazano orientalno lice. Nato pa se je zgodovina naenkrat zganila, razvoj se je podvizal, kot da hoče dohiteti čimpreje zamujeno. Pravkar (8. novembra) je preteklo 18 let, ko so zmagoviti Grki v balkanski vojni iztrgali mesto Turkom. Toda vihra se je zanj šele pri-

čela. Tu se je med svetovno vojno izkrcala antantna armada. Na solunski fronti je jugoslovansko orožje izsililo prvo odločitev; premagana Bolgarija je sklenila premirje. Tako je tu zažarela prva luč, ki nam je oznanjala bližnjo svobodo. Pod granatami, ki so jih sipali sovražni zrakoplovi, je Solun silno trpel. Česar ni vojna porušila, je l. 1916. zajel velikanski požar, ki je upepelil večino mesta. O strahotah pričajo tudi tisoči grobov srbskih in zlasti francoskih vojakov v okolici.

Toda tu sta si podala smrt in življenje roko. Danes je Solun, grški Thesaloniki, drugo največje mesto Grčije. Druge so hiše, drugi ljudje. Izginili so vsi minareti, nikjer ni videti fesov. Grki izpodrivajo tudi žide, ki jih je vedno manj. Iz ruševin in pogorišč vstajajo še vedno nove stotine visokih palač, dočim je ena šestina mestnega površja v bližini pristanišča, kar se s stare trdnjave tako lepo vidi, že docela zgrajena. Tu je središče novega modernega mesta, ki se veča z mrzlično naglico. Po širokih ravnih ulicah drve avtomobili in vozovi električne železnice. Tu utripa pravo velemestno vrvenje, ki mu dajejo Grki posebne značilnosti. Na cesti in po kavarnah izvršujejo svoj dobičkanosni poklic neštevilni snažilci čevljev, ki so pravi mojstri v svoji obrti. Vmes se prerivajo glasni prodajalci časopisov, pa že zopet ponujajo bosonogi dečki srečke, ki jih imajo pritrjene kar na dolgih palicah. Povsod sama kupčija, celo pred vhodi hiš, kjer sede za steklenimi mizami premeteni menjalci denarja.

Solun ima novoustanovljeno grško vseučilišče, ljudi pa šteje že nad eno tretjino milijona. Slovanskega življa ni mnogo, vendar se s srbščino povsod dobro izhaja. Blizu pristanišča ima solunska trgovska in industrijska komora kraljevine Jugoslavije lastno palačo, ki je seveda nisva pozabila posetiti. Tajnik dr. Mihajlović in blagajnik Lazarević sta naju prisrčno sprejela in razkazala vse klubske prostore. Klub, ki šteje sam sto članov, ima v posebni sobi svoj muzej, ki je izredno zanimiv. Razstavljeni so vzorci naših poljskih pridelkov, predvsem sirovin za industrijo, od bombaža in kokonov iz okolice Gjevgjelije do vzorcev sukna iz vseh delov Jugoslavije. Po stenah vise krasne slike, predvsem iz naših tujsko-prometnih pokrajin, največ iz Primorja in iz naših slovenskih Alp. Komu ne bi vzdrhtelo srce, ko vidi v tujem velemestu sliko Triglava, ali celo Škofje Loke!

Še na dveh krajih v Solunu sva se zglasila pri naših ljudeh. Daleč na vzhodno stran mesta naju je privedel tramvaj na »Cesto demokracije«, kjer je v lični vili nastanjen naš konzulat. Tudi tu topel sprejem. In končno sva bila kar dvakrat v jugoslovanski svobodni coni. Ograjena od vseh strani leži med grškim pristaniščem in kolodvorom. Naši cariniki ob vhodnih vratih so nama brez nadaljnega dovolili vstop. Prostor je dokaj obsežen, napravi pa vtis zapuščenosti. V pristanišču ni bilo nobene večje ladje, skladišč je malo in še ta so nizka ter več ali manj prazna. Nikjer žive duše, kot da praznujejo, le tuintam kak jugoslovanski tovorni vagon. Kako drugačno je bilo vrvenje takoj na drugi strani ograje! Vendar je v splošnem pristaniški promet naravnost neznaten v primeri s prometom v samem mestu. Solun pač pogreša zaledja, kajti le 60 km je oddaljen od jugoslovanske meje. Naša država pa ima predvsem svoje luke in le Vardarska banovina, ki je gospodarsko šibka, je izključno nanj navezana. Svobodna cona ima za nas predvsem ta pomen, da preko nje izvažamo blago bolj v prekomorske države kot v samo Grčijo. Poslovati je pričela šele 1. julija l. 1929., zato je razumljivo, da manjkajo še mnoge potrebne naprave. (Dalje sledi.)

Ivo Ojstrovec:

Na božične počitnice.

(Odlomek.)

Mračen zimski dan se je nagibal h koncu in temna noč je začenjala razpenjati svoja črna krila čez naravo, pogrnjeno čez in čez z belim plaščem. Zdaj pa zdaj je pihnil sem izza hribov oster veter. Z njim so pridrli nenavadno gosti, temnosivi oblaki ter se v ogromnih kolobarjih razgrinjali čez nebo. Grozeče kakor velikanske pošasti so se premetavali v čutni nižini.

Po ozki stezi, vodeči v hribe, je korakal mlad človek. Utrujene noge so se mu opletale in skoraj pri vsakem koraku mu je spodrsnilo na vlažnih tleh.

Pogosto je povzdignil oči ter se ozrl proti sivemu gorovju, nad katerim so se kopičili temni oblaki ter zavijali vitke vrhe in skalnate čeri v svojo neprodirno temo. Ob vsakem pogledu se mu je čelo nagubančilo, strah je prešinil mlade ude ter jim podelil novo moč.

Motiv božične noči.
Linorez P. Kocjančiča.

»Snežilo bo,« je spregovoril sam zase in jo ubral hitreje navkreber.

V tistem trenutku je od severa spet pihnil veter, grozeče je zabučalo po gozdu in lesni velikani so se stresli v bojazljivi grozi kakor drobne bilke. Zatulilo je skozi stara grbasta debla, da so pokale veje in se majale korenine.

Obenem so pa začele padati prve snežinke. Čimdalje gosteje so se usipale, pač nevedoč, kakšno skrb vzbujajo utrujenemu mladeniču. Padale so mu na razpaljena, vroča lica, kakor bi ga hotele božati. Obličje njegovo je pobledelo in pot mu je stopil na čelo, pot strahu in mračne slutnje. Napel je zadnje moči ter hitel, hitel... Že se je sklonila na njegova lica temna senca, že se mu je bral v velikih očeh obup, ko je kar nepričakovano zaplapolal v njih nov ogenj ter se pokazal nov, svetel žarek, žarek upanja in ljubezni.

Misel na ljubo mater, ljubljeno v bridki, odkritosrčni ljubezni, na tisto mater, ki ga je pestovala in gojila, katero bo kmalu videl, katero bo v nekaj urah tesno objel in goreče poljubil, mu je vlila v obupajoče srce nov pogum.

V udih je začutil spet novo moč ... Začel je premišljevati o dogodkih minulega dneva. Pred oči so mu stopili veseli obrazi sošolcev in v ušesih so mu še zvenele sladke besede, govorjene v slovo. »Gotovo so že vsi doma,« si je mislil. »Gotovo že sede vsi srečni sredi svojih ljubljenih roditeljev, dragih bratov in sester ... Tu opazuje oče z veselim srcem in z zadovoljnostjo svojega sina, drugje spet se smehlja dobra mamica dragemu sinu, pripovedujoč mu, kako ga je že težko pričakovala.«

Zatopljen v take misli in sanjajoč lepe, mladeniške sanje, je dospel popotnik na vrh. Iz globokega premišljevanja ga je vzdramil navaden lesen križ, stoječ na obronku ceste tik pred razpotjem. Bil je to križ, kakršnih vidiš obilo v naših mirnih, gorskih selih, preprost in brez vsake umetnosti.

Pa se je prav zato dojmil pozornega opazovalca v polni meri.

Saj hrepeni človeška duša po ljubezni, naše srce si išče povsod zaslombo prave, odkrite ljubezni, išče si njeno cvetje in njene sadove. Kadar ta zaklad najde, se odpre na stežaj in celó v najtemnejši kot posije žarek čistega veselja. Obenem pa zaveje skozi naša srčna vratca v prijetni, da, omamljivi toploti lahek veter, prepojen s sladkim vonjem, z vonjem, dehtečim kakor rdeči nageljni, kakor bele lilije. Blagi in srečni so taki trenutki!

To je okusil vsak, ki je kdaj gledal kako umetnino, ali bolje samo skromno, brezpomembno delo, vedoč, da ga je oblikovala le ljubezen, prava, odkrita ljubezen, ne pa pohlep po časti, slavi ali denarju. Take umetnine so naši preprosti poljski križi in vaške tablice. Ni jih ustvaril znamenit umetnik v razkošnem ateljeju, ne, žuljava, neskušena roka jih je rezljala ob poznih večerih pri borni, brleči luči in ljubeznipolno srce je vodilo roko ter narekovalo črte in oblike.

In sedaj stoje tam. Ta ob bistrem, žuborečem studencu, drugi spet na ravnem polju ali ob šumečih jelkah.

Od časa do časa zahaja k njim ob zgodnjih jutrih, ko se prvi solnčni žarki blestijo na skalnatih vrhovih naših gora, nedolžna mladenka in jih krasi z vencem ali pestrim šopkom dehtečih cvetk.

In človeku, ki ga zanese mimo pot, postane ob pogledu na te skromne dokaze čiste ljubezni mehko in lahko.

Tako je mislil in čuvstvoval tudi mladi študent, ko je stal pred znanim križem.

Poslednjikrat se je ozrl na razpelo, še enkrat se je pokrižal, nato pa nameril korak po zasneženi poti v temno noč.

Olaf Severni:

Večer.

Tam za goro
solnce je utonilo v svoje dvore,
iz dobrave sem zaslišal zbore
drobnih pevcev.

Pesem lepa
je zajela pokrajino bajno,
da odmevala je v daljo tajno,
v brda vinska.

Sapica večerna je zavela,
kakor mati
božajoče, rahlo je objela
trudni svet.

MEYPIAΣ

Spisal O. Kraus, poslovenil Veselko Pičirad, z orig. lesorezi ilustriral slikar-grafik E. Justin.

Malo uvoda.

»Smeh in dobra volja sta kakor kruh in voda,« je prav dobro dejal neki modrijan. Smeha in dobre volje je željan tudi slovenski študent in tale »Meyeriada«, parodija Homerjeve Iliade, mu hoče dati v ta namen nekaj snovi. Samo iz tega namena je nastal ta »humoristični epos iz dijaškega gimnazijskega življenja« in samo tako naj se presoja: ... als ein billiges Mittel, sich eine heitere Stunde zu bereiten, kakor pravi sam pisatelj.

Spis je nastal v osemdesetih letih preteklega stoletja na neki nemški gimnaziji v Pragi, kar kažejo že imena študentovskih junakov s pisateljem Oskarjem Krausom vred. Vendar je parodija v svoji zasnovi tako splošna, da bo umljiva vsakomur. Seveda prav do dna bo užival ob njej samo tisti, ki je kdaj študiral Homerja in pozna vsa epiteta ornantia, ki jih stari grški pevec zdeva svojim junakom ali stvarem. Vendar upamo, da se bodo ob prebiranju teh spevov izvrstno zabavali tudi vsi drugi, ki Homerja ne poznajo.

Kake obširnejše razlage zato ne bomo podajali — vsaka razlaga že pokvari prvotni vtis, redko ga zboljša — samo ob koncu vsakega speva bomo prav na kratko pojasnili kako besedo, o kateri bomo sodili, da ni splošno umljiva. V vsaki številki bomo prinesli eden do dva speva.

ΜΗΝΙΣ

rd mi božica poj, profesorja Meyerja jezo,
ki šestošolcem je bila vzrok razigrane radosti.
Dela razgrni trpina, kaj vse je doživel povej mi,
spletke in zvite ukane dijakov predrznih naštej mi.
Kdo je junak, ki mu v prsih srcé tako je razljutil?
Chlapec je, hrabri junak, glej, zdajci se dvignil je v klopi,
on, k prepiru klicar, in zalučal je kroglo voščeno,
lepo, okroglo, zgneteno iz voska marljivih čebelic.
Krogla v mogočnem je loku dospela do rdečega nosa,
ki se ognjeno je svetil, podoben žarečemu nebu.
Z jezo v srcu zapustil je Meyer katedra višave,
ostro pero držéč v rokáh in knjigo zloglasno,
silno zabučal je smeh obenem z jezljivim kričanjem.
Meyer pa stal je nasproti klopem in peresnik pomočil
brž je v modrikasto tinto in rekel krilate besede:
»Vse bom v razrednico vpisal, zares, tako bom naredil.«
Torej tako je starček dejal in privlekel je dozo
polno črnikaste mivke, prav drobne in kih vzbujajoče,
vzel jo med prste, prinesel jo k nosu in hlastno jo vnjuhnil:
Grozno odmeval po sobi je glas, ki ga nos je povzročil.
Zadaj pa hrabri junaki so urno pripravljali krogle;
gnetli so jih iz kepe voščene, s sovraštvom v srcu.
Prsti so jim nervozno hiteli med voskom lepljivim;

kmalu se vosek zmeči in silnemu uda se pritisku.
Ti pa so dvignili roke in vrgli vsi hkratu so krogle,
ki so kot strele hitele, zadele profesorja v lice.
Njemu pa revno srcé se je stisnilo v prsih kosmatih.
Vendar ni črhnil besede, temnó po razredu je gledal.
»Jeitel in Chlapec ne dastä miru,« je plašnó spregovoril,
hitro prijel za peró, v razrednico nekaj zapisal.
Pivnik na to je položil z uvelo roko in popivnal,
jezno se držal in knjigo zaprl, nato pa je sedel.
Strah je pograbil junake in ugibali skrbno so v srcu,
je li res ju v razrednico vpisal in grožnjo izvršil,
ali pa hotel samó ju strašiti, kar često je storil.

V srcu močnó so bali se vsi grozeče nesreče:
Kajti razrednica je dijakom velika strahota.
Smrtniku joj in gorje, če z imenom ga v nji počastijo,
nikdar se solnca ne bo veselil, ne užival svobode,
ah, in strašni zapor objame ubogega fanta.
Ko nekateri z nasveti zaman so iskali rešitve,
je pa Dóležal zadaj v sobi na orglice piskal.
Vsi pa junaki v krogu so tiho molčali,
prisluškujoč zavzeto igranju v senčni dvorani.
Starček je z jezo dojel: »Pobalin ta pocestni naj neha,
in naj ne dela mi hrupa, če ne mu svirél bom zaplenil.«
Smeh zadonel je povsod, Kronberger pa vzel je trobento
in je zatrobil na njo neko pesem, poskočno, prijetno.

Zoprno starčku je bilo: »Kdo trobi pa tam na trobento?
Neprimerno je tako vedenje, to vsak lahko vidi.«
Fanta pa, Liliputanec, je spravil glasilke v tresenje,
pesmico lepo začel »Im schwarzen Walfisch« zapel je.
Ljubko odmeval je glas, in vsem je močnó bil po godu.
Chlapec, Wanke in Fürth in Kaiser za njim so jo peli.
Bučno je pesem donela, prav kot da bi morje šumelo,
soba se tresla je vsa; in zdaj je trpin spregovoril,
neutolažljiva pa jeza zašla mu je v prsa kosmata:
»Vedno kaj novega zmislite si, da ne daste miru mi.
Kaj? In nihče me ne uboga? Tako? In konca ne bo še?
No, bom videl, pazite že vendar! Že spet ste začeli?
Zdaj pa še žvižga nekdo? Le čakajte, dečki nemarni,
konferenca je blizu, tedaj bom pa jaz vam zažvižgal.«
Strašno vzplamtel je v srdu, a šolski je zvonec pozvonil,
hrup je končal in ljudstvo vse vprek je drlo k izhodu
in v vrtincih se dvigal je prah pod nogami drvečih.
Vsi so iz sobe izšli in Meyer se je tudi dvignil,
njega pa spremljalo mnogo je fantov z veselim kričanjem.
Jeiteles, Chlapec pa v sobi ostala sta in sta čakala:
Videla namreč bi rada, kaj Meyer je v knjigo zapisal.
S strahom odprla sta knjigo in gledala sta radovedno,
našla pa nista ničesar, čeprav sta skrbljivo iskala.
Starček, kaj res? Usmiljenja polno imel ti srcé si,
dober si bil in pomagal si rad, sovražil krivico.
Le na pivniku tam, med črnimi lisami bila -
je zakracana beseda, pa nihče ni znal je prebrati.
Juh, sta zaukala fanta v zahvalo vsevišnjim bogovom,
knjige zgrabila in vsak na svoj dom sta v galopu hitela.
Meyer, gromovnik s katedra, domov je počasi korakal,
kjer ga čakála je žena njegova in miren počitek.

(Dalje sledi.)

ΜΕΥΡΙΑΣ (Meyrias) = Meyeriada. — *ΜΗΝΙΣ* (Mênis) = srd (začetna beseda v Iliadi)

●

Literarni pomenki

Viti, Radna. Veseli me, da Vam Mentor ugaja, in nič manj nisem vesel, da Vas je opogumil. Dve pesmi ste nam poslali. Zadovoljen sem z njima in ju priobčimo z neznatno korekturo, ki je, upam, ne boste zamerili. Oglasite se še kaj — pa bolj vesele strune uberite, saj ste še mladi!

Vladimir, Dol pri Ljubljani. Mislim, da bova postala prijatelja in dobra znanca, zakaj že ob Vašem prvem pismu se je vse zgodilo, kakor ste želeli: dobre volje je bilo dovolj — saj ste lepo poskrbeli zanjo — potrpežljivosti pa ni bilo treba, ker sem z zanimanjem bral Vaše stvari. Škoda, da črte »Vseh vernih duš dan« niste poslali za novembrsko številko. Je kar dobra, prav dobra, in jo prihranimo za drugo leto, ako se ne odloči urednik, da bi jo priobčil kar v tej številki. Pesmi tudi nista slabi, vendar se mi zdi, da ste v prozi boljši. Sicer pa: pošljite še kaj, da si lažje ustvarim definitivno sodbo in Vam jo o priliki povem. Da bodo videli drugi, kako ste si predstavljali Pomenkarja, postavim sem Vašo

Željo.

Pogledal bi rad Vam v obraz,
ko boste te pesmice brali.

Toda saj vidim ga že!
Oči in usta pokončne elipse,
visoko v laseh mogočne obrvi.

Če da urednik napraviti še kliše po Vašem črtežu, ki zaključuje kot vinjeta Vašo željo, bi bilo dobre volje tudi pri naših naročnikih in bralcih dovolj!

Ivanuška, Ptuj. Priobčimo, a ne mislite, da ste dosegli že popolnost. Še globlje in še lepše! Prvi uspehi Vas ne smejo omamiti!

Helena, Selo. Prav prijetno se bere. »Po-

vest mladenke« bom priporočil v natis, dasi bi rajši kaj bolj realnega, kar bi se Vam gotovo tudi posrečilo, ko Vam pero tako lagodno teče in znate res podajati svoje intimne doživljaje v izbranem jeziku!

Slavinov, Ljubljana. Če je tako, kot pišete, potem kar vztrajajte! Pride čas, ko dozorite, in tedaj bo Vaša pesem mogoče res pela.

Olaf Severni, Novo mesto. Eno, nekoliko popravljeno, priobčimo. Ubranost dobro zadenete, a sama slika, iz katere ne diha duša, je prazna, mrtva. Ob »Ave Mariji« boste mogoče čutili, kako je treba tudi ubranost poantirati, da zgrabi človeka.

Vinko Vipotnik, Zagorje ob Savi. Vse tri so še srednje blago. Vsebinsko mi »Pesem« najbolj ugaja in bi zaslužila, da jo predelate dosledno v epski obliki. Prvi del »Krika iz samote« je lep, a potem se vse nekam zmede. Ono apostrofiranje bi imelo pomen, če bi apostrofiranca kako utemeljili in označili. »Miruj srce!« je pa zaklical že Stritar ali kdo in mnogo lepše kakor Vi. Le pošljite kaj boljšega!

Manko K., Ljubljana. Ako imate res še mnogo drugih pesmi, kakor pišete, potem prihodnjič izberite boljše, ker jesenski sta bili prešibki!

Domoljub Križnič, Novo mesto. Lepo je Vaše navdušenje »za brate, ki jih ni doma«, lepa Vaša domovinska ljubezen, lepi Vaši mladostni spomini in tudi pesem zvonov je morala biti lepa, a v Vaših skovanih verzih je vsa lepota, ki je je mogoče polno Vaše srce, splahnela. Nič čudnega, če pa ne obvladate ne jezika in ne najpreprostejših zahtev slovnice. Učite se, učite, in pridno berite, preden zastavite zopet pero!

Iztok, Ljubljana. Pričakoval sem več. In tudi boljše!

L. M. Z., Ljubljana. »Na grobovih naših kulturnih delavcev« ste se pomudili po svoje in profesor Vas je bil vesel. Tudi jaz bi Vas bil, a preden bi Vam svetoval, da bi se s svojo nalogo oglasili v Mentorju, bi še rekel, da jo izpopolnite in poglobite! In — tudi črtati bi morali; kaj, si lahko mislite! Če pa ne bi hoteli črtati, potem bi morali povedati tako, da bi bilo lepo in bi se naš ljubi sosed ne mogel vznemirjati. Mogoče boste vse to upoštevali in nam ob letu pošljete svoj sestavek predelan!

Peter Volk, Maribor. Dobro. Priobčimo. Oglasite se še kaj!

J. P., Šentvid. »Na zapečku« priobčimo. Kar pridno delajte, pa se še kaj oglasite!

Dijaški šah

(Urejuje Bogo Pleničar.)

Listnica šah. urednika. G. urednik je danes nas vse, ki se pečamo s šahovsko umetnostjo izobčil iz Mentorja, češ, da smo mu zadnjič preveč prostora zavzeli. In sploh pravi, da smo se v zadnjem času pričeli šopiriti s šahom kot ježi, in meni, da imamo letos v načrtu, spremeniti d i j a š k i list Mentor v š a h o v s k i list Mentor. V imenu šahovsko mislečih Mentorjevih naročnikov sem izjavil g. uredniku, da ne mislimo še napovedati Mentorju šah, ampak nasprotno, da hočemo dati z razširjenjem naše rubrike le dober vzgled in pobudo še drugim rubrikam v Mentorju. In mi je g. urednik odgovoril, da bi prav rad pustil še v bodoče tako »vzgledno delovanje« pri šahovski rubriki, če bi list pridobil vsaj še 200 novih naročnikov. Če bi jih bilo pa še več, bi se tudi ves list znatno razširil. Da ne doživimo prihodnjič ponovne redukcije, apeliram na vse dijaštvo, da skuša vsak pridobiti vsaj po enega novega naročnika Mentorju. Vse ostalo prepustite meni in videli boste, da bo naša šahovska rubrika v bodoče še bolj pestra in bogata. G. urednik je mož beseda. Torej na lov za naročniki v korist šahovske rubrike.

Mentorjeve korespondenčne partije. Ker se je v Ljubljani prijavilo premalo število igralcev, bomo pričeli z igranjem šele po 15. decembru. Prosimo malo več poguma in nikar se ne strašite! Vsaka dijakinja in dijak ima pravico udeležiti se tega turnirja, ne da bi moral za to kaj plačati. Ponovno vabimo ljubljanske dijakinje in dijake, da č i m p r e j sporoče svoje naslove uredništvu Mentorja.

Prijavljencem iz krajev izven Ljubljane in Maribora sporočamo, da jih to pot ne moremo uvrstiti k temu turnirju, pripravili pa bomo v kratkem korespondenčne partije med Celjem in Kranjem. V to svrho prosimo že sedaj prijave igralcev, ki se žele udeležiti teh korespondenčnih partij. Če bo prijavljeno zadostno število, bomo s partijami takoj pričeli.

Danes objavljamo listo mariborskih dijakov-igralcev, ki jih je 31, in sicer:

Jordan J., Maribor, Drž. moško učiteljišče,
Zupanc F., Maribor, Drž. moško učiteljišče,
Masten, Maribor, Drž. moško učiteljišče,
Pušenjak B., Maribor, Miklošičeva ul. 2,
Kopič A., Maribor, Ob bregu 14,
Schwaiger E., Maribor, Vrtna ul. 6,
Šavli O., Maribor, Smetanova ul. 6,
Lešnik I., Hotinja vas, p. Slivnica,
Vernik F., Črešnjevci, p. Slov., Bistrica,
Sturm B., Maribor, Miklošičeva ul. 2,
Verstovšek M., Maribor, Wildenrajnerjeva ul. 28,
Regoršek K., Slovenska Bistrica,
Razlag A., Studenci pri Mariboru, Kratka ulica 6,
Gujžnik I., Maribor, Državna gimnazija,
Prorazil V., Maribor, Državna gimnazija,
Jordan I., Maribor, Državna gimnazija,
Rot A., Maribor, Državna gimnazija,
Pichler M., Maribor, Državna gimnazija,
Kartin P., Maribor, Državna gimnazija,
Womer I., Maribor, Državna gimnazija,
Hvalec J., Maribor, Državna gimnazija,
Smrekar D., Maribor, Državna gimnazija,
Golež K., Maribor, Državna gimnazija,
Jenčič N., Maribor, Državna gimnazija,
Lukan R., Maribor, Državna gimnazija.
Ostrdiška H., Maribor, Državna gimnazija,
Vrbek V., Maribor, Državna gimnazija,
Perkovič I., Maribor, Državna gimnazija,
Ostrožnik F., Maribor, Državna gimnazija,
Simčič I., Maribor, Državna gimnazija,
Majcenovič L., Maribor, Realna gimnazija.

Mariborski dijaki bodo imeli posvetovanja vsako sredo ob 3. uri popoldne v prostorih Dijaškega šahovskega kluba na Drž. klasični gimnaziji pod vodstvom načelnika g. Bogdana Pušenjaka.

Listo ljubljanskih igralcev priobčimo prihodnjič.

Prijave pošljite do 10. decembra uredništvu Mentorja.

Šahovske novosti. Mariborski dijaški šahovski klub je organiziral te dni šahovski turnir za prvenstvo dijaštva v Mariboru. Tekmuje 40 dijakov iz vseh mariborskih srednjih šol. Vodi ga Bogdan Pušenjak ter je v njem zbrana vsa elita iz mariborskega dijaškega šahovskega življenja. Morda priobčimo prihodnjič kako zanimivo partijo s tega turnirja, če jo bomo prejeli seveda, in poročamo o rezultatu.

O reformirani šahovski igri bomo prinesli prihodnjič daljše poročilo. Opozarjamo pa dijaštvo obenem tudi na tozadevno predavanje, ki bo v radiu v nedeljo 23./11. in 30./11. vsakokrat ob 10.45 uri dopoldne.

Uganke

Steber.
(N. F. B.)

a a a a a svetopisems. oseba,
a a a a a lepljiva snov,
a a a b č mesto v sev. Italiji,
č č d d d jugoslovanska reka,
d d d e e staroslovanska boginja,
e e e e e mesto v Bosni,
e g i i i kraj na Gorenjskem,
i i i j j sosed,
k k k k k mizarsko orodje.
l l l l l uslužbenec,
m m m m n mesto v Franciji,
n n n n n dan v tednu,
o o o o o prebivalec Like,
o o o o p šolska priprava,
p p r r r mesto na Japonskem,
r r r r r ptica,
s s s s š obrtnik,
t t u v v mesto v dravski banovini,
v v v z z pokrajina v Srbiji.

Po sredi navzdol slovenski pregovor.

Vžigalice.
(M. O., Ptuj.)

Iz teh vžigalic sestavi ime jugoslovanske reke, ki nima nobene iste črke.

Posetnica.
(Sonja, Ribnica.)

Zdravko Zibon

Kaj je ta mož?

Številnica.
(—ran.)

1	1	2	3	4	4	5	5
6	7	7	7	8	8	8	9
9	9	9	9	9	10	10	10
10	11	11	11	12	12	12	13
13	14	14	14	14	14	14	14
14	15	15	15	16	16	16	16
16	17	17	17	18	18	19	20
20	20	21	21	21	21	23	25

Te številke razvrsti tako, da bo vsota v vseh vodoravnih in navpičnih vrstah in v obeh prekotnicah 100.

Rešitve ugank do 15. decembra t. l. na naslov uredništva. — Nagrada za pravilno rešene uganke: Burnett, Mali lord, Povest.

Rešitev ugank iz štev. 1—3.

1. Zlogovnica. Feliks, rokoko, arzen, Nevesinje, pasat, roman, efori, šegav, Erinije, Rouen, ecce, nabiralec. — Fran Prešeren. Sonetni venec.

2. Križaljka. V o d o r a v n o: 2. Apo; 4. en; 5. ti; 7. Oto; 8. mat; 10. es; 11. dva; 12. in; 14. slava; 16. Rurik; 19. po; 20. ro; 21. Drava; 25. omela; 28. et; 29. tat; 30. vi; 33. Ava; 34. Om; 35. vi; 36 iva.

N a v p i č n o: 1. ep; 2. anoda; 3. Otmar; 4. et; 6. ia; 7. osa; 9. tir; 10. el (elle); 13. ni;

14. sod; 15. vrv; 17. Ulm; 18. kra; 22. Re; 23. ata; 24. atomi; 25. otava; 26. Eva; 27. li; 32. ko; 33 a vi; 37. vi.

3. **Izločilnica.** Dar, Eva, sel, ednica, top, Ivo, bob, roj, Ana, tek. — Deseti brat.

4. **Črkovnica.** Oljka, Atene, flora, Saône, Ormož, napuh, lopar, Natal, Nimes, ščuka, žvižg, prača. — Oton Župančič.

5. **Računski nalogi.** I.: Janez je imel 200 Din, Tone 320 Din, Jože 390 Din. — II.: Janezu je ostalo 61 Din, Tonetu 29 Din in Jožetu 6 Din.

6. **Demant.** D, ris, sloka, konkurz, Ljubljana, Dioklecijan, Francoska, Sevilla, Jajce, mat, n. — Križenia: Dioklecijan.

7. **Računska uganka.** Zgornje črke pomenijo črke v abecedi, spodnje pa mesto črk v uganki, n. pr. 15/1 = 15 pomeni u, 1 = prva črka v uganki. Rešitev: Ni vse zlato, kar se sveti.

8. **Sestavnica.** Dobro blago se samo hvali.

9. **Magičen kvadrat.** Vrstni red številk: 19, 26, 3, 10, 17 — 25, 7, 9, 16, 18 — 6, 8, 15, 22, 24 — 12, 14, 21, 23, 5 — 13, 20, 27, 4, 11. — Dobra knjiga — zvest prijatelj, zvest prijatelj — močna bramba, kdor ga je našel, je našel zaklad!

10. **Posetnica.** Bančni ravnatelj.

Prav so rešili. V Celju: Peterman Jož., Pograjc Fr. (št. 1—5), Fischer Fr. (št. 1—5). — V Kočevju: Ecker Burgh., Vetrovec Jos., Stolfa Veruša (1—5), Zose Jože (1—5). — V Kranju: Erzar St. (1—5). — V Ljubljani: Koch Vl. (1—5), Mravlje Ant. (1—5) in Škerl Fr., Stožice (1—5). — V Mariboru: Sedej Ant. (1—5), Modrinjak Fr., Jan L., Simčič Br. (2—5) in Vesenjak Marj., (1—5). — V Murski Soboti: Sapač Fr., Šerbec Stoj. (brez št. 3) in Tomori Ludv. (1—5). — V Novem mestu: Kapš St., Beličič V. (1—5) in Mihelič Mark. — V Ptuju: Obran Mart. (razen št. 7). — Sv. Pavel pri Preboldu: Zagožen Jožica (št. 1—4). — V Studencih pri Mariboru: Jug Fr. (1—5). — V Št. Vidu n. Ljublj.: Moder Janko, Padar Jož., Klun Jan. (1—5) in Zenič St. (6—10). — V Veržeju: Gutovnik Jož. (1—5), Kos Vojt., Kralj Ant., Pučko Iv. (1, 2, 4, 5) in Kore N. (6, 8—10).

Nagrade, vsak po 1 izvod Dij. koledarja za 1930/31, so dobili: Peterman Jože, Vetrovec Jože, Kapš Stanko in Sapač Franc.

Ugankarjeva pošta.

Lelija. Poslane uganke bom priobčil.

—ran. Ob priliki bom porabil vse. Prav je, da pišeš uganke in rešitve vsako na poseben listič.

Lovro, Maribor. Ugank dijakov ne priobčujemo s polnim imenom. Nekatere bom ob priliki porabil.

M-č. Poslano številnico bom priobčil.

Iv. P. Posetnico bom porabil.

J. G. Zlogovnice ne morem porabiti. Črke, iz katerih naj se razbere »Iv. Cankar, Na klancu« morajo biti v dobljenih besedah v določenem redu, n. pr. vse prve in vse zadnje, ali prve in tretje itd. V poslani zlogovnici pa ni tega reda. — Posetnico in križaljko bom priobčil.

St. K. Krog bom porabil.

Jože Kočevski. Kar bo uporabnega, bom priobčil.

Črna deska

Ponatis številke 1—2.

Ni se prijavilo dovolj novih naročnikov, da bi mogli ponatisniti štev. 1—2. Ker pa kateregakoli novega naročnika vendarle prav neradi odganjamo, predlagamo za tiste, ki jim ne moremo več postreči s prvo številko, izhod na ta način, da jim nudimo **namesto številke 1—2 po en celoten broširan letnik Mentorja za leto 1927/28, 1928/29 ali 1929/30 (po njihovi izberi, dokler traja zaloga),** od 3. številke tekočega letnika dalje bi pa dobivali list kakor drugi naročniki.

Kdor je s tem predlogom zadovoljen, naj se prijavi in sporoči obenem, kateri stari letnik želi v zameno za manjkajočo številko.

Februarska številka

bo skoroda izključno dijaška. Prispevki zanjo morajo biti v uredništvu do 1. jan. 1931,

Pošljite takoj naročnino!

KONEC 4. ŠTEVILKE

MENTOR

18. LETNIK **JANUAR - FEBRUAR 1931** **ŠTEV. 5-6**

STEVO TONČIČ

Janko Mlakar:

Spomini.

Fric.

Nad mestom se smehlja čisto majnikovo nebo. Po Dunajski cesti hite ljudje trumoma na pokopališče k Sv. Krištofu in mrtvašnica je kar oblegana od množice. Tam za njo pa, kjer samujejo zapuščeni grobovi samomorilcev, leži na zelenih tleh majhen fantek.

Krčevito ihtenje mu stresa drobno telo; s prsti, pomazanimi od črnila, grabi po nepočesanih laseh in tišči objokani obraz v travo.

»Fric . . . Fric . . . Fric . . . ti ubogi moj Fric!«

Fric pa leži takoj zadaj za njim v mrtvašnici, bled in mrzel, s prestreljeno glavo . . .

— — —

Dve sliki mi stopita vedno pred oči, kadarkoli se nanj spomnim.

Bilo je drugi dan po tisti nesrečni »trebušni bolezni«. Šel sem iz šole sam, daleč za njim, ker se mu nisem upal pridružiti. Sramoval sem se. Tu se Fric ozre in me počaka. Ko pridem do njega, mi položi roko prijateljsko krog ramen in mi pogleda očitajoče v obraz.

»Vidiš, kakšen si!«

»Ali si hud name?«

»Ne, pač pa žalosten, ker si tak. In jaz te imam tako rad.«

V drugi sliki ga vidim mrtvega, s smrtno rano na sencu . . .

Čudno, da sva si bila taka prijatelja. Seveda, da sem ga jaz ljubil z vso vnemo devetletnega otroka, to ni bilo čudno.

Bil je lep in ljubezniv fantek. Nikdar se ni na ulici igral in pretepal kakor jaz, nikdar ni brozgal po lužah in mešal blata, kakor njegov edini in najboljši prijatelj. Hodil je iz šole naravnost domov in se ni menil za razne »umetnike«, za katerimi so drvele gruče umazanih in bosopetih otrok. Učil se je pridno in je bil vedno med prvimi.

Čudim se pa še danes, ko nanj mislim, da me je on tako zelo rad imel; kajti bil sem vse prej kakor ljubezniv. Toda v njegovih rokah sem bil ko vosek. Kadar sem moral v kot, se nisem nikdar ozrl tja, kjer je on sedel, ker sem se bal njegovih velikih oči, s katerimi me je vselej tako žalostno pogledal. In pri vsaki kazni, ki me je zadela, sem mislil najprej na Frica, če me bo še rad imel.

Toda njegovo prijateljstvo je bilo trdno. Omajalo se ni niti takrat, ko je zvedel, da sem se šel potepat z dvema največjima barabicima na šoli.

»Kaj ne, da ne pojdeš več z njima?« mi je rekel žalostno. »Vidiš, meni je tako hudo, če s takimi hodiš.«

Večkrat sem ga obiskal na domu. Stanoval je na Dunajski cesti v podstrešnem stanovanju Pollakove hiše. Njegovega očeta, Košir se je pisal, nisem

nikdar videl, pač pa mater. Kako ga je ljubila! Kar žarel ji je obraz, kadar mu je božajoče segla v kodraste lase.

Včasih sva španala. To sem pa jaz bolje razumel kakor on. Ker so se mu vselej oči tako veselo zasvetile, kadar mi je vzel kak fižol, sem večkrat nalašč napačno vlekel. Ako me je pa dvakrat zapored naredil za »kozla«, mu je bilo že hudo.

»Vidiš, moraš paziti. Ali si hud?«

In pogledal me je s svojimi lepimi rjavimi očmi tako, da se mi je srce topilo. Ob takih prilikah bi mu bil dal vsa peresa in vse druge »dragocenosti«, kar sem jih imel po žepih, če bi jih bil le hotel vzeti.

Potem ko je šel iz četrtega razreda na gimnazijo, jaz pa še na Graben, se nisva več toliko sestajala. Toda prijateljstvo je vkljub temu ostalo neskaljeno.

Tu pridem nekega dopoldneva iz šole domov in zvem, da je predšnji dan v Taškarjevem gozdu ustrelil Frica lastni oče, poleg njega pa tudi njegovega mlajšega brata, ki je hodil še na Graben v šolo, in petletno sestrico. Nesrečnemu možu se je zmešalo.

Bil je že dolgo brez službe in postajal je vedno bolj čudaški. Fric je večkrat tožil materi, da dela oče z njim kakor kak trinog. Moralo je biti že precej hudo, da je tako govoril: kajti Koširjevi otroci so svoje starše zelo spoštovali.

Tisto usodno nedeljo, ko se je zgodil zločin, ki je pretresel vso Ljubljano, je odvedel Košir Frica, njegovega brata Franca in malo Francko okrog enajstih na sprehod. Ženi je rekel, da bo med potjo povprašal za kako službo, in ji naročil, naj pride pozneje za njimi proti Zeleni jami.

Obnašal se je pa jako čudno in Fricevo mater je začelo skrbeti, da bi se možu in otrokom kaj ne pripetilo. Zato se odpravi kmalu za njimi. Ko pride med Zeleno jamo in cesto, ki pelje v Šmartno ob Savi, zagleda moža ob robu Taškarjevega gozda begati sem ter tja.

Vsa v skrbeh hiti k njemu in ga vpraša, kje so otroci.

»Jih boš že videla,« ji pravi in pokaže z roko v gozd.

Nesrečna mati je našla otroke takoj pod prvimi drevesi. Ležali so eden poleg drugega in krvaveli iz glav.

»Moj Bog, kaj si storil?« zakliče vsa obupana in se vrže na uboge otroke.

»Postreljal sem jih, sedaj bom pa še tebe.«

Tu se zasliši k sreči škripanje voza in Košir je takoj zbežal.

Na obupne klice njegove nesrečne žene se je zbralo več ljudi krog mladih žrtev, in kmalu nato je prišla tudi policija. Fric je bil mrtev, manjša dva sta pa še dihala. Franc je umrl že med potjo v bolnišnico, njegova sestrica pa še isti večer.

Košir je zbežal v smeri proti Šmartnu in se je tam prepeljal čez Savo. Nato je vse popoldne taval okrog Črnuč in se proti večeru sam javil na Žabjeku, kjer so takrat še bili zapori.

»Zaprite me, nekaj sem storil,« je rekel in se tako čudno vedel, kakor da se mu je zmešalo. Zato so sprva mislili, da imajo opraviti z norcem.

Premišljevali so že, kako bi se ga zlepa odkrižali, ko prinese nekdo ves zasopel poročilo o strašnem umoru. Sedaj so seveda Koširja obdržali in ga odvedli v zapor.

Pred poroto pa ni prišel. Zblaznel je popolnoma in oddali so ga v norišnico na Studenec.

Te podrobnosti sem zvedel šele tekom tedna. Tisti ponedeljek mi je šlo samo to po glavi, da je Fric mrtev.

Kako težko sem pač čakal popoldne, da se je pouk končal. Po šoli sem dirjal, kar sem mogel, k Sv. Krištofu. Pred mrtvašnico je bilo vse črno radovednega ljudstva. Po svoji navadi sem ril z glavo naprej in si tako delal pot skozi gnečo.

»Kaj siliš tako naprej, paglavec, tebi ni treba tega videti,« so se hudovali ljudje nad menoj.

»Moj Bog, meni ga ni treba videti! Kdo ga je pa tako poznal in ljubil kakor jaz? Koga je tako rad imel kakor mene?«

Brezobzirno sem si delal pot in se tresel od razburjenja, ker sem tako težko čakal, da bi ga še enkrat videl.

Slednjič se mi je vendar posrečilo, da sem prišel v mrtvašnico. Tu so stale med svečami tri krste, ena poleg druge, vsaka nekoliko manjša. Jaz sem videl samo eno, tisto, v kateri je ležal Fric.

Bil je še v smrti lep. Ako bi ne bil tako strašno bled, bi se mi bilo skoraj zdelo, da spi. Rana na desnem sencu je bila zakrita z lasmi, ki so bili strnjeni od krvi. Majhen svetlorjav kodeр mu je silil v visoko čelo, oči je pa imel nekoliko odprte, kakor bi me gledal.

Kar vsrkaval sem njegovo podobo vase. Tedaj me posilijo solze in nekaj me zgrabi v grlu.

»Ne tu, ne tu, kjer ljudje brezčutno pasejo svojo radovednost, se prerivajo in se pogovarjajo o »brezvestnem, zločinskem« očetu in njegovih ubogih žrtvah. Hitro ven, tja, kjer bom sam!«

Ko se prerijem skozi gnečo, letim kar slepo za mrtvašnico. Tam se vržem med samotne, s travo porastle grobove, si grabim v lase in tiščim objokani obraz v zeleno rušo.

»Fric ... Fric ... Fric ... o ti ubogi moj Fric!«

Danes, ko vse to spet v duhu doživljam, kakor bi se bilo včeraj zgodilo, ga več ne pomilujem. Takrat pač nisem vedel, kako je bil srečen, ko je ležal med cvetjem tako tih in bled, s smrtno rano na sencu ...

Pravijo, da mi je dobro. Res, ne smem se pritoževati. Toda, če bi bil tisti lepi majnikov dan ležal poleg svojega prijatelja Frica, prav tako tih in bled, bi mi bilo bolje ...

Cimperman.

Dandanes je navada, da literarni kritiki, oziroma kritični literati obiskujejo umetnike in jih sprašujejo, kaj menijo o tem ali onem, kakšne namene in cilje imajo, katera dela smemo še od njih pričakovati, in kar je še takih, za obstanek človeštva važnih vprašanj. Marsikdo misli, da so »obiski« nekaj popolnoma modernega, pa niso. Jaz na primer sem že skoraj pred pol stoletja »obiskoval« pesnike in pisatelje.

Prvi tak moj »obisk« je bil pri Josipu Cimpermanu, s katerim sem se seznanil po očetu.

Moj rajni oče je imel — bi rekli danes — modni atelje. Takrat seveda sem ga naznanil v šoli za navadnega krojača. Pa je menda poklic zgrešil; kajti vse drugo ga je bolj veselilo kakor šivanka in likalnik.

Najprej se je poskušal v iznajdbah. Hotel je narediti voz na tri kolesa, od katerih bi bilo treba samo prvo kolo goniti, druga dva bi pa za njim tekla. Žal, da ni iz tega nastal tricikel, marveč čisto navaden voziček na štiri kolesa. Na tem vozu smo vsi mladi Mlakarjevi — bili smo štirje — zapored preživeli svojo najnežnejšo, čeprav za bližnjo okolico ne baš prijetno mladost.

Ker s to »iznajdbo« ni bilo nič, se je oče vrgel na pisateljevanje. Pa ni pisal kakih neverjetnih romanov, tudi ni izlival v pesni čuvstev, katerih ni imel, kar se menda pri pesnikih dogaja bolj pogosto, kakor mislimo, marveč je krenil na verskofilozofično polje.

Pravijo, da tiči v vsakem krojaču nekaj filozofa, radi neprestanega sedenja menda. Pa jaz tega ne verjamem. Ako bi iz sedenja prihajala filozofija, bi bili največji filozofi tisti, ki presede vse dneve in polovico noči po gostilnah in kavarnah.

V mojem očetu je bilo pa res nekaj modrijana. Gledal je z bistrim očesom v svet, ga motril ter premišljeval. Tako je prišel do spoznanja, da se bo človeštvo utopilo v materializmu, če ne preokrene na pravo pot. In to pot mu je hotel on pokazati. Zato je začel svoje misli in navodila, po katerih bi se človeštvo lahko rešilo materializma in si pridobilo časno in večno srečo, podajati v drobnih zvezkih pod naslovom »Pot«.

Delo je bilo na široko zasnovano, izšla sta pa samo dva snopiča. Prvi zvezek je bil popolnoma razprodan, od drugega mu je pa ostala vsa naklada. Kako to?

Oče je bil skozi in skozi moderen človek, seveda v dobrem pomenu besede. Vedel je, da je najboljše, ako pride knjiga k človeku, zato je naložil svojo »Pot« na hrbet, šel z njo po svetu in jo tudi v kratkem času razprodal. Takemu ponujanju pravijo danes kolportaža in si domišljujejo, da je tudi to moderna iznajdba iz dobe aeroplanov, radia in kratkih ženskih las.

»Pot« je pa našla nasprotnike v krogih, kjer jih je oče najmanj pričakoval. Proti njemu so namreč nastopili nekateri duhovniki, zlasti pa Mahnič in novomeški prošt Ureh. Urednik »Rimskega Katolika« mu je pisal, naj prepusti duhovno vodstvo v to postavljenim možem, sam naj se pa drži svoje obrti. Ureh je pa celo javno v »Slovencu« svaril svoje Dolenjce, naj ne kupujejo brošure, ki jo »nek krojač po hišah ponuja«.

Zato je oče za drugi snopič »Pota« prosil ljubljanski knezoškofijski ordinariat potrjenja, pa ga ni dobil. V škofiji so namreč odločili v Mahničevem smislu.

V očetu je pa vladal ponižni duh sv. Frančiška — bil je tretjerednik — ne pa uporni duh kakega Luthra, zato se je pokoril odločbi duhovske gosposke. Naklado drugega zvezka je prepustil meni, da sem v predšolskem času gradil iz nje hiše, mostove in predore, sam se je pa povrnil h krojaški obrti. Vendar je pa še vedno pisal — bilo je to njegovo edino veselje. Mati je po njegovi smrti dolgo kurila z rokopisi, ki jih ji je bil izročil z naročilom, naj jih sežge.

Oče je bil majhne, drobne postave in je ostal vedno mlad. Ko sem bil že v službi, sem se včasih šalil, češ, da naj se obrije in zapiše v prvo gimnazijo. Ob takih prilikah se je lehkotno nasmehnil, toda smeh mu ni prišel od srca.

Videl ga nisem nikdar prav veselega. Morda mu je življenje grenila zavest, da si ni bil izbral pravega poklica. Moj brat, ki je umrl v najlepših letih kot kaplan v Trebnjem, ga je poklical že čez leto dni za seboj; dve leti pozneje je šla tudi mati za njim.

Kadar berem v brevirju, kako povzdiguje Salomon »mulierem fortem«,[28] mi stopi večkrat pred oči moja mati. Bila je res močna žena v marsikakem oziru. Podpirala je vse štiri ogle pri hiši: vodila je gospodinjstvo in gospodarstvo. Oče ji je rad prepustil vodilno vlogo v družini, samo da je lahko nemoteno pisal. Sama varčna in skromna, je tudi nas vzgajala v teh lastnostih. »Otroci,« nas je opominjala večkrat, »držite se tal, potem ne morete globoko pasti.« Ljubila nas je iskreno, ali se pri tem držala svetega pisma, ki pravi:

[28] Pogumno ženo.

»Qui parcit virgae, odit filium«.[29] Njena edina želja je bila, da bi mi otroci prišli do boljšega kruha, kakor sta ga jedla sama z očetom. Ta želja se ji je izpolnila. Kakor oče je bila tudi mati redko prav dobre volje; po bratovi smrti pa sploh nikdar več nisem videl vesele.

Bila je močna tudi v bolezni. Zdravnik jo je obsodil takoj pri prvi preiskavi k smrti. Ker ji je naročil, naj pridem jaz k njemu, je odločno zahtevala, da ji povem resnico. Ko je slišala, da ni zanjo več rešitve, je sklenila roke in rekla: »Kakor Bog hoče.«

Sedaj počivata oba, oče in mati, pri Sv. Krištofu poleg svojega sina, ki sta ga tolikanj ljubila. Trdno upam, da uživata z njim vred večno veselje, saj časnega sta prav malo imela.

Danes, ko živo mislim na starše, mi vest očita, da sem očeta in mater premalo razumel in da sem jima veliko dolžan ostal. Morda je bila temu kriva mladost, ki tako rada le nase misli. »Delicta juventutis meae et ignorantias meas ne memineris, Domine«![30]

Po očetu torej sem se seznanil s Cimpermanom, ki mu je korigiral njegovo »Pot« in mu posojeval »Slovenca«. Ponj sem hodil navadno jaz, dvakrat na teden, ker nismo bili tako radovedni, kakor je današnji svet, ki bi najrajši zvedel nesrečo, še preden se zgodi.

Takrat, ko sem ga jaz obiskoval, je stanoval Cimperman na Žabjeku v precej veliki pritlični sobi, kjer je imela njegova mati trafiko. Hromi pesnik, ki niti na noge ni mogel stopiti, je namreč stanoval pri materi in sestri, ki sta mu prav ljubeznivo stregli.

Meni se je zelo smilil, ker sem iz lastne skušnje vedel, kako je hudo, če je človek navezan popolnoma na tujo pomoč, brez katere se ne more niti z mesta premakniti. Še danes ga vidim pred seboj, kako je sedel pri pisalniku v velikem naslanjaču ob oknu, tuintam nekoliko ponjuhal in si obrisal nos z velikim višnjevim robcem.

Ker smo bili mesteci[31] z Žabjičani v sovražnih odnošajih, niso bili moji »obiski« brez nevarnosti. Tako sem nekoč dvema zastopnikoma tega sovražnega plemena komaj ušel v vežo pritlične hiše, v kateri je Cimperman stanoval.

Ko sem stopil v sobo, je držal pesnik v eni roki nož, v drugi pa gosje pero, ki ga je pravkar odrezal. To pisalno orodje je takrat že skoraj izumrlo, kar se je meni zdelo čisto primerno. Kako bi bili pač mogli igrati za peresa, če bi ne bilo »štolcev«.

Pesnik se je obrnil k meni z dobrodušnim nasmehom na širokem obrazu.

»Zakaj sta te pa preganjala?«

»Vprašala sta me, če zabavljam.«

»In si?«

»Ne; bila sta dva in oba močnejša od mene.«

»Sicer bi bil pa gotovo zabavljal, kaj ne? O, ti si previden tič. No, pa malo sedi, da se kaj pomeniva. Kaj pa zdaj čitaš?«

»Detelovega ‚Velikega grofa'.«

»Aha, ker se v njem precej pretepajo. Kdo ti bolj ugaja, grof Ureh ali Črnahora?«

»Črnahora. Smili se mi, ker mu je grof odsekal roko. Rajši bi imel, da bi bil Črnahora pobil Urha.«

[29] Komur se zdi škoda šibe, sovraži sina. (Knjiga pregovorov, 13, 24.)

[30] Ne spominjaj se, Gospod, pregreškov moje mladosti in mojih nevednosti.« (Psalmi, 24, 7.)

[31] Otroci iz mesta.

»Zakaj pa?«

»Zato.«

»Zato? To ni nikak razlog. Zapomni si, fantič, da moramo imeti vedno razloge, ki drže. Pogrešajo jih lahko samo tisti, ki imajo moč.«

Teh besedi takrat še nisem popolnoma razumel. Zdelo se mi je pa, da tudi tista dva Žabjičana, ki sem jima komaj odnesel pete, nista imela za svoje sovražne namene razlogov, ki bi držali, pač pa sta imela moč.

Danes seveda vem, da je na svetu še mnogo takih »Žabjičanov«.

V spominu mi je ostal še drug pogovor s Cimpermanom.

Nekoč sem ga vprašal, če je težko delati pesmi.

»O, to pa ni prav nič težkega. Pri pesmih so poglavitna stvar rime. Brez njih ni pesmi, je proza. Zato moraš najprej poiskati besede, ki se rimajo. Potem pa pripiši rimam primerne stavke, in pesem je gotova. Ako hočeš, lahko takoj poskusiva. Jaz povem nekaj besedi, ti pa poišči rime.«

Dobila sva te-le rime: Smrt-vrt, zastrt-zaprt, zelen-tepen.

»Tako, za eno kitico jih je zadosti. Pripiši doma tem rimam primerne stavke in mi jih prinesi prihodnjič pokazat. Zbogom!«

Stavki me niso prav nič skrbeli, kajti podobne vaje smo delali tudi v šoli, čeprav brez rim. Ko sem si pa potem doma belil glavo in grizel svinčnik, da bi našel kaj primernega, me je brat poučil, da me je Cimperman potegnil za nos.

Ko se je pesnik po smrti svoje matere preselil na Poljansko cesto, sem »obiske« pri njem ustavil. Morda bi bil še jaz postal pesnik, če bi bil z njimi nadaljeval, kako so postali pesniki Medved, Opeka in drugi, ki so se pri Cimpermanu učili Pegaza jahati. Pa mi ni žal; kajti vsi ti so s svojim učiteljem vred že davno pozabljeni, in nihče se jih več ne spomni.

Zdi se mi, da je s pesniki in umetniki sploh, kakor z žensko modo. Danes je to moderno, jutri zopet kaj drugega. Imeti moraš le nekaj ljudi, ki ti vihte kadilnice, in takoj jih je vse polno pred teboj na kolenih, dokler ne dobe drugega malika.

Ako bi kdo hotel te, do danes še neobjavljene podatke o Cimpermanu na katerikoli način porabiti, se mu ni treba prav nič bati, da bi ga preganjal z ostrim paragrafom avtorskega prava. Prepuščam jih drage volje vsem literarnim zgodovinarjem v »eksploatacijo« brez vsake, tudi najmanjše odškodnine.

»Za vodó«.

Med šolskim letom sem prebil ves prosti čas Za vodó.

Beseda Za vodó se ne da sklanjati, je verbum indeclinabile. Le naglas se ji spremeni včasih, tako da se glasi Za vodó.

»Jaz ti že pokažem tisto tvojo Za vodó, mi je zažugala nekoč mati, ko sem prišel domov moker ko miš. Skopal sem se namreč v Ljubljanici, pa kar oblečen.

Takrat je bilo več igrišč Za vodó, kjer so se pojali otroci. Pa tako pripravnega, moderno bi rekel intimnega, ni bilo nobenega, kakor je bilo naše.

Segalo je na današnjem Cankarjevem nabrežju od Kollmanna do Krojaške ulice. Škarpe še ni bilo. Kdor je padel Za vodó v Ljubljanico, se je najprej potočil po strmem, zelenem bregu in nato čofnil čez nizke lesene pilote v vodo. Tako se je zgodilo Mlakarjevemu najmlajšemu, ki je pa zaslužil to neprostovoljno kopel. Zakaj se je pa skazoval na ozki leseni ograji, namesto da bi bil hodil lepo po varnih tleh.

Tudi prehoda na most še ni bilo, Ljubljanica je tekla že pri zmerno veliki vodi prav pod Kollmannovo hišo. Zato smo bili večinoma sami med seboj.

Na to vzorno igrišče so hodili otroci iz obrežnih hiš in z Mestnega trga, pa samo otroci »gmen« ljudi. Le Wagnerjev Nestel (imeli so svojo hišo) nas je prišel včasih dražit.

Nekoč je sedel na ograji in jedel mandeljne. Jaz bi jih bil tudi rad, pa jih nisem imel.

»Češ?«

»Daj!«

»Odpri usta!«

Jaz jih željno odprem, on mi pa vanje — pljune. Imel je pač »gosposke« manire.

Za vodó se nas je zbralo včasih do pol stotnije otrok različne starosti in velikosti. Zastopani so bili vsi trije spoli. Ženski in srednji (otroci, ki še niso hodili v šolo) sta se igrala zase, moški pa zase. Z »babami« se igrati je bilo za fante sramotno.

Deklice so se igrale skoraj same nemške igre. Drugačnih niso znale. Da se ohrani spomin nanje, hočem tu eno navesti. Igrale so jo tako, kakor so še v zadnjem času igrali otroci tisto: Majka pride s kolodvora. Samo napev je bil drugačen.

Mimogrede povedano, bo tudi »majka« kmalu pozabljena; kajti povojni otroci se zanimajo večinoma le za lepotne tekme, maškeradne plese in podobne stvari.

Besedilo tiste nemške igre se glasi:

Es kommt ein Mann von Ninive, Ninive, Kaiser von Pilatus. (Kakšen je »pilatski cesar« ali »cesar od Pilata« in kaj ima zraven opraviti, ne vem, toda dekleta so ponavljala ta odpev po vsaki vrstici.)

Was will der Mann von Ninive, Ninive, itd.

Er will die schönste Tochter haben, Tochter haben, itd.

Wie soll die schönste Tochter heißen, Tochter heißen, itd.

Sie soll — tu je prišlo ime na primer — Marija heißen, itd.[32]

Pri nekaterih igrah je bilo treba šteti, kakor na primer pri »pofoškanju«, da smo določili tistega, ki je prvi mežal. Jezika, v katerem smo šteli, ne poznam. Gotovo je, da ni slovenski, čeprav so vmes nekatere slovenske besede.

Vzemimo na primer tale način štetja: An-ča po-ma-ran-ča štru-kelj bu-kelj di-me-ne da-me-ne drsk.

Ali pa: An-doj ter-ta-noj ši-vi kom-pa-ni sr-ba-ra-ka ti-ka-ta-ka vi-ja-va-ja ven. Za deklice je bilo tu »ven«, za nas fante pa še ne. Mi smo navadno šteli še naprej, in sicer s prav pristnimi domačimi besedami, ki pa niso za tisk. Zato so nas deklice oštevale, zlasti tiste, ki so znale nekoliko nemški:

»Garstige Buben!«[33]

Priznati moram, da smo včasih rabili nesalonske izraze, preklinjali pa le nismo, kakor današnja mladina, ko lete celo iz nežnih, rdeče pobarvanih ustec hudiči kakor orehi iz koša.

Fantje smo že takrat gojili šport, čeprav smo to besedo samo zato poznali, ker se je neka vrsta cigaret tako imenovala.

Jako radi smo »klinec bili«. Moderno bi lahko to igro imenoval »klincomet« in sicer z večjo slovnično točnostjo, kakor pravijo brcanju žoge nogomet. Mi smo namreč res metali klinec, dočim pri »žogobrcu« ne mečejo nog.

---

[32] Pride mož iz Ninive, Ninive, cesar od Pilata.
Kaj hoče mož iz Ninive, itd.
Najlepšo hčerko hoče imeti, hoče imeti, itd.
Kako naj se najlepša hčerka imenuje, itd.
Imenuje naj se Marija, itd.

[33] Grdi pobje.

Za metanje klinca smo začrtali v pesek srednje velik krog. Eden izmed igralcev je stopil vanj in zagnal z lesenim loparjem kratek, na obeh koncih priostren klinec. Ako je kdo klinec ujel in ga zagnal nazaj v krog, je moral igralec oddati lopar tistemu, ki mu je na ta način prevzel klinec. Ako je pa padel klinec izven kroga, ga je igralec bil po ostrem koncu, da je odskakoval, in ga skušal med skokom pognati z loparjem kolikor mogoče daleč stran od kroga. Biti ga je smel toliko časa, dokler ga ni zgrešil. Nato smo pa šteli s koraki oddaljenost klinca od kroga. Stranka, ki je imela več korakov, je zmagala.

Ako je klinec odletel čez planke, je bil »zapaden«, ako je pa priletel po nesreči v kako okno, je bila pa igra — končana. V takem slučaju smo se razpršili na vse strani in izginili, kakor da nas je kdo odpihal.

Bili smo tudi »kozo«, »tancali« z eno nogo po »ristancu«, metali žogo, ki so jo lovili »kužki«, šli smo se konje, vojake, roparje, mance, štolcali smo se in frnikulali, tepli se in pofoškavali.

Včasih je bilo kakor v Babilonu. Iz šuma in vpitja so se slišali različni klici: Klinec je zapaden — pri novem cesarju gor in dol — eins, zwei, drei pofoškan — jaz sem zapik — odpik. Od Krisperjevega skladišča sem, kjer so se navadno igrale deklice, je pa odmevalo: Es kommt ein Mann von Ninive, Ninive . . .

Ker smo bili pri igrah ali pogovorih večkrat različnega »naziranja«, je samo ob sebi prišlo tudi do borjenja.

Tako smo gojili šport vseh vrst. Od današnjega se je razločeval samo v tem, da smo bili športniki le otroci, večinoma ljudskošolski, da nismo pobirali pri »tekmah« vstopnine in se nismo hodili po svetu skazovat. To bi bil pogled za bogove, in ljudje bi bili kar vkup vreli, če bi bili takrat odrasli bili klinec, metali žogo, ali če bi se bile celo dame žogale.

Ko je postalo toplo, smo se vrgli tudi na vodni šport.

Ob Kollmannovi hiši so vodile k Ljubljanici lesene stopnice. Tu je bil navadno privezan dolg čoln, kakor so bili tisti, v katerih so pred leti Barjani vozili šoto in zeljnate glave v mesto. Za nas je bil skoraj brez pomena, ker so nas vselej nagnale ženske, ki so v njem prale. Zato smo hodili tja le po črve, ki smo jih kopali izpod stopnic. Potrebovali smo jih za ribolov.

Na drugem koncu našega Za vodó je bil pa v vodi še drug čoln. Ta je bil pa vedno poln otrok. Ker je bil priklenjen na precej dolgo verigo, smo ga včasih pognali, da je dosegel sredino reke, potem smo ga pa gugali. Ako se nam je »posrečilo«, da se je prevrnil, smo hitro poskakali v vodo, ki je bila ob suhem vremenu tako plitva, da smo jo lahko prebredli.

Pogled z mostu na Ljubljanico je bil takrat pač drugačen, kakor je danes. Bilo nas je na vodi ko žab. Stikali smo za različnimi stvarmi, ki so jih ljudje kot staro šaro pometali v Ljubljanico, a so imele v naših očeh še veliko vrednost. Lovili smo tudi rake in kapeljne, katerih je bilo vse polno pod črepinjami. Jaz sem jih nekoč prinesel polne žepe domov, pa jih mati ni hotela speči. Toliko, da jih nisem še sam dobil, ker sem zmočil suknjič. Zato sem potem vselej svoj plen odstopil drugim, ki so imeli postrežljivejše matere.

Pri vseh naših igrah pa nismo bili tako enostranski, da bi se brigali samo zanje, marveč smo gojili tudi lepe umetnosti, kakor na primer dramatično. Da, imeli smo celo lasten oder.

Šantlova hiša[34] na Mestnem trgu je imela na zadnji strani Za vodo hlev in vozarno. Na dvorišču je bila tik pri vratih precej velika, kak meter visoka, lesena shramba za gnoj. To je bil naš »tejater«. Gnojišče je bilo pokrito z lesenim pokrovom, ki je imel na sredi loputnik. Zato je bilo dobro poskrbljeno tudi za igre, pri katerih smo potrebovali podzemske prostore.

[34] Hiša, ki je v nji sedaj Šinkovčeva trgovina.

Igrali smo nemške igre, ker pripravnih slovenskih nismo mogli dobiti; bile so pa tudi predrage. Nemške »drame« so bile pa jako poceni, samo po dva krajcarja ena. Nekaj naslovov mi je ostalo še v spominu, kakor na primer: Der geschundene Ritter, Der kopflose Leichnam in der Schublade, Das Gespenst der Leichenkammer, Das Opfer der Justiz oder Unschuldig gehängt.[35]

Govorili nismo na pamet (kdo se bo učil), ampak smo kar brali. Občinstvo je bilo zadovoljno, da je bilo le veliko vpitja in pretepanja.

Neke predstave se še prav dobro spominjam. Igrali so Ritter und Teufel.[36] Jaz sem bil takrat »občinstvo«. Sedel sem v loži — v oknu na svislih nad vozarno. Glavni vlogi sta bili v spretnih rokah bratov Vinir. Fele je igral viteza, Dolfa pa vraga.

Ker se je prvo dejanje vršilo v viteški dvorani, smo potrebovali preproge. Zato smo rekvirirali dve konjski odeji, ki sta viseli pred hlevom na solncu. Vitez je bil oborožen s fračo in lesenim mečem. Na glavi je imel pločevinast lonec, ki smo ga našli v Ljubljanici in ga uvrstili med gledališčno garderobo, na junaških prsih pa kot oklep — pokrovko od iste firme. Vrag je bil okrašen z lastnoročno izdelano krinko in rogovi, zadaj mu je mahal kravji rep, ki si ga je bil strokovnjaško privezal za hlačni pas. Seveda je bil tudi kosmat. Oblekel je namreč suknjič tako, da je bila razcefedrana podloga na ven obrnjena.

V začetku prvega dejanja je sedel vitez na poveznjeno vedro, ki so ga tudi posodili Šantlovi konji, vrag je pa zlezel skozi loputnik v gnojno shrambo, ki je bila k sreči napol prazna.

Toda gnoj je gorak in izpuhteva ostre duhove. Zato se je »vrag« kmalu naveličal sedeti v peklu in se je hotel prikazati vitezu, še preden je ta umoril svojo plemenito soprogo, ki jo je igral Indofov Francelj v srajci svoje matere. Ženske vloge so namreč pri nas igrali vedno moški, prav tako kakor pri grškem klasičnem teatru.

Brž pa ko se je začel loputnik sumljivo privzdigovati, skočita hitro oba plemenita zakonska nanj in zavpijeta: »Ne še, ne še!«

»Jaz pa hočem ven. Če ne greš dol, ti pripeljem tako po lampi, da boš tri solnca videl.«

Mene je pa že takrat jezilo, če je kdo kaj obljubil, česar očividno ni mogel spolniti. Že sem hotel vragu zaklicati, naj ne obeta nemogočih reči, ko se prikaže v »parterju« Šantlov hlapec Miha z bičem v roki.

»Jaz vam pokažem jemati moje stvari, preklicane barabe!«

Vitez in njegova visokorodna soproga pa nista bila prav nič radovedna, kako bo mož to pokazal; urno skočita z odra v — svet in jo pocedita z dvorišča, eden v viteški opravi z bridkim mečem v rokah, drugi v materini srajci. Tudi vrag prileze sedaj iz pekla, prestraši nič slutečega hlapca in jo pobere za vitezom in njegovo družico.

»Občinstvo« je ves ta prizor z zadovoljstvom gledalo; ploskalo pa ni, marveč se je previdno zarilo v seno.

(Dalje sledi.)

[35] Odrti vitez, Mrlič brez glave v predalu, Strah v mrtvašnici, Žrtev justice ali po nedolžnem obešen.

[36] Vitez in vrag.

Dr. R. Savnik:

Na obisku pri naši južni sosedi.

(Ob stoletnici grške samostojnosti.)

Kako lahko državna meja odločno vpliva na prometno-trgovske stike kakega kraja, nam lepo kaže primer Soluna. Dokler je pripadal Turčiji, je bil po železnicah zvezan le s severnim zaledjem in s Carigradom. Z Atiko ni imel zveze. Sicer so Grki še pred balkansko vojno izpeljali progo iz Aten do obmejne severne Tesalije, priključka do Soluna pa ni Turčija nikdar zgradila. To so izvedli šele l. 1916. Grki. S tem so zvezali prometno največji mesti države in obenem dogradili stransko orientsko železnico, ki se v Nišu odcepi za Atene.

Toda značilno. Ta glavna grška železnica, ki po dolžini nekako odgovarja progi Ljubljana—Beograd, ima prav neznaten promet. Poleg orient-ekspresa

Vrh Olimpa (1918 m).

vozi dnevno v vsako smer le en brzovlak; direktnih osebnih vlakov pa sploh ni, ker obratujejo le na krajše razdalje med nekaterimi večjimi kraji. Predvsem tovorni promet se namreč vrši po morju. Izbire torej nisva imela. Proti grški prestolici sva odrinila z edinim nočnim brzovlakom.

Že rano zvečer sva bila na solunski postaji, da dobiva primeren prostor. Iz našega brzovlaka, ki je prihajal iz Drame, je izstopila večina potnikov; pri vstopanju ni bilo navala. Čisti in zelo udobni vozovi so naju prijetno iznenadili. Prostora je bila na izbero, obetala se je prijetna vožnja. Skoro bi pozabil, da sem v orientu, če me ne bi nanj venomer opozarjalo kričanje prodajalcev časopisov, tobaka in raznovrstnih jestvin; sprehajali so se kar v vlaku.

Odhajali smo točno po voznem redu. Še enkrat je pod nami zašumel temni Vardar, kmalu smo dospeli na morsko obrežje; v dalji je pomežikal kak svetilnik. Večinoma brez postankov smo hiteli mimo medlo razsvetljenih kolodvorov v gluho temno noč. Ko smo dosegli reko S a l a m v r i j o, nekdanji Peneios, je šele vstala pred nami prava Grecija.

V divjeromantični, kakih 10 km dolgi soteski T e m p e, skozi katero si krči Salamvrija pot v ozki strugi, smo se tesno približali O l i m p u. Prispeli

smo v osrčje starogrške mistične pokrajine. Na tej najvišji gori (2918 m) Grčije so po starogrški veri domovali bogovi. Kljub tako južni legi je vrh pokrit z večnim snegom. Mogočno štrle v nebo njegove ogromne stene, ki se končujejo ob strmih previsih. Nanj zganjajo oblake divji viharji, tako da je Olimp le redkokdaj jasno viden. Še danes se nanj redkokdo povzpne. Grki turistike ne goje, pravih potov ni, ni čuda, če so okolico tega odljudnega masiva skoro do današnjih dni strahovali roparji, ki so imeli tu pred svetom tako zavetje kot nekdaj grška božanstva.

Zavili smo v rodovitno T e s a l i j o. Pozno ponoči smo se ustavili v njenem središču Lárisi. Daleč so že bile za nami Thermopile, ko nas je v prvem jutranjem svitu pozdravljala pestra A t i k a.

Redke so dežele na svetu, kjer bi se na tako tesnem prostoru družilo toliko nasprotij. Neposredno iz morskih globin se dviga ozka, gorata, izredno razčlenjena pokrajina. Po valovitih tleh, kjer se vrste med manjšimi vzpetinami posamezne doline, je izpeljana proga v rahlih ovinkih. Vsak hip ima pokrajina drugo lice. Z desne nas spremlja v neposredni bližini golo razsekano velegorje s P a r n a s o m na čelu, ki kipi k nebu liki ogromna skala. Tako blizu morja je in vendar je tako visok, da ga krije večino leta snežna odeja. Na levo se pokrajina včasih polagoma dviga, tuintam se zopet nagiba k dolinam, ki se kmalu končajo ob strmem morskem bregu. Tako se brez daljšega prehoda stika višavje z morjem, ki nam je sicer prav blizu, a se ne pokaže. Nanj opozarja le kristalnočisto osvežujoče ozračje in posebno rastlinstvo.

V prvih pramenih jutrnjega solnca se atiška pokrajina preliva v čudovito mehkih nijansah in barvah. Tla le površno zakriva rastlinstvo. Pod vplivom bližine Sredozemnega morja se vrste oljčni gaji in vinska trta, ki uspeva celo do višine 1300 m. Vodilno rastlinstvo pa je do 2 m visoko grmičje z malim zimzelenim usnjatim listjem, lovor, oleander, mirta — tako zvana makija.

Danes izsušeno K o p a j s k o j e z e r o leži pred nami. Kjer so tla bolj vlažna, se razprostirajo pašniki z gručami ovac in črnimi bivoli; drugod so puste in prazne njive, ker je žito že davno požeto. Progo le redkokje preseka neznatna vodica, ki se vije v mali plitvi strugi. Naselbine so daleč narazen, kamenite hiše so večinoma malo vstran od proge tik pod vzpetinami kraj vodnih izvirkov. Tudi poti je malo, še te so ozke in v slabem stanju.

Nekje ob progi je čakala družba kmetov s preprostim dvokolesnim vozilom. Grčija namreč težkih tovornih voz ne pozna, ker je svet preveč hribovit. Do podnožja gora so speljani le skromni vaški kolovozi; dalje v gore vodijo zgolj steze, po katerih se vrši promet z natovorjenimi živalmi.

Skoro ni postaje, da me ne bi spomnila znamenitega dogodka iz starogrške zgodovine. Tu politična vloga, tam arheološka odkritja, spomin na grško hrabrost, na grško needinost. Kako čudno se potem dojmi človeka, ko opazuje iz vlaka grške kmete in pastirje, oblečene v nošo, ki so jo bili prevzeli od Albancev. Tudi ob takem pogledu se vzbuja spomin, toda na poznejšo grško zgodovino, ko je Grk izgubljal svojo prvobitnost in je zapadal vplivom drugih narodov, zlasti Slovanov, Albancev in Turkov. Saj so preplavili Slovani po prihodu na Balkanski polotok celo ves Peloponez, kjer se je njihova govorica ohranila do 13. stoletja, dočim žive Albanci pomešani med Grke celo še danes v sami okolici Aten. Evo primera, kako je zapadel nekdanji nositelj kulture, rojeni pomorščak, vplivom preprostega pastirskega naroda.

Čim se je pred nami v dalji odprlo M a r a t o n s k o p o l j e, smo krenili skozi gorato atiško notranjost proti Atenam. Obdali so nas siromašni borovi gozdovi, ki prav uspevajo le v višjih legah nad odejo izrazitega sredozemnega rastlinstva. Bližali smo se grški prestolici. Nad velikim letališčem kraj

železnice so švigali zrakoplovi, ki so brneli nad še vedno skoro neobljudeno pokrajino. Šele tik pred mestom so nas pozdravile majhne bele hiše, katerih barva je čudno sorodno odgovarjala pokrajinski. Ko da smo sredi pustinje, kjer je zatrl sleherno zelenje belkast pesek! Nebo je prekrito s sivo kopreno. In vendar pronicajo skozi medlo ozračje pekoči solnčni žarki, ki se odbijajo ob tej obupni belini, da kar jemlje vid. To je pečat, ki ga daje poleti atenski pokrajini ne toliko vročina, kot predvsem suša. Tu se nekako nadaljuje severnoafriško podnebje v Evropi. Poleti ne dežuje po cele mesece; deževje nastopa večinoma le v zimski polovici leta. Atene imajo skoro vse leto jasno ali poljasno nebo. Povprečno je le 28 dni v letu oblačnih. Letna množina padavin znaša le 400 mm, v primeri z Ljubljano je torej skoro štirikrat manjša.

Po dvanajsturni vožnji sva bila na cilju. Nastanila sva se blizu kolodvora v skoro praznem hotelu. Zato so naju s tem večjim veseljem sprejeli. Še isto

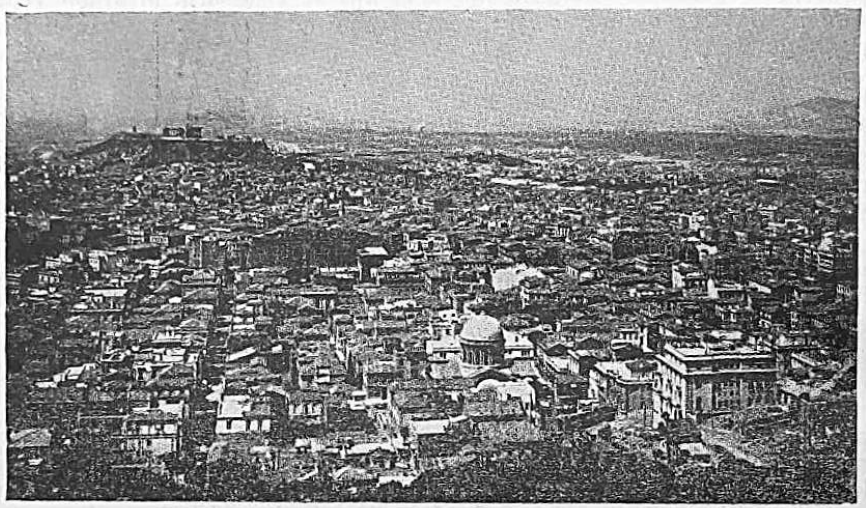

Atene z Akropolo.

dopoldne naju je gnala radovednost skozi mesto naravnost na Akropolo. Nepopisni so občutki, ki prevzamejo vsakogar, ko stopa po tem posvečenem skalnatem griču. Sem so romali iz daljnih dežel v vseh časih največji geniji, ta neznatna gola vzpetina je ostala do današnjih dni ena najbolj privlačnih točk omikanega človeštva. Morda ostavlja le prvi detinski pogled na neskončno morje v duši tako nepozaben vtis, kot vplivajo te veličastne priče graditeljev naše kulture.

Skalnata Akropola se dviga okrog 90 m nad atensko ravnino. Ker je v spodnjem položnejšem delu še zazidana s skromnimi manjšimi hišami, ki so preostanek Aten pred grškim osvobojenjem, je grič iz središča mesta na pogled tako nizek, da ga ne bi mogli vzporediti niti z Ljubljanskim gradom. Široka asfaltna cesta, ki se je v izdatni meri poslužujejo avtomobili, je izpeljana v loku navkreber skoro prav do zadnjega vstopa na vrh.

Ob vhodu na stopnišče so naju prijazno nagovarjali prodajalci raznovrstnih brošur in razglednic. Nekdo nam je tudi ponujal celotno serijo jubilejnih znamk, ki jih je Grčija izdala ob priliki stoletnice svoje nezavisnosti.

Brez vstopnine sva mogla dalje. Dva dni v tednu je namreč ogledovanje brezplačno.

Z mestom je delila svojo pestro usodo tudi Akropola. Prvotno trdnjava je postala v času največjega blagostanja Atencev središče njihovih verskih obredov in najpopolnejšega umetniškega udejstvovanja. Najodličnejši grški stavbeniki in kiparji so na tem skromnem prostoru ustvarili najlepše, kar je premogla antika. Toda pozneje se je zopet vse spremenilo. Atene so propadle, propadla je Akropola, ki je postala v dobi turškega gospodstva ponovno trdnjava. In česar ni medtem razdejal zob časa, kar ni propadlo radi brezvestnosti barbarskih tujcev, so uničile beneške topovske krogle še pred dobrimi sto leti za grških osvobodilnih uporov. Pač plapola danes vrh Akropole grška zastava, a nov čas ni prebudil starih Aten, tujec se ne more otresti vtisa, da je dospel le na veličastno umetniško grobišče.

Po visokih, precej ohranjenih marmornih stopnicah sva dospela do Propilej. Ogromna vhodna vrata! Umetniško dovršeno stebrišče iz belega marmorja je dal zgraditi Periklej. Ker je ta stran Akropole pred sovražnimi kroglami najbolj trpela, so stebri odbiti in prav malo ohranjeni. Da bi se tu dalje razgledovala, nisva imela potrpljenja. Pred nama je stal Parthenon, vzor dorske stavbne umetnosti. Kot vsa grška svetišča, ima tudi on vhod na vzhodni strani. Starogrški verski predpis je namreč zahteval, da mora biti božanstvo z licem obrnjeno vedno proti vzhodu.

Parthenon leži na najvišjem mestu Akropole. Zgradil ga je Iktinos, ki je polagal glavno važnost na harmonijo, na lepoto oblik. To se mu je posrečilo do zadnjih podrobnosti. Vsaka linija je podrobno preračunana, da še danes napravlja napol razpadla stavba kot harmonična celota globok vtis. Nasproti Parthenonu stoji na severni strani kot njegovo nasprotje biser jonske stavbe Erehteion, ki ga podpirajo ljubki vitki stebri. Svetišče je manjše in še bolj v razvalinah.

Tako je na mestu od vsega nekdanjega sijaja do danes ostalo le golo razpadajoče ogrodje teh krasnih palač. Po tleh leže razmetani ogromni kosi stebrov in marmornatih plošč, toda med njimi ni videti nedoseženih umotvorov Fidijeve šole, kipov in reliefov. Glavne umetnine so spravili že davno Angleži v britski londonski muzej. Kar so prinesla poznejša raziskavanja, pa je shranjeno tik zraven. Parthenona v posebnem muzeju. Tu se šele nudi pravi vpogled v ustvariteljsko iznajdljivost in nepresežno popolnost grške umetniške šole. Tu šele človek prav doume, kaj so nam Grki zapustili, tu šele strmi in občuduje!

Toda ne le na Akropoli — kamor gre z vrha pogled, se opazijo vidni spomeniki sijajne kulturne preteklosti. Ob njegovem južnem pobočju leži nekdanje Dionizijevo gledišče, blizu poleg je Odeion, takoj na zahodni vzpetini Areopag, pa tudi v sami atiški ravnini se opazi marsikak preostanek antičnih Aten, ki so se pretežno širile na zahod bliže Pireju.

(Dalje sledi.)

Popravi! V zadnjem članku (št. 4, str. 83) se mora letnica v začetni vrsti glasiti pravilno 1830 in ne 1930, kar je sicer razvidno že tudi iz samega besedila.

ŠESTDESETLETNICA FR. S. FINŽGARJA

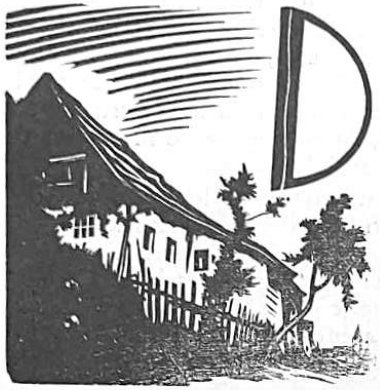

Dne 9. februarja 1931 bo praznoval pisatelj Finžgar šestdesetletnico svojega rojstva. Ker bo naslednja številka našega lista izšla šele v začetku marca, naj se spomni Mentor tega dogodka že danes. Saj je baš v Mentorju izšla pred dobrimi dvajsetimi leti ena najboljših povseti iz dijaškega življenja: Finžgarjev znani Študent naj bo. Tudi sicer je bil Finžgar vedno zvest prijatelj dijaštvu — tudi naša današnja številka je temu priča.

Ne more biti naš namen, da bi se podrobno bavili s Finžgarjevim življenjepisom in njegovim pisateljskim delom. Vse to je že pregledno popisal Grafenauer v Slovenskem biografskem leksiku, kjer lahko berete za vsako leto Finžgarjevega javnega dela, kje je takrat bival in kdaj je nastal kak spis. Ob njegovi šestdesetletnici bodo brzkone naše revije in časniki prinesli še marsikaj novega na tem polju. Mi se hočemo samo v kratkih potezah ozreti na nekatere važne momente iz njegovega življenja, ki so pomembni za spoznavanje in umevanje njegovega slovstvenega dela.

Finžgar je oddaljen sorodnik Prešernov; doma je iz iste župnije — Breznice — kakor naš pesnik prvak. Če gledate Prešernovo sliko in jo primerjate s Finžgarjem, boste našli marsikako sličnost v obrazu. Zibelka mu je tekla v borni kmečki hiši nedaleč od Prešernovega doma na Vrbi. Njegov oče — krojač po poklicu — je bil duhovit možakar in dober poznavalec ljudi. S svojo pridnostjo, varčnostjo in podjetnostjo si je zgradil udobno novo hišo, kjer gospodari sedaj pisateljev brat Janez, župan brezniške občine. V svojih spisih omenja Finžgar večkrat naravnost ali posredno svojega očeta, to samozavestno, a obenem ljubeznivo in šegavo gorenjsko korenino, od katerega se je pisatelj sam učil življenjske modrosti. Kakor Horac govori s silno hvaležnostjo o svojem »predobrem očku« (»pater optimus« mu pravi), ki ga je učil spoznavati življenje in svet in je bil pripravljen vse žrtvovati za sinovo izobrazbo, tako podčrta tudi Finžgar rad kako življensko resnico s tem, da so oče tako rekli. Prav tako srečavamo v Finžgarjevih spisih večkrat njegovo mater, poosebljeno dobroto, ljubezen in požrtvovalnost, ki je tako rekoč sleherni korak svojega prvorojenca spremljala s svojimi molitvami. Oče in mati sta doživela visoko starost — naj bo to znamenje tudi za sina! Če gledamo Finžgarja v družbi njegovega očeta in njegove matere — sliki obeh visita v njegovi delavnici — se nehote spomnimo na lepe Horacove besede: Dos est magna parentium virtus (Velika dota je krepost staršev; ode III, 24). Njegovo mladost je vodil spomin na očetovo modrost in materino dobroto; tudi kot mož je gledal v svojih roditeljih v mnogem oziru — svoj vzor.

Služboval je kot duhovnik vsega skupaj na desetih krajih, kjer je spoznal od blizu vse stanove našega naroda: kmeta, delavca, meščana. Najprej so ga

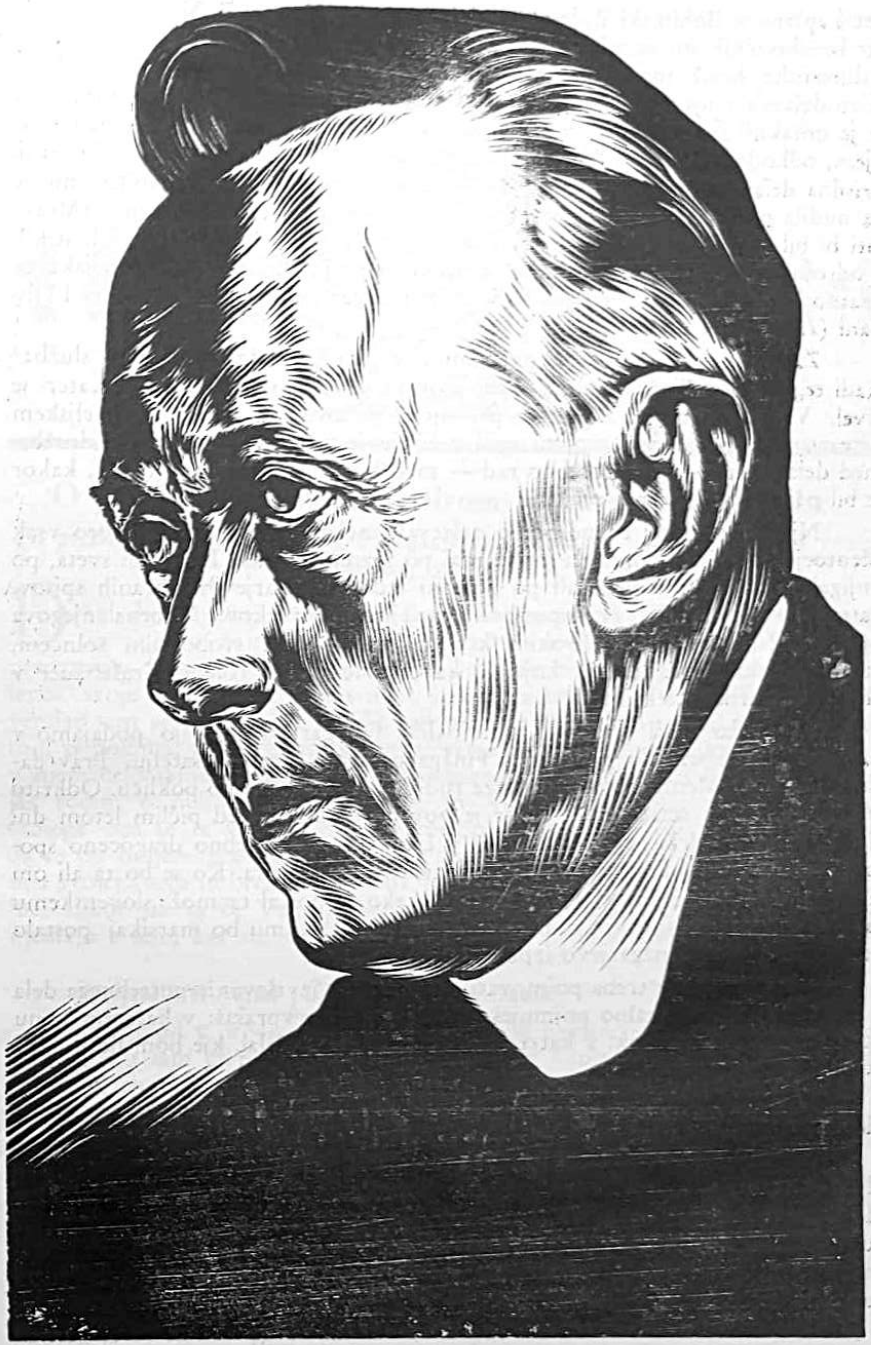

Orig. lesorez E. Justina: Fr. S. Finžgar.

kot kaplana v Bohinjski Bistrici navdajali Triglav, Savica, Bohinjsko jezero in čar brezkončnih smrekovih gozdov Jelovice. Nato ga je vodila službena pot v industrijske kraje med Jeseničane, Kočevarje in Idrijčane, kjer je gledal od blizu delavca v njegovem trpljenju in v njegovi radosti. Za kratkih pet mesecev se je umaknil iz živahnih, industrijskih krajev na samotni Sv. Jošt nad Kranjem, odkoder je prišel v Škofjo Loko in nato v prisilno delavnico v Ljubljani. Prisilna delavnica mu je pokazala življenje »na dnu«; služba v Ljubljani mu je pa nudila priliko, da je zahajal v gledišče in spoznaval tehniko drame. (Morebiti bi bil tudi Medved postal boljši dramatik, če bi bil živel v tesnejših stikih z odrom.) Sledili sta dve izrazito kmečki župniji: Želimlje pri Turjaku in krasno ležeča Sora pri Medvodah. Sedaj je Finžgar župnik v Trnovem v Ljubljani (začasno na dopustu).

Zakaj smo navajali vse kraje, kamor je zanesla Finžgarja njegova služba? Radi tega, ker je Finžgar redno črpal snov za svoje spise iz okolice, v kateri je živel. Vsaka služba je zapustila pri njem sledove v njegovem pisateljskem ustvarjanju. Posegel je s svojimi spisi v življenje tako zvane gosposke družbe, med delavce in — prav posebno rad — med kmete, kjer je tako doma, kakor je bil pač malokateri naš pisatelj.

Njegovih spisov tu ne bomo naštevali; nekaj jih pač pozna skoro vsak Mentorjev bravec, bodi si da jih je bral po raznih letnikih Doma in sveta, po knjigah Mohorjeve družbe ali po posebni izdaji Finžgarjevih Izbranih spisov, katerih je izšlo doslej (v decembru 1930) sedem zvezkov. Nobena njegova povest pač ni tako znana širokim krogom kakor Pod svobodnim solncem, »najboljša slovenska ljudska knjiga«, kakor imenuje ta roman Grafenauer v Slov. bijografskem leksiku.

Pa vendar tudi v tako skromni sliki Finžgarjevi, kot jo podajamo v našem listu, ne smemo govoriti o Finžgarju samo kot o pisatelju. Prav današnja številka Mentorja ga nam kaže tudi kot duhovnika po poklicu. Odkrito moramo reči, da smatramo to, kar je povedal Finžgar pred pičlim letom dni dijakom na III. drž. realni gimnaziji v Ljubljani, za posebno dragoceno sporočilo ne samo mladini, ampak vsem bravcem našega lista. Ko se bo ta ali oni dijak ob Finžgarjevem slavlju vprašal, kako je postal ta mož slovenskemu narodu kot pisatelj in kot duhovnik to, kar mu je, mu bo marsikaj postalo jasno, ko bo bral Finžgarjevo izpoved:

»Vsak poklic je treba pojmovati idealno: kot izvrševanje potrebnega dela v človeški družbi. Idealno pojmuješ poklic, če se ne vprašaš: v katerem stanu bom več zaslužil? ampak: v katerem stanu bom bolje delal, kje bom bolje vršil dolžnosti svojega stanu?«

»Samo tisti ljudje napravijo na svetu kaj velikega, ki vzamejo svoje delo idealno.«

Že pred vstopom v semenišče je položil Finžgar lepo darilo kot žrtev na oltar svojemu poklicu: odrekel se je vabljivi ponudbi, da bi postal graščak na Madžarskem in pustil slovenstvo in »stan za druge«, kakor je Krek imenoval duhovniški stan. In če bi ga danes vprašali, ali mu je kaj žal, da ni madžarski veleposestnik sredi svojih 80 krav in 20 konj, bi pač rekel, da je rajši slovenski kulturni delavec sredi stotine svojih spisov in sredi naših javnih delavcev, ki se posebno radi zbirajo baš okoli njega. Trije ideali so ga vodili: vera, narodnost in idealni »komunizem« — in vodili so ga dobro! Niso ga sicer privedli na veleposestvo, napravili so pa iz njega bogataša in vlastelina na duševnem

polju; ne mori ga skrb za prehrano stoglave črede živine, vodi pa dvoje podjetij, ki dajeta duševne hrane stotini tisočev: Mohorjevo družbo in Mladiko.

In dokler bomo imeli očete in matere, kakor ju je imel Finžgar, in sinove z njegovo miselnostjo, Slovencev še ne bo konec!

O poklicu s posebnim ozirom na duhovniški poklic.

Po predavanju pisatelja Fr. S. Finžgarja dne 1. marca 1930 na III. drž. realni gimnaziji v Ljubljani.[1]

Dragi dijaki! Dasi sem v svojem življenju predaval že sto in sto krati, in sicer o najrazličnejših predmetih, vendar moram reči, da takega predavanja, kakršno mi je danes naprtil pokrovitelj Vašega krožka prof. Dolenec, svoje žive dni še nisem imel, kakor ga tudi še nisem nikoli slišal. Pa vendar sem se njegovemu vabilu rad odzval: saj je prav, da sliši dijak kdaj tudi o poklicu, ki ga smatrajo nekateri za manj vrednega, drugi pa gledajo v njem celo samo nekako preskrbovalnico, ki daje človeku kruha. Kako pa jaz sodim o duhovniškem poklicu, to Vam bom skušal povedati z dna svojega srca in iz vsega svojega prepričanja. Prav tako pa tudi Vas vabim, da se po mojem predavanju oglasite sami k besedi in mi povsem odkrito, z dna svojega srca in brez pomislekov poveste, če gledate kako stvar v drugačni luči kakor jaz in če Vam je predavanje zbudilo kakršnekoli misli, ki se ne ujemajo s tem, kar ste doslej mislili in slišali o duhovniškem poklicu.

»Prijatelj, ti nimaš poklica za duhovnika!«

Kot uvod v predavanje naj Vam povem konkreten dogodek, ki sem ga doživel, ko sem bil morebiti kake štiri leta v kaplanski službi. Ta dogodek Vam bo namreč kolikor toliko obsvetlil temeljno misel mojega predavanja in Vam precej jasno označil, kako gledam jaz duhovniški poklic. Prišel je k meni o velikih počitnicah bogoslovec, doma blizu tam kakor jaz, in pričela

[1] Abstinentski krožek, ki je obstajal do jeseni 1930 na III. drž. realni gimnaziji v Ljubljani se ni bavil samo s proučavanjem alkoholnega vprašanja in gojitvijo abstinence, ampak njegova pravila so bila tako široka, da so omogočala predavanja o vsem, kar je dijaštvu potrebno. V š. l. 1929/30 je priredil krožek med drugim tudi vrsto predavanj o izberi poklica. Eno tako predavanje je iz prijaznosti prevzel pisatelj Finžgar. Predavanje je bilo tako zanimivo, da bi bilo škoda, če bi ne postalo vsaj v glavnih mislih dostopno tudi širšemu krogu dijaštva. Zato objavljamo tu njegovo vsebino na podlagi beležk, ki sem si jih napravil med predavanjem. Seveda je ta vsebina samo »sled sence zarje« pravega predavanja: manjka ji Finžgarjevega živahnega temperamenta, njegovih izrazitih kretenj, njegovega sugestivno učinkujočega glasu, kar je vse skupaj povzročilo, da je bilo predavanje za poslušalce prava gostija za uho, srce in duha. — I. Dolenec.

sva govoriti o tem in onem. Pa sem ga vprašal: »No, prijatelj, kako si pa zamišljaš svojo bodočnost?« »Mislim, da nisem neskromen, če sodim, da bom v duhovskem stanu napravil čedno kariero. Na gimnaziji sem bil vedno odličnjak, tudi v semenišču dobro študiram, zato upam, da se ne bom postaral kot kak podeželski kaplan ali župnik, ampak da me bodo poslali morebiti na Dunaj, da napravim doktorat, in bom postal morebiti profesor v semenišču, morebiti kanonik ali vsaj dekan.« Mirno sem ga poslušal, ko mi je govoril to in slično, nato sem pa rekel: »Prijatelj, ti nimaš poklica za duhovnika!« Da bi ga bili videli, kak obraz je napravil in kako me je začuden pogledal! Jaz sem pa nadaljeval: »Ne gonim te iz semenišča, toda vedi: če se nisi povsem otresel misli, da boš s svojimi spričevali delal kako kariero v duhovskem stanu, in če že sedaj misliš na to, kaj bodo iz tebe napravili zaradi tvojega pridnega študiranja, če se nisi vživel v zavest, da smo duhovniki za druge in ne zase — potem nisi poklican in je najbolje, da greš iz semenišča.« Fant je nato razmišljal vse počitnice o tem, kar sem mu bil rekel, in naslednjo jesen — ni šel več v semenišče. Danes je visok uradnik, odličen mož in mi je pozneje večkrat rekel: »Hvala ti, da si mi pravočasno pokazal duhovski stan v pravi luči!«

Mislim, da je iz te dogodbice že precej jasno, kako si mislim jaz duhovniški poklic.

Kaj je poklic?

Preden se lotimo posebnega razgovora o duhovniškem poklicu, bo morebiti umestno, če povem, kaj jaz sploh umevam pod besedo poklic.

Vidite, vsakemu človeku je priroda dala mnogo in različnih sposobnosti. Niso mu pa dane vse sposobnosti v enaki meri, ampak nekatere sposobnosti ima vsakdo v neprimerno večji meri nego druge. Te sposobnosti, ki so človeku nekako v kali dane, a še ne razvite, kličejo in trkajo v njem kakor kali v zrnu: Glej, tu smo, odpri nam, razvijaj nas, goji nas! Vidite, ti klici so znamenja, ki kažejo človeku: Tole je tvoja pot! Po njej hodi! Človeštvo potrebuje najrazličnejših stanov. Ljudje smo kakor sestavine ogromne ure: vsako kolesce je potrebno, sleherni vijaček mora biti na svojem mestu, če hočemo, da bo ura šla. Za obstoj človeške družbe je prav tako potreben cestni pometač kakor minister, prav tako je potreben praktičen obrtnik kakor največji znanstvenik in najgloblji filozof. Človeška družba uspeva le tedaj, če vsi stanovi vestno vrše svojo službo — in vsak človek v svojem stanu!

Vsak poklic je treba pojmovati idealno: kot izvrševanje potrebnega dela v človeški družbi. Idealno pojmuješ poklic, če se ne vprašaš: v katerem stanu bom več zaslužil? ampak: v katerem stanu bom bolje delal, kje bom bolj na mestu, kje bom bolje vršil dolžnosti svojega stanu? Nikakor ne omalovažujem gmotne strani vsakega poklica, a o eni stvari je vsakdo med Vami lahko prepričan: če si boš izbral poklic, za katerega si res sposoben in v katerega si res poklican — ne boš kruha nikdar stradal! Glavno je, da pri izberi poklica ne iščeš predvsem plače, ampak predvsem — dela!

Ponavljam: vsak poklic mora biti idealen! Samo tisti ljudje napravijo na svetu kaj velikega, ki vzamejo svoje delo idealno. Nikdo drugi ni premaknil sveta niti za milimeter naprej kakor — idealisti! Samo ljudje, ki so v sebi čuli veliki božji klic in so šli za njim brez ozira na gmotne koristi, so postali veliki iznajditelji, veliki vodje, veliki apostoli narodov. Pojmuj svoj

poklic idealno — in vse drugo ti bo navrženo! Če si navaden hlapec, navaden delavec, a pri tem idealen hlapec, idealen delavec, ki ves živi v svojem delu — se bodo gospodarji kar pulili zate. In če si samo šofer, a povsem na svojem mestu: zanesljiv, spreten, trezen (prav za šoferja je vzgoja v Vašem krožku neprecenljive vrednosti!), bodo lastniki avtomobilov tekmovali v ponudbah, kdo te bo dobil v službo.

Vsaj po imenu poznate Reymonta, slavnega pisatelja Kmetov, ki je zanje dobil Nobelovo nagrado. Ta mož je živel na kmetih v silno skromnih razmerah, s kmečkim dekletom se je poročil — toda ni vprašal po bogastvu, šel je samo za svojim notranjim klicem, ki mu je veleval pisati in ustvarjati — pa je danes bogati posestnik Nobelove nagrade. In mislite, da bi bil danes nesrečen brez nje? Saj ni iskal velike gmotne nagrade, iskal je svojega poklica, drugo mu je bilo navrženo.

Idealizma pri delu pri nas silno manjka. Naši ljudje redkokdaj vidijo svoj cilj v tem, da bi bili dobri delavci v svoji stroki; bolj jim roji po glavi, da bi bili »nobel« in da bi — kar mogoče malo delali. Marsikdo, ki je izučen rokodelec, išče rajši službe, da bi bil sluga v kakem uradu, namesto da bi ustvarjal v svoji stroki. Potem bo pa tak možakar, ki v resnici kuri samo peči v kaki banki, hodil po Ljubljani z aktovko pod pazduho in se predstavljal za »poduradnika«, v aktovki bo pa nosil — to se je res že zgodilo! — trske, da z njimi podkuri! Toda on pač hoče spadati h »gospodi«!

Da, ta naša »gospoščina«, ta je tudi naša velika narodna nesreča. Kako se bojimo ročnega dela! Če je fant v mestu dovršil le nižjo gimnazijo, pa že misli, da ne sme več prijeti za telesno delo. Enako dekle, če zna — tipkati. Na Češkem in po Moravskem pa imate kmete, ki imajo maturo, pa so ponosni na to, da so kmetje. In na Pinzgauskem sem videl hčerko bogatega kmeta, ki je imela 60.000 goldinarjev dote — danes si morete komaj misliti, kakšno premoženje je bilo to pred vojno! — pa je vstajala vsak dan ob štirih zjutraj, sama molzla krave in nadzirala dekle in delo na polju in v hlevu.

Oprostite — morebiti sem se nekoliko oddaljil od svojega predmeta. Zato zaključujem razmišljanje o poklicu sploh in prehajam h glavnemu predmetu, o katerem ste želeli od mene slišati.

O duhovniškem poklicu.

Če mora biti vsak človek v svojem poklicu idealist, pa mora biti to še prav posebno duhovnik. Trije ideali mu morajo biti zvezde vodnice.

1. Predvsem mora biti duhovnik globoko veren. Ta vera mora biti preprosta kakor vera otrokova, mora biti doživeta in v srcu občutena. Seveda potrebuje duhovnik tudi temeljite bogoslovne izobrazbe, toda vsa učenost bi ne mogla nadomestiti te preproste vere, kakor so jo imeli navadni ribiči in cestninarji, izmed katerih si je izbral Gospod svoje apostole.

2. Duhovnik mora biti tudi idealen nacionalist. Čutiti se mora kot neke vrste kvas sredi svojega naroda. Da mora biti duhovnik tesno spojen z narodom, čuti tudi Cerkev, ki vedno skuša med vsakim narodom postaviti za duhovnike v prvi vrsti — če ne more izključno — sonarodnjake. Zato vzgajajo misijonarji med Kitajci, med zamorci, med prebivalci najbolj oddaljenih otokov domače duhovnike, vzete iz ljudstva samega, ki bodo delali med ljudstvom kot svoji med svojimi.

Sedaj Vam bom pa povedal zgodbo iz svojih dijaških let, ne radi tega, da bi se bahal, ampak radi tega, da se boste smejali. Nikdar je še nisem javno povedal, a danes, ko govorim študentom o duhovnikovem nacionalizmu, naj

bo! Bilo je po maturi. Mlad človek ni — ne čudite se temu, kar bom mimogrede povedal! — nikdar tako neumen kakor baš po maturi. Takrat misli, da je ves svet njegov. A to ne spada k stvari. Torej po maturi sem prišel v družbo bogate madžarske plemkinje, ki je bivala s svojo teto — madžarsko grofico — na Gorenjskem. Plemkinja — Margita ji je bilo ime — je bila zelo izobražena: imela je maturo, govorila je gladko francoski in angleški, krasno je jahala, plavala, kočirala s štirimi konji, duhovito znala kramljati. Povabljen sem bil, da sem jo štirinajst dni spremljal po Gorenjskem in ji razkazoval lepoto Bleda, Bohinja, Peričnika in drugih čarov naše zemlje. Izvrstno sva se zabavala in imela sva se — seveda idealno — hudo rada. Pa je rekla grofica, njena teta: »Če sta bila kdaj dva človeka ustvarjena drug za drugega, potem sta ta dva.« In dobil sem sijajno ponudbo: roko Margite, ki je bila lastnica velikega posestva na Ogerskem — kakih 80 krav so redili na tem posestvu in 20 konj; preselil naj bi se v Budimpešto, kjer bi študiral pravo, ne radi tega, ker bi mi bilo to za vsakdanje življenje potrebno, ampak zato, da bi nosil radi lepšega doktorski naslov. Jaz pa sem rekel: »Vse to bi sprejel — da ni Margita Madžarka! Madžari so Slovanom krivični in sovražni, zatirajo jih — jaz pa sem Slovenec in hočem to tudi ostati ter delati med svojim narodom in zanj.«

Ta plemeniti nacionalizem je vodil med svetovno vojno belgijsko duhovščino, da se je dala streljati za svoj narod, ta narodna zavest je gorela v srcih Strossmayerja, Slomška, Jegliča, ki so dali svojemu narodu vse, kar so imeli,

3. S tem pa prihajam že k tretjemu idealu, ki ga mora imeti duhovnik: duhovnik mora biti tudi i d e a l e n »k o m u n i s t«. Kako to mislim, boste takoj videli. Komunist svojega premoženja ne smatra za svojo lastnino, ampak za lastnino celote, v katere prid on premoženje samo upravlja. Tako se tudi Strossmayer ni smatral za lastnika svojih dohodkov — po višini svojih dohodkov bi bil lahko kapitalist! — ampak svoje premoženje je smatral za narodovo last in je ž njim narodu gradil univerzo, akademijo znanosti, sijajen božji hram, ki je ena sama ogromna zakladnica stavbarskih, kiparskih in slikarskih umetnin — kratko rečeno: s svojimi dohodki je bogatil svoj narod, ne sebe! Da je to storil tako rekoč do poslednjega dinarja in poslednje pare tudi naš Slomšek ali naš Jeglič, je Vam predobro znano, tako da ni treba niti omenjati.

Ko pride duhovnik na faro, mora reči: jaz sem med vami ves vaš; vse kar imam in kar sem, vse je vaše. Držati se mora sv. Pavla: Omnibus omnia factus sum (Vse sem postal vsem). Župnik na deželi mora biti faranom vse: svetovalec pri živinoreji in prašičereji, posredovalec pri nakupu kmetijskih strojev, zdravnik za ljudi in živino, režiser itd.

Med svetovno vojno je sedel pri meni v sobi kot gost visok uradnik. Kar se odpro vrata in v sobo plane kmetica: »Vol bo crknil! Gospod, hitite pomagat!« Moj gost je bil ves začuden: po duhovnika se pride vendar takrat, ko umira človek, ne pa — ko poginja vol! Jaz sem hitro vrgel suknjo s sebe, zgrabil priprave, s katerimi se pomaga volu, če ga napenja, in stekel po stopnicah. Baš zadnji čas sem prišel, da sem vola otel: še kakih pet minut — pa bi bilo po njem, po največjem imetju uboge ženske, ki je imela moža v fronti. Vidite, taka dejanja ljubezni do bližnjega mora duhovnik izvrševati — več so vredna nego sto pridig!

Ničesar naj nima duhovnik v svojem vedenju, kar bi ga odtujilo ljudstvu in oviralo ljudem dostop do njega. Kadar je bila kje duhovščina preveč nagnjena k aristokraciji ali pa h kapitalistom, je bilo to vedno slabo za vero in za cerkev.

Bil sem župnik na kmetih. Na obisku je bila odlična dama s Hrvaškega. Pa jo primaha v sobo kmet s pipo v ustih in golorok. »No, oče, kaj bo?« Pa se usede k meni in kot stara prijatelja sva se zmenila o vsem, kar je bilo možu potreba. Gospa je kar gledala: »Tako govorite Vi s kmetom?« »Seveda. Kako pa?« »Pri nas se kmet v delavnik praznično obleče, če gre v župnišče. Ko pride na dvorišče, se že odkrije in vpraša gospodinjo, ali je gospod doma. ‚Počakajte! Sedaj čita časopis.' In kmet čaka in suče klobuk v roki. Ko ga župnik sprejme, se ob vstopu globoko prikloni in reče: ‚Hvala na pitanju', še preden ga župnik sploh kaj vpraša.« Nisem ji skoro mogel verjeti, da je to res — a če se kje to res dogaja, je lep primer, kakšen duhovnik ne sme biti.

Zaključujem pa z besedami, ki jih je govoril l. 1917. v trnovskem župnišču takratni ljubljanski župan dr. Ivan Tavčar ob priliki, ko sem bil jaz instaliran na trnovsko župnijo: »Slovenski narod se ima za svojo visoko kulturno stopnjo zahvaliti predvsem duhovščini. Brez slovenske duhovščine bi morda danes slovenskega naroda sploh ne bilo več — vsekako pa bi brez nje ne bil slovenski narod na tej kulturni stopnji, na kakršni je.«[2]

[2] Nato se je vnel kratek razgovor o duhovniškem poklicu; tu je Finžgar spregovoril tudi besedo o celibatu: »Gotovo je za duhovnika velika žrtev, da ne more ustanoviti svoje družine. Saj ni lepšega na svetu nego družinsko življenje, kjer žive v prijateljstvu oče in mati ter hčere in sinovi, seveda če ne pritiska prehudo siromaštvo. V duhovniškem stanu si toliko ljubljen, kolikor daješ samega sebe, kolikor trosiš samega sebe svojim faranom. Saj je tudi oče predvsem radi tega ljubljen, ker daje in troši samega sebe za otroke. Kar so očetu otroci, to so duhovniku njegovi farani. Kakor živi oče še po smrti tako rekoč dalje v svojih otrocih, tako živi tudi duhovnik še po smrti med ljudmi po tem, kar je zanje storil.«

Gašper Nevihta:

Molitev.

I.

Svoj obraz si mi odgrnil,
svetih ran ljubav,
da sem k Tebi se povrnil,
rôko mi podal.

Nisi pustil, da bi umrl
v motnem dnu noči,
vrata zlata si odprl
rahlo k Sebi mi.

Oh, ne pusti, da kedaj še
bi Ti bil nezvest,
ko je vendar luči slajše
ni od Tvojih zvezd.

Mojo pot skrbnô zasloni
s Svojimi dlanmi,
da se k meni več ne skloni
bridki sin Noči.

II.

Ko bom daleč, daleč od sveta
sam pred Tabo stal, o Bog, moj Bog,
boš li zábil, da sem iz srca
često Te pregnal neusmiljeno? —

Ali boš pod utrujeno glavô
mi položil Svojo rahlo dlan,
dlan odpuščajočo, preljubô,
da se vanjo zjočem Ti skesan...

O moj Bog, o Jezus Nazareški,
pridi k meni in mi reci: »Brat,
duša zablešči ti v gloriji nebeški,
najsi grehi so rdeli ko škrlat...«

I. Dolenec:

Na valeti.[1]

Dramatičen prizor.

Osebe:

Dr. Sivec, vseuč. profesor in predsednik izpitnega odbora za višji tečajni izpit.
Potnik, gimnazijski ravnatelj.
Prof. Rohnè, razrednik osmega razreda.
Prof. Korajža, veroučitelj.
Vodnik, **Benedičič**, **Pavliha** } abiturientje.
Prešeren, **Zdravkovič**, **Koren** } abiturientje.
Zora Maren, abiturientka.
Policijski stražnik.
Profesorji in abiturientje.
Čas: Večer po končanem višjem tečajnem izpitu.
Kraj: V gostilni.

Vodnik (potrka ob čašo): Gospod predsednik in gospodje profesorji! Dovolite, da se v imenu vseh abiturientov in abiturientk predvsem zahvalim gospodu predsedniku in ostalim članom izpitnega odbora, da so se udeležili tega našega sestanka. Za nami so dnevi težkega dela, dnevi precej resnih skrbi za marsikoga izmed nas. Dolga je pot skozi gimnazijo, visoka in strma je, tisti klanec neposredno pred koncem je pa še prav posebno hud. Tem večje pa je sedaj naše veselje, da je premagan! Kakor se ptiči, vzgojeni v istem gnezdu, razprše na vse vetrove, ko jim dorastejo krila, tako se bomo tudi mi sedaj razšli po vsem svetu, vsak za svojo zvezdo. Preden se pa razidemo, smo si želeli še enkrat poveseliti se ne samo abiturientje sami med seboj, ampak skupaj s svojimi voditelji in spremljevalci na dolgi poti. Leta in leta smo živeli skupaj kot učenci in učitelji; vezala nas je med seboj neka zunanja sila. Ta sila je z današnjim dnem prenehala. Ni pa prenehala duševna vez, ki se je v teku let spletla med marsikaterim učiteljem in učencem. Dokaz, da je temu res tako, gledam že v dejstvu, da so se našega poslovilnega večera udeležili tudi naši učitelji, ki jih iskreno pozdravljam v naši sredi. Vivat academia, vivant professores! (Trkajo.)

Vsi (zapojo): Vivat academia,
vivant professores!
Vivat membrum quodlibet,
vivant membra quaelibet,
semper sint in flore!

[1] Na III. drž. realni gimnaziji v Ljubljani je bil običaj, da se je ob državnih praznikih od časa do časa uprizoril kak dramatičen prizor, napisan nalašč za dijake. Dva taka dramatična prizora Mentorjevi bravci že poznajo: na Vidov dan 1928 so uprizorili abiturientje: Iz sklepne konference (Mentor XVI, 215—220), 1. dec. 1928 pa dijaki raznih razredov dr. Debevčevo: Ko se je porajala Jugoslavija (Mentor XVI, 64—70), nekoliko predelano po prof. Kobalu. Danes objavljamo dramatičen prizor Na valeti, ki so ga uprizorili sedmošolci na Vidov dan 1929. Spis je imel namen, podati dijakom nekaj misli o izbiri poklica. Kljub prav dobri uprizoritvi pa se je pokazalo, da bi bil ta prizor morebiti primeren le za prireditve, ki bi se jih udeležili samo dijaki višjih razredov, ki jih vprašanje izbire poklica že zanima.

Spis je namreč v prvem delu bolj razprava v obliki dialoga nego dramatičen prizor, zato je razgovor zelo raztegnjen na škodo dejanju. Za razvedrilo je na koncu podana še šaljiva »matura«, ki je bila napisana brez slovstvene ambicije samo s tem namenom, da bi nekoliko prišli na svoj račun tudi tisti dijaki, ki jih razmišljanje o poklicu še ne briga posebno. Spis objavljamo ob priliki, ko se je Mentor z objavo odličnega Finžgarjevega predavanja nekoliko pobavil z vprašanjem o izberi poklica. — Op. p.

Dr. Sivec (potrka ob čašo): Gospodje abiturientje! Prijazne besede, ki jih je naslovil na člane izpitnega odbora Vaš zastopnik, mi nalagajo prijetno dolžnost, da spregovorim v Vaši sredi nekaj besed. Kot profesor na naši univerzi gledam srednješolsko maturo s posebnega vidika. Vsi veste, da so morali pred nekaj leti tisti dijaki, ki so hoteli priti na srednjo šolo, delati sprejemni izpit. Vi vsi ste ga še delali. Kar je bil sprejemni izpit za sprejem v srednjo šolo, to je zrelostni izpit za visoko šolo. Moja naloga je bila, paziti pri višjem tečajnem izpitu na to, da ne bo nikdo prišel na univerzo, ki ni za to zrel. Z veseljem lahko ugotavljam, da je velika večina osmošolcev na Vaši gimnaziji sijajno prestala to preskušnjo in da Vam lahko ponovno iz srca čestitam na lepem uspehu. Razmerje starejšega rodu proti mlajšemu je lepo označil Horac z besedami, da Jupiter vsako leto, ki ga nam vzame, Vam podari. Vaša pot gre proti dobi, ko je najvišji dan, naša pa obratno. Zato pa nas starejših nobena stvar ne veseli tako, kakor če vidimo, da dorašča rod, ki bo za nami s častjo zavzemal vsa mesta v našem javnem življenju, kolikor se jih leto za letom izprazni z odhodom starejših iz službe. Današnji večer mi poteka v prijetni zavesti, da tudi na tem zavodu dorašča rod, ki bo v kratkem tvoril armado zvestih in sposobnih delavcev v korist našega naroda in naše države. Zato napivam Vaši svetli bodočnosti — ne samo radi sreče Vas samih, ampak tudi radi naroda, cerkve in države, ki naj dobe v Vas močne stebre svojega obstoja in procvita. Napivam Vam s Prešernom:

Mladen'či, zdaj se pije
zdravica Vaša, Vi naš up!
Ljubezni domačije
noben naj Vam ne usmrti strup!
Ker po nas
bode Vas
jo srčno branit klical čas!

Vsi (zapojo):

Mladen'či, zdaj se pije
zdravica Vaša, Vi naš up!
Ljubezni domačije
noben naj Vam ne usmrti strup!
Ker po nas
bode Vas
jo srčno branit klical čas! (Trkajo.)

Dr. Sivec: No, gospodje, kaj pa nameravate študirati?

Vodnik: Nekateri se še niso trdno odločili. Toda kolikor se more že sedaj presoditi, imamo tukaj zastopane vse stroke na univerzi. V svoji sredi imamo bodoče medicince, tehnike vseh vrst; juristov seveda tudi ne manjka. Par jih bo šlo k profesuri. Še bodočega teologa imamo v svoji sredi — seveda, če se ne bo skesal.

Prof. Rohnè: To boste Vi, g. Benedičič, kajne?

Benedičič: Da, gospod profesor, jaz nameravam iti v semenišče.

Prof. Rohnè: Prav! Veseli me, če bo moj razred dal enega — in ne najslabšega — božji službi. Ali ste se že davno odločili za ta stan?

Benedičič: Simpatičen mi je bil vedno. Moj stric je namreč župnik na Goriškem in velik del svojih počitnic sem preživel pri njem. Tu sem se seznanil z mnogimi duhovniki in mislim, da mi duhovniško življenje ni več povsem tuje.

Pavliha: Gospod profesor, saj je Benedičič že sedaj cel fajmošter! Ne

veste, kako jo je potegnil z duhovščino, če smo takole v odmorih malo udarili po nji! Prišel nam je s slovensko duhovščino na Goriškem in Koroškem, govoril nam je o narodnem pomenu duhovnika med našimi izseljenci, tako da mu človek zlepa ni prišel do konca. Boste videli, ta bo še poslanec ali pa škof!

Prof. Rohnè: Vi ste Goričan, gospod Benedičič?

Benedičič: Da, gospod profesor. Jaz sem še vedno italijanski državljan in nisem optiral za Jugoslavijo, ker nameravam iti v bogoslovje v Gorico. Prav na Goriškem sem videl, kako ubog bi bil naš narod, če bi ne imel duhovnikov svoje narodnosti.

Pavliha: Prav! Prav! Bomo vsaj imeli sošolca, ki nas bo čez pet ali deset let lahko poročil!

Benedičič: Zakaj pa ne? Še spovedal te bom lahko pred poroko, če boš hotel. Vem za vse tvoje grehe! Če boš hotel kaj potajiti, te bom že sam vprašal.

Pavliha: Tudi idealisti morajo biti na svetu. Jaz bom pa jurist. Cel dan iz pravd koval bom rumenjake.

Prešeren: Bogve, če bo rumenjakov baš toliko! Juristov je na univerzi mnogo, advokatov pa tudi v Ljubljani ne manjka preveč.

Pavliha: Saj meni ni nič do tega, da bi bil baš v Ljubljani. Jugoslavija je velika, ne neha se ob Sotli in ne ob Donavi! Kaj pa je mlademu človeku, če gre malo po svetu! Če ne bom dobil mesta doma, bom pa šel v Vojvodino — ali pa magari za nekaj časa v Macedonijo! Bom vsaj malo videl, kako se živi po svetu! — Sicer je pa bilo tisto glede advokatskih rumenjakov le bolj šala. Mene zanimajo pravne vede in juristu z izpiti je odprtih toliko poti, da ni vraga, da bi ne dobil kake službe — če ne drugod pa v Strumici ali pa v Piškopeji!

Ravnatelj Potnik: To je bila beseda! Fantje, le pogumno po svetu! Macedonija še bolj potrebuje dobrih juristov nego Slovenija. Kdor izmed Vas bo služboval po južnih in vzhodnih krajih naše države in bo tam pokazal slovensko vestnost in poštenost, bo storil več za medsebojno zbližanje med Slovenci, Hrvati in Srbi in za konsolidacijo naše države nego vsi, ki pišejo o tem lepe članke doma za pečjo. Gospod Pavliha, marsikako ste nam zagodli kot dijak s svojo znano navihanostjo, a danes sem Vas spoznal od take strani, da Vam svečano podelim popolno odvezo za vse Vaše prestopke disciplinarnega reda, ki sicer niso bili hudi, a zato številni!

Vsi: Živel naš Pavliha v Macedoniji!

Prešeren: V deželah jutra čakajo bogate te žetve, ne zamudi je nobene!

Pavliha: Morebiti čakajo tebe v Macedoniji še bogatejše žetve v pravem pomenu besede nego mene. Saj hočeš postati inženjer. Kar z mano pojdi, pa boš izsuševal v Macedoniji močvirja, pogozdoval gole planote, morebiti boš našel še kak rudnik — pa se boš čez nekaj let vrnil v Slovenijo bogat nič koliko!

Prešeren: Saj se tudi jaz Macedonije nič ne bojim — seveda samo za nekaj let! Pozneje bi pač želel priti nazaj domov. Saj veš, Gorenjec sem in za Gorenjca trajno ni življenje drugod kakor na Gorenjskem ali vsaj ne predaleč od doma. Skrbi me samo, da bo počasi tehnikov še bolj preveč nego juristov. Sedaj imamo v Sloveniji skoro samo realne gimnazije, s katerih gre vsako leto znaten odstotek na tehniko.

Prof. Korajža: Fantje, le korajžo! Gotovo je res, da se je treba pri izberi poklica ozirati na to, kje bo dobil človek s svojim študijem kruha. Toda v tem oziru se vam ni treba preveč bati. Jaz sem maturiral približno pred četrtino stoletja, pa so že takrat prav tako govorili kakor danes, da je po vseh strokah že vse zasedeno. Takrat sem slišal, kako je rekel neki star zdravnik, izkušen

mož, abiturientu tole: »Na take govorice nikar preveč ne dajte! Kdor bo res kaj znal, kdor bo strokovnjak v svoji stroki, se bo vedno lahko uveljavil in prišel do svojega kruha!« Mož je imel prav. Dobrih delavcev zlepa ni v kaki stroki preveč. Vi ste sedaj v srečnem položaju, da si lahko volite svoj poklic, kar je malokomu dano. Večina ljudi se v kakem poklicu že rodi in skoro ne more postati kaj drugega. Temu je že pri rojstvu pisano, da bo kmet, onemu, da bo trgovec, tretjemu, da bo krojač. Vi ste pa tako srečni, da lahko sledite notranjemu klicu, ki vas vabi v določen stan. Fantje, sledite temu klicu! Božja volja se javlja v njem. Srečen je človek pri svojem delu takrat, kadar dela to, kar rad dela.

Zdravkovič: Zato bom pa jaz postal zdravnik, pa se prav nič ne izprašujem, ali bo takrat, ko bom jaz doštudiral, zdravnikov preveč ali premalo. Že kot otrok sem se posebno zanimal za to, kako se rana obveže. Imel sem bratca, ki je bil neprestano bolehen. Vodil sem ga včasih namesto matere k zdravniku, pa sem celo vrsto bolezni preštudiral na njem. S kmetov sem doma, pa sem vedel, koliko bolezni je med našim ljudstvom prav za prav čisto po nepotrebnem: samo radi tega, ker imajo ljudje premalo znanja o osnovnih pojmih o zdravstvu. Zato bom pa postal zdravnik, pa četudi bi vedel vnaprej, da si s tem ne bom pridobil bogastva.

Prof. Korajža: Vidite, gospod Zdravkovič, jaz Vam pa rečem: človeku z Vašimi nazori o zdravniškem poklicu se ni treba prav nič bati, da bi manjkalo zaslužka. Več boste zaslužili nego marsikdo, ki bo šel v ta stan predvsem radi denarja. Jaz si Vas že kar vnaprej izberem za svojega zdravnika. Staram se — od leta na leto bodo pri meni več zaslužili zdravniki.

Zdravkovič: No, no, sile Vam še ni!

Prof. Korajža: Če je ni, pa še bo. Pa kaj zato! Jaz nisem tak kakor tisti gost na svatbi, ki ga pride kdo klicat, pa vstane s kislim obrazom od mize, češ, eno »rihto« bi še rad počakal.

Koren: Bravo, gospod profesor! Vi govorite kakor Horac! Aequa mens!

Ravnatelj Potnik: Saj Vi nameravate študirati filozofijo, gospod Koren, ne?

Koren: Mene je slovstvo vedno zelo zanimalo.

Ravnatelj Potnik: To sem razvidel že iz Vaše slovenske naloge pri zrelostnem izpitu. Naloga kaže vpogled v domače in tudi tuje slovstvo, ki ga ne srečam vsak dan pri osmošolcu. Celo to sem videl v Vaši nalogi, da ste preko šolskih plotov pogledali nekoliko na polje sociologije.

Koren: Ali mi torej priporočate, gospod ravnatelj, naj grem k profesuri?

Ravnatelj Potnik: Jaz glede poklica nikomur ničesar ne priporočam. Sem namreč istega mnenja kakor kolega Korajža, da nosi človek svoj poklic v sebi. Najti ga mora vsak sam, drugi mu lahko samo pomagajo pri tem. A tisti, ki bi tega vprašanja ne mogel ali ne hotel rešiti sam, bi spričevala zrelosti ne zaslužil!

Kar se tiče špecielno profesorskega stanu, je treba vpoštevati, da ta stan ne zahteva samo ljubezni do kake znanstvene stroke, ampak tudi veselje do poučevanja in dela z mladino. Kdor ima to obojno ljubezen v sebi: ljubezen do znanosti in do poučevanja, tega bom iskreno vesel, če ga bom kdaj srečal v našem stanu. Brez težav pa naš stan ni, kakor nobeden ne. Zato naj si pa izbere vsakdo tisto butaro, ki je za njegove rame najbolj primerna. Kajti kar si boš sam naložil, to boš najlaže nosil. Kaj ni tako, kolega Korajža?

Prof. Korajža: Prav gotovo. (P o g l e d a n a u r o.) O joj, ura bo že polnoči! Oprostite, jaz bom moral oditi, če ne, bom nocoj še mašo zapil. (V s t a n e.)

Dr. Sivec: Gospod kolega, kdor ostane do konca zvest, bo zveličan. Le ostanite z nami do konca — saj bo itak kmalu policijska ura, pa bomo morali iti vsi.

Zora Maren:[2] Gospod profesor, sedaj pa res še ne boste šli. Osem let smo Vas mi slušali, danes pa morate Vi slušati nas.

Več glasov: Tako je! Dobro! Dobro!

Zora Maren: Poglejte, tako rada sem poslušala razgovor o poklicu in čakala sem, kdaj se bo pričel razgovor o ženskih poklicih. Sedaj nam pa hočete družbo krhati.

Prof. Korajža: No, že vidim, da je tukaj vmes vis maior in da moram ostati. Boste nam pa Vi povedali, gospodična Zora, kako si mislite bodočnost svojo in svojih koleginj!

Pavliha: Bog ve, gospod profesor, če bo povedala vse prav po pravici!

Zora Maren: To boš pa takoj videl, Pavliha, le malo počakaj! Veste, gospod profesor, jaz se pa prav res še nisem končno odločila, kaj naj počnem po maturi. Zdi se mi, da je za žensko izmed vseh akademičnih strok najnaravnejši poklic učiteljski stan ali pa zdravništvo. Pa odkrito povem, da se niti za eno niti za drugo ne navdušujem preveč. Imam prijateljico zdravnico, ki mi je odkrito rekla, da žensko vseučiliški študij dostikrat telesno preveč uniči in da izgubo zdravja in mladih let le slabo odtehta doktorat. Meni se še vedno zdi, da je za žensko najbolj primeren poklic tisti, ki ga pri Milčinskem napoveduje mamica svoji mladi Bredi v zibelki. Ali ste to brali, gospod profesor?

Prof. Korajža: Ne spominjam se. Prosim, povejte nam!

Zora Maren: Saj je stvar tako srčkana, da jo znam skoro na pamet. Milčinski pripoveduje, kako se njegova žena pogovarja s hčerkico v zibeli o tem, kaj bo postalo iz nje: ali bo postala nunica, ker tako lepo sklepa ročici, ali bo postala subreta, ker ima tako močan glas in se zna tako smešno pačiti; ali pa bo postala študent, ker tako rada pije in kali nočni mir. Potem pa ji reče: »Breda, reci: ne bom nunica, ne bom subreta, pa tudi študent ne bom, ampak nekaj čisto drugega: mamica bom, pridna skrbna mamica bom, reci, lepšega ni na svetu!«

Prof. Korajža: Tako je! Lepšega od mamice res ni na svetu! Živeli! — Pardon! Saj ne smem več piti, polnoč je že minula!

Ravnatelj Potnik: Poglej, kolega Korajža, kmalu bi te bila ženska spravila ob mašo!

Prof. Korajža: Odslej bom moral v družbi samo še sline požirati.

Vodnik (v s t a n e): Gospoda! V naši družbi so se pojavile razdiralne težnje. Pred kratkim smo s težavo preprečili, da nam ni ušel drag član naše družbe. Sedaj, ko ne bo smel ne piti ne jesti, se bojim, da bodo razdiralne tendence nastopale v njem še v hujši meri. Kajti lakota dela revolucije! Da pa vsak revolucionarni poskus zatremo v kali, se mi zdi radi neokrnjenega obstoja naše družbe najumestnejše, da odpravimo svobodno republiko, v kateri smo doslej živeli, in uvedemo za ostanek nocojšnjega večera absolutizem, in sicer zeleno carstvo z neomejeno močjo vladarjevo. (K l i c i: Živelo zeleno carstvo!) Za zelenega carja predlagam gospoda profesorja Rohneta, o katerem upam, da bo s svojo priznano železno roko držal disciplino v naši družbi na dostojni višini.

Vsi: Živel car Rohnè!

[2] Ta vloga se pri uprizoritvi lahko izpusti, ker je napisan ta dramatičen prizor predvsem za moške gimnazije in se dotika važnega vprašanja ženskega študija samo mimogrede. V tem primeru poprime za dr. Sivcem besedo takoj Vodnik. — Op. p.

Vodnik: Gospod profesor, vox populi — vox dei! Narod Vas hoče! Upam, da se boste brez ugovora pokorili sveti volji naroda.

Vsi: Živel zeleni car Rohnè!

Prof. Rohnè (v s t a n e): Pa naj bo! — Na latinski izrek mojega predgovornika, s katerim me je pozval, da prevzamem vlado, odgovarjam z drugim latinskim izrekom: Volenti non fit iniuria . . .

Pavliha (m u s e ž e v b e s e d o): Ojej, že zopet latinščina! Še po maturi me preganja!

Prof. Rohnè: Podložnik Pavliha, mar bom jaz Vas vprašal, v katerem jeziku naj govorim?! Ali boste Vi kritizirali moje postopanje?! Hitro si oplaknite svoja nedostojna usta s kravjim požirkom! (P a v l i h a p i j e.) Dosti je! In za kazen prevedite prej citirani latinski izrek v slovenščino!

Pavliha: Volenti non fit iniuria, to bo pomenilo, da se tistemu, ki sam hoče, ne godi nikaka krivica.

Prof. Rohnè: Tako je! Vi, podložniki, ste sami hoteli imeti absolutno vlado, vi ste hoteli imeti mene za carja, zato se vam pa tudi ne bo godila nikaka krivica, če bom skušal pravici brezobzirno pomagati do veljave. Kajti v moji državi bo vladala stroga pravičnost. Najprej bom popravil krivico, ki se je delu podložnikov godila te dni. Vsi ste morali maturo delati, izjemo so tvorili samo podložniki dr. Sivec, ravnatelj Potnik in prof. Korajža. Zato bodo morali danes ti trije delati maturo tukajle pred menoj. In vsem trem garantiram, da bodo padli, zato ker pri meni vlada pravičnost. Najprej prideta na vrsto podložnika dr. Sivec in ravnatelj Potnik. Da jima odvzamem grešno priložnost, da bi jima podložniki, ki so še napolnjeni s svežim znanjem, prišepetavali, naj oba kandidata odideta na konec mize na osamljeno mesto. (D r. S i v e c i n r a v n a t e l j P o t n i k s e p r e s e d e t a.) Ko smo včeraj končali maturo, je na mizi ostalo nekaj nepotegnjenih listkov. Jaz sem si jih vzel s seboj za spomin. Podložnik dr. Sivec, dvignite vprašanje iz matematike!

Dr. Sivec (p o t e g n e l i s t e k i n b e r e): »Katero število se nič ne poveča, če mu prišteješ 1, 2, 3, 4 ali celo 5?« — Oprostite, prejasni zeleni car, takega števila ni. Vse poslopje matematike se zruši v prah, če bi bilo x+1=x.

Prof. Rohnè: Vidite, dragi kandidat, kako Vas je Vaša veda odtujila realnemu življenju! Vsak dan doživljate primere pred lastnimi očmi, da je x+1=x.

Število, ki se nič ne spreminja, če mu prištejete eno ali magari tudi pet, je ženska starost po 20. letu. Marsikaka ženska je po dovršenem 20. letu skozi več let neprestano enako stara.

Z matematiko torej ne gre. No, pa potegnite vprašanje iz zemljepisja!

Dr. Sivec (p o t e g n e l i s t e k i n b e r e): »V katero Nizzo Slovenci najrajši zahajajo?« — Nizza! Ali ni Nizza samo ena? Na francoski rivieri.

Prof. Rohnè: Dragi kandidat, ker ste v nevarnosti, da ga polomite sedaj še v drugem predmetu, ker je torej Vaš položaj skrajno resen in Vam gre tako rekoč za biti in ne biti, Vam hočem malo pomagati. Tega menda sami ne boste trdili, da bi Slovenci zahajali v francosko Nizzo. Toda pomislite, ali nimamo tudi v Sloveniji vse polno Nizz?

Dr. Sivec: Aha, se mi že svita! V Sloveniji imamo Rib-nico, Brez-nico, Cirk-nico . . .

Prof. Rohnè: No torej! Vidite, saj gre! Torej v katero Nizzo mnogi Slovenci prav radi zahajajo?

Pavliha (z a š e p e t a): V gostilnico!

Dr. Sivec: V gostilnico, ali pa celo v beznico!

Prof. Rohnè: No, saj slišite še precej dobro. Sedaj pa še povejte, katere Nizze se marsikak Slovenec boji?

Dr. Sivec: Takih Nizz je vse polno. Dijak se boji slovnice, marsikak mož pa svoje zakonske ženice.

Prof. Rohnè: Dobro, dobro! Finžgarjev oče je rekel: »Kdor pravi, da se volka ali babe ne boji, vsak laže.« (S m e h.) Vidim, da ste v Nizzi že kar doma. Sedaj mi povejte samo še neko Nizzo, ki jo študent rabi iz spoštovanja samo v množini.

Dr. Sivec: To so počitnice! To je pluralis maestaticus. Kakor govorimo o starših samo v množini: »Oče so rekli . . .«, tako govorimo iz spoštovanja tudi o počitnicah samo v množini.

Prof. Rohnè: Izpit podložnika dr. Sivca je končan. V zemljepisju je izdelal, v matematiki je pa padel in sme čez 5 minut delati ponavljalni izpit. — Kandidat Potnik, Vi boste pa vprašani iz jezikoslovja. Potegnite vprašanje!

Ravnatelj Potnik (p o t e g n e l i s t e k i n b e r e): »Imenujte mi kako slovensko besedo, ki je sestavljena z nemškim glagolom ‚lesen'!« — Oprostite, prejasni car, da si vzamem nekaj časa in se malo zamislim v težko vprašanje. Kajne, Vi hočete, da povem kako slovensko besedo, ki bo sestavljena z nemškim glagolom ‚lesen'.

Prof. Rohnè: Da, to hočem!

Ravnatelj Potnik: Saj je to nemogoče! To bi bila tako čudna tvorba, da nisem še v nobeni slovnici bral kaj takega.

Prof. Rohnè: Dragi kandidat, predvsem Vas opozarjam, da ne rabite nepremišljenih izrazov! Kako naj bi bilo to nemogoče, kar zahteva od Vas Vaš pravični vladar? Takoj Vam bom povedal slovensko besedo, ki je sestavljena z nemškim glagolom ‚lesen'. To je beseda bolezen. Ali mi znate razložiti, kako je beseda bolezen po pomenu v sorodu z glagolom lesen?

Ravnatelj Potnik: Oprostite, zeleni car, to bo pa hud miselni skok!

Prof. Rohnè: Prav nikakor ne! Le poglejte: lesen se pravi brati, bolezen pa po-bere človeka! Če bi se reklo polezen, bi se to lahko naravnost prevedlo s pobrati. Toda b in p se večkrat med seboj menjavata, zato ta b nikogar nič ne moti, seveda če se je za izpit primerno pripravil. Samo od sebe pa žal ne gre!

Vidite, sedaj ste kar iz dveh jezikov, iz slovenščine in nemščine, padli pri enem vprašanju! No, pa poskusiva še z latinščino. Morebiti ste tu bolje podkovani. Potegnite vprašanje!

Ravnatelj Potnik (p o t e g n e l i s t e k i n b e r e): »Imenujte kako latinsko besedo, ki se glasi enako kakor kaka slovenska beseda!« — No, takih besed je več. Vzemimo n. pr. slovensko besedo rana. To pomeni v latinščini žabo.

Prof. Rohnè: Dobro! Sedaj nam pa povejte še notranjo zvezo, zakaj imamo v obeh jezikih isto besedo za rano in za žabo?

Ravnatelj Potnik: Malo težko bo to šlo. — Aha, že vem: rana in žaba, obe zijata!

Prof. Rohnè: No, za silo gre tudi ta razlaga. Da ne boste rekli, da se ni prizanesljivo postopalo, boste iz latinščine zdelali, iz slovenščine in nemščine pa delali ponavljalni izpit o svetem nikoli.

Podložnik Korajža, Vi boste dobili eno samo vprašanje, in sicer iz slovenščine. Ostala vprašanja Vam spregledam, ker ste znani po svojem usmiljenju z dijaki. Tudi pri meni velja: Bodite usmiljeni, da boste usmiljenje dosegli. Potegnite listek!

Prof. Korajža (p o t e g n e l i s t e k i n b e r e) »Pokažite nam na konkretnem primeru, da se namesto predloga k lahko rabi h!« (P a v l i h a zašepeče: Hočevar!) To je beseda Hočevar. Lahko se reče Kočevar ali pa Hočevar.[3]

Prof. Rohnè: Podložnik Pavliha, če boste motili svečanost izpita s prišepetavanjem, bom imenoval posebnega venbacitelja, da Vas bo postavil na hladno!

Policijski stražnik (n a s t o p i): Gospoda, policijska ura!

Prof. Rohnè: Takoj, gospod stražnik! — (S t r a ž n i k o d i d e.)

Pavliha: Na, pa imamo venbacitelja!

Prof. Rohnè: Podložniki, kakor ste videli, je vis maior napravila nenaden konec moji slavni vladi. Odlagam torej svojo vladarsko moč in Vas prosim, da smem zaključiti današnji večer kot navaden državljan v Vaši republiki. Iz razgovorov z gospodi abiturienti sem razvidel, da nekateri nameravajo potovati v počitnicah preko mej naše države k rojakom na Koroško in Goriško. Zato predlagam, da pred razhodom zapojemo še našo najganljivejšo pesem »Gor čez izaro« kot pozdrav vsem bratom, ki jih ni doma!

Vsi (z a p o j o): Gor čez izaro, gor čez gmajnico . . .

[3] Hočevar se piše namreč ravnatelj na III. drž. realni gimnaziji v Ljubljani. — Op. p.

Ivo Brnčić:

Silvije Strahimir Kranjčević.

V sedemdesetih letih preteklega stoletja je preživljal hrvatski narod hudo notranjo krizo. Pod banom Hederwaryjem so dosegle kaotične prilike v Hrvatski svoj višek in neizprosna borba hrvatstva za obstanek je bila v kulminaciji. Zdelo se je, da bo narod omagal, kajti duhovi so padali vse globlje v pobito udanost, ki je preplavljala že najširše plasti. Literatura je ječala v lastni onemogli iztirjenosti in je že zdavnaj prestala biti zvezda-vodnica. Vodno epigonstvo, osladna, konvencionalno rodoljubna retorika je hirala v svoji praznoti.

V teh časih je nastopil z ono za velike duhove značilno prodornostjo pesniški talent, ki je dvignil hrvatsko poezijo do najvišjih sfer svetovne popolnosti. Kranjčević je v pravem pomenu besede preporoditelj hrvatske lirike in njegov vpliv je segal še daleč v srbsko duhovnost.

Kranjčević se je rodil v starem uskoškem Senju l. 1865. Po srednješolskih naukih je vstopil v bogoslovje in je odšel v kolegij v Rim. Toda njegova silno ognjevita narava ni mogla zdržati v svečeniški obleki. Po težkih duševnih bojih se je zatekel k Strossmayerju in veliki škof ga je poslal v domovino. Nekaj časa je životaril prav po bohemsko v Zagrebu, nato je napravil izpit za meščanskošolskega učitelja in je odšel v Mostar na trgovsko šolo. Mračne politične razmere so ga metale iz kraja v kraj, dokler se ni končno umiril v Sarajevu, kjer je urejeval list »Nado«. Toda že dolgo je glo-

dala bolezen njegovo že itak slabotno telo. Po mučnem, a brezuspešnem zdravljenju, ki ga je prenašal s stoičnim junaštvom, je preminul v Sarajevu l. 1908.

Že pred odhodom v Rim je predal očetu zvezek pesmi, ki jih je priobčila istega leta splitska »Nada«. Prvo zbirko je izdal v Senju l. 1885. pod naslovom »Bugarkinje«. — »Izabrane pjesme« mu je izdala Matica Hrvatska l. 1898., poslednja knjiga pa, ki jo je uredil sam, so bili »Trzaji« (1902). Po smrti je izdalo Društvo hrvatskih književnikov še elitne »Nove pjesme« in »Pjesničku prozu«.

Že z »Bugarkinjami« si je utrl Kranjčević pot v višine hrvatske lirike. Izvanredna zvočnost njegovega stiha, popolnoma nove ideje, ki so bile vrhu tega še v najtesnejšem skladu z duhom časa, nov način izražanja — vse to mu je hitro pridobilo prvo mesto v hrvatski poeziji. In ga ima še danes; saj je dal v najvišji napetosti svoje moči nekaj pesmi, ki spadajo nesporno med najpopolnejše svetovne umetnine.

Preko še epigonskih »Bugarkinj«, ki pa že jasno kažejo bodoči porast, se začenja njegova mnogostranska samobitnost razvijati v silnih skokih. Razlika med prejšnjo generacijo z njenim ozkim idejnim obzorjem in Kranjčevićevim kozmopolitizmom je tako velika, da je vtisnil svoj pečat razdobju 40 tih let ne le v književnosti, ampak je docela preobrazil vso hrvatsko duhovnost sploh.

Kranjčević je prvi hrvatski pesnik brezmejnosti, borb z vesoljem, kritike obstoječega reda, socialnosti, humanosti in iskrenega krščanstva. V »Bugarkinjah« je presenetila mogočna pesem »Radniku«, kjer stoje značilne besede:

Amo ruku, junače, pruži žuljnu,
amo ruku, nabore da ti mučne
pjesnikova drhtava usna, druže, štujući ljubne!

Mladi, živo verujoči pesnik prerokuje človeštvu uteho v delu, ki ga posveča v zakrament.

Gledaj druže, s radne pesti
kako krvav znoj se c'jedi,
kako buši zemnu grudu
i sokola seže siva,
svojom borbom i po trudu,
kako čovjek divom biva!

V veličastnem oratoriju »Prvi grijeh« oznanja, da je po človekovem padcu rešitev edinole v trdem delu. Ob teh naukih se razvija Kranjčevićeva socialna nota. »Više pravde, više kruha i slobode i vidjela!« mu je geslo. Iz pesmi, z usmiljenjem osvetljenih, kot so »Utjeha«, »Astra« itd., prehaja v rezkejše zvoke socialne satire (»Gospodskomu Kastoru«, antimilitaristična »U badnjoj noći«), dokler ne izzveni v pravo revolucionarnost. Kranjčević se upira z jedkim zasmehom vsakemu robstvu in krivici, vodi celo Krista na pariške barikade (»Resurrectio«), biča lažno krščanstvo in mu kliče:

Badava gordo kube i mramor Panteona — — —
Badava tamjan mnogi i ponosni oltari!
Ah, Golgota je pusta i vjetrić tamo tajni
tek cvili: »Eli! Eli! Lama sabaktani!«

Nepričakovano pa je doživel ta apostolski pesniški talent silen in odločilen preokret. On, ki bi mogel biti prav tako kot Župančič poet moči in volje, je padel kot žrtev svoje narave. Njegova izredna, plemenita, toda proti koncu življenja že bolna občutljivost mu je prikazala vso neskladnost med vzorom in resničnostjo v barvah, ki so bile tako črne, da se je sam, rekel bi, zadušil v njih.

Spočetka le rahlo melanholični odzvoki Kranjčevićeve pesmi na nepravičnost življenja rastejo vzporedno s trpkostjo njegove satire, s kritiko socialnih razmer, dokler se ne zlijejo z njo v enotno čuvstvo najsilnejše, razjedajoče bolesti. Mol prehaja vse bolj v brezupen dur, mehka, sanjava otožnost v neutešno žalost, ki pali Kranjčevićevo dušo z vso njemu lastno strastjo. Ogorčeni, trpeči pesnik trka v pretresljivih krčih na vrata vesoljnosti in kliče v nje praznino, umira za edinim odgovorom na veliko vprašanje življenja. In v teh mrkih preddvorjih vidi to življenje kot črno, neopredeljeno maso, v katero žene neznana sila prebujena bitja, da se spet vračajo v nebivanje:

— — — silna ruka, a Bog zna što i otkle
raširila je prste, a guste sjeni tuda
kraj čudne tvari idu, ah idu... otkud... dokle?
Sve idu, n'jemo idu od prav'jeka ovuda.

In nato se vračajo:

Iz tamne noćne strane, gle, idu, opet idu,
nit' plaču nit' se smiju, u dosadi, bez volje.
Sve šute, šute, šute — u staklenom im vidu
otegnulo se pusto i poharano polje — — —

I prolaze kraj onih, što poće kud i oni,
al' prolaze bez r'ječi, a jedan val ih nosi
i sprovoda im oba sudbina ista goni
k'o atome kotača svedj naokolo osi.

Pred nedoumnim kozmosom se povzpne Kranjčević do upornega vprašanja o smislu vsega, poziva na odgovor Pravico, postane

— — — buntovnik, mrtve što bogove dira,
i — tužitelj svemira.

Pred pojmom lepote, ki ga je vpodobil v »Mramorno Venus«, v hladen, za človeka brezčuten kip, kliče obupajoči pesnik: »O vrati mi mir moj i Boga!« Toda Lepota je neskončno oddaljena od neznatnega človeškega stvora in ga niti ne čuje.

Vso svojo grozo izdrgeta tedaj Kranjčević v krasno, apokaliptično pesnitev »Zadnji Adam«, ki tvori morda višek njegovega ustvarjanja. V zledenelem prostoru, kjer »mru bozi, sv'jetlo, vasiona«, leži poslednji človek v smrtnem boju:

Pa on je tu k'o zadnji od Titána,
k'o zadnji svjetlac prometejske vatre,
da pita, prije nego smrt ga satre:
Za čega ta nirvana?

Odgovora ni. In v silni izpovedi poda Kranjčević najvernejšo sliko svoje svetovne boli:

Tek vječni led! I žile mu se koče
i savija se zgrčenijeh šaka,
a suha rebra uporno se boče,
ah, z r a k a, z r a k a, z r a k a!
Još n e ć e m r i j e t i; neće, neće, neće!

Toda zaman je strastni napor:

Na tvrdi led mu mrtva glava pada,
k'o pitanje, što odgovora nema.
Tek gorki grč — k'o ocjena božanstva
na zadnjoj mrzne usni čovječanstva.

I prostro se je izda'nuvši tako
cijelog ljudstva oboreni lik,

a bl'jedim noktom zadnje što je mako:
Napisao je u led — upitnik — — —

Po tem veličastnem zlomu se zruši pesnik v končno fazo svoje žaloigre:

Survaš se onda... u kalnoj bari
k'o stranac gacaš medj svojom krvi,
k'o munja, koju uguši blato,
a ona je mogla da razbija oblak!

V tem strašnem razpoloženju hodi na grobove, potaplja se v sanje in pozabljenje: »Divno je, divno sklopiti oči —.« »Iza spuštenijeh trepavica« gleda v svet izmučeno oko. Nekaj tolažbe še najde v slutnji, ki mu včasih zašepeče, da je »iskrena suza — dar čovječanstvu«. Odsev zadnjih nad diha iz stiha: »Poginut' i ja ću negdje, na pragu novoga trena... reči: Vjerovah da spasava vjera!« Polagoma pa se umiri kot kaplja v oceanu boli, ki prehaja že v ugodje. In »Andjeo bola« nad njim —

Gleda, kako se čisti u vlastitoj krvi i znoju,
u suzama srca svoga, i kako se diže tada,
o svojem rodjenom krilu zapliva lako i voljko
morem zvjezdanih mirijada...

In angel bolesti »sklopljenih ruku... ondje se... svojijem žrtvama — divi!« In že skoro brez bolečine očita pesnik »vili pjesme«, zakaj mu je »opila srce«. Rahlo domotožje (»Nostalgija«), spomini na mladost se mu čarajo pred oči. Krasne pesmi poslednjih let pa so ovite v najtemnejšo črnino. Kakor njegov »Mojsije«,

mrijeti ti ćeš, kada počneš sam
u ideale svoje sumnjati.

In kakor predsmrtni vzdih zvene stihi:

Kad mi klone hladno čelo, kad dogori sv'jeća moja,
kad mi mrtve oči sklopi samilosna ruka koja —
i kad tudja suza čija oplače mi puste dane,
braćo moja, ljubi moji, smilujte se onda name!

Še v jugoslovanski liriki, ki je ena sama daritev bolesti, so redki pesniki, ki bi bili tako polni boli kot Kranjčević. »Meni Bog je pjevat reko i ja vršim božju volju i ja jedem srce svoje«, pravi sam. Vsak pogled vase in v stvarstvo mu je nož v srce, kot pelin je grenka njegova erotika in enako trpka je njegova domovinska ljubezen. Kranjčević ni nikak mehkužen melanholik, obratno, baš radi svoje polnokrvnosti je dal boli veličastje hrama, kjer »suza zvijezdom biva«. Ta kult solze tudi ni nikaka pesimistična filozofija, je samo bogoiskateljski drget pesnika, čigar strune so uglašene tako popolno, da jim izvabi že najmanjši nesklad življenja najtežje krike. In Kranjčevićevo življenje je bilo niz takih muk. On, ki je pel o svobodni misli — Sveljudskemu hramu — da »okrštena u slobodi, niti moli niti prosi«, ker »ona znade, da je sila«, je moral ves svoj vek robovati režimu, ki je bil krvnik te misli in njegovega naroda.

Kritika je v svojem suhem razumarstvu dostikrat krivično presojala Kranjčevićevo poezijo in ji očitala neizgrajenost in celo protislovje. Pri tem pa je prezrla vso vprav Kristovsko občutljivost pesnikove duše, pozabila je, da je skrita prav v tej globoki razdvojenosti nadzemska zaokroženost, da je v tej borbi za ideale, ki je že vnaprej obsojena v mučeništvo, neka višja, nadsnovna logika. Tragedija Kranjčevićeve pesniške osebnosti ga dviga na nebotično steno, kjer ječi prikovani Prometej za človeštvo — in prav ta kavkaška stena mu je večen piedestal. Mnogokrat spominja Kranjčevićeva obupna svetovna bol na jok Krista nad Jeruzalemom.

Malokdo je tako ljubil življenje kot Kranjčević in zato je tudi malokdo tako trpel. Njegova pesem je en sam strasten stok te vélike, oskrunjene ljubezni. Njegovo hrepenenje je šlo preko stvarnosti v skrajnost in zato je bila njegova tragedija neizogibna. In ker je podal to sveto vsebino svoje duše iz polnega, raste kljub vsemu njegova postava v sfere najčišče umetnosti. To je njegova pesniška vrednota, to je oni Kranjčević, ki gre preko posameznih dob v nadčasovnost.

Študijske črte za slovensko šolsko statistiko in poetiko.

Priobčuje dr. I. P.

Pod tem naslovom bomo odslej (kolikor bo radi prostora v listu mogoče) priobčevali kratke sestavke, kakor se pišejo na naših srednjih šolah kot slovenske šolske in domače naloge. Ne da bi že kar spočetka urejali gradivo metodično ali snovno, upamo vendar, da bi mogli postati ti večinoma ekstemporativno zasnovani koncepti nekak kažipot v sili, kako naj naš dijak stilizira neposredno in približno dobro v tesno odmerjenih četrtih šolske ure. Za kar zgledno ali vzorno pisane študijske vzorce teh svojih stilizacij res da ne moremo šteti. Pa smo prepričani, da so nujni, ki doslej še prav nič podobnega imeli nismo. Da bi le kaj kmalu kaj boljšega dobili. Zato pa začenjamo!

Primer naloge za VII. razred:

1. Val. Vodnik: Sadovolne Krajnz.

(Ob 150 letnici slovenske književne umetnosti.)

Uvod.

Vodnikova pesem o »zadovoljnem Kranjcu«, o kateri celo pesnik sam skromno sodi, »da je nekaj malo branja vredna«, je izšla v 3. letniku Devovih Pisanic l. 1781. Slovstvena zgodovina nas uči, da se s tem letom in s to pesmijo stoprv začenja pravo in pristno slovensko umetno pesništvo. Ta slovstvena ocena je splošna, pravilna in pravična.

Pesem o »zadovoljnem Kranjcu« ni prva Vodnikova. Po navodilih in poetičnih naukih o. Marka Pohlina se je Vodnik vadil v pesniški rabi — da se izrazimo po Prešernovo — že pred označenim letom. Pravi slovenski in resnično umetniški izraz pa je našel, dejali bi, da kar čudežno mimo vse šole in Markove »poetike«, sam od sebe v tem svojem čudovitem kupletu, ki obsorej praznuje svoj stoinpetdeseti god. »Sadovolne Krajnz« je skratka po vsebini in obliki prava slovenska pesem, cvet iz naše zemlje, glas iz naše duše, lepote in moči, prvi pravi pesniški izraz našega človeka. Poizkusimo dokazati!

Jedro A.

Zdrav kranjski, gorenjski kmetiški človek stoji pred nami in nam pripoveduje o svoji zemlji, o svojem delu, o svojem oblačilu in jelu, o svojem veselju in svoji nebeško sproščeni »zadovoljnosti«, kako je ves sam svoj s svojo zemljo in svojo nravjo. Ta »zadovoljni Kranjec« ne govori, marveč v resnici živi pred nami: eno izrazito naše lice je za tisoče, ki so bili; neskončno bližnji nam je in obenem patriarhalno slovesen, tip s Posavja in iz Vodnika samega, pa obenem slovenski kranjski kmet sploh; človek s telesom in alegorično poveličan simbol, slovenska poštenost, čistost, preprostost in zdrava, rahlo podsmehljiva šegavost. Samo enkrat še in še nekoga je Vodnik podobno srečno in nazorno ujel v svojo besedo: sebe samega v čudoviti avtobiografiji: Rojen sim...

Jedro B.

Kupletski neprisiljeno zajeti pesniški predmet in motiv pa je Vodnik tudi oblikovno čudovito dovršil. Mimo tega, da je tukaj prvi in prvikrat »rešil problem« slovenske metrike, je tudi vsaka beseda v pesmi naš izraz, živa nazornost, čudovita dramatična karakternost, beseda iz naše duše in zemlje. Ta jezik diši po naši grudi, te barve so segantinijevsko živ odraz naše nastrojnosti. Pesniški izraz v »zadovoljnem Kranjcu« je neskončna preprostost, naturnost, prvotnost in prav zato najvišja in prva umetnost v našem slovstvu.

Sklep.

Zato pa je našla pesem potrjenje, dasi ga ni iskala. Ne govorimo o izbrancu in izobraženccu baronu Žigi Zoisu, le vse tiste omenimo, ki so nehote morda, a prirodno prisiljeni šli za sladkim »gučem« (ubogi Volkmer!) te kranjske pesmi; Jaka Zupan, Ziegler, Slomšek in Balant Stanič . . .

Pesem o »zadovoljnem Kranjcu« utegne biti mimo te epohalne slovstvene vrednosti še drugače zajemljiva. Je namreč tudi kot pesniška vrsta svojstvena, kuplet, domačnost našega slovstva, kakor imamo poslej le še nekajkrat nekaj malo sorodnega, n. pr. v Prešernovi Soldaški . . . —

Viktor Smolej:

Mesto ob Vltavi.

Odlomka iz »Sprehodov po zlati Pragi«.

Noč pod Hradčani.

Slovenska študenta sta stopila na jarko razsvetljene ulice in trge kraljevskega mesta ob Vltavi ter pila čudeže svetlobe nad morjem hiš. Ob 10. uri zvečer. Onemela sta v velemestnem hrupu in vrvežu in kot osramočena radi svoje malenkosti pogledala v tla. Tomo in jaz. Pred nama je ležal najlepši praški trg, Václavské námesti. Vzdolž ob trgu so na obeh straneh gorele obločnice, sence dreves so skoro izginile v strujah luči, ki je plala iz uličnih žarnic, iz izložbenih oken, iz reklamnih napisov. Gledala sva luči, gledala ljudi. Množice so valovile sem in tja po trgu in ulicah. Cestna železnica je mirna in svetla kot beli dan prihajala zdaj od te, potem od nasprotne strani. Gospodje so se pogovarjali po uličnih hodnikih, gospe ogledovale izložbe čevljev, svile, kožuhovine, otroci so se podili okoli njih. Vse je migljalo in se lesketalo v polni luči, vse se je pretakalo v pisanih barvah. Stari in mladi, možje in dekleta in gospe in otroci kljub pozni uri. V morju luči ter v vrvežu ljudi in prometa mi je bilo kakor otroku, prijel bi Toma za roko, da se ne bi izgubil.

Na griču nad mestom so se Hradčani belili v bajni razsvetljavi. Dolgo poslopje, izza njega troje gotskih zvonikov svetovidske stolnice.

»Peljiva se do Vltave pod Hradčane!« je rekel Tomo. »Vltava teče pod Hradčani nekje. Bolje bova videla od tam.«

Cestna železnica naju je zapeljala proti Staremu mestu, odkoder bi prišla do Vltave. Izstopila pa sva že na staromestnem trgu, ker sva videla tu vse razsvetljeno z reflektorji: rotovški stolp, krasne »tynske věže« in ogromni Husov spomenik.

»Glej!« se je spomnil Tomo. »Danes je 5. julij. In 6. julija l. 1415., takrat so Husa sežgali!«

»Potemtakem je danes predvečer Husovega praznika. Zato taka razsvetljava!«

Pred seboj sva na ogromnem podstavku zagledala množico ljudi, ležečih, klečečih in napol stoječih, nad vsemi pa se je dvigala orjaška postava Jana Husa kot herojski lik, predočujoč mirno samozavest, odločno voljo in vero v zmago pravice. Ko so vsi omagali in obupali, je on še stal in veroval . . . Stal je pred nama ves belo ožarjen, nižji del spomenika je krvavel v temnordeči svetlobi.

Šla sva dalje v smeri električne železnice. Tako se ne bova izgubila. Tomo je skušal navezati pogovor o Husu, ki je za zmoto dal življenje. Pospešil je Luthrov prihod. Ampak njegov pomen ni na verskem polju. Važen je kot češki narodni buditelj, a najvažnejši kot početnik češkega slovstva. Takrat so se Čehi začutili kot narod, takrat se je vzbudil češki lev . . . V mislih sem mu pritrjeval, a nisem spregovoril. Zato je umolknil.

Kako lepo je gledati bele stolpe, razsvetljene zvonike, cerkvene kupole na vseh straneh mesta! Avti so švigali mimo. Po ostrešjih, po slemenih palač visoko nad nama so goreli reklamni napisi. Po pročeljih so sijale rdeče žarnice,

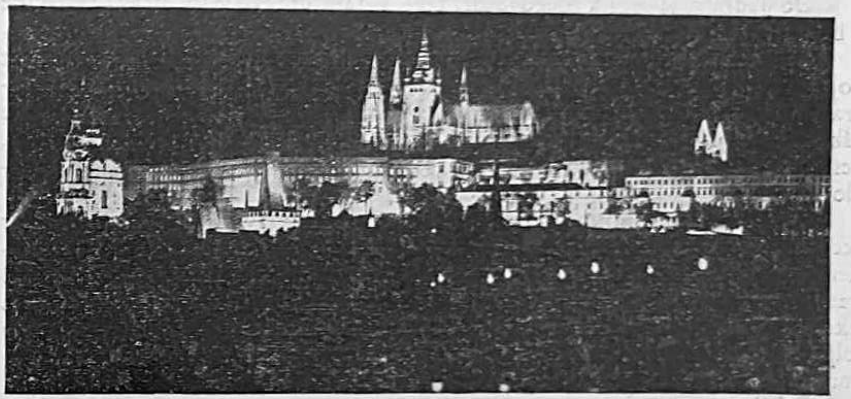

Razsvetljeni Hradčani.

tvoreč besede. Drugod so se vžigale modre. Nad strehami so se pletli rumeni napisi, videl si, kako se vžiga žarnica za žarnico, svetloba je tekla skozi temo kot val, končno so gorele vse — ne! — tedaj so se vnele še modre in zagorele še rdeče. Gledal sem to menjávo igro dve, tri sekunde, potem je ugasnilo vse. In igra se je začela znova.

Zašumela je pod nama Vltava, stala sva na mostu.

Praga, mati mest; hradčanska stolnica, vladarica Prage! Dolg trakt poslopij po vsej vzpetini nad Vltavo, z brezštevilnimi bleščečimi se okni, belo zidovje, izza njega vitka gotska zvonika stolnice in en zvonik ob strani, desno od kraljevega gradu malo niže zopet snežnobela cerkvena stolpa. In vse to visoko nad črnim morjem hiš pod Hradčani in na Mali strani, kot otok svetlobe v črni temi. Pred to svetlobo so ugašale zvezde.

Vltava je nalahno grgrala in šumela pod mostom, polzela dalje. Blesk luči z obrežja in z mosta se je lomil po valčkih. Včasih je po reki priplul čoln, njegova luč je čarobno hitela sama skozi temo.

Oči so se nama od utrujenosti same zapirale — — —

Staro mesto.

Ob določenem času smo se dobili s Hynkom na Vaclavskem trgu, odkoder smo hoteli prodirati v Staro mesto. Kaj bi rada videla, je vprašal vodnik. »Kar je lepega in znamenitega! Da dobiva nekako sliko Starega mesta.«

Tako smo se domenili in krenili po ulici, ki teče ob spodnjem robu Vaclavskega trga pravokotno nanj in se imenuje: »Na Příkopě«.

»To pomeni jarek, obzidni trdnjavski jarek. Še do preteklega stoletja je bil tu jarek pod obzidjem Starega mesta.«

»Da so ga šele potem zasuli za ulico? Pa kako je vendar s temi obzidji in mesti?«

»Tako,« je rekel Hynek. »Najprej je stal grad na Hradčinu kakor polno drugih po deželi. Kraj je bil zelo pripraven, ker je grad z višine obvladal vso okolico. V dolini, na nasprotnem bregu Vltave, je pa nastajalo trgovsko mesto. Trgovske ceste so se tu sekale, mesto je bogatelo in rastlo. To je današnje staro mesto, najstarejši del Prage. Ko za zidanje ni bilo več prostora na Hradčinu, so zidali po njegovem pobočju in po levem bregu Vltave. Višek blagostanja je takrat dosegla Praga za Otokarja II.

Do Jadrana je segala njegova država! V taki državi je že nekaj trgovine in bogastva!

Pa ne samo v materialnem, tudi v kulturnem oziru je dosegla Praga takrat svoj prvi višek. Na Hradčanih so pesnili nemški pevci, zapadna kultura je prodirala med meščane. In pod vplivom nemške poezije so tedaj nastale tudi prve češke pesmi, legende in kronike. Po padcu Přemislovičev je grad propadal, mesto pa, ki je dobivalo od slabotnih kraljev vedno več privilegijev, je bogatelo in rastlo.«

Koncem ulice smo se ustavili pred krasnim trdnjavskim stolpom. In kar sredi ulice stoji, bi rekel. Ulica gre skozenj in cestna železnica. V lepem gotskem slogu zidan kipi do 20 m nad ulico, mogočen in veličasten. Včasih so hranili tu notri smodnik, zato se stolp imenuje »Prašna brana«. Je ostanek nekdanjega kraljevega gradu Jurija s Poděbrad. Gradu ni več, zdaj oklepajo stolp druge palače. Ena na pr. je Obecní dům, najlepša praška koncertna dvorana, kavarna in zabavišče najbogatejših slojev.

Prišli smo na sadni trg. Branjevke, vozički, klepetanje, stojnice, trgovanje — kot povsod v mestih v jutrnjih urah. Komaj smo prodirali skozi vrvež in gnečo.

»In tole je deželno gledališče!«

Ho! Ali more biti večje nasprotje kot ta živilski trg in gledališče? Gledališče čeških deželnih stanov z antičnim stebrovjem v pročelju in te branjevke s solato, smokvami, peteršiljčkom. Gledališče naredi radi nizkosti in antikiziranega pročelja nekak zmeden vtis disharmonije.

»In to je ‚univerzita česká Karlova',« je pokazal Hynek na poslopje na nasprotni strani gledališča. »Sedaj je tu nemška univerza, ki je samostojna in ločena od češke, prej pa je bila tu prva češka univerza in prva v Srednji Evropi. L. 1348. jo je ustanovil Karel IV. Takrat je tudi Praga zrastla v svoj drugi višek, le doba po vojni prekaša tisto ero, tisti povzdig mesta po vojni, ko se je prebivalstvo prestolice podvojilo, ko je Praga postala evropsko velemesto!«

Kak ponos je gorel iz besed mladega Pražana!

»Za Karla je postalo mesto središče vzhoda in zapada in združevalo tu najboljše, kar je ustanovil duh vzhoda in duh zahoda. Praga je bila prestolica ogromne države. Ko je Karel ustanovil univerzo, je iz politične prestolice ustvaril še kulturno žarišče, z ustanovitvijo nadškofije pa še cerkveno središče. Mesto je ogromno narastlo. Ustanovil je Novo mesto in ga obdal z lastnim

obzidjem. Staro mesto in Malo stran je obdal z novimi obzidji. Vse dele je umetniško okrasil. Matija z Arrasja in Parler sta začela graditi svetovidsko katedralo. Tedaj so zgradili znameniti Karlov most iz rezanega kamna, ki je še prav tako trden kot tedaj. Umetniki iz vseh dežel so se zbirali tu, mogočen kulturni val je povzdignil velemesto v duševno središče in žarišče. Praga je takrat postala lepa! Karel je govoril in pisal pet jezikov. Takrat je celo Petrarca prišel v Prago, ker sta se poznala in si dopisovala.«

Ulica prodira skozi med palačami, še ožja na pogled radi visokih tri, štirinadstropnih hiš. Kot da so bile včasih skupaj te stene palač, pa je usekal nekdo razpoko vanje, razklal jih na dvoje. In zdaj se vije tam skozi ulica, nesposobna za vsak promet.

Vije se in suče in prebija skozi tesni. Gori v zraku se zdi, da so se stene že nagnile ena proti drugi, še za ped, pa bo izginilo nebo. Tam bi lahko iz okna v okno stopil. Res, tu bi se brez vodnika izgubil!

Boj študentov s Švedi na Karlovem mostu l. 1648.

»Veliki trg,« je celo Hynek veselo vzkliknil, ko smo prišli iz uličnih tesni ven na solnce. »Središče Starega mesta, srce Prage. Od tu je rastlo mesto proti Višegradu, Žižkovu in Kraljevim Vinogradom.«

Spoznala sva kraj. Tu sva bila prvi večer ob svečani razsvetljavi. Da, da! Rotovž, stolp ob njem, potem Husov spomenik in Tynska cerkev.

Krasen je v gotskem slogu zidani rotovž! In v gotiki so zidani stolp ob njem in Tynski zvoniki. Vse je začrnelo. Rotovški stolp je znamenit radi astronomske ure: gledala sva kazalce, puščice, številke, kolobarje —. Pravijo, da kaže dneve v tednu, premene meseca, tek solnca in zvezd, seveda le tistemu, ki se na to razume! Hynek je pripovedoval, kako krasna je notranjost rotovža. V poslopju je grob neznanega vojaka, v svetovalnici pa ogromni sliki: »Hus pred koncilom v Konstanzi« ter »Jurija s Poděbrada izvolijo za kralja«. O uri pravi, da ponoči ne gre, da večkrat kaka figura »štrajka«, da ne deluje več tako točno.

Na rotovški steni sem gledal vzidano ploščo. »To so imena tistih, ki so jih po belogorski bitki tu usmrtili l. 1621. Sedemindvajset plemičev. Nekaterih roke in glave so pa razobesili še na mestnem stolpu za strašilo.«

Nasproti rotovža preko trga se dviga v ozadje pomaknjena Tynska cerkev. Nekoliko pročelja ji zakrivajo pred njo stoječe, karakteristično srednjeveške hiše, drugi del pročelja z zvonikoma pa se mogočno dviga preko njih.

Dvoje krasnih gotskih zvonikov! Končujeta se v visokih, strmih piramidah in še na teh so kot prilepljeni šiljasti stolpički. Kot nekaj aristokratskega se dojmi človeka ta odmaknjenost cerkve iz vrste ostalih hiš.

Notranjost je nekako tesna, kot da je cerkev privezana v daljavo in širino. Tesnoben vtis starosti odneseš iz nje. Polno nagrobnih plošč in reliefov ob stenah. Tudi Tyha de Brahe-ja, danskega zvezdoslovca grob je med njimi. Za Rudolfa II. je umrl v Pragi.

Hitro še v cerkev sv. Nikolaja! Tabla pri vhodu pove, da je last narodne cerkve. V notranjosti množica banderc, na vsaki kelih. In drugod po cerkvi povsod kelih, kelih in kelih.

Nato smo se vrnili k rotovškemu stolpu gledat uro. Bila je dvanajst, nato so se pokazali smrt, Kristus, vrsta dvanajsterih postavic, apostolov, zrabljenih, starih, brez barve, vse je šlo mimo. Gledali smo od daleč in smo slabo videli in še tisto je šlo tako hitro mimo nas.

Po Jilski ulici mimo dominikanske cerkve smo hitro stopili še do Betlemske kapele, majhne cerkvice brez izredne zunanjosti ali notranjosti, ki je bila priča ognjevitih, reformatorskih govorov univerzitetnega profesorja Jana Husa.

Počivali in kosili smo nekje na Husovi cesti v prijetni gostilni. Hynek je govoril o Vaclavu IV., sinu Karla IV., ki je dal utopiti Jana Nepomuškega in razvnel versko-narodni boj, ko se je iz nacionalnih ozirov postavil na Husovo stran. Tedaj so nemški študentje in profesorji odšli s praške univerze v Leipzig, kjer so ustanovili novo univerzo. Po Husovi smrti so husitski boji Pragi vzeli vso veljavo, rešili pa so v narodnem oziru Prago, Češko in vso Moravo. Dežela se je dvignila, začelo se je slovstvo. Po dolgem času je v Pragi za Rudolfa II. zacvetela preko vseh strankarskih prepadov renesansa. Manija zbiranja: antični torzi, geme in usnjarski izdelki, slike italijanskih mojstrov, Nemcev, Nizozemcev, zlatarska obrt, domači izdelki. Vse je zbiral Rudolf. In rokopise in bukve. Vse, vredno milijone in nič vredno. Edinstvena je bila Rudolfova zbirka Dürerjevih slik. Okoli čudaškega cesarja so se zbirali astrologi, astronomi: Kepler, Brahe.

»Od tega časa menda poteka češka muzikaličnost. Komponisti vseh narodov so se zbirali tu. Po plemiških dvorih je zavladala glasba. Bogati meščani so tekmovali z njimi. Čehi so se učili instrumentov, hodili v tujino. Takrat je bil celo Kranjec Jakob Gallus, nemški Palestrina, kantor v neki tukajšnji cerkvi . . .«

Na Husovi cesti nama je Hynek pokazal poslopje nemške tehnike. »Zdaj sta ločeni nemška in češka univerza. Karlova je bila samo nemška, za Husa se je pa spremenila v češko. In proti tej je Ferdinand I. ustanovil jezuitsko visoko šolo ‚Clementinum' pod vodstvom Petra Kanizija, strogo katoliško proti utrakvistični. Jezuiti so uživali vso podporo in ‚Carolinum' je životaril. Jezuiti so imeli teološko in filozofsko fakulteto, Karlova univerza pa jus, filozofijo, medicinsko in artistično fakulteto. Po tridesetletni vojni so se pa bali moči jezuitov in je Ferdinand II. dal ‚Carolinu' spet svobodo in podporo.«

V teni smo dospeli do velikega kompleksa stavb, ki ga karakterizirajo številni stolpi in kupole. Z nekega dvorišča nama je pokazal Hynek kupolo,

kjer je astronomski observatorij, nato smo šli po ulici dalje v smeri proti Karlovemu mostu. »To je Clementinum, jezuitski visokošolski kolegij. Je ogromen kompleks poslopij. Ima v sebi celo 4 kapele ali cerkve.«

Ulica se dviga, hiše kažejo zguban obraz stoletij.

Staromestni mostni stolp!« je vzkliknil Tomo. Res, stolp, most, Vltava.

»Mostecka věž!« je rekel Hynek. »Ostanek starega obzidja. Švedi so ga l. 1640. drugič bombardirali z Male strane, ga naskočili, pa so jih študentje sijajno odbili. Takrat so odnesli, kar so mogli: zlato, slike, rokopise, kipe, geme. Nekaj se je še pozneje porazgubilo in poprodalo, nekaj je pa pobral Dunaj. Tako so izginile Rudolfove zbirke!«

Krasen je stolp! Kot da je zidan v okras in ne za boj. Vrste grbov, gotski okraski, stebriči, stukature ga narede vitkega, lahkega in breztežnega. In vendar, kako visoko kipi nad Vltavo, kak je obok, ki vodi na Karlov most!

Desno od stolpa stoji na visokem podstavku, tudi okrašenem s kipi, velika postava Karla IV., ki strmo gleda pred se, kot da še vedno premišlja o svojih načrtih: o svojih mestnih obzidjih in obrambnih stolpih, o svojem mostu. Za ozadje ima križarsko cerkev, z množico kipov po nišah. In tudi pročelje »Clementina«, vdolbine, balkonske ograje in ostrešja so jih polna.

»Manija baroka in poznejših časov!« je rekel Hynek.

Ob dolgem traktu »Clementina« smo šli proti »Carolinu«.

»Glasba je posebno cvetela v baročni dobi. Oratoriji, melodrame, orkestralna glasba, opera. Opere so izvajale italijanske potujoče družbe.«

»To je Carolinum,« je pokazal čisto preprosto poslopje Hynek. »Prav za prav to ni bila univerza. Ta šola se je imenovala ‚studium generale'. Dovolil ga je papež Klement VI., Karlov učitelj v Parizu. Vsakokratni praški nadškof je bil kancelar te šole. Fakultete so imele dekane. Novo pa je bilo to: ves zbor magistrov, bakalavrijev in študentov se je imenoval u n i v e r s i t a s, skupnost. Ta universitas je izmed sebe volila rektorja. Torej so takrat tudi študentje volili univerzitetnega rektorja. Universitas je bila bolj upravnotehničnega značaja, studium generale pa je bil širši pojem, ker je vseboval v sebi universitas ter duhovno pokroviteljstvo in vodstvo kancelarja in dekanov. Ta universitas je novost. Pozneje se je ohranil samo ta naziv in ga imajo sedaj vse visoke šole.«

Nisem mogel drugače, kot da sem izrazil začudenje nad tako dobrim poznanjem zgodovine. »Kaj!« je zamahnil Hynek z roko. »To je vendar češka zgodovina!«

»Kdaj pa je postalo mesto slovansko?« je vprašal Tomo.

»Z narodnim preporodom, z romantiko. Okoli l. 1800. Takrat je postalo narodno velemesto.«

»Po svetovni vojni pa evropsko,« je dodal Tomo.

In nato smo se poslovili.

»Ti, sinko majhnega, mehkega naroda . . . se izvestno bojiš, da se tvoj narod stisne in izpodrine ob splošnem napredovanju večjih narodov, ki mu ne bodo dopuščali posebnega razvijanja; bojiš se, da se potopi v drugih narodih kakor tvoja Sava v tujem Dunavu! Tvoja bojazen ni upravičena ne pred Bogom ne pred človeško zgodovino. Pred Bogom ne, ker te je ustvaril, ker ti je podaril tvoj lepi jezik in lepo domovino in ti ni odrekel pravic, podeljenih drugim narodom. Božjo pravico imaš torej do življenja, kakor krožijo okoli solnca po svojih tirih veliki in mali planetje in drobni planetoidi. Pred človeško zgodovino ne, ker ni preminil še noben versko in nravstveno krepek narod, kakršen je izvestno tvoj, dokler je čuval vernost in nravnost, te svoji najvišji blaginji.« (Dr. Janez Mencinger, Izbrani spisi. IV. zvez. Abadon. Str. 228 in 229.)

Pero Horn:

Človek in priložnost.

(Po Swettu Mardenu.)

»Kam drži na desno cesta, kam drži na levo pot?« Kam in kako? se z drugimi vred sprašuje tudi dijak, ko dospe na križpot življenja. Ta »kam in kako« se nanaša pri dijaku zlasti na izbiro poklica. Vsak človek pa prinese že s seboj na svet svoj poklic in ga ne zgreši, če le ne zamudi prave priložnosti. Priložnosti je sicer mnogo, toda ljudje, ki hočejo nekaj doseči, ne čakajo nanje, marveč si jo ustvarijo sami in sami premagajo vse ovire ter dosežejo svoj namen. Tako delajo veliki možje.

»Kaj bo dejal svet, če se nam načrt posreči?« je veselo vzkliknil kapitan Berry, ko mu je admiral Nelson razložil svoj skrbno pripravljen načrt, kako bi v Egiptu premagal Napoleona.

»Tu ni nikakega ‚če', kajti jasno je, da se bo načrt posrečil. Vprašanje je le, kdo izmed nas bo ostal, da bo zgodovini o tem poročal.«

Zgodovina pozna tisoče mož, ki so zagrabili pravo priliko, in izvršili dejanja, ki so se drugim neodločnim možem zdela nemogoča. Premišljeni načrti in trdna odločnost premagajo težave in ustvarjajo dejanja.

Hanibal in Napoleon sta s svojimi velikanskimi armadami prekoračila Alpe in izvršila nekaj do tedaj nezaslišanega. Res, bil je samo en Hanibal in en Napoleon. Toda, saj tudi ovire, ki jih življenje stavlja mladini ob njenem napredku, niso tako ogromne in nevarne kot so bile ovire, ki jih je moral premagati »mali korporal«.

Pa življenje ne zavisi le od velikih dogodkov. Zgrabi malenkostne dogodke in jih spremeni v velike! Pa praviš, da nimaš priložnosti?

Pomanjkanje priložnosti in ugodnosti je znak slabotnih, nestalnih in neodločnih značajev! Prilike in priložnosti! Ej, vsako življenje jih ima. Vsaka šolska vaja, vsak izpit je dobra prilika, je življenjska nada. Vsak človek, vsaka pridiga, vsak opravek je prilika — prilika, pokazati se vljudnega, odločnega, poštenega, je tvoja prilika, da si pridobiš prijateljev! Vsak trenutek, ko ti izrazi kdo svoje zaupanje, je tvoj veliki trenutek! Vsako odgovornostno opravilo, zaupano tvoji moči in tvojemu poštenju, pomenja ugodno priložnost neprecenljive vrednosti.

»Nikogar ni,« pravi neki kardinal, »ki bi ga v njegovem življenju sreča vsaj enkrat ne iskala. Toda če človek ni pripravljen, da bi jo sprejel, se izmuzne mimo njega.«

Življenje je polno rajrazličnejših drobnih možnosti in vsaka je važna zanj, ki se hoče preriniti skozi življenje.

Toda ob takih ugodnostih in možnostih ne smeš iti za tem, da si nakopičiš denarja, bogastva in slave. Cilj vsemu našemu delu mora biti telesni in duševni napredek in dvig vsega človeštva. Če bistro gledaš, boš povsod zapazil obilo priložnosti, z odprtimi ušesi ne boš preslišal onih, ki neslišno prosijo tvoje pomoči. Dobrotno odprta srca bodo lahko našla stradajočih, ki bodo hvaležni za darila, in odprte roke ne bodo nikdar zaman iskale priložnosti, da bi vršile dobra dela!

Znano je, da se iz polne posode razlije toliko vode, kolikor prostora zavzame telo, ki smo ga spustili v posodo. Toda priti je moral Arhimed, da je v tem dejstvu odkril najlažji način določevanja prostornine nepravilnih teles.

Že od nekdaj so mogli ljudje opazovati, da nihajoča telesa nihajo popolnoma pravilno. Toda šele Galileo je iz tega dejstva izvedel koristnost nihala za praktično uporabo.

Pač bi se bil lahko vsak srednjeveški evropski pomorščak vprašal, kaj leži onstran Atlantskega oceana. Prihranjeno je bilo Kolumbu, da je drzno zajadral v nepoznane vode ter odkril Ameriko.

Bliskanje je že v davnih tisočletjih slepilo ljudi in grmenje jim je jemalo sluh, ali nihče ni mogel dognati, da je to elektrika, ki so jo narodi v strahu in trepetu obževali. In vendar je Franklin z navadnim poskusom dokazal, da je blisk le glasnik neznanske, a vendar uporabljive sile, ki jo je Stvarnik dal naravi.

Pravkar našteti, a tudi mnogi drugi možje so postali veliki in slavni in so pripomogli k velikemu napredku človeštva, ker so iz malenkostnih prilik znali narediti ali pa pripraviti velike in koristne reči.

Kdor prav izrabi ugodno priliko, seje zase in za druge seme, ki bo donašalo obilne sadove in ustvarjalo nove priložnosti. Kdorkoli je v preteklosti delal dobro in pošteno, je pripomogel, da se število dobrih in poštenih veča in veča.

»Nekateri trenutki,« pravi Dean Alford, »imajo večjo vrednost kot dolga leta. Pet nenadnih minut lahko odloči usodo vsega življenja. Toda kdo bi nam mogel povedati, kdaj nas dohiti ta odločilni čas?«

In če ga zamudiš ali zapraviš, ne vrne se več, prepozno si spoznal, da si zamudil ugodno priliko, morda edino v svojem življenju. Koliko je ljudi, ki v svojem srcu nosijo gorje zapravljenega trenutka, ko bi si bili mogli priboriti ugodno stališče v človeški družbi! Koliko jih je, ki bi mnogo radi žrtvovali, da bi mogli popraviti svoj davno storjeni pogrešek. Toda: »Minuta zamujena, ne vrne se nobena!«

Taki ljudje pridejo že v mladosti vedno nekoliko prezgodaj ali pa prepozno, nikdar ne pravočasno. Zamujajo šolo in netočno izvršujejo naloge. Tako polagajo temelje slabim navadam. In ko dorastejo in čutijo posledice takih navad, pravijo, da so nesrečni. Poznajo sto možnosti za zaslužek, toda zdajle baš ni pravi čas za to. Povsod vidijo ugodne prilike, ali prijeti jih ne znajo. Vedno se ozirajo po velikih, srečnih in ugodnih prilikah, da bi si pridobili slavo in bogastvo, toda pozabljajo, da ni znanja brez učenja, ne mojstrstva brez učne dobe, ne bogastva na upanje. Ponujajo se zlasti danes prilike za nepošten zaslužek. Take prilike imajo dostikrat videz trdne poštenosti, vodijo pa v nepoštenost, v zločine, ki škodujejo človeštvu in nemalokdaj povzročajo samomore. Neki pregovor pravi, da je sreča vredna več kot znanje. Toda to je kvartopirsko načelo in vodilo nespametnih.

Ne stojmo torej križem rok in ne uživajmo svojega življenja po živalsko! Življenje je polno dela, telesnega in duševnega, ki mora biti izvršeno. Človeška narava je ustvarjena tako, da dobra beseda večkrat onemogoči gorje, ki bi doletelo drugega. Naša duševnost stremi za poštenim, resnim in neutrudnim delom in najde svojo srečo v njem. Nešteto je takih zgledov, ki nas navdušujejo za delo in nam kažejo, da tudi mi spoznamo svojo priliko ter iz svojega življenja ustvarimo nekaj duhovno velikega.

Ne čakajmo, da bi nam kdo nudil ugoden trenutek, ustvarimo si ga sami!

Zlatonosne priložnosti lenemu ne morejo koristiti! Le delavnost, točnost in vljudnost morejo iz malih reči narediti velike!

Vladimir:

Svečnica.

Tema je strašna na svetu hudobnem...
Lučke prižgimo v srčecih mladih,
da nas bo Jezušček ljubljeni našel.

Lučke goreče ljubezni prižgimo!
Saj, ko nas ljubi bo Jezušček našel
peljal nas bode v svoje kraljestvo.

Ivo,

spodobilo bi se ob koncu leta pogledati, koliko je naše slovstvo postalo v preteklem letu bogatejše. Resnično zanimiv bi bil tak pregled, če bi mogel biti izčrpen. Toda razumel boš, da takega v svojem skromnem pismu ne morem podati. Pač pa hočem omeniti nekaj važnih knjig, ki so lani izšle — ako si katero prezrl, imaš zdaj priliko pomisliti nanjo.

V splošnem moram povedati, da je naše domače slovstvo v preteklem letu bilo vse prej kot plodovito — vsaj po izdanih izvirnih delih sodeč. Predaleč pa bi vêdlo, če bi hotel iskati vzroke temu ne baš razveseljivemu dejstvu. Kljub temu pa je izšlo nekaj knjig, ki bodo v zgodovini slovenskega slovstva ohranile trajno vrednost.

Ivan Pregelj je izdal dve knjigi: V Mohorjevi družbi (Večernice) povest »Umreti nočejo«. V nji opisuje našo koroško bol in je našel zanjo zares pretresljiv in lep izraz. Ostala nam bo kot priča za vso našo preteklost in kot opomin za našo prihodnost. Z umetniškega vidika pa te povesti ne moremo tako pohvaliti kakor druge Pregljeve, dasi vsebuje krasne in nepozabne prizore, dasi so nekatere osebe čudovito podane. — Pomembnejši je vsekakor v umetniškem oziru njegov »Magister Anton«, zgodovinski roman (V. zvezek Izbranih spisov v »Zbirki domačih pisateljev« Jugoslovanske knjigarne v Ljubljani). Avtor je tu spet doma, to se pravi na Tolminskem, in spet v svojem elementu, v »zgodovinskem«. Glavna oseba je magister artium Anton iz rodu Mahničev, iz katerega je pozneje izšel veliki dogmatik slovenski, ustanovitelj »Katoliškega Obzornika«, škof Anton Mahnič. V tej povesti najdemo do pičice vse lastnosti in oblike Ivana Preglja, o katerih sem Ti pisal že lani nekoliko bolj na široko. Le to bi moral še dodati, da je v svojem najnovejšem delu Pregelj svoje pisateljske sposobnosti še stopnjeval. Zlasti občudujem njegov izbrušeni, do najtanjšega izdelani in pretehtani jezik, ki je svojstven in bogat, a se že otresa iskanosti v izrazu, ki ga je morda v prejšnjih delih nekoliko težila.

Med drugimi slovenskimi pisatelji sta izdala svoja dela Bogomir Magajna in Ivo Dornik.

»Primorske novele« (v Mohorjevi družbi) so prva knjiga Bogomirja Magajne, ki se v naših revijah že nekaj let z rastočim uspehom uveljavlja ter obeta postati eden najbolj svojstvenih naših povojnih novelistov. Mehak in krhek, gladak in raskav v besedi in slogu, se nam razodeva Magajna kot izboren opazovalec sodobnega življenja z neko melanholično primesjó, ki je poetična, a tako, da se tudi v nji verno zrcali nov svet. Magajnov svet kajpada iz njegovih novel še ne izstopa ves in tako, da bi ga mogel pregledati. A na drobcih, ki so njegove novele, moreš zaslutiti podobo, ki si jo je mladi pisatelj o sedanjem svetu ustvaril in ki preseneča s svojo preprosto in odkrito resničnostjo.

Ivo Dornik je po dolgem molčanju (sodeloval je med vojno in tik po vojni pri »Domu in svetu«) sedaj zbral in izdal nekaj — deloma že objavljenih — novel pod naslovom »Brez oči« (Brata Rode in Martinčič, Celje). Zbirka je tem bolj pomembna, ker nam iz nje mahoma vstaja pisatelj, ki so ga komaj nekateri ljubitelji slovstva poznali in ohranili v spominu. Šele s svojo knjigo bo širšemu občinstvu dostopen in premnogi se bodo razveselili tega pojava, zakaj Dornik je novelist, kakršnih ima naša na novelistih ne baš revna literatura, zares malo. Snov za novele je zajeta iz neizčrpne skladavnice svetovne vojne, ki pa je pri naših pisateljih našla le malo iskalcev. Tudi kot knjiga iz vojnega in povojnega časa ima zbirka Dornikovih novel svojo posebno ceno. Motivno morda nekoliko enoličen, je zato Dornik v svojih novelah izredno plastičen kljub napol lirićnemu načinu izražanja.

Omeniti moram knjigo »Sedem mladih« (Krekova knjižnica), ki vsebuje novele sedmih mladih slovenskih pisateljev: Bogomirja Avsenaka, Iva Grahorja, Mirka Javornika, Mihaela Kranjca, Jožeta Kranjca in Rudolfa Kresala. Toda k tej knjigi se, če Bog da, še povrnem v kakem naslednjem pismu.

Dramsko slovstvo je obogatil Slavko Grum z močno in originalno igro »Dogodek v mestu Gogi« (Samozaložba pisatelja). V izgradbi dejanja jako spreten, je Grum vendar najpristnejši in najučinkovitejši v dialogu, ki je pretehtan, organičen in zrel.

Posebne omembe sta vredni knjigi: »Filozofija« dr. Francèta Vebra (Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani) in Jakoba Kelemine »Bajke in pripovedke« slovenskega naroda z izčrpnim uvodom in opombami (Mohorjeva družba).

*

Bogatejše je pa bilo vsekakor naše prevodno slovstvo v preteklem letu.

Podrobneje se s prevedenimi deli za danes ne bom bavil, naštel Ti jih pa bom nekaj:

Knjižne zbirke Jugoslovanske knjigarne, ki se dobé po nizki ceni proti mesečni naročnini, so novost na našem knjižnem trgu. Pred božičem sta izšli v »Leposlovni knjižnici« Felixa Timmermansa »Župnik iz cvetočega vinograda« ter Françoisa Mauriaca: »Gobavca je poljubila«. — V »Ljudski knjižnici« je izšel roman Victorja Hugoja: »Leto strahote 1793«, a v »Mladinski knjižnici« Jóna Svenssona: »Prigode malega Nonnija«. Te knjižne zbirke obetajo postati krasen vir spoznanja svetovnega slovstva.

»Modra ptica« je izdala: Johna Galsworthya: »Temni cvet« (v Župančičevem prevodu) in Selme Lagerlöfove: Gösto Berling«.

Tiskovna zadruga Rabindranatha Tagoreja: »Dom in svet« ter Karla Maya »Old Surehand«.

Karla Maya sistematično izdaja Tiskarna sv. Cirila v Mariboru ter sta izšla že dva popolna zvezka.

Ne smem pozabiti omeniti tudi Novo Založbo, ki nam je v svoji monumentalni izdaji I. Cankarjevih Zbranih spisov poklonila lani X. in XI. zvezek.

Naj Ti bo to pisemce kratek in priročen vademecum — saj o marsičem, kar tu nisem povedal, še spregovorim, takisto se povrnem tudi na tu na kratko omenjene stvari.

Zdaj pa — Bog s Teboj —

Tvoj

s. š.

Cankarjeva družba v Ljubljani je najmlajša slovenska književna družba, osnovana po vzoru Mohorjeve. Socialistična je, kar se pozna domalega vsem njenim publikacijam. Za l. 1931. je izdala štiri, posebno na zunaj zelo primerno in lepo opremljene knjige. **Koledar za 1931** je tudi po svoji vsebini dovolj pisan, da se prikupi; urejen je pa premišljeno v eno smer. — Kranjc Jože, **Ljudje s ceste.** Film dveh dni, kakor pravi pisatelj, je povest iz slovenskega delavskega življenja. — Tudi F. C. Weiskopf obravnava v naslednji knjigi: **Komur ni dana izbira...** (poslovenil P. Zorec) slične probleme. — Četrta knjiga: C. Flammarion, **Poslednji dnevi človeka** (priredil A. Cerkvenik, ilustr. Fr Uršič) so pa astronomska razmišljanja o koncu sveta. — Vsebinsko zadovoljujejo knjige Cankarjeve družbe samo v posameznostih, v celoti pa ne.

Kunčič Mirko: **Najdenček Jokec.** Iz torbe Kotičkovega strička, zvezek I. — Ljubljana 1930. Pri nas imamo veliko ljudi, ki pišejo »za mladino«. Tudi Kunčič je prav tak in nič boljši kot množica »mladinskih« pisa-

teljev. Kaj bi se dalo reči o njegovi povestici za otroke? »Jokec« ima veliko toplote in humorja v sebi. A pisan za dnevnik, najbrž sproti od nedelje do nedelje, pogosto čisto izgubi vso svežost in ostane neka prisiljenost in časnikarska plitvost brez krvi. Hvalevredno je, da išče pota iz motivov narodnih pravljic v sodobno povest. Vendar ni še nikake uravnovešenosti med tema nasprotnima si elementoma. Mogoče bi bilo najbolje, da stare kolesnice narodnih pravljic čisto zapustimo! Sicer se bo neka umetna osladnost in omledna sentimentalnost, ki jo nekateri čisto neutemeljeno in pogrešeno izvajajo iz ljudskih bajk, še dalje vlekla skozi naše mladinsko slovstvo. Poleg tega: knjiga je prazna! Niza se zgodba na zgodbo, a pri tem golem zgodbarstvu tudi ostane. Nikjer ni kake pesniške vsebine, kakega jedra. In končno poezija! Nekajkrat se človek nasmehne, a neprestano godrnjanje starega strica, ki se vedno oglasi, kadar kolo dogajanja noče več dalje, in strašno umetni, književni jezik: to vzame delu vso poezijo. In slovnica! Včasih je res »za počiti« (str. 21.), včasih pa se radi tega človeku tudi »lasje zaježe« (str. 67.). S. V.

Društveni koledarček za nav. l. 1931. Ljubljana. Izdala in založila Prosvetna zveza v Ljubljani. 12°, 104 str. Vez. Din 10.—.

Poleg navadnega koledarskega gradiva in seznama včlanjenih društev prinaša koledar par primernih člančičev iz področja ljudske prosvete.

Učbenik angleškega jezika. Sest. J. M., 8°, 296 str. Ljubljana 1930. Založ. Jugoslovanska knjigarna. Broš. Din 50.—, vez. Din 62.—.

Govoriti dijakom o preveliki važnosti učenja tujih jezikov, med katerimi zavzema angleščina morda najvažnejše mesto, bi bilo pač odveč. Brez potrebnih knjig pa učenje jezika ni možno; zato bodo novi učbenik brez dvoma veselo pozdravili tudi dijaki in bodo radi segali po njem vsi, tisti, ki se že bavijo s tem jezikom, in drugi, ki jim je še popolnoma neznan, pa se ga žele priučiti. Snov je obdelana kakor navadno v takih priročnikih; povsod je podana tudi transkripcija, kar je še posebno važno. Prireditelj se je oziral tudi na ameriško angleščino, ki se loči v marsičem od jezika v stari Angliji.

Domači vrt. Praktičen navod, kako ga uredimo, obdelujemo in krasimo. Priredil M. Humek. S podobami. II. predelana in pomnožena izdaja. 8°, 234 str. Ljubljana 1931. Založ. Jugoslovanska knjigarna. Broš. Din 42.—, vez. Din 54.—.

Prav lepa knjiga, ki bi utegnila v marsičem koristiti posebno dijakinjam, četudi ni neposredno njim namenjena.

Načrt stolnega mesta Ljubljane. — Izdelala sta ga M. Černe in M. Tomšič, založila pa Jugoslovanska knjigarna. Je zelo pregleden in lep. Poleg načrta samega je izdala založnica še posebno knjižico, ki jo je sestavil vpok. šol. ravnatelj Janko Nep. Jeglič. Knjižica obsega seznam ljubljanskih trgov in ulic, tako da je povsod pripisano, odkod izvira ime, dalje seznam javnih poslopij in uradov, cerkev, knjižnic, konzulatov, hotelov, vojašnic, denarnih zavodov, zavarovalnic, šol in dij. zavodov, bolnic in javnih spomenikov ter igrišč. Vsa publikacija je, kakor se vidi, zelo posrečena in bo izvrstno služila svojemu namenu.

Kmetijska kemija. Spisal prof. I. Zobec. S slikami. 8°, 157 str. Ljubljana 1930. Založ. Jugoslovanska knjigarna. Cena v polplat. Din 45 —, v platno Din 52.—.

Knjiga je namenjena predvsem absolventom kmetijskih, vinarskih, mlekarskih ter drugih sorodnih šol, je pa prikrojena tako, da bo dobro služila tudi vsem drugim, ki se zanimajo za kmetijstvo in prirodo sploh.

V založbi Jugoslovanske knjigarne v Ljubljani je izšel pravkar pod naslovom **»Les verbes français reguliers et irreguliers — Francoski glagol«** na 60 straneh praktično sestavljen, pregleden spis o francoskem glagolu, ki bo tako učiteljem kakor učencem francoskega jezika dobrodošel. Dr. Janko Kotnik je podal s tem delom priročno in potrebno knjigo. Zlasti iregularni glagol, ki dela pri učenju francoskega jezika največje težave, je nazorno in vestno obdelan, tako, da bo že zavoljo tega imela knjižica za vsakega učenca, pa tudi za vsakega učitelja francoščine, svojo veliko vrednost. Cena Din 10.—.

Literarni pomenki

Vanjuša, Ljubljana. Samo prozo ste nam to pot poslali in mislil sem, da bom Vaše »Izide« prav tako vesel, kakor sem bil »Tujine«, ki smo jo priobčili v prvi številki. Priznati Vam moram ponovno, da Vam jezik prožno teče in da mi tudi Vaš slog ugaja in bi Vam skoraj prerokoval, da je v prozi Vaša prihodnost, a eno je, kar sem Vam mimogrede pograjal že tudi pri pesmih: v abstraktnosti se izgubljate, ki jih drapirate z bohotnostjo iskanih tropov in figur, kar pesem — v pravi meri seve — prenese, skozi tako prozo pa se človek težko prebere. V Vašem slučaju psihološkega črtanja do najtanjših nians, ne rečem, lahko zagovarjate svojo tehniko, ki Vam ne bo škodila in Vam bo še dobro služila tudi ko se boste lotili bolj »realnih« motivov, s katerimi, upam, nas boste še pridno zalagali. Oni literarni pregled pa le napišite, pride nam prav. Pozdravljeni!

Iztok, Ljubljana. Izmed poslanih treh priobčimo srednjo. Pogumno naprej!

Kovačev Ivan, Kje? Niste se predstavili, kakor to zahteva vsakdanji takt, a vendar Vam povem, da z Vašo »Jesensko sapo« nič ni. Po uvodnem akordu: »Pred mano ob gorskem razpotju — razpelo stoji,« bi kljub temu, da v nadaljnjem ne znate sklanjati osebnih zaimkov, le pričakoval, da bi izvenela v drugačen finale, ki je pri Vas kar banalen: »Oh, pojdi iz mene sapa jesenska!«

Iljuša, Ptuj. V Vaši črtici »Odrešenje« je pač misel lepa, a dogodek je tako neznaten in prenaivno izpeljan! Tudi jezik bi moral biti prožnejši!

Sevskij, Maribor. Poslali ste nam legendo o svetem Bolfenku, za katero sem Vas zadnjič prosil. Z zanimanjem sem jo prebral in sem videl, da je legenda, kako je vrag pomagal zidati cerkev, a ga je svetnik opeharil za dušo, znana tudi na Pohorju. Če bi jo znali podati, bi jo pač z veseljem priobčili, toda napisali ste jo tako pusto in prazno! Jezik v njej je trd in neokreten in ubija vso poezijo, ki jo sicer legenda diha. Zdi se mi, da je bila ona tura z legendo vred Vaš prvi poizkus, in še se mi zdi, da v naši knjigi niste doma, to se pravi, da malo berete. Izposodite si Trdinove Bajke in povesti o Gorjancih in videli boste, kako je treba pisati legendarne stvari. Tudi jezikovno boste pridobili, saj menda veste, kako je cenil sam Cankar Trdino, ob katerem se je tudi učil.

M. F., Ljubljana. Prvič se oglašate pri nas s pesmijo

Domovini.

Pesem visoko o tebi bom pel, domovina,
svoje srce, vse ljubeče, bom v tvoje izlil, domovina,
duh moj pa plaval bo nad teboj, v tvojo bo zarjo se vtapljal.

Videl sem tvoje ravnine: po njih bila polja razlita,
zlata vsa, kot da s solnčnimi žarki bila so oblita,
duša tonila je v zlatih valovih brezkončnih ...

Slišal skrivnostno sem pesem tvojih temačnih gozdov,
pesem ljubezni, mladosti kipeče, žareče,
sanjala duša je sanje skrivnostne ob zvokih mehkobnih.

Do sem je pesem kar dobra, čeprav priča, da ste prisluhnili Župančičevi Dumi, česar Vam ne štejem v zlo, a zadnja kitica z onim demonskim poantiranjem se Vam je zmedla in izzveni kljub lepi misli neuglašeno. Pričakujem da se boste še oglasili z boljšimi pesmimi!

Radivoj Belogradski, Novo mesto. Takole ste se nam predstavili s svojim »Dijakom«:

Od dneva do dneva se trudim, učim,
do poznih večerov pri knjigah sedim;
a vendar vesel sem, otožen nikdar,
saj cilje pred sabo najlepše imam.

Če boste vztrajali in boste vedno tako pridni, potem gotovo dosežete kdaj svoje cilje, med katerimi se Vam blesti iz dalje najbrže — tako ugibam — pesniški lovor... Da Vam ohranimo spomin na prvi korak, ki ste ga napravili na poti, ki vodi per aspera ad astra, ob katerem se boste še mnogokrat nasmehnili, Vam natisnem »pesem«

Pozna jesen.

Preselile so se ptice v južne kraje,
le nekaj jih ostalo je še tu;
te letajo in iščejo si klaje,
da ne poginejo gladu.

Tudi vrabci se v velikih jatah
potepajo okrog
ter iščejo zavetij varnih
za zimo — gorki si brlog.

Na njivah vse je zapuščeno,
le tu pa tam kak štor stoji —
in jutro to nam vse je belo,
sneg polja nam vsa pobeli.

Taka je Vaša druga pesem, ki priča kakor prva, da ritem nekako obvladate. Zakaj je nisem tako vesel, kakor je boste Vi, ne bom pripovedoval. Ko spoznate, da to še ni pesem, boste peli že boljše!

Jezerko, Ljubljana. Tudi Vi mi pošiljate »svoje prvo delo«, kateremu naj bom »milostljiv sodnik«. Bodi! Poglejmo in poslušajmo, kako ste nam zapeli

Jutro.

Svetla zarja se razlila
je čez hrib, čez dol in plan,
z žarki zlatimi ovila
vso prostrano je ravan.

Ptičice zažvrgolele
so veselo v mlado jutro,
bukve pa so zašumele,
si voščile: »Dobro jutro!«

Iz druge šole Vam je ostala v spominu Župančičeva Zarja in Vas navdahnila, da ste tudi Vi zapeli svojo v pozdrav budečemu se jutru. Vidite, če bi se ravnali v drugi kitici dosledno po zgradbi prve, najbrže ne bi prišli v zadrego, ko ste iskali rime na »jutro«, in pesem bi bila potem bolj Vaša in mogoče celo dobra. Tako, svojo »milostljivost« sem pokazal, da Vam ne vzamem poguma in se boste upali še oglasiti!

Ivanuška, Ptuj. Humor Vas mika in satira? Veseli bi bili, če bi mogli v svojih vrstah vzbuditi pravega humorista in satirika, saj je mnogokaj, kar kriči: difficile est satyram non scribere. Motivov bi bilo torej dovolj, a moža manjka, ki bi jih znal zgrabiti in mojstrsko podati, da bi njegova beseda zaskelela in zdravila. To je pa drugačen difficile, ki zahteva celega moža, mojstra, ker težavam pravega humorista in satirika začetnik ne more biti kos. Po vsem tem Vam moram povedati, da je Vaša humoreska— ali naj jo imenujem satira? — še šibkonaiven prvenec na tem polju, a mu bodo mogoče s časom sledili boljši. Ne škodilo bi Vam tudi, če bi se jezikovno nekoliko bolj ugladili, in zlasti, da ne bi zanemarjali najenostavnejših pravopisnih pravil, katerim se pridružujejo v Vaših stvareh često tudi prave

slovnične napake, kakršne bi Vam profesor v nalogi temeljito črtal. Vedeti bi morali, da je slovnična korektnost pri vstopu v hram Muz — conditio sine qua non! In še to: drugič pazite, da boste svoje pošiljke zadostno frankirali, ker Mentor nima rezerv, iz katerih bi mogel plačevati kazni...

Slavko L. P., Maribor. Severnih vetrov smo tudi mi veseli, zlasti če nam prepodijo megle in nam prinesejo jasne dni, da ugledamo nad seboj spet sinje nebo. Zadnji nam je pripihal Vaše pismo, v katerem smo dobili Vaš sestavek »Za ciljem«. Tam gori »na severu« ste vneti turisti, kar ste mi potrdili tudi Vi, ki Vas gore še v sanjah vabijo, da doživljate strahotne dogodke. Glejte, če ste hoteli dati opis kake ture, ki ste jo res napravili, bi morali biti vsekako konkretnejši, čeprav jo podajate v obliki sanj, če pa hočete, da bi smatral Vašo turo kot simbol poti k ciljem, potem Vam povem, da mi še manj ugaja, ker je neznansko sentimentalna. Poskusite, mogoče Vam uspe v drugačnem žanru, zlasti ko primeroma dobro obvladate jezik!

Magdin, Kumbor. Vaše zapiske s straže sem z zanimanjem bral. Stilistično in vsebinsko se lepo razvijate, dasi poslanega ne morem priobčiti. Toži se Vam po domu? No, spočetka je vsakemu težko, a se že polagoma privadite in vživite. Ustregli bi nam, če bi poslali Mentorju kaj pokrajinskega v besedi in sliki! Mudi se ne in zato Vam ni treba hiteti!

Eneja Silvij, Celje. Visok psevdonim — pravega imena nam niste izdali — a poslani pesmi ga ne zaslužita. Še se boste morali truditi, če boste hoteli nositi ime slavnega humanista!

Radovanov. Vesel sem Vas, ker upam, da se boste prav lepo razvili. V »Beli pesmi« in njeni varianti ter v oni »Za solncem« ste menda v ognju ustvarjanja premalo pazili na skladnost tropov (v vihar u k o p a n a duša, kot bi peklo se name z l o m i l o in podobno), a zato je pa »Slepčeva prošnja« res vredna tiska in jo priobčimo.

Jelenka, Moste. No, vidite, kako ste tudi na realnih tleh doma! Priporočil bom, da bi o priliki natisnili. N e t k i povejte, da je njena misel lepa, le škoda, da je oblikovno šibka.

Olaf Severni, Novo mesto. Lepe impresije, le v nekoliko medlih, praznih barvah. V sleherni sliki pogrešam poante, ki bi ji dala pravo življenje. Pride čas, ko boste pokrajino vse globlje doživljali, in tedaj bo tudi Vaša pesem drugače pela. Pogumno naprej!

Vladimir, Dol pri Ljubljani. Spet je bil Vaš strah prazen. One iz prošlih let ste sami dobro označili, a kljub temu pričajo, da ste se dobro delali. »Božič« — drobcen je, pa mi ugaja, dasi bo moral čakati leto in dan, če bo hotel priti na vrsto. Mislim, da nam do tedaj zapojete še bolj ubrano. »Svečnica« pride na vrsto v tej številki, če bo le prostor! Take z Vašo pesmijo. Tudi Vaša drobna proza obeta mnogo. Vse tri priobčimo, čeprav me n. pr. »Planika« spominja Jenkove Divje rožice...

Domoljub Križnič, Novo mesto. Počasi pride človek daleč, včasih tudi do spoznanja, da je pesem dar božji, s katerim se ne more vsak postavljati. Vi do tega spoznanja še niste prišli in sodim, da tako kmalu še ne pridete. Veselja Vam ne bom kratil, a kljub prošnji ne bom našteval napak, ker bi mi zmanjkalo prostora!

ΜΕΥΡΙΑΣ

Spisal O. Kraus, poslovenil Veselko Pičirad, z orig. lesorezi ilustriral slikar-grafik E. Justin.

ΟΝΕΙΡΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

Sanje. — Imenik »starih bajt«.

Ko torej v postelji gorki zaspal je stari učitelj,
se mu približal je sen, strašán in nesrečo znanilen.
H glavi je spečemu stopil in hitro zavil ga v oblak je
siv, ki ga dvignil je v zrak in z vetrom odtod ga odnesel
tja v presvetlo dvorano, ki s cveki redi šestošolce.
Tam posadí ga na stol, za močnó zakaćáni kateder,
ki ga tabla krasi, v klopéh pa bilí so dijaki.
Zopet so gnetli iz voska kroglice z naglico hlastno

Mali vedež.

Koliko listov izhaja v naši državi? Zagrebški dijaški list Luč prinaša v svoji letošnji prvi številki (XXVI, 42) statistiko list v v naši državi. Po tej statistiki izhaja v Jugoslaviji 886 listov, med njimi 42 dnevnikov in 200 tednikov. Največ listov izhaja v Zagrebu: 205, to je skoro četrtina vsega tiska

kakor že včeraj, le večje in mnogo groznejše na pogled.
Zdajci so dvignili vsi svoje močne in kitaste roke,
krogle zalučali mahoma vsi, vsi hkrati začenši:
in žvižgaje od vseh strani so letele po zraku
in zadele trpina profesorja v srce ubogo,
težko zarezale se v mesó skozi kožo božansko:
glasno je mož zaihtel in umrl — tedaj se je zbudil.
Tesno mu bilo je v srcu, tegoba ga zdaj je prevzela,
tiho je stopil iz postelje tople, da ne bi prebudil
nje, ljubeznive žené, ki spala sladkó je kraj njega.

Urno je zgrabil steklenko, ki krila je slivovko bistro,
s krepkim požirkom požívil si zopet moči je poprejšnje,
spet se vlegel je spat, po slivovki znatno olajšan.
Mirno prespal je vso noč, dokler se ni jutro vzbudilo.
Božica jutrnja Zarja je vzpela na vrh se Olimpa,
Zevsu in drugim bogovom oznánila dneva je rojstvo.
Gustav Jeíteles, sin, se zdajci iz spanja je zbudil,
v postelji brž se zravnàl in vtaknil nogé v nogavice,
ki na starini je bil jih kupil za majhne denarje.
Hlače dvocevke nato je prijel, križasto pestre,
ki mu jih ded je nekoč podaril kot častno darilo,
smuknil je urno v njé in skrbno zaprl je vratca;
štirje so gumbi služili za to, a imèl je le dva še.
Radi tegà je, razumen kot vedno, vzel ostro šivanko,
gumbnici z nitjo pripél, previdno je delo opravljal.
Suknjo nato je oblekel, telovnik in črno obutev
ter si zavezal kravato, rdečo, močnó popackáno,
ki mu nekoč jo podaril je brat za godóvno vezilo.
Ta jo je zopet dobil od zvitega prekupčevalca,
sedem in dvajset je krajcarjev moral na roko mu šteti,
kajti bilà je ko nova. Ta spet je izmamil jo spretno
nekemu brivcu, ki dal zobotrebec je lep mu v zaméno,
v kost preumetno rezljáu, z želvovíno nepristno odičen.
Končno, ko nárad je bil, da sprejel bi pod streho zajutrek,
dvignil mogočno je glas: »Hej, Katinko, přineste káfe!«
Pa je prišlà ljubezniva Katínka, dekletce prijazno,
rjavo prinesla je čorbo, potvórjeno s črno cikorjo.
Jeiteles prime smejé se deklíča za okrogli podbradek,
kavo posreblje namàh presladko in v šolo odprhne.
Prej pa odbral je še listov potrebnih iz učne si knjige,

v naši državi. Za Zagrebom pride Beograd s 179 listi, na 3. mestu je pa že Ljubljana s 140 listi. Luč naglaša, da je število listov v Ljubljani izredno visoko, če upoštevamo, da Ljubljana po številu prebivalstva daleč zaostaja za Zagrebom ali za Beogradom. Na 4. mestu je Novi Sad s 50 listi, na 5. Sarajevo s 37 listi, na 6. in 7. sta Maribor in Subotica, od katerih ima vsako mesto po 22 listov. V teh sedmih mestih izhaja 633 listov, to je pičle tri četrtine vsega tiska v naši državi. Naravno je, da se tisk koncentrira v velikih kulturnih središčih. Samo v Zagrebu, Beogradu in Ljubljani izhaja 524 listov, to je 59 odstotkov vseh jugoslovanskih listov.

V vsej dravski banovini je izhajalo po tej statistiki 188 listov, to je dobra petina (21%) vseh listov v Jugoslaviji, dasi ima dravska banovina samo približno dvanajstino (8.66 odstotkov) prebivalstva Jugoslavije po ljudskem štetju iz l. 1921. Takrat so namreč našteli v Jugoslaviji 11,984.011 prebivalcev, tako da bi prišel en list povprečno na 13.627 prebivalcev. V dravski banovini z nienimi 1,037.838 prebivalci bi pa prišel en list že na vsakih 5.520 prebivalcev. Seveda je pa vsaka taka statistika samo omejene vrednosti, ker bi dobili pravo sliko duševnega dela kake pokrajine šele, če bi tiska ne šteli samo, ampak bi ga tudi tehtali. Vsekako pa lahko rečemo tole: Če pride v dravski banovini en list že na vsakih 5.520 prebivalcev, je to za naše kulturno stanje ugodno znamenje. Tako se je mogel slovenski tisk (— skoro vsi listi v dravski banovini izhajajo v slovenskem jeziku —) razviti le radi tega, ker pišemo Slovenci književni jezik, ki nam je popolnoma domač; vsak Slovenec lahko pri razvoju

rèsk, jih je hitro iztrgal, ker ni se mu zdelo potrebno,
težki cijázil da špeh v celoti s seboj bi bil v šolo.
Zvezek pa skrbno za hlače je skril, da nihčè bi ne videl
niti papirja pri njem: močnó je bil fant častihlepen,
sram ga biló je na moč, nič rad ni veljal za dijaka,
ker ga krasila je brada in tudi natakar in brivec
»doktor« sta vedno ga zvala, zato, da je dal napitnino.
Ko pa je stopil v obór ob cvekih hraneče se sekste,
(božji sijaj razlila nad njim je Pallas Athene),
so ga prijazno pozdravili vsi že zbrani junaki.
Zdaj pa povejte mi, Muze, ki dom vsem Olimp je visoki,
ki ste boginje, bilè ste povsod in vse vam je znano,
znanje pa naše ni nič, saj vara petero nas čutov,
kdo vse bili so le-ti šestošolci? Kako so se zvali?
Kronberger bil je že tam, rdečelasi sekstanec,
v zadnji je klopi sedèl in mislil na motnjo pouka.
Taussig, poet, poleg njega sedel in verze koval je,
Orlik, umetnik, je pravkar končal profesorja sliko.
Koch, srboriti mladič, je natezal si brčice skromne,
Wanke, starina, si gladil z dlanjó valovito je brado.
Njega so vedno prav vsi šestošolci nad vse spoštovali,
kajti strmeli povsod nad bradó so njegovo pretemno.
Klanjali so se do tal prvošolci mu, s strahom spoštljivim
snémali kučme so z glav, češ, mož je gotovo profesor,
če prek hodnika je šel, stremèč proti kraju potrebe.
Grünwald, stepuh, in Steiner, plesač, sta krepkó se pestíla.
Cohn s črko »C«, zastavljavec, domá v zastavljavnem uradu,
(marsikrat že je zastavil risalno orodje in knjige,
ni pa zastavil močí, da uspešno bi zdelal ob letu),
Kohn s črko »K«, navadni pač Kohn ali Kohnus vulgaris,
Fischl, v razredu prvák, in ves ko iz škatlice, Müller,
Donebauer in Grab s prijetno okroglim trebuščkom,
Pohl, ujedljivi dovtipnež, od misli že suh kakor trska,
Doležal, malce omejèn, in préklasti Slábihóndek,
Kaiser, debeli, in Guth in Langendorf, Tatschner in Lange,
Beck, ki je Kanta prebiral, in vrtal globoko — si v nos je,
Schmelkes, Tauber in Weiss in Rölz in Kámillo Tichy,
Bondy, črnavzelj, in Glaser, ovčica, in Heller in Keller,
Lederer tudi, junak v pretepih in zvitih ukanah,
Chlapec, k prepiru klicár, z navzgor zavihnjenim nosom,
Propper pa, spretni govornik, z navzdol zavihnjenim nosom
Klapp, Gehorsam in Fürth in Fanta, Liliputanec,
Bergmann, Eidletz in Kraus, ti vsi so bili že zbrani.

našega tiska sodeluje če ne kot dopisnik pa vsaj kot odjemalec in bravec. In še nekaj lahko rečemo: Slovenci moremo obdržati svoj tisk samo, če pritegnemo v krog naročnikov na naše liste tako rekoč vsakega posameznika. Naše majhno število nas na eni strani sili, da se trdno organiziramo, obenem nam pa brani, da bi se v kulturnem oziru polenili. Obstajati moremo kot Slovenci le, če držimo skupaj in cenimo vse, kar nas druži, predvsem torej našo knjigo in naš časopis. Naše majhno število nam torej ni samo v škodo, kot bi kdo mislil, ampak nam tudi — koristi. Bodimo zadovoljni s tem, kar smo!

I. D.

Številka 5/6. Prejeli ste dvojno številko. Radi izredno dolgih božičnih počitnic ni kazalo, izdajati pete številke v času, ko je bila večina naročnikov doma. Prihodnja številka izide začetkom marca; obsegala bo izključno dijaške prispevke, ker nam radi gornje spremembe ni mogoče izdati take številke za februar, kakor smo zadnjič obljubili.

Črna deska

Rešitev ugank iz štev. 4. Steber. Ruben, smola, Videm, Drina, Vesna, Livno, Kropa, mejaš, dleto, posel, Pariz, sreda, Ličan, kreda, Tokio, drozg, kovač, Kranj, Mačva. — Bodi svoje sreče kovač.

Vžigalice. Ibar.

Posetnica. Zobozdravnik.

Številnica. 5, 25, 1, 9, 20, 15, 14, 11 — 21, 12, 17, 5, 8, 8, 17, 12 — 4, 11, 3, 20, 14, 23, 11, 14 — 20, 9, 16, 21, 8, 7, 9, 10 — 2, 13, 14, 6, 19, 14, 16, 16 — 21, 9, 18, 14, 9, 18, 4, 7 — 17, 7, 16, 15, 10, 1, 13, 21 — 10, 14, 15, 10, 12, 14, 16, 9.

Prav sta rešila. Zagožen Jožica, Št. Pavel pri Preboldu in Obran Martin, Ptuj. — Deloma prav so rešili: Kapš St., Novo mesto, Zose Jože in Šifrer Vilibald v Kočevju ter Pamer K. v Celju.

Nagrado je dobila Zagožen Jožica.

Uganke. Zanimanje za uganke je zelo pojenjalo, kakor kažejo maloštevilne rešitve, ki prihajajo na uredništvo. Zato bomo ugankarski kotiček opustili in bomo z njim nadaljevali samo v slučaju, ako izrazijo naročniki sami željo, da se kotiček obnovi.

Dijaški šah. Nadaljevanje rubrike prihodnjič. Tokrat je moral šah izostati radi preobilice drugega gradiva.

Pošiljanje lista bomo ustavili vsem naročnikom, ki ne bodo pravočasno poravnali naročnine.

KONEC 5. IN 6. ŠTEVILKE

MENTOR

18. LETNIK **MAREC 1931** **ŠTEV. 7**

STEVO TONCIC

Jelenka:

Moj »Miško«.

Miško je ljubezniv ciganček, moj rjavi prijateljček, otrok z začudenimi, široko odprtimi očmi. Bradice nikoli ne zaziblje hudomušen smeh, tiha resnoba je začrtana na bledih ličecih. Tako je moj zali Miško res ljubko dete. Kje pa je? Kdo je? — Kje je, ne vem. Kdo je, ne vem. Nekoč je hušknil mimo mene kakor misel, otožno je klical matko in plakal. Nikoli več se ni vrnil, oziroma vsak dan. Zdaj veste.

Miško je junaček moje prve povestice, prvega spisa. Tako me je navdušil, da nisem hotela vreči v koš počečkanega papirja, češ, bom še brala. Kako in kdaj je bila napisana na belem listu kratka povestica, res ne vem. Spominjam se še, da sem pogumno zapečatila ovitek in da sem z velikimi črkami napisala ime gospoda urednika in hajdi! že je bilo pismo v poštni skrinjici! Oj, gorje! Zdaj sem se šele zavedla, kaj prav za prav delam. Obstala sem pred tisto zaklenjeno omarico, rdečica mi je silila prav v lase, jeza in strah sta se me začela polaščati. Najrajši bi razbila ta železni nabiralnik. V veži je stopical pismonoša, si gladil brado, gledal in mežikal.

»Stopi k njemu!« — Korak, beseda . . .

»Ne, ne potem bo pa vedel!«

Kaj storiti? Hm, pomoči ni. Pohitela sem domov. Sram me je bilo, češ, vsak, ki me bo srečal, bo vedel, da sem nesla na pošto veliko, veliko pismo in da sem ga nekako skrivala. Pritekel je otrok, prav živo me je pogledal, se zasmejal in zbežal. Ta me je videl! Še hitreje sem stopala. . . Prišel je visok mož, ozrl se je vame in zdelo se mi je, da je sklonil glavo, da bi bolje videl moje preplašene oči. Ta tudi ve! Proč, proč! In deklič je prevzetno hitel mimo mene, kot bi mislil, kaj tisto! Tudi ta me pozna!

Srečno je minula pot do doma. Kaj bo pa zdaj? Očeta si nisem upala pogledati. Vedel ni ničesar o mojem pogumnem koraku, ker sem se bala pokazati mu otročarije, misleč, za starega moža taka reč ne more biti zajemljiva. Pa vendar, saj je sivolasi trnovski župnik tudi resen mož! Seveda, toda že dobro pozna take spise.

Korak je bil storjen, zdaj pa pogumno naprej. Pogumno? Ha! Mislim, da stoji ta beseda samo na papirju. Kako počasi so tekli dnevi, kaj šele tihi večeri, ko je stal Miško živ pred menoj s svojim okroglim obrazom, globokimi očmi, nežnimi ročicami! In Barica je tiho šepetala na moje uho, prav tako kot je govorila Mišku — otroško zaljubljeno. Mene pa je plašila misel: bral bo in bo vedel, kako mislim. Bral bo o Barici, ki je rešila Miška, o ciganu, ki je tako milo igral svoji lepi Ilonki, o črnih plesalkah, in bo mislil:

»Otročarije, norčije, neumna zaljubljenost!«

Da bi se vsaj pismo izgubilo na pošti, ali pa da bi ga urednik sam založil

ali vsaj vrgel v koš brez odgovora! No, to je bila le hipna želja. Kako bi mi bilo, če bi se to res zgodilo, ne vem. Kakor rečeno, noč in dan me je mučil moj ciganček.

Minuli so meseci. Moj Miško je bil že Bog ve kje, niti spomnila se nisem več nanj. Vesela velika noč je potrkala na duri. Veliki petek ... Kaj je vse prinesel ta svečani veliki teden! Meni tudi. Komaj je nas dobra in skrbna mati odpodila iz kuhinje, kjer se pripravljajo potice, je že potrkal pismonoša na vrata. Začel je deliti velikonočna voščila: zajčke, pirhe, kokoške. Meni pa lepo belo pismo s tipkanim naslovom. Moje? Odkod neki? Uradna reč? Berem ...

Joj, veselje! Urednikov odgovor. Ugodna ocena! Torej vendar ni šala! Pa sem se bala, kaj bo. Večjega veselja bi mi res ne mogla prinesti velika noč. Pa ta prvi, prav ta prvi spis, prva kratka povestica, ki ima začetek in konec!

Kaj me je poučil ta odgovor? Kje bi sama izsledila take napake! Orožnik mi je bil takrat kar všeč in nekaj naravnega se mi je zdela matkina smrt, ko so ji vzeli sinka. Nalovljeni otroci so tvorili tam za ograjo krasno skupino v mojih mislih. Zdaj šele prav gledam in sodim. Kako odveč so orožniki! Tisti resni, strogi možje med nežnimi, skrivnostnimi cigančki, med razigranimi otroki. Potem pa matkina smrt! Hipoma se zgrudi na tla, kakor na primer Hasan-aginica ali majka Jugovićev. Pa zakaj? Zato, ker so ji za nekaj dni vzeli Miška. Nenaravno. Potem še tisti nalovljeni otroci! Zdaj sama ne vem, kje sem jih pobrala. Kar iznenada so jokali tam za ograjo pred veliko hišo, med njimi sta bila Miško in Barica.

Tako je na vse zadnje le res, da je treba človeku resnico povedati, ker sam je ne spozna kmalu, zato se često spametuje prepozno.

Eno pa me je še strašno skrbelo, namreč urednikov: »Pridite po rokopis!« Moj Bog, še ta najhujši korak! Kolikokrat mi je misel pohitela tja v urednikovo pisarno, kjer leži moj rokopis morda v družbi stoterih in čaka, da ga pridem iskat. Časih me je pot peljala prav na trnovsko stran. Od daleč sta se belila zvonika lične cerkve. Toda premalo poguma sem imela. Bog ve, če ne bo hud, če ni morda strog, resen. Kako se prepričati o tem? ... Aha! V nedeljo bo imel pridigo. Hajdi tja! Nasproti lece je bil ob steni skrit kotiček, prav zame, tam pri oltarju Žalostne matere božje. Smuknila sem mimo pobožnih ženic in spet sem čutila vprašujoče poglede. Ah, kaj mislijo? Poznajo me ...

Pozvonilo je. Počasi, svečano se je prikazal možati duhovnik, jasno je odmeval njegov glas po cerkvi. Ko je bral iz svete knjige, sem ga prav natančno premotrila in zdel se mi je sila resen in strog. No, morda zato, ker je bil neki zelo svečan evangelij, mislim da tisti dogodek: »Vi, gadja zalega, hinavci, pobeljeni grobovi!« Drugega nisem slišala. Motrila sem visoko čelo, sive lase, tiste značilne poteze na obrazu, ki razodevajo Gorenjca, kratkomalo, prav tak se mi je zdel kot na prvi strani svojih spisov.

Pogled po cerkvi ... V kotičku, kjer sem stala, je obvisel njegov pogled. Joj, pozna te! Zbegano sem se ozrla v žalosten Marijin obraz, štela sem gubice njenega plašča, opazovala sem ljudi okoli sebe ... Še en pogled gori! Vidi me! Nejevoljno, v zadregi sem se prestopila z ene noge na drugo, toda, oh, slišalo se je. Ženice so se zdramile iz spanja. Ta in ona me je zvedavo premerila od nog do glave, meni pa je bilo vroče, vroče ... Mar je to očitno mesto, da vsi sem gledajo, mar je to prostor za javne grešnice, spokornice? Lučke so migljale pred mojimi očmi, zvezde, luna, solnce, svetovi — amen! Spet se je zasvetilo in dan se je vrnil. Ven, ven iz te govoreče cerkve! Zrak mi je vrnil

moči, solnčni žarki so mi dali poguma. Tako omamljen še naš veliki pevec ni odhajal iz trnovske cerkve. Tako brez upanja ...

Nekoč, preteklo je že več mesecev, me je zopet mučila misel na mojo povestico. Hočem! Beseda izrečena, zdaj pa glej, da ne bo zarečena! Povabila sem tovarišico, naj me spremi v Trnovo, kjer se mislim oglasiti pri gospodu župniku. Prav veselilo jo je. Ob dveh sva že pritisnili na kljuko. Prijazno dekle nama je prihitelo naproti in reklo: »Ob treh!«

»Dobro,« sem si oddahnila, »da se vsaj malo opogumim.«

Daleč tja po beli cesti sva hiteli. Nekje so se začuli žabji glasovi. Tja! »Vidiš, žabji marof sva odkrili danes. Tako ti godejo ti krakarji, kot bi imeli svatbo dan in noč.«

»Tri bo ura, vrniva se!«

Še eno marjetico je utrgala moja spremljevalka Krista, vprašujoč radovedno: »Dober, siten, hud,« misleč, da verjamem takim vražam, in odhiteli sva nazaj.

»Ura bije. Tri,« sem se zdrznila.

»Poj sonete!« se je pošalila Krista.

Zvonec je zapel. Zdaj! O, da bi ga ne bilo doma! Prepozna misel. Že je zarožljalo v ključavnici in že je stal pred nama krepki mož, prijaznega obraza, prav tak kot na sliki v knjigi »Pod svobodnim solncem«.

»Odkod?«

»S Sela.«

»Aha! Kako je že bil naslov?«

»Miško.«

»Aha, kaj je že bila vsebina?«

»O Mišku, ki so ga vzeli orožniki.«

»Že vem. Samo kam je založila tajnica rokopis? Ženske so res vse take —« ...

»Gospod, saj ni treba —«

»O zakaj ne! Če že ni v košu, mora biti kje —«

»Ni važno!«

»Aha, tu je. Kdor išče, najde. Zdaj pa poglejmo! Veste, kdor piše, mora imeti resnično življenje pred očmi. Kar napiše, ni treba, da je resnično, pač pa tako, da bo vsak, ki bo bral, rekel: Da, takole je bilo! — Kje ste vi pobrali otroke kakor jurčke po dežju? To ni naravno. Se že zgodi, da tu in tam cigani vzamejo otroka, no, ampak mislim, da po vsej Gorenjski samo dva, če so sploh že kdaj katerega. Potem pa: »Vedel je le za svojo lepo marko, s črno kito od zadaj, spredaj pa ji je čop črnih las drsel po ramenih.« Kako neki je to? — Dalje: »Otroci so sovražno gledali, vzgojeni brez ljubezni, brez matere.« — Kakšni otroci so to? Seveda, vse to se da popraviti in urediti. Le pogumno naprej!«

Trnovska cerkev se mi je zdela čudovito lepa in ceste pa hiše trnovske so bile kakor gradiči in parki.

Olaf Severni:

Gozd šumi ...

Od one strani
je veter zavel,
ves gozd je objel,
da tajno šumi.
Ah, tajno šumé
vrhovi dreves
in debla se brez
v solncu bleščé.
Prek solnčnih ravni
glasovi beže
in se gube,
a v gozdu šumi ...

Peter Volk:

Zgodba o lepi Vidi.

Sivi, pusti bolniški zidovi, mračna žalostna sobica, bela čista postelja, v njej mladi bolnik. Vidim prsi, ki hropejo in bodo izhropele, čutim življenje, ki ugaša in bo ugasnilo. In so žalostne solze v njegovih očeh in so žalostne solze v mojih očeh. Njegove ustnice se trudno pregibljejo in govorijo težko, težko...

»... Jutro 11. junija 1930. Zatulile so sirene v tovarnah, po cestah je zašumelo in zaropotalo — Maribor je vstal iz nočnega sna in zaživel v mogočnem tempu v pomladanskem jutru.

Vstal sem ob prvih utripih prebujenega mesta in si pomel zaspane oči. Roj misli mi je v trenutku preletel trudno glavo in silno, prekipevajoče čuvstvo me je vrglo iz postelje.

Zadnji dan v mestu, zadnji dan duševnih blodenj ter neprestanega nihanja iz skrajnosti v skrajnost, zadnji dan nemirnega hrepenenja in iskanja lepe Vide ter vrnitev v mir, v naravo, da se odpočijem od duševne napetosti devetih mesecev.

Objel me je vrtinec valujočih ulic. Počasi, prav počasi sem stopal proti gimnaziji ob navalu vseh mogočih čuvstev, da se je srce komaj ustavljalo tolikemu pritisku.

Gimnazija. Včasih sem živel samo tebi z vso vdanostjo svoje mladosti in ti si mi kakor dobra mati drobila svojo učenost v hrepenečo dušo. Pa je nastal v meni prelom in sem prišel iz ravnovesja. Zdvomil sem nad teboj, ker se mi je zazdelo, da je med tabo in življenjem izven tebe velik, globok prepad. Nisi me več zadovoljevala in le prisiljeno, z bridko pomilovalnim nasmehom sem prestopal tvoj prag...

Nesrečen človek! Tako silno je v meni neizmerno hrepenenje po nečem neznanem, po lepi Vidi, da mi hoče včasih razgnati preozke prsi. In iščem, tipljem in blodim brez uspeha in ne najdem miru. Globoka, žgoča rana se je zagrizla v moje srce, da bi rjovel in tulil od bolečine kakor obstreljena zver. Vprašal sem nekoč izkušenega moža, kdaj se bom ustalil, ali bom našel mir in lepo Vido. Pa mi je rekel sivi starček neizprosno trdo: »Nikoli! Ostal bi rajši doma v zatišju in ne hodil na pot. Z neutešenim hrepenenjem boš blodil okoli, dokler se ne zgrudiš pod svojo bolestjo!« In tačas sem zaslutil vso strašno resničnost njegovih besed, pa se vseeno nisem udal...

Vstopil sem v svoj razred, ki je drhtel v napetem pričakovanju. Razrednik je delil spričevala in dajal nauke, kakor je pač navada. Jaz sem bežno preletel svoje ocene, se porogljivo nasmehnil in odšel na stanovanje po culo. Nato pa sem skoro zdirjal na postajo, da se odpeljem brž, brž. Že se je začel premikati vlak, poln veselih, razposajenih študentov. Ozrl sem se skozi okno in rekel: Zbogom!«

Zadnjikrat je splaval moj pogled po mestu, ki je bilo pozorišče moje tragedije. Vlak je drdral... Drava, zeleni borovi gozdovi, pisano Ptujsko polje s travniki in njivami... Zadišalo je po miru, po svobodni sproščenosti. In slednjič — domača postaja, konec vožnje. Hitro sem izstopil in zadihal oživljajoč domači zrak. In doma veselo snidenje.

Bil je vroč poletni dan. Zamišljeno sem stopal proti potoku ter se grizel z mislimi. Mahoma, kakor da bi padla z neba, stoji pred mano učiteljeva Tinka ter mi začudeno pogleda v oči. Lepo dekle, polno solnčnega smeha in kipečega zdravja. In njene oči! Mirne, spokojne in obenem tako žive, v dušo prodirajoče. Kakor da bi se zrcalila v njih sama lepa Vida...

Lepa Vida? Da, prav zares, zdaj sem jo videl na lastne oči, videl sem,

da jo nosijo izvoljeni ljudje s seboj in da živi v njih utelešena. Kako, da je nisem opazil že prej, ko sem jo iskal in blodil za njo brez uspeha? Našel jo bom, nekega dne se bo pojavila v moji duši!... Saj vendar živi, pa sem mislil, da je umrla!

Radostno sem legel v mehko travo ob potoku in položil knjigo predse. Pod mano je žuborela kristalno čista voda ter se lesketala v žarečem solncu. Čila svežost in zdravje je velo iz šumečih valov. Kakor črne dekličje oči so vabili valovi ter se smehljali mimoidočemu, da je telo kar vztrepetavalo v nemirnem hrepenenju. V brezumni naglici sem strgal raz sebe obleko, obstal za hip v napetem, radostnem pričakovanju ter se nato divje pognal v žuboreči tolmun.

Tisoč občutkov je v trenutku spreletelo moje telo, začutil sem v sebi dolgo zatajeno vroče kipenje, neugnano moč telesa in duha ter blaženo ugodje, da sem kakor brezumen vzklikal v poletni dan. Bilo je kakor na nekem bajnem, začaranem svetu. Valovi so me božali tako prijetno in mehko, vse mišice so nemirno drgetale, prsi so se svobodno širile, srce je bilo s silovito jakostjo ter se naslajalo ob neizrekljivih sladkostih. Zdelo se mi je, kot bi se po dolgem času nenadoma osvobodil železnih spon ter se znašel v neomejeni svobodi. Iz prejšnje neubranosti in razkrojenosti je nastalo v trenutku popolno ravnovesje vseh sil, ki so se svobodno udejstvovale v divji sproščenosti. Začutil sem nove, dozdaj še neodkrite sile ter se skoraj brez uma zaganjal po šumečih valovih. Včasih mi je bilo telo mehaničen nestvor in sitna spona duševnega udejstvovanja, zdaj sem ga občutil kot sladko lastnino, polno neizmernih dragocenih zakladov, varno posodo silnega duha. V ritmičnih sunkih je dobil vsak gib odmev v moji duši, ki je vriskala in hvalila Boga za vso to lepoto, za to radost. Misli so mi bile tako čiste kakor kristal, tako jasne, da bi jih lahko prijel, in zdelo se mi je, da morem v duhu objeti ves svet, vse neskončno stvarstvo. Kakor da bi bila v meni sama živa pesem, lepa kot pisano polje, silna kot grom... O, lepa Vida!

Čez potok je vodila brv in ljudje so začudeni obstajali na potu ter mislili, da sem čisto gotovo zblaznel. »Zijala«, sem si mislil in se za njih pikre opazke nisem nič zmenil. »Ko ne veste, ljudje božji, kaj se pravi najti lepo Vido!«

Polagoma, čisto polagoma pa se me je začela lotevati neka omotica, ki me je delala zaspanega in mi jemala zavest. Preveč je bilo vsega, preveč! Pa sem le odlašal in se obotavljal iti iz vode, ker sem se bal, da izgubim tako dragocen biser, ki sem ga pravkar, po dolgem trudu čisto slučajno našel. Omotica je bila vedno hujša, končno sem se streznil in se skušal spraviti na breg. Toda — občutil sem silno slabost in le mrtvo mahal z rokami kakor v spanju. In že me je zgrabil deroči tok ter me odnesel s seboj. Nisem se mogel ustavljati in kakor v sanjah sem gledal in poslušal. Nad menoj jasno, modro nebo in žareče solnce, mimo mene bežijo zelene vrbe... Čutim, kako se umikajo prestrašene ribe pred menoj... Lahen šum vetra, blesk šumečih valov... Misli blodijo nesmiselno v zaspani omotici... Potem nekaj, podobno silnemu strahu, potem sladka groza in potem nič več...

»Oh, ti nesrečni otrok moj!«

Ležim na trati, vzbuja se mi zavest. Pred menoj zdravnik, poleg njega jokajoča moja mati, zadaj vse polno drugih ljudi. Rad bi nekaj povedal, pa me je silno zbodlo nekje v prsih in beseda je zamrla na stisnjenih ustnicah. Potem me je streslo in sem bruhnil vročo, rdečo kri...

Sivi pusti bolniški zidovi, mračna žalostna sobica, bela, čista postelja z vročo krvjo oškropljena, v njej mladi mrtvec...

O, lepa Vida!...

J. P.:

Na zapečku.

Pozimi je bilo. Mraz je pritiskal skozi vežo in vrata naravnost na mlačen zapeček, kjer so sedeli trije drobceni, v majhne srajčke odeti otroci! Stiskali so se drug k drugemu, da so bili kakor en sam gol klobčič. Glavice so se dotikale v petelinčkih in šepetali so skrivnostne besede o Jezuščku, ki bo prinesel kupe sladkarij, prekrasen voziček, avtomobil, železnico in še celo vojsko vojakov.

Tedaj pa se je oglasil najstarejši, štiriletni Tonček, v obrazek ves bled, z narahlo odprtimi usteci, in je povedal bratcu in sestrici: »Ne, vojakov pa nimam rad. Rajši bi imel lopatico in sekiro, kakor jo je lani dobil sosedov Tinče. Ali ne vesta več, kaj so mama rekli, da so vojaki ubili ateka, ko je bil sam vojak. Saj je rekla mamica, da bi bila rajši sama umrla, kakor da so ubili ateka, ki je vsak dan prinesel domov kruha, da smo bili vsi siti.«

»Čudno,« je zmajala sestrica.

»Lačen, mama, kruha,« je poklical nenadoma triletni Lojzek mamico, ki je ležala v postelji pri vratih.

V lice bleda ko mrlič je pogledala mati na zapeček. V očeh so se ji svetlikale solze.

»Mamica, zakaj imate solze v očeh, da nisem vesel. Meni je hudo, mamica, če vas vidim tako. Posmejte se, da se bomo še mi smejali. Zvečer nam bo Jezušček prinesel vsega dosti. Meni sekirico in lopatico. Lojzek bi pa rad imel vojsko. Kajne, mamica, da mu Jezušček tega ne bo prinesel?«

»Ne, ne, Tonček, vojakov dobri Bog ne nosi, ker jih ne mara.«

»Da Bog vojakov ne mara?« je žalosten vprašal Lojzek bratca in sestrico.

Mamica je z zaprtimi očmi povedala, da jih Bog ne mara, ker vzamejo otrokom ateke, atek pa da otrokom kruha.

»Mamica, zato sem lačna, ker že tako dolgo nisem videla ateka. Kje pa je, mamica,« je boječe prosila Anica, najmlajša, še čisto mamina.

»Atek je pri Jezuščku v nebesih.«

»Pri Jezuščku?« je neverno zmajal Lojzek. Pomislil je in se važno ozrl v bratca in sestrico in skrivnostno dahnil vanja: »Potem pa atek pride z Jezuščkom in nam bo prinesel.«

»Oj, oj!« sta vzkliknila oba, mati pa se je v postelji obrnila in tiho zaprosila v večerni somrak: »Ljubi Bog, zakaj si jim vzel očeta?«

Kakor v odgovor so vsi pomolčali, da se je slišalo v izbo svištenje vetra zunaj na cesti in polju.

Prosteje je zadihala Anica in rekla: »Jaz bom pa Jezuščka prosila, naj da mamici zdravje in naj ateka vrne, da bomo spet imeli kruha.«

»Le prosite, ljubčki moji, prav lepo ga prosite, da vam da kruha in meni zdravje.«

Vsi so sklenili ročice v molitev, mati pa je s prisrčnim pogledom blagoslovila svoj rod in rekla: »Zdaj pa zaspite, angelci vas bodo čuvali, jaz pa grem k ateku.« Solze so ji zalile oči, otroci so se spogledali in se še tesneje pritisnili, potem pa zaspali v somraku na zapečku. Njih duše so sanjale o Jezuščku in ateku, ki po hišah hodita in v skladovnicah delita dobrote in napolnjujeta hiše od vrha do tal s samimi sladkostmi.

Radovanov:

Slepčeva prošnja.

V mraku dotipljem se k Tebi, Vsevidni.
Črna bolest me skeli v očeh...
V svoji boli in tugi ves zdvojen,
v temo pogreznjen, Te prosim na tleh.

Druge iz teme rad vodil bi k Luči. —
Slepec iz Jerihe kliče, Gospod!
Luč si — in Solnce! Posveti mi v temo —
slepcu, ki vase zdaj išče si pot!...

Iztok:

Ves sem utonil v večer...

Ne vem, kam šla je moja bolest.
Morda je žalostne smreke ovila?
In kam rdečica iz mojih oči?
Se morda je v zarjo večerno izlila?...

Kot bi cigan na vijolino igral,
je v moji duši mehak glas zapel
in mi prinesel sladko je skrivnost:
Ogenj je v tebi, mlad si in bel...

Iztok:

Žalostna.

Golim drevesom v aleji je veter jesenski
v predsmrtnem strahu mrtvaško zapel.
Nad temno goro je odprl kos neba svoje
rdeče rane in bo mendà izkrvavel...

Vse ure so bolne. V njih z grozo poslušam
odnekod strastno se bližajoče korake koščene.
Vame zavel je ledeni dih in v moji mladi
duši roža samotno vene, vene, vene...

Ivanuška:

Zvezde medlijo.

Noč!
Na hribu stojim
in v mesto rjoveče pod sabo strmim:
Milijoni umetnih, silnih luči
kot žareče zmajeve oči
brizgajo svetlobo v noč,
da venec zvezd nad njim medli...
O, tam spodaj, tam se materija z duhom bori,
ga hoče s svojim lažnim sojem zatemniti
in ubiti vse življenje,
o, ubiti!

Hrepenenje
K. Kregar, osmošolec
Št. Vid nad Ljubljano

I. Brnčić-Vanjuša:

Noč.

Črno bleščeče tihote bučanje
v grudih vesolja...
V brezupno trpečih slutenj polja
kot ujeti ptič v železje kljujejo mrko zamaknjene sanje.

V duše nam je zakleto večno Nasprotje...
In blede, slepe roke
čakajo, molijo, stokajo, rjovejo v togo brezčutne oboke:
O groza Rešitve! O vseobčutenja Konca razpotje!
O sanjano, sveto, edino T r e n o t j e !

Stal je sredi noči brezimni neznanec, nosilec muke človeštva,
in hrepenenje polblaznih oči je sesalo v veličastni mir zvezdnega občestva:
O meteor!
— Srebrno zaprte so duri v davno klicani dvor...

I. Brnčić-Vanjuša:

Bele noči.

Polni baržunastih usmevov žubore sinjine potoki
med zamolklo godbo nijans vseprostorja.
Kot temni lasje valove v daljah modrih pobočij loki...
O Tisoč in ene noči v skrivnostne globine zatopljena morja!

Prisluhnil sem zvokom, ki zaplapolali so vame odnekod.
(Čutim med nebom in zemljo s svojim srcem utripajoče strune.)
V črno sevajoče razkošje sem zaplul — v tajne tolmune,
jaz, v objemu Vsega kraljevska ptica-labod.

Mesečina! Mesečina dehteča v opoju bele golote, jasna, deviško mlada!
— Globeli vesolja je poljubil utrinek: zapisan je plamteč praspoj
večne Bajine s človekom točasja, z menoj...
O pesem bodočih rasti, o prelestna, o silna Uteha-nada!

Iztok:

Nočna melodija.

Na klopici v parku sedim. Večer je umrl in je kot moja duša tih
Temno drevje se je pomaknilo tako blizu mene, da sem kakor zaprt v krsti.
Pa se ne bojim, saj plava v vrheh topolov nad mano Tvoje mehke roke dih
in so skoz vijolične dalje segli v moje belo srce Tvoji čudnotopli prsti...

Iztok:

Odpusti!...

Bled in skrivnostno žalosten obraz je moj.
Črnih dalj brezkrajnost v bolnih sanjah vame je zavela,
bela pesem zlatih juter v mladi duši onemela.
Umrl bom. Nekoga moram srečati nocoj.

Prišel nasproti sem Ti, Tujec. Kdo si, ne vem.
V silni ljubezni hotel nekoga toplo si objeti,
pa Ti v zamahu dal bele roke na križ je pripeti.
Vroče oči Ti plavajo v daljo. Trpiš in si nem.

Kri Ti kriči na čelu in vode prosiš s suhimi usti.
In nikogar ni, da bi čuval pri Tebi in Ti z dobro roko piti dal.
Glej, pred Te padem, v dlani skrijem obraz in bom pri Tebi ostal.
Tujec, če moreš, odpusti, odpusti, odpusti!...

Deklica
K. Kregar, osmošolec,
Št. Vid nad Ljubljano

Ivanuška:

Jesenski vzdih.

O, jesenski trudni, tožni čas!
Kot nekaj črnega, svinčenega,
v dušečih tminah porojenega,
si pal nenadoma med nas.

In duša nam je v nemi boli zaihtela,
luč se je v črnih temah utopila;
pesem grobov veselje je prevpila
in srca so se v mrak in molk odela.

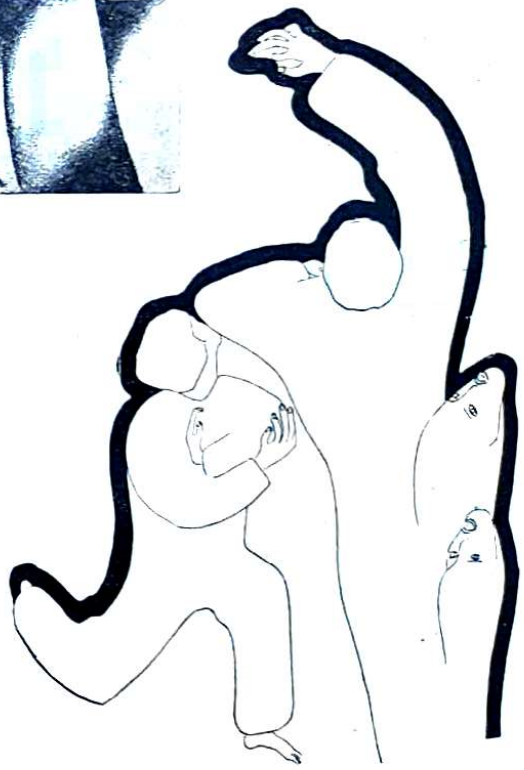

Prošnje
K. Kregar, osmošolec,
Št. Vid nad Ljubljano

Vladimir:

Vseh vernih duš dan.

Žalostno zvonijo zvonovi, kot da bi čutili vso žalost in vse hrepenenje, ki vlada te dni na zemlji.

V žalostne misli vglobljen je stopil na pokopališče. Pred njim so vzrastli križi in spomeniki. Šel je med njimi do groba še čisto svežega in padel pred njim na kolena in se bridko razjokal:

»Mati! Kaj te res ni več? Kako pusto je brez tebe! Mati! Poglej me, mati! Brez tebe nimam več doma, sem brezdomec; povsod v napotje in nadlego, nikjer spoštovan in od nikogar pomilovan. Mati moja, kje si? Pridi k ubogi siroti! Ah, saj si tu! Nisem te videl že celo večnost. In sedaj si prišla k ubogemu otroku, ki te je tolikokrat žalil. Saj te ne bom več, mati! Samo pri meni ostani, da me ne bo strah na svetu. Kako si bleda! Kaj nisi ves čas nič spala? So tvoje oči brez prestanka bdele nad mano? Tvoje skrbne, lepe oči! — Joj, molila si zame? Molila? In jaz? Sem li tudi molil? Ali sploh verujem? Ne! Sploh ne! — Mati, še malo časa ostani, mati! Saj se bom spokoril! Mati, ostani! Nočeš? Ne moreš? Ne smeš? — Ah, zopet sem sam! Toda ne! Nisem sam! Mati, gotovo misliš name. In me prosiš — — — Da, ubogal te bom. Mati, spokoril se bom, vrnil se bom k veri! Še se bova videla! Moram se vrniti, zaradi tebe se moram! Saj si pravila včasih, da ima vsak dober človek svojega angela, ki ga varuje in vodi po pravi poti. On me bo vodil. Mati, samo enkrat me še poglej! Kaj res? Uslišala si me? Mene? In tvoj obraz ni več bled, tvoje oči ne več žalostne in na tvojih ustnah se razliva nasmeh? Glej, mati zaradi tebe se bom vrnil k veri, k Bogu: ti in angel me bosta vodila po pravih potih, da te bom še enkrat videl. Da te bom večno gledal! Zbogom, mati, moli zame! Zbogom! Zbogom!«

Vstal je in globoko sklonjen odšel v cerkev in pokleknil v spovednico.

Zvonovi so veseleje doneli po neizmernem ozračju proti nebu, naznanjajoč veselje, ker je zgubljena ovca zopet našla pravo pot.

Božična misel.

Sredi spanja sem zaslišal drobcen glasek poleg sebe:

»Čuj, veliko novico ti oznanjam. Jezus je rojen. In rojen je tudi zate. Glej, tako te ljubi! In ti?«

Prestrašeno sem zajecal: »Poboljšal se bom, saj ga ne bo več žalil.«

Zbudil sem se. Tedaj pa sem zaslišal močne besede:

»Saj je že trpel in umrl zate, toda še vedno si tak, kot si bil. Lažnivec!«

Sram me je bilo, ker sem slišal resnico.

Planika.

Na samotni gorski strmini je rastla lepa, bela planika. Kraljevala je nad svojo okolico, ker daleč naokrog ni bilo nobene druge cvetlice. Večni sneg je segal skoro do nje. Kadar je bilo jasno, je pogledala okrog sebe in zapazila daleč spodaj lepo pisano pokrajino. Čisto na tihem se ji je vzbudila želja: »O, da bi mogla rasti tam spodaj!« Vedno bolj pusto se ji je zdelo v višavi.

Zgodilo se je, da je nekega dne prišel na planino lep lovec. Zapazil je planiko in jo izruval, ker mu je ugajala. Ko je prišel domov, jo je vsadil na svoj vrt. Toda planika je postala žalostna. Povešala je svoje cvete in liste in kmalu umrla.

Sv. Stanislav
K. Kregar, osmošolec.
Št. Vid nad Ljubljano

Vladimir:

Ljubezen in sovraštvo.

Nekoč sem našel na polju lepo, nežno cvetlico, kateri pa nisem vedel imena. Spraševal sem prirodopisce, toda vsi so zmajevali z glavami. Ko sem šel nekoč zopet po polju, sem pokazal cvetlico kmetu in ga vprašal, če jo pozna. Kmet me je začudeno pogledal in odgovoril: »To je ljubezen! Pri nas jo vsak otrok pozna!« Zamišljen sem odšel proti mestu. V predmestju sem na neki razvalini opazil čudno rastlino, katere dotlej še nisem videl. Bahavo se je razprostirala čez vso grobljo in zatirala druge rastline. Nehote sem se vprašal, kako se imenuje. Čuden glas mi je rekel iz groblje: »To je sovraštvo!« Če bi to rastlino pokazal kmetu, bi težko dobil odgovor.

Literarni pomenki

Boltažar Ploha, Veržej. Prvi dve pesmi, ki ste nam jih poslali s svetim strahom, nista taki, da bi ju mogli priobčiti, a vendar pričata, da se boste še lahko lepo razvili, če nekoliko prisluhnete, kako mora peti pesem danes. V »Legendi« ste po čuvstvovanju sodobni, a podajanje — pravilno sicer — je hudo zastarelo. Motivno stara je tudi »Nikdar več«, ki Vam jo pa le natisnemo na tem mestu, da ne izgubite poguma.

Tako se glasi:

Pri morju deva je slonela
ob križu kamenitem.
V pristanu se je čolnič zibal
po morju valovitem.

Oj, kaj je tebi, mlada deva,
da solzno ti je lice?
Kaj vzrok je, da po licu lepem
ti tečejo solzice?

»Je maj v deželi bil in solnca klic
ga zvabil je na vodo.
Nikdar več solzne te oči
ga videle ne bodo!«

Pri morju deva je jokala
ob križu kamenitem.
V pristanu se je čolnič zibal
po morju valovitem . . .

Upam da bodo prihodnje Vaše pesmi že boljše in da boste imeli z njimi več sreče!

Maša, Ljubljana. Povedali smo že večkrat na tem mestu, da pismeno principielno nikomur ne odgovarjamo, torej se boste morali zadovoljiti s temi vrstami. »Breze pod snegom« — primera s premogarji ne bo držala — je bridka, težka pesem, ki jo živijo trpeči milijoni. V sonetni obliki ste jo podali, a še neizklesano. Po mojem bi ta motiv vse drugače pel v svobodnih ritmih. Poskusite ga preliti, dasi ga v našem listu ne bi mogli prinesti. Mogoče Vam to pesem sprejmejo drugje, če jo oblikovno temeljito predelate. Druga »Dan je siv« mi ugaja, kakor je kratka in neznatna. Iz nje diha neprisiljeno in neiskano toplo čuvstvo. Oglasite se še kaj!

V. V., Zagorje. Izmed poslanih treh priobčimo »Večer«.

Minka, B. B. Oba prispevka »Smučar« in »Duše romajo . . .« bom priporočil v natis, ker vidim, da Vam je pero prožno in upam, da se boste še oglasili!

M. Borisov, Celje. Pesem »Slovenski materi« ste nam poslali in skicirali njen ritem, očividno, da pokažete, kako ga obvladate, ko imate letos opraviti z njim v šoli. Pa Vam še ni prišel prav v uho in do zavesti, ker skoraj sleherni verz omalovažuje Vašo ritmično skico. Prav tako kakor ritem šepa tudi Vaš jezik, ki je vse prej ko pesniški. Le vzemite v roko letošnjo Mohorjevo knjigo o materi, ki jo je priredil Vaš profesor, in videli boste, kako so drugi peli slovenski materi, kateri Vi v zadnji kitici kličete:

Pač lepših dni vredna si
slovenska mati ti.
Srečo želimo ti
otročiči tvoji vsi!

Takih »pesmi« nam ne pošiljajte več!

Rihard Krasnohorsky, Ljubljana. »Večer na vrtu« je slaba verzifikacija, ki priča, da sodobne slovenske pesmi ne poznate. Nič!

Gašper Nevihta. Nekaj bomo izbrali. Pričakujem, da se še oglasite in nam pošljete kaj več!

Hotimir, Škofja Loka. Poslane štiri pesmi še niso za tisk, a radi tega ni treba, da bi izgubili pogum. Mislim, da se boste s časom naredili.

Radovanov. Nekoliko popravljeno, dasi še ni taka, kot bi si jo želel, priobčimo.

Vladimir, Dol pri Ljubljani. To pot nič, dasi je Vaš cikel o veri, upanju in ljubezni zanimiv in prav tako črtica o prijatelju. Jezik v pesmih se mi zdi prevsakdanji, ona žalost ob prijateljevem slovesu v takih razmerah neutemeljena in zato sila naivna, kar je škoda, ker se potem dejanje prav lepo razvije. Poskusite uvodne odstavke kako poglobiti! Nič ne de, če Vam zgodba za kako stran naraste!

Fran Ksaver, Sveta Marjeta. Vse Vaše pesmi so skovane v potu obraza in ne dihajo prav nič onega, kar človeka zgrabi z nepojmljivo silo. Vse je prisiljeno v Vaših verzih, ki Vas obtožujejo, da prav nič ne veste, kako se je naša pesem razvijala in razvila. Če že drugega ne berete, bi lahko iz Mentorja videli, da s takimi elaborati ne boste v naših dneh dosegli nikakega uspeha!

Hladnov, Ljubljana. Pa bom le kratek! »Zimska pesem« mi ugaja in jo bomo priobčili. Tudi druge kažejo talent, samo nekam zmedeno je vse. Preveč se lovite za efektom v patetičnem stilizmu in se pesem, ki je sicer mestoma dobra, kar ubije. Poskusite biti elementarno preprosti in resnični in videli boste, da bo Vaša pesem boljša!

Jelenka, Moste. Bomo priobčili, da ne boste spet tako v skrbeh, kaj se zgodi z Miškom, in da bodo videli naši mladi sotrudniki, kako se godi začetnikom, kako jim je pri srcu, ko v upu in strahu čakajo, kaj bo z njihovim prvencem. Pogumno naprej, pa se še kaj oglasite!

Zarjin, Ljubljana. Mogoče bomo o priliki to in ono nekoliko opilili in jo potem priobčili. Ljubše pa nam bo, če nam prihodnjič pošljete že take pesmi, da nam jih ne bo treba prav nič popravljati. To pa pravim, ker vidim v tej drugi pošiljki lep napredek.

Manko K., Ljubljana. »Sva-d-bo« ste nam poslali, v kateri opisujete ptičjo sva-t-bo! Svatba je sicer živahna, a vendar še tako podana, da je ne moremo biti veseli. Pošljite drugič kaj več in bolj izbrano!

Jelenka:

Povest mladenke.

V solnčnih žarkih.

1.

Srečala sem na stezi mladenko.
»Odkod?«
‚Iz vrta otroških želja.‘

Na cvetočem vrtu smo se igrali otroci. Zarja nas je budila, mrak nam je zapiral oči. Ves dan je sijalo solnce, žareče in svetlo, v morju nebeške jasnine okopano. Daleč, daleč so samevale gore in nad njihovimi vrhunci je vsak večer visela ognjena krogla. Čarobno se je zavila gora v krdelo žarkov, vzdrhtelo je življenje, zavalovilo je v večernem zraku. Zvedavo smo se ozirali iz vrta tja na zapad, kjer je gorelo. Zahotelo se nam je tistega življenja, vzeli bi mreže in bi lovili kroglo, kot metuljčka bi jo ujeli ter jo prinesli iznad gore na vrt in v vrtu bi jo lučali kot žogo, bajno, lepo, žarečo žogo.

Vrtna vrata so bila zaprta.

Prav pozno že, ko je oblakov kopica prepasala solnčno kroglo, so se prav tiho odprla vrtna vrata in skozi nje so odhajali od hrepenenja gnani otroci, da ujamejo žogo nad gorami. Odhajali so veselo, razposajeno, brez besede slovesa. Kdor izmed dece ni bil zaposlen, je lahko zapazil, kdaj se je priplazil starec in je odprl vrata. Nekega dne smo se poslovile z nemim smehljajem in naša pot je zavila na cvetočo livado — k solncu.

2.

Bil je mrak v dolini, nad gorami pa je visela žareča krogla. Stale smo neme od začudenja. Oči so nam gorele, usta so se lahno odprla, lica so se rožno rdeče pobarvala, roke so se stegnile daleč, daleč.

Solnce je tonilo. Mračne roke so pograbile trakove zlatih žarkov in z njimi so potegnile še zlato žogo nekam v temo, v brezdanjo globino. Stale smo in smo drhtele, želje so objele naša srca s tistim perečim ognjem.

Noč je našla solze v naših očeh.

»Sestra, vrniva se!«

‚Kam, prijateljica?‘

»V vrt.«

‚Ko smo stegovale roke za solncem, ko smo žarke poljubljale, ki so nas ovijali s svojo toploto, je prišel starec in je odprl vrtna vrata. Ko je tonilo solnce, jih je zaprl. Prekasno.‘

»Jutri, sestra!«

‚Jutri bo prav tako. Kadar je najlepše na gorah, se odpirajo vrtna vrata.‘

»Potem se ne vrneva nikoli več?«

‚Nikoli več!‘

3.

Solnce je romalo po vsakdanji poti. Tekale smo za žarki in smo jih lovile.

Nekoč nas je zapeljal korak na cvetoče livade. Cvetlice so objemale naša obuvala, omamljive vonjave so nas opajale. S prsti sem objela rumeni košek.

»Kdo vam priliva, da rastete tako ponosno?«

‚Vrtnarica hodi s kanglico po livadi.‘

»Kdo vas češe, ve kuštrave glavice?«

‚Ljubeči žarki.'

»Čemu se upogibljete?«

‚Vetre nas draži.'

»Zapodite hudi vetre.«

‚Vetre ni hud. Od rumenih ličec do plavih očesc prenaša sladke poljube, odtod jih odnaša naprej po vsej livadi in omamljena od sladkosti se klanjajo drobna stebelca.'

»Ostanem med vami.«

‚Ostani! Z ljubeznijo vseh cvetlic bo ovil vetre tvoje telo, lase ti bo gladil in poljubljal lica. Me pa se bomo veselo smejale in ti boš gorska vila sredi livade.'

4.

Jutro si je izmilo oči. V odpirajočih se glavicah so se lesketale solze. Prišli so žarki in so jih izpili.

Vroč je bil tisti dan. Plavici je ovenela glavica. Težko je sopla.

»Grem, da poiščem vrtnarico.«

Milo in proseče me je pogledala in tiho je dahnila: »Pojdi!«

Tavala sem po stezicah, videla sem, da žalost objema moje ljubljenke, težki vzdihi so trkali na moja ušesa in so prosili.

Iskala sem vrtnarico. Hipoma je razkrila svetloba tam na robu rožne grede kanglico in belo roko, ki jo je držala. Vrtnarica je bila. Pohitela sem k njej, toda nisem je našla.

»Kje si?«

Na gričku se je zasvetilo.

»Kanglica, kanglica!«

Tekla sem za njo vsa vesela in razigrana. Griček je bil prazen. Upehana sem obstala. Tam daleč na robu gozda je blisk presekal senco.

»Vrtnarica!«

Stopila sem tja. Prevarana sem tekala od steze do steze, od gozda do polja, od grička do grička do noči.

»Kje si?«

Zatonilo je solnce. Utrujena in žalostna sem se vrnila na livado med cvetlice. Plakale so v večernem mraku. Premagana od boli nežnih telesc, sem se zgrudila med nje, zakrila sem obraz z rokami in zajokala. Solze so polzele med prsti na zemljo in jo močile. Tedaj je potihnilo vzdihovanje na livadi. Začudene glavice so se obračale k meni.

‚Zakaj jočeš?'

»Božice moje, nisem je našla.«

‚Nisi je našla? Mnogi so jo že iskali, tekali so za njo od jutra do noči in so omagali. Še nihče ni našel vrtnarice.'

»Toda cvetke moje, ve umirate od žeje.«

‚O ne, blaga deklica, tvoje solze so slajše od biserne vodice.'

5.

Po deževni noči je bil dan kakor smehljajoče se lice otroka. Vi, pravljičarji, ki mislite, da prihajajo žarki mladosti iz vilinskih dvorov, kjer zajemajo gorske deklice v začaranih slapovih bele, z mavricami prepasane pene in jih v tihih nočeh prinašajo v mladostni raj, poglejte po taki noči kralja na nebu! Vi iščete krilatcev, ki predejo bujne kodre, čarovnih sapic, ki barvajo lica in skrivnostnih plamenov, s katerimi užigajo vile ogenj v mladih srcih.

Nikjer tam, zamišljeni bajkarji! Samo solnce poglejte in odprite oči, tisto solnce, ki prepaja naša telesa s svojimi žarki, ki nas greje in pomlaja.

Pa ne bi hrepeneli po solncu!

Zvečer je solnce pozlatilo vrhove. Kraj livade smo stale in smo zrle za njim. Nevidne moči so nas pritegovale tja na goro, tja k solncu . . .

Zadnji žareč poljub in zalesketalo se je na livadi za nami in pred nami, na robu stoječimi. Zapazile smo vrata, ki so vodila z livade strmo nizdol. Kam? Po tej strmini so zdrsnili žarki solnca in so nas vabili.

»Greš, sestra?«

‚Kam?'

»Skozi vrata po strmini.«

‚Čakaj, da zatone solnce.'

Čakali sva in strmeli. Zatonilo je solnce in mrak naju je objel. Tam na robu livade ni bilo več vrat in ne strmine, hlad je ležal povsod in naju je objemal.

V senci.

1.

Nekega mračnega dne ni bilo solnca. Čakale smo in ga nismo pričakale. Hrepeneče smo se ozirale naokoli, k nebu smo stegovale roke, naj nam pošlje solnca, pa prošnje so se odbile na gosti kopici oblakov in priletele so nazaj neuslišane. Obrnile smo oči na zemljo, na livado, na daljne griče vseokrog.

Po stezah so se šetale vile, bajne devojke s smehljajočimi se obrazi in vitkimi postavami.

»Kdo so to?« sem vprašala rožice, naj mi razkrijejo tajnost.

‚Devojke nosijo srečo.'

»Kakšno srečo?«

‚Vladarico zemlje.'

»Kje je ta vladarica?«

‚Iz vse zemlje vodijo kot nitke ozke steze do njenih gradov, iz vsakega srca kipi k njim ogromna misel hrepenenja.'

2.

Tekala sem po stezicah, da bi ujela srečo. Prav tiho bi se splazila za devojkinim hrbtom, pograbila bi rob dolge halje in bi zaklicala. Toda kamor mi je stopila noga, tam se je naredila velika jasa in okoli nje so plesale devojke ples . . .

Tri najlepše sem si izbrala. Pazno sem zasledovala njih korake. Prva se je skrila za gostim grmičevjem ob ograji. Skrivaj sem se prikradla po stezici . . . Še en korak! . . . Zdaj! . . . Zagrabila sem v prazno, devojka pa se mi je smehljala na drugem koncu livade.

Okoli in okoli sem se pehala po skritih potih, med cvetlicami sem se skrivala in zadrževala sem utrip srca . . . Zdaj! . . . Ni je bilo več. Prav tam daleč se je zasvetil njen obraz.

Tako sva se igrali vsak dan in vsako noč, vedno hitrejši je bil silni beg, vedno manjša je bila razdalja med nama.

Nekoč sem jo zasačila pri ograji, med grmovjem spečo. Hotela sem odstraniti trnje. Na moji roki se je prikazala kri, devojka pa je kot blisk švignila preko livade. Bolestna je bila prevara. Ko je bežala, sem ji pomahala v slovo s klicem: »Pojdi, pojdi, vera, svojo pot, ti božanstveni, večno nedosegljivi beg! Kako naj verjamem, da si res ti, ko bežiš kot dim, kot oblak na nebu in vendar ne rosiš blagodejnega dežja in svoje miline ne razsiplješ, kot trosi dim svojo črnino!«

3.

Druga devojka se je smehljala na nizkem gričku. Skrivaj sem se prikradla do nje. Ko sem stegnila roko, je vetrič odnesel na svojih krilih bajno prikazen.

»Neumnica,« sem se hipoma streznila, »mar se hočeš bojevati z vetrom?« Zaslepljena od bajne prikazni, sem se še enkrat vzpela za njo, da bi jo dohitela, pa je zapihala sapa in mi je razkuštrala lase.

»Čemu se peham?« sem se začudila v tihi noči. »Česa pričakujem, upam?« Znabiti ničesar. Upanje beži v vetru in jaz stegujem prazne roke za njim, pa kličem: Daj! — upanje mi miga — upaj! — veter se smeje in odpira zastorce, ki so mi zastrli slepe oči.

4.

Tretja devojka je smuknila na vrtno gredo, kjer so dehtele rože, s trnjem ograjene in prepletene. Čim lepši je bil rožni popek, tem gostejše je bilo trnje. Med rožami je snivala devojka . . .

Odpirala sem trnjeva vrata, vejico za vejico, iz rok mi je kapljala kri, raztrgana je bila moja obleka in v nogah sem čutila nešteto bodic. Dolga in težka je bila borba . . .

V sredini grede je spala, lepa kot rože same! Strmela sem vanjo in videla sem, da jo rože zibljejo, da ji rože barvajo lica, da se v trnju razpredajo zlati kodri kot velika svilena mreža.

»Tej devojki dam poljub,« sem zahrepenela sredi rož. »Dvignila jo bom na roke in je večno ne bom izpustila.«

Blazna misel, kam si me zamotila! Devojke ni bilo več. Še drugič in tretjič in desetič sem odpirala trnjeva vrata, ki so se za menoj zopet zapirala, da sem jih morala s silo trgati v burni prevari.

Ko mi je bila obleka raztrgana, roke in noge in obraz in vse telo pa s trnjem prebodeno, ranjeno, krvavo, sem sedla poleg te pravljične grede rož in sem se razjokala.

»Le čakaj, zala devojka! Mar ne vidiš krvi in ran? Da bi ne bila ljubezen, bi te sovražila. Zdaj pa ostanem pri tvojem vrtu in bom z rožami čula nad teboj, ti večno mirna, v bolečinah se zibajoča!«

Vidim srečo, pa v meni ni sreče in moram gledati srečo v svojo nesrečo.

5.

»Plakam, rožice moje, sreče ni!«

‚Deklica ti maloverna, kako to veš?‘

»Iskala sem jo vse dni, mostove sem gradila do njenih gradov, pa nisem še nikoli dosegla njenih zakladov.«

‚Mar ne poznaš pravljice? Ljudje so iskali srečo. Tavali so po svetu in končno so utrujeni obstali pred večnim zidom, od zemlje do neba segajočim zastorom. Kadar se je dvignila strma stena, je priplula na ladji vsa zlata Neskončnost-sreča. Mostu ni bilo, ki bi vodil na krov, ljudje so se potapljali v morje in vstajali so čili in sveži, kot golobje beli in čisti. Potopili so se v objemu večnega solnca. Vedi, deklica, do sreče ne vodi noben most, nobena pot, sreča stoji za trdim zastorom, ki zagrinja večnost.‘

»Čemu se sveti in nas vabi?«

‚Da nas izpopolnjuje.‘

»Čemu nas vara?«

‚Iz usmiljenja, da nas pripelje do spoznanja.‘

Matija Kračmanov Valjavec.

Ob stoletnici njegovega rojstva.

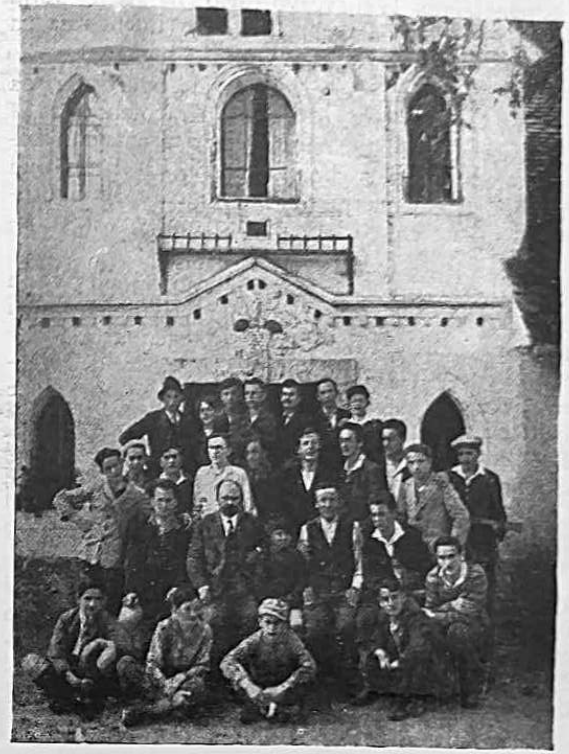

Kakor nas je nekoč Matija Kračmanov Valjavec spremljal od prve do šeste v Sketovih Čitankah, tako spremlja današnjega študenta v Westrovih in še v prvi Grafenauerjevi. Kdo se ne spominja Legende o nebeški gloriji, Znamenj dežja, Tice pivke, Pastirja, Ovsenjaka, Sanj, Volka in psa in še te in one? Stare so te pesmi, a vendar diha še vedno iz njih nekaj, kar nam jih priljubi, in se radi pomudimo ob njih in jih leto za letom v šoli beremo. Kakor bi prisluhnili narodni pesmi, nam je ob njih in ko sežemo po njegovih Poezijah, se nam odpre svet, ki ga današnji rod ne pozna več, čeprav je tako lep . . .

Da, Valjavčevega sveta ne poznamo več, tuj nam je in oddaljen kakor njegov čas, ki je znal drugače gledati, govoriti in poslušati . . . Valjavec je naš zadnji bard, naš zadnji narodni pevec. To je skrivnost, ob kateri bo ostal kljub starosti mlad in nam bo tem ljubši, čim bolj se odtujimo njegovemu svetu in času njegovih dni.

Stoletnica Valjavčevega rojstva! Skoraj neopaženo je šla mimo nas — Mentor je pa ne sme pozabiti.

Valjavčevo življenje — poznate ga: rodil se je 17. februarja 1831 na Srednji Beli v premožni hiši ob beli cesti pri Kračmanovih, prišel v Kranj na normalko, nato 1842 v Ljubljano na gimnazijo, ki jo je 1848 prekinil in začel doma kmetovati, se potem premislil in jo nadaljeval ter končal z maturo 15. septembra 1851, nakar je odšel na Dunaj študirat klasično in slovansko filologijo in nastopil profesorsko službo 1854 v Varaždinu, kjer je ostal do leta 1876., ko je bil prestavljen na zagrebško gimnazijo. Tu je učil do 14. januarja 1891 in potem živel v Zagrebu v pokoju do smrti 15. marca 1897.

Pusti, prazni so ti podatki. Valjavec sam nam je svoje življenje drugače podal. Berite njegov dnevnik, ki ga je lepo porabil Pregelj v biografski zgodbi »Na vakance«, berite njegove pesmi Sanje, II. — otroška doba; Zorin in Strelina — življenje na Beli in v Kranju; Sanje, III. — Tako je bilo — gimnazijska leta, Oče ino mati, Dunajske tercine, Slovo, Brezgorje, Danici, Podonavska riba, Hrepenenje, Dokler sem študiral . . . in druge — življenje po maturi in za časa njegovih dunajskih študij; varaždinsko življenje in svojo ljubezen je tudi še registriral v pesmih, ki jim je dal l. 1865. s svojim ro-

mantičnim epom Zora in Solnca slovo, zakaj poslej se je z vso vnemo in znanjem posvetil folklori in jezikoslovju (Prinos k naglasu v novoslovenskem jeziku, Rad, XLII—CXI in ponatis teh študij v 132. knjigi Rada. — Glavne točke o naglasu književne slovenščine). Valjavčevo delo na tem polju je priznala tudi Jugoslovanska akademija v Zagrebu, ki ga je imenovala za svojega člana.

Valjavčeva lirika kaže že vpliv narodne pesmi, ki ga je obvarovala, da ni šel za Koseskim, katerega vpliv je bil tedaj, ko je začel Kračmanov 1848 peti, skoraj neizbežen. Narodna pesem, Vodnik in Prešeren so premagali Koseskega v Valjavcu, dasi se tu in tam, zlasti v rimah spozabi, da se ob njih spomnimo Bleiweisovega ljubljenca. V Mentorju naj mimogrede še ugotovimo, da ni slovenskega pesnika, v katerem bi našli toliko motivov iz dijaškega življenja.

Lep je Valjavec v svoji liriki, neposreden, domač in vzdrži ob svojih sodobnikih, a vendar njegova epika, vzrastla ob narodnih motivih in dikciji narodne pesmi, je pomembnejša, pa naj nam v nji podaja legendarno snov (O nebeški gloriji, Znamenje dežja, Odkod reveži, Starček, Tri kaplje Jezusove, Zaprta smrt, Sveti Mihel, Sveti Gregor), ali naj se naslanja na pravljice in pripovedke (Pastir, Ovsenjak, Katrinčica), naj zajema iz življenja (Bratovska ljubezen, Županja hči, Razloček, Žnjica), naj iz živalskih pripovedk, ki jih je slišal med narodom, ustvarja pod Goethejevim vplivom v heksametrih naš živalski ep (Volk Rimljan, Osel, Kralj zverin, Volk in pes, Miš-deklica), naj je oseben in meditativen (Sanje) ali naj narodno pesem prelija v romantično ep (Zora in Solnca).

Ob narodni pesmi, pravljici, pripovedki, legendi, ki jo je ljubil vse dni svojega življenja, je rastel in vzrastel pesnik iz lepe Storžičeve deželice in ob stoletnici, ko naš rod išče novega človeka in nove umetnosti, bi bil lahko Valjavec znamenje: Človek, ki si se odtujil rodni zemlji in vsem tajnam in lepotam, ki jih diha onim, ki jo ljubijo, vrni se k njej, ki čaka, da dvigneš neslutene zaklade!

*

Uvodna slika predstavlja skupino dijakov na ekskurziji pred Valjavčevo rojstno hišo. Fotografiral je te svoje tovariše, profesorja in sedanjega lastnika Valjavčevega doma Pavel Tepina, šestošolec na II. drž. real. gimnaziji v Ljubljani.

Hladnov:

Zimska pesem.

Nikjer pod sivim nebom čuti ni vsaj rahlega nemira,
šumenja gozda v vetru, vodà lesketajočih žuborenja.
Očem otožnim megla kakor v sen pogled zastira.

Tako je čudno vse in nerazrešeno v molčanju
želj, ki ne vedo poti do solnca v višinah motnih.
Brez pesmi v duši sem in truden v pričakovanju.

Samotna steza pred menoj izgublja se v meglo nemo
in za menoj se je le sled telesa v njo zarisal.
Nad mano ptica splavala je skoz tišino in se zamotala v temo.

Hudić maliči pisatelju roko
Narisal Marij Pregelj, sedmošolec na II. drž. real. gimn. v Ljubljani.

Olaf Severni:

Ave Maria.

Bim, bam, bim, bam...
Iz temnih lin
je glas zvoná
prav rahlo šel
v večerni mrak,
čez širno plan
in prek ravnin
nad temni les
v šepet dreves.
Bim, bam, bim, bam —
Popotnik v temnem lesu, kam?...

*

Vladimir:

Pomenkarju.

Glej letošnji Mentor štev. 4, str. 93!

Pogledal bi rad Vam v obraz,
Ko boste moje pesmi brali.

Toda saj vidim ga že!
Oči in usta pokončne elipse,
visoko v laseh mogočne obrvi.

Radovanov:

Pesem dreves.

Kot vrba žalujka kje sredi grobov
trepeče drevo na dobravi
nemirno, v grozo vtopljeno.
Vejevje šušti...
Žalostno kot spevi labodji
pesem v turobnem akordu zveni.
Listje rumeno odpada;
veter ga nosi po zraku,
se z njim poigrava.
Jaz pa ob deblu stojim tako sam,
slonim in ihtim za mladostjo...
Listje rumeno mi pada
na bolni obraz
in z njim žalost v srce...

Olaf Severni:

Zimska balada.

Kar čez noč so
pobelili se bregovi,
zašibili se vrhovi
temnih smrek.

Jata vran
je letela čez krajino,
zgubljajoča se v sivino
krakajoč.

Glas zvoná
je zajokal v mrak večerni:
vzdihnil v boli neizmerni
je dijak...

Ilustracije.

Risal Vlado Jordan, osmošolec na II. drž. real. gimnaziji v Ljubljani. — Jordan je poleg več drugega ilustriral tudi povest Mož gozda v lanskem Mentorju in ilustrira letošnje Mlakarjeve Spomine. Te ilustracije so kot primer njegovega dela vzete iz lanskega Mentorja.

Jordan, Ilustracije.

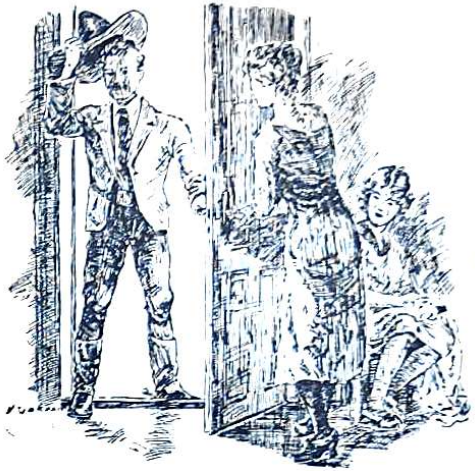

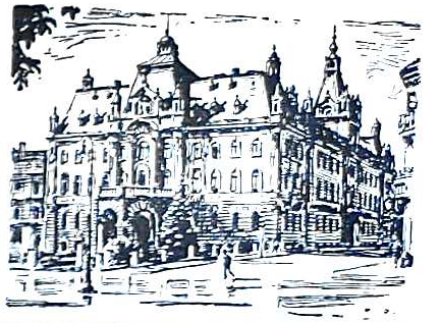

Vladimir:

Božič.

Tiho, tiho stopaj bratec!
Danes rojen nam je Jezus,
pazi, da ga ne zbudiš!

V srcu mojem zdaj počiva,
sladko spava, ker je truden.
Tiho, tiho stopaj, bratec!

Kako sem zaslužil v počitnicah ‚jurja'.

Po spisu osmošolca Viktorja Bizjaka, ilustr. V. Jordan.

Že od četrtega gimnazijskega razreda dalje grem vsake počitnice iskat dela. K temu me silijo domače razmere: starši me ne morejo skoro nič podpirati, pa bi sploh ne mogel študirati, če bi si v počitnicah ne zaslužil sam denarja za knjige in za obleko. Zato zamenjam vsako leto če le morem takoj, ko se konča šolski pouk, pero s krampom in z lopato ali s kakršnimkoli drugim orodjem, ne morebiti radi tega, da bi telovadil ali se z delom utrjeval — oboje mi je sicer tudi »navrženo« — ampak radi zaslužka. V nastopnjih vrsticah hočem popisati, kako sem preživel letošnje počitnice v »trudu in znoju«, čeprav ne »polnem radosti«.

Ko se je 8. junija 1930 zaključil šolski pouk, sem se takoj začel ozirati po delu. Ni ga mi bilo treba dolgo iskati. Doma sem na Primskovem pri Kranju, pičle pol ure od mesta. Pot iz Kranja na Primskovo me vodi čez znani visoki kokrski most. Na tem mostu sem dobil prvo delo. Usedle so se bile namreč kamenite kocke na obeh straneh tega novozgrajenega mostu. Tvrdka, ki je bila most zgradila, je bila po pogodbi dolžna, da to popravi. Morali smo torej odkopati in dvigniti vse kocke ter nasuti podnje peska, da so prišle više. Pet delavcev nas je delalo dober teden dni po enajst ur na dan. Zaslužili smo po 4·25 Din na uro. Ker je bila huda suša, sem imel najprej nalogo, da sem temeljito poškropil cesto na obeh straneh mostu in po mostu samem, kajti sicer so

dvigala vozila neznosen prah. Nato sem dobil v roke samokolnico in sem dovažal potrebni pesek. Najhuje mi je bilo pri tem to, da nisem imel primernih čevljev. Svojih praznićnih čevljev se mi je zdelo škoda, drugih nisem imel, pa sem vzel očetove škornje, ki so jih bili oče že poslali v pokoj. Dobil sem hude žulje na peti in na prstih, a vse se je laže pozabilo, ko sem dobil po sedemdnevnem delu 300 Din plače. Kakšna vsota! Kdaj že ni bilo toliko denarja v mojem žepu!

Sedaj je bilo treba iskati novega dela. Dobil sem ga pri cestnem nadzorniku Ivanu Tavčarju, ki si je ravno začel graditi novo vilo. Deset delavcev nas je kopalo temelj. Zopet sem dobil samokolnico v roke in sem odvažal prst.

Tako smo delali nekaj dni v veliki vročini, ko se je pričelo deževno vreme, ki ga je bilo v letošnjih počitnicah več nego dovolj. Sedaj ni bilo nič s kopanjem temelja. Brez dela pa vendar tudi v dežju nisem bil. Moj delodajalec me je namreč poslal na državno cesto, ki vodi iz Kranja proti Bledu, da sem pomagal zasipati cestarju manjše vdrtine (jamice), ki so se bile napravile na cesti. Ob deževnem vremenu se take jamice posebno dobro vidijo, ker se nabira v njih voda. Kakor sem bil poprej pri odvažanju ilovice ves moker od znoja, tako sem bil sedaj od dežja. Ogrnjen sem bil z veliko vrečo, a tudi ta ni mogla vedno zapreti mokroti poti prav do kože. Seveda nisem bil v svoji novi uniformi z vrečo na hrbtu posebno podoben absolviranemu sedmošolcu, a to me ni prav nič motilo.

Začelo se je zopet lepo vreme in zopet smo kopali temelj: ječala je samokolnica in kramp je pel svoj pek-pok. Solnce je hotelo nadomestiti, kar je bilo zamudilo med deževjem, in pot nam je lil s čela. Po rokah so se mi napravili od samokolnice skeleči žulji. Ker še nisem bil za delo utrjen, sta me vročina in napor hudo zdelala. Kar postaral sem se. Kako sem se spremenil ob neprestanem hudem delu, naj pokaže tale dogodek. Opoldne sem bil eno uro prost in sem hodil domov obedovat. Utrujen sem nekoč počasi korakal proti domu. Pred hišo sta se pogovarjala oče in naš sosed. Pa vpraša sosed očeta, kdo je ta — priletni mož, ki gre po cesti v smeri proti njima. Oče se je zasmejal in povedal, da sem jaz dobil tako okorno hojo, odkar sem zidar.

Popoldne so tekle ure še počasneje nego dopoldne in težko sem čakal šeste ure zvečer, ko je bil moj delavnik končan; trajal je po deset, včasih tudi po dvanajst, izjemoma celo po štirinajst ur. Zaslužil sem po 4 Din na uro. Kratil sem si nekoliko čas s tem, da sem štel samokolnice, kolikokrat sem odvozil ilovico. Naštel sem do 30 samokolnic na uro.

Temelj je bil skopan, prostori za klet tudi. Treba je bilo pričeti z betoniranjem kleti. Na tovornem avtomobilu smo najprej dovažali gramoz. Na avtomobilu sta bili dve »trugi«, vsaka je držala kubični meter. Po dva delavca sta nakladala vsako trugo. Z lopatami sta metala vanjo gramoz. Stokrat in večkrat sem moral vreči, preden je bila truga polna. O, kako sem čakal, kdaj bo polna! Kakor šteje jetnik dneve, koliko časa bo še zaprt, tako sem jaz štel lopate, koliko jih bo še treba. Ko je bil avto poln, sta dva delavca pripravljala gramoz za naslednjo vožnjo, dva sta se pa peljala s šoferjem, da sta zvračala. Jaz sem se vozil s šoferjem. Poprej mi je bilo vroče, sedaj na avtu pa hladno, tako da sem se sredi najhujše vročine — prehladil.

Ko je bilo navoženega dovolj gramoza, je bilo treba oskrbeti cementa. Dobili smo ga iz Mojstrane. Ko smo ga prenašali in prevažali, smo bili vsi sivi od njega. Imel sem ga vse polno v nosu. Ker se mi je cement notri strdil, sem dobil v nosu in pod nosom garjice.

Začelo se je betoniranje, ki je trajalo dva tedna. Beton smo pripravljali tako, da smo dali na vsakih deset samokolnic vrečo cementa. Največ

posla smo imeli z betonsko ploščo nad kletjo: napraviti smo jo morali v enem dnevu in smo delali tisti dan od petih zjutraj do osmih zvečer s polurnim odmorom opoldne.

Ta dan sem izgubil od čevlja — podplat. Čevlje sem imel namreč tako strgane, da se je potplat držal samo radi tega, ker sem ga bil privezal na ostali čevelj z žico. Ker sem imel dosti posla v vodi, je bilo to prav praktično: voda je prav tako brez znatnejše ovire tekla iz čevlja kakor v čevelj. Sedaj se je ta idila nehala in sem moral nositi svoje praznične čevlje.

Klet je bila torej dogotovljena, treba je bilo pričeti z zidanjem gornjega zidu. Najprej smo morali navoziti apna s kolodvora. Seveda se je od apna silno kadilo. Fini beli prah mi je silil v nos. Pomagal sem si na ta način, da sem imel ves čas nos zavezan z ruto. Nato smo dovažali opeko; ob štirih zjutraj sem vstajal, ko smo hodili z avtomobilom ponjo.

Moje delo je bilo odslej, da sem donašal malto ali pa podajal opeko. Če rabim izraz »podajal«, ne mislim, da sem jo komu dajal v roko; ne, metal sem opeko kvišku, nad menoj stoječi ali sedeči delavec jo je pa lovil. Moral sem jo metati precej visoko. Tega dela bi nikomur ne priporočal — za zabavo! Imel sem na rokah prste obrabljene do krvi. Tudi nekaj smešnega se mi je pri tem pripetilo. Vročina je bila huda, dan je bil dolg — pa se je delavcu nad menoj, ki si je lajšal delo in življenje s pušenjem iz pipe, malo zadremalo. Predramila ga je iz dremavice moja opeka, ki mu je — izbila ljubo pipo iz ust.

Z i d j e b i l d o g r a j e n ! Delavci so me nagovorili, da sem prinesel smrečico, jo ozaljšal s cvetjem in postavil na vrh zidu. To je znamenje, da je zidarsko delo dovršeno (seveda samo, kar se tiče postavitve zidu) in da pridejo sedaj tesarji na vrsto, da bodo postavili ostrešje; obenem je pa ta smrečica jasen migljaj za gospodarja, da naj plača »likof«. Ko je prišel gospodar mimo, smo ga takoj opozorili na smrečico. Razumel je, kaj to pomeni, in prinesel je zvečer šest »štefanov« vina, a žal brez jedi! Kdo bo pil na prazen želodec?! Jaz sploh skoro nikdar ne pijem alkohola in sem se tudi sedaj branil, toda delavci niso odnehali, da sem ga zvrnil čašo na zdravje svojih sotrpinov.

S tem je bilo moje delo pri zidarjih končano. V naslednjih dneh sem delal zopet nekaj dni na cesti, pa pomagal sem prekriti neko hišo na Primskovem, kjer je bilo dosti strešne opeke pobite.

Poleg telesnega dela sem pa imel proti koncu počitnic še duševno delo. Ko sem namreč dokončal zvečer svoje vsakodnevno delo pri zidarjih, sem nato še pripravljal v večernih urah nekega privatista za privatni izpit za dva razreda meščanske šole. Kandidat je res v jeseni ta izpit srečno napravil.

Zame se je pa pričela jeseni zopet šola. Dasi je res, da šola ni šala, vendar bi — če primerjam svoje poletno delo s šolskim delom — skoro rekel, da sem sedaj bolj na počitnicah, nego sem bil kot zidar. Najlepše bi bilo, ko bi človek mogel z delom menjavati: od duševnega dela bi se kolikor toliko odpočil ob primernem in ne pretežkem telesnem delu, kot bi tudi pozneje, utrjen in okrepljen po telesnem delu, z večjo lahkoto prenašal duševno delo. Žal, da med šolskim letom to menjavanje ni izvedljivo, vsaj v zadostni meri ne. Ne dvomim pa, da se bom duševnega dela dosita najedel, preden bom imel maturo v žepu, zlasti ker izgubim toliko časa z dnevno vožnjo iz Kranja v Ljubljano in nazaj, in da se bom po maturi zopet lotil z novim veseljem — telesnega dela. Kje in kako, to je pa še v božjih rokah.

Še dve vprašanji, mislim, ima ta ali oni bravec na jeziku: prvič, koliko sem zaslužil, drugič: kako sem se počutil med delavci.

Delal sem dobra dva meseca za plačo pri tujih ljudeh in sem zaslužil vsega skupaj okroglo 2000 Din. (Nekaj časa sem pa moral delati doma, n. pr. ob mlatvi, to pa seveda brezplačno.)

Med svojimi počitniškimi tovariši — delavci — sem se v celoti prav dobro počutil. Prijatelji smo bili. Kot delavci so pa bili zelo različni, kakor je to pač povsod po svetu v vseh službah. Nekateri so pridno delali, tako da je bilo zelo neumestno, če jih je kdo priganjal; bili so pa tudi taki, da bi bili najrajši ves čas samo postavali. Tudi zasluženi denar so porabljali zelo različno. V soboto je bil dan veselja, ko smo zvečer prejemali plačilo. Nekateri so hranili denar, ob nedeljah počivali in prihajali v ponedeljek sveži na delo, drugi so pa v nedeljo bili »gospodje« in so si »ga« tako privoščili, da so se v ponedeljek »vlačili kot meglà, kot bi nikol' dekle ne b'la«, kakor nekako poje narodna pesem. Smilili so se mi in v meni se je utrdilo prepričanje, da med našimi delavci nobeno gibanje ni tako potrebno kakor navajanje k treznosti in varčnosti. Vedno manj mora biti takih delavcev, ki so podobni drugemu fantiču iz Župančičeve Zlate ptičke, ki je »samo popival, po jarkeh polegal«. Vse drugo je tudi potrebno, za kar se delavec bori v svojih organizacijah, in mu vsak, kdor njih življenje pozna, iz srca privošči uspeh pri njihovih težnjah. A vse to iz delavca ne more napraviti srečnega in zadovoljnega človeka, ako ne zna svojega zaslužka pravilno porabiti.

Iztok:

Bom stopil na goro.

Bom stopil na goro, da boste vsi videli,
kako sem velik, kako sem močan.
Zavriskal vam bom in slišali boste
mojo pesem pomladi iz dneva v dan.

Moja mladost je vzplavala v silen polet
nad črnimi dolinami in tesnimi prepadi.
Kdo me ustavi, da ne bi k Njemu prišel na večér
in ga poiskal med rdečimi cveti v Njegovi ogradi?

●

Črna deska

Današnja številka prinaša samo dijaške prispevke, kakor smo že zadnjič naznanili. Tako izpolnjujemo pogoste Pomenkarjeve obljube, da bo to in to priporočil uredniku za tisk — pa radi tesnega prostora v listu ni prej moglo priti na vrsto; potem pa menimo, da ni odveč, ako se takole skupno pokaže, kaj zmore naš najmlajši pisateljski rod. Želimo, da bi številka ugajala, komur bi pa ne, naj sporoči, kaj mu ni všeč.

Prihodnja številka izide za veliko noč.

Naročnino dolguje upravi še marsikateri naročnik, tudi poverjeniki še niso vsi izpolnili svojih obveznosti! Ali se ne zavedajo, koliko sitnosti, stroškov in težav povzročajo s svojo malomarnostjo upravi?

Prosimo najlepše vse dolžnike: storite takoj svojo že hudo zanemarjeno dolžnost, poravnajte naročnino takoj!

KONEC 7. ŠTEVILKE

MENTOR

18. LETNIK **APRIL 1931** **ŠTEV. 8**

ŠTEVO TONCIO

Janko Mlakar:

Spomini.

Sovražniki.

Naš Za vódo je imel mnogoštevilne sovražnike. Nekateri so mi bili celo nekoliko v sorodu, na primer mati.

»Da bi saj tega nesrečnega Za vódo ne bilo,« se je večkrat jezila.

Jaz sem se tej nespametni želji čudil. Življenja brez dragega Za vódo si niti predstavljati nisem mogel. Kaj bi bil pač začel brez njega po šoli in v prostih dneh? Zato je bil med materjo in menoj zaradi tega veden boj.

»Ali smem Za vódo?«

»Uči se!«

»Sem se že.«

»Pa kaj beri!«

»Sem že vse prebral.«

»Pa še enkrat beri!«

Ta dvogovor se je med nama neštetokrat ponavljal, zato sva ga znala dobesedno. Žal, da proti materinim zadnjim besedam nisem našel pravega ugovora. Pomagal sem si pa često na drug način.

Ob našem stanovanju je držal do stopnic dolg odprt hodnik, po katerem je moral vsak, kdor je hotel k nam. Ta dohod, ki je pa bil zame važen samo za odhod, je bil torej vedno zastražen iz naših oken. Konec hodnika je tvorila majhna, pa za vsako stanovanje zelo važna pritiklina, ki sicer ni imela ključa, pač pa kljuko, ki se je dala jemati iz vrat. Ta kljuka je meni večkrat pomagala do prostosti.

Da bi namreč te pritikline ne uporabljali drugi ljudje v hiši, smo jemali kljuko ven in jo hranili na omari. Kadar se je torej moj dvogovor z materjo končal zame brezuspešno, sem vzel kljuko in odšel moško po hodniku. Potem sem vtaknil kljuko v pritiklino, sam sem se pa spustil na tla, da me nihče ni mogel opaziti iz okna, ko sem po vseh štirih lezel nazaj po hodniku v zlato prostost.

Kaj bo potem, ko pridem v mraku domov, na to nisem mislil. Življenje bi bilo pač pretežko, če bi človek vedno mislil na prihodnjost.

Toda ko sem pa stal pred hišo, še niso bile odstranjene vse ovire.

Z Mestnega trga smo imeli do našega Za vódo več prehodov. Najvarnejši je bil prehod skozi tedanjo Ključavničarsko ulico, ki se imenuje danes Krojaška. Menda je prav zato, ker je bila najvarnejša, nismo dosti uporabljali.

Poleg Ključavničarske ulice smo pa imeli na razpolago prehod še skozi tri hiše ali — kakor smo mi rekli — »veže«. Zame je bila pač najpripravnejša Giontinijeva, v kateri ima danes Kenda razstavljeno žensko ničemurnost. Žal, da sta v veži hišnik in njegova žena kakor dva zmaja prežala na otroke, ki so tod skozi letali. Morda je mene prav ta nekoliko nevarna oko-

liščina mikala. Zlobnemu zakonskemu paru se je dalo mimogrede tudi malo ponagajati.

Kadar sem bil že blizu izhoda na Za vódo, nisem nikdar pozabil zapeti z uporabo ljubljanskega tožilnika na končnico —a:

»Foter in fotrovka,
kje 'mata leskovka?«

Navadno sta oba hkrati planila iz svojega pritličnega stanovanja; toda jaz ju nisem čakal, da bi poskušala nad menoj prožnost svoje leskovke.

Nekoč bi jo bil pa kmalu staknil.

Vračal sem se v mraku (kakor navadno) domov in prišel neopaženo do veže, ki je odprta na Mestni trg. Tedaj pa zagledam pred seboj »fotra«. Hitro se obrnem, da bi stekel nazaj čez dvorišče, ko privihra »fotrovka« iz svojega brloga in mi zapre pot. Bil sem med dvema ognjema. Po kratkem premisleku zavijem na desno in jo odkurim po stopnicah navzgor, onadva pa za menoj. Cvrl sem jo, kakor bi šlo za življenje.

Spomnil sem se namreč, kako sta pred dobrim tednom Merlucijevega Tončka iz Krojaške ulice, ko jima je v svoji prešernosti zapel pod oknom, ujela, ga vlekla v sobo in ga tako z leskovko namazala, da ni mogel sedeti. Zato je fant tisti dan v šoli nalašč nagajal, da ga je učitelj postavil v kot.

Ko pridrvim v prvo nadstropje, se zaletim nekemu gospodu naravnost v trebuh.

»Hopla, mali, le počasi!«

V istem trenutku me je »foter« že pograbil za vrat.

»Kaj pa to pomeni?«

»Tale smrkolin nama je nagajal.« (Da je mogel mož le tako lagati!)

»Gospod, saj nisem. Šel sem čisto mirno skozi vežo.«

»Danes že. Kaj je bilo pa zadnji četrtek?«

»Pustite ga torej v miru! Ako vam je pa v četrtek nagajal, bi ga bili pa takrat našeškali. Sploh pa, hišnik, pustite otroke v miru, potem vam pa ne bodo nagajali.«

Gospod je govoril jako pametno, kajti otrok ne vrne jajca, če mu kdo da škorpijona.

Ko sem nekaj let pozneje bral latinski pregovor: »Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim«,[37] sem se takoj spomnil tistega večera.

Po zaslugi tistega razsodnega gospoda sem se pač izognil Charybde, ki je name prežala v podobi »fotrovih«, zato sem pa doma padel v Scyllo . . .

Odšel sem bil namreč od doma takoj po kosilu in sicer s pomočjo kljuke.

Šantlova veža, danes kakor Kendova okrašena s stvarmi, ki slajšajo ženskam življenje in lajšajo moškim žepe, je bila precej varna, samo da smo bili v dobrih odnošajih z Miho. Ker so se slučajna nasprotstva hitro ublažila s tem, da smo mu pomagali konje napajati, seno tlačiti in kočije snažiti, nam je bil ta prehod navadno odprt.

Zadnja veža pred Krojaško ulico, ki smo ji rekli Krišperjeva, je bila pa za nas »tabu«, kakor pravijo Avstralci. Gorje njemu, ki je prišel v nji Jožu v njegove trde pesti! S tem hlapcem smo si bili namreč v vednem sovraštvu, kar pa ni bila naša krivda. Zakaj je pa imel tako pripraven voziček na štiri kolesa, da smo ga smatrali za »špricenco« in hodili z njim »Šiško gasit«? In čemu ga je vselej prav takrat potreboval, kadar je »Šiška gorela«?

Krišperjeva veža je pa pri nas prišla do cela v slab glas, ko se je v nji

[37] V Scyllo pade, kdor se hoče izogniti Charybde.

ustrelil Zenari, ravnatelj Eskomptne (mi smo rekli ekskoptne) banke. Takrat je nastala narodna pesem, ki do danes — kolikor vem — še ni izšla v nobeni zbirki narodnega blaga. Mi smo jo Za vodó večkrat peli:

Zenari, Zenari,
kje so naši d'nari?
Zenari je ustreljen,
naš d'nar je izgubljen.

Pripovedovali smo si o njem »grozne« reči.

Vsak dan da so jedli pri Zenarijevih torte in piškote; zato so zapravili ves denar v banki. Ko so pa prišli denar preštet, je Zenari potegnil revolver iz žepa in se ustrelil. Bil da je takoj mrtev, in kri da je kar drla po stopnicah.

Ljudje se takrat niso tako pogosto prostovoljno selili na oni svet kakor dandanes. Zato je Zenarijev samomor dvignil veliko prahu v mestu, in ljudje so hodili celo gledat tiste krvave lise na stopnicah. Tudi mi smo jih šli. Skozi vežo — bila je zelo temna — pa potem nismo več hodili. Bilo nas je strah; kajti pripovedovali so, da Zenari »nazaj hodi«.

Jaz s tem nisem nič izgubil. Krišperjevo in Šantlovo vežo sem namreč večinoma le takrat rabil, kadar sem hotel kot krvoločen »ropar« uiti »žandarjem« na Mestni trg.

Jako radi smo se igrali ognjegasce, ali kakor smo pravili »fajerlešerje«. Potrebno gasilno orodje so nam »posojevale« mlekarice in branjevke, ki so tiste čase prodajale na Mestnem trgu in shranjevale svoje vozičke deloma na Ribjem trgu, deloma pa Za vodó. V te vozičke smo se vpregli kot konji, majhne deklice smo z njihovimi lesenimi puncami vred pometali na vozove kot ognjegasce, potem smo pa med krikom »Šiška gori« drli proti Frančiškanskemu mostu. Radi tega človekoljubnega dela smo si med posestnicami »špricenc« nakopali več sovražnic, čeprav jim ni bilo treba nikoli dolgo čakati, da smo pogasili. Med njimi smo si posebno dobro zapomnili neko zadirčno trnovsko branjevko.

Imela je prav neroden voz, katerega smo se posluževali samo v skrajni sili. Nekega dne se ga lotita dva šibka fantka; pa sta ga komaj premaknila, ko se že vrže ženska nânju kakor besna in premikasti uboga revčka, da je bilo joj.

Maščevanje pa ni izostalo.

Ko smo naslednji dan videli prihajati hudo Trnovčanko, se vprežejo trije najhitrejši »konji« v njen voz in oddrdrajo z njim proti »Šiški«, branjevka pa za njimi, vsa penasta od jeze in zmerjanja. Ko pridivjajo do Frančiškanskega mostu, spuste voz in izginejo v Špitalsko (sedaj Stritarjevo) ulico. Ker se je ta igra naslednje dni še večkrat ponovila, je krivična ženska skusila, kaj se pravi nedolžne otroke mikastiti.

Izmed sovražnikov je bil pa Hinterlechnerjev poslovodja naš največji.

V tistih časih so duhovniki nosili svetle škornje, tako zvane »kanone«. Izdeloval jih je večinoma čevljar Hinterlechner v svoji delavnici poleg Šantlove vozarne.[38] Njegov delovodja, hud bradat mož, je delal vedno pri oknu in pazil na škornje, ki so se ob zidu solnčili. Ker smo se večkrat tod motovilili, se je tuintam pripetilo, da je kdo kak kanon, ki je preslabo slonel ob steni, sunil v prah, seveda čisto ponevedoma. Tega pa srditi varuh škornjev ni upošteval, marveč je pošteno nabrisal tistega, ki ga je ujel.

Nekoč sem jih dobil tudi jaz, da sem bil ves marogast, pa kakor navadno, prav po nedolžnem.

[38] Cankarjevo nabrežje št. 21.

Kot manca sem lovil Indofovega Franceljna, tistega, ki je v materini srajci igral vitezovo soprogo. Mimogrede se pa Francelj zadene v svetel škorenj, in podere se jih cela vrsta. V istem hipu plane že poslovodja iz delavnice ko ris z drevesa in me zgrabi za lase. Priletel sem mu naravnost v roke, ker sem slepo drl za Franceljnom. Bolj ko sem vpil, da »nisem bil jaz«, bolj me je kneftral.

Ko je opravil svoje rabeljsko delo, postavi kanone lepo na njih mesto, potem se pa ves zadovoljen povrne k oknu na prežo.

Toda komaj je sedel na svojem trinožniku, so bili kanoni že zopet na tleh.

»Zdaj sem jih pa res jaz prekucnil, da me niste zastonj tepli,« sem mu zaklical in dobro minuto potem sem že čepel v Šantlovem hlevu za konjem Hanzijem, s katerim sva si bila velika prijatelja.

Jaz sem se pač že takrat rad oddolžil, če mi je kdo kaj podaril.

Pred »špiceljni«[39] smo navadno imeli mir. Vseh stražnikov v mestu je bilo menda okoli dvajset, pa so bili preveč zaposleni, da bi bili preganjali paglavce. Ako so se trije pijanci zmenili, je imela vsa policija z njimi dosti opraviti, ker ni bilo še zelenega »Henrika«. Pogosto je bilo treba pet in še več »fertravtov«,[40] da so enega samega pijanca privlekli na magistrat v »špehkamro«.[41] Za nas otroke, pa tudi za odrasle, je bil kaj takega dogodek, ki ga nismo radi zamudili.

Edini Dopelcifra je prišel tuintam Za vódo vohunit. To častno ime je dobil odtod, ker je imel na svetlem polumesecu, ki so jih takrat stražniki nosili pod brado, številko 2. Dobil nas pa ni nikdar.

Kakor hitro se je zaslišal klic: »Dopelcifra gre«, smo se razkropili na vse strani. Eni so iskali zavetja po vežah, drugi, katere je to svarilno poročilo iznenadilo pri vodnem športu, so se poskrili po luknjah za lesenimi piloti, nekaj jih je pa vedno pogumno čakalo, kaj bo. Ti so v zavesti svojih trinajstih ali štirinajstih let posedali po plankah in gledali, kako se je Dopelcifra oziral na vse strani, čudeč se, kam je vsa ta »sodrga« izginila. Mogel jim seveda ni nič, kajti na plankah ni bilo prepovedano sedeti.

Kadar grem po Cankarjevem nabrežju, mi vselej vstajajo prijetni spomini. Tu stoji še kostanj, ki sem mu po nerodnosti odlomil debelo vejo. Zaradi tega »zločina« si nisem upal cel teden Za vódo. Stari Šantel me je namreč videl in mi zažugal, da me bo naznanil.

Tiste dni sem prestal veliko nepotrebnega strahu. Cele ure sem preždel pri oknu in čakal, kdaj se prikaže na hodniku stražnik s »forladungo«,[42] kajti takega papirja smo se strašno bali. Z magistrata seveda ni bilo nikogar. Šantel me je samo strašil.

Tudi drevo, na katerem smo se večkrat »pofoškavali«, moli še svoje obrezane veje proti nebu. Včasih se mi zdi, da vidim majhnega paglavca, kako drobi z umazanimi in opraskanimi nogami proti drevesu, da bi hitro »pofoškal«, nekje od daleč pa mi done na uho pojoči dekliški glasovi: »Es kommt ein Mann von Ninivé, Ninivé . . .«

[39] Stražniki.
[40] Iz nemškega »der Vertraute«, tudi izraz za stražnika.
[41] Tako smo imenovali zapor na magistratu, kamor so zapirali pijance.
[42] Iz nemškega »Vorladung«, poziv, s katerim so klicali starše na odgovor, če so otroci nasade poškodovali ali kaj drugega »naredili«.

Ivo Brnčić:

Vojislav J. Ilić.

Takrat, ko se je iz narodne pesmi in Radičevića vzrastla srbska romantika že preživela in izčrpala, ko so Zmajevi epigoni, zadnji predstavniki literarne generacije »srpske omladine« klavrno zaključevali to dobo, se je pojavil na srbskem Parnasu mlad, življenja poln talent. Sredi osemdesetih let je posegel Vojislav Ilić z naglo kretnjo v duhomornost tesni ostarele, v vulgarnost izsihajoče srbske poezije in jo obogatil, poplemenitil z neusahljivimi dobrinami.

Ilić se je rodil v Beogradu l. 1861. Študij ni dovršil in je živel zato jako nestalno. Bil je učitelj po mnogih krajih in nekaj časa je bival radi neke politične satire v pregnanstvu. Končno je bil vicekonzul v Prištini. Svoje »Pesme« je izdal l. 1887. in l. 1889. Srbska književna zadruga mu jih je ponovno izdajala. Napisal je tudi mnogo književnih člankov, nekaj epskih pesnitev in novel. Umrl je mlad l. 1894. v Beogradu.

Ilićev nastop pomenja važen datum v razvoju srbske poezije, njen popolen preobrat, dvig do svetovnih obzorij, pravo »poevropljenje« in uvedbo v hrame absolutne čiste umetnosti. Časovna vzporednost ga veže s Kranjčevićem in njegov pomen v srbski liriki je docela skladen s Kranjčevićevim v hrvatski.

Razlika med staro omladinsko poezijo in Ilićem je odločilna. Ko je doživel srbski romanticizem svoj polom v nesrečni vojni l. 1885., je napolnil Ilić izpraznjeni kelih srbske lirike z novimi, klenimi idejami. Prejšno tesnogrudno, kričavo rodoljubno pesmarstvo je zamenjal s prostranostjo humanih, kozmopolitskih vidikov. Ilićeva pesem je en sam odzvok na obče človeške boli, cela klaviatura stremljenj vsega človeštva.

Estet v vsem svojem bistvu, pravi »Parnasovec«, silno rahlega čuta za lepoto in skladnost; je proniknil s to vzgojeno sposobnostjo v najgloblje tajne umetnosti, in prevzet od njih lepote, si je postavil edino merilo ustvarjanja: izbrušeno podajanje njenih kristalnih tokov. Ilić je v prvi vrsti obnovil ono, kar so romantiki najbolj zanemarjali, obliko. Živa reakcija njihovi ohlapnosti je razvil pesniški izraz do vrhuncev popolnosti. Ilićevi stihi se bleščijo v svoji uglajenosti in vsa lepota srbohrvatskega jezika je našla v njem najdostojnejšega tvorca. Gibkost in prožnost narodnega govora je zavil Ilić v fluidne tenčice mojstrskega stihotvorstva. Njegovi stihi dosezajo mnogokrat táko melodičnost, da delujejo že akustično in opajajo kot sama glasba. Ustvaril je srbski liriki docela novo zunanjost in je dal s tem temelj njenemu modernemu razvoju, primerno posodo novih, širokih idej, ki jih je prineslo novo stoletje.

Ilićeva pesem je melanholična in elegična. Njegovo življenje je bilo težko in nestanovitno, polno materialnih skrbi, bil je bolehen in slab. Radi tega se je še stanjšala njegova prirojena občutljivost. Na vsako grobost vsakdanjosti odzvanja pesnikova plemenita duša s tiho boljo. Toda namesto vsiljive, neokusne subjektivnosti omladincev uvaja Ilić svojo »objektivno liriko mirnega čuvstva«. Bolečine svojega jaza ovija v diskretno zagrinjalo višjega, skup-

nega jaza. Njegov pogled na svet je zato vseskozi estetski in ta prenežni čut za ubranost je glavno gibalo Ilićeve poezije. V imenu te idealne skladnosti propoveduje Ilić svobodo nad vsem:

I poslednja pesma naša nek' slobodu oglašava,
što svečano, kao feniks, iz pepela vaskršava!

Tudi Ilićeva rodoljubna pesem nosi ta moderni pečat. Kakšen prepad je med plehkim kričanjem omladincev: »Na Carigrad!« — in človečansko boljo naroda, v imenu katerega kliče Ilić »Na Vardaru«:

O vali, o reko srpska! Stoleća tako se gube,
i kao talasi tonu u more večnosti tavne.
Al' tvoje biserne kaplje kamena podnožja ljube
gde spomenici stoje narodne prošlosti slavne.
Ali će, k'o rajski fenike, sinuti sloboda mila;
i ja ću stajati vedar gde sada pogružen stojim,
i naš će or'o beli široko razviti krila,
nad urvinam tvojim.

Toda ves upor proti okovom vsakdanjosti je brezuspešen; pesnikova bol se pretvarja v »veliko gadjenje«: Život je orgija gnusna, nad kojom bez traga leti za vekom mračni vek. In Ilićeva aristokratska, ne posebno odločna narava zahrepeni tedaj v mirnih sanjah od »blede sadašnjosti« v »spomene izumrlih dana«, v davno preteklost, ki jo je obžarila njegova tiho lijoča otožnost z neko idealno, mesečevim žarkom podobno lučjo.

Sa starih ruina, kad ponoć caruje svudi,
diže se prošlosti duh. Ozaren buktinjom slave,
on tajom žudi, il' kroz noć sumorno bludi,
ko bledi prizrak umrlih snova i jave —
i tihom pesmom, i blagim nebeskim glasom,
on s tugom bûdi prošlosti davno vreme.

Ilić poje o borbah polabskih Slovanov, o renesančni Italiji in viteški Franciji, o svobodni Poljski in o mističnem Vzhodu. Najraje pa se zateka v klasično davnino, v Rim in Helado. Ilić je »najbolji predstavnik umjetničkoga paganizma u srpskoj književnosti«. (Dr. Bogdanović.) Ta nota je popolna novost v tedanji srbski liriki. S tiho, diskretno ljubeznijo šeta Ilić v umerjenih gajih antike, ki jim odpeva njegova modra kri, ki ljubi davnino zaradi svobode, ki je ni v sedanjosti.

O zavičaju cvetni, mudrosti i večne slave ...
Istina božanska leži u drevnoj prošlosti tvojoj,
kad duh slobodan beše. Gde sada zamišljen stojim
od ranog detinjstva svoga ja sam u duši svojoj
bludio po istom polju, po cvetnim poljima tvojim.

To je beg iz sirove resničnosti, to so sanje, na katerih potuje pesnik kot na šajkah čez modro morje svoje poezije v zemljo utehe, kjer se odpočije njegova izmučena duša v naročju velikih, nadsvetnih, eteričnih likov bajeslovnih, večno mladih božic. V časih notranje razdvojenosti se podaja v svoje drage daljave, k svojemu davnemu »Drugu«:

U razgovoru mudrom, dok Vesper na nebu svetli,
mi ćemo slaviti mudrost i tihi život svoj;
a kad jutarnjeg Feba oglase daleki petli,
tad — zbogom, druže moj!

Kljub vsej ljubezni do antike pa Ilić ne izgublja domačih tal in ostaja pri vseh klasičnih motivih, pri vsej obilici primer in metafor iz stare mitologije in zgodovine vedno v svežem ozraćju svojstvene srbske lirike. Njegova udržana, vase zatopljena pesem ima v svojem bistvu nekaj globoko narodnega, nje izbrani vonj je prav tako srbski kot je Kranjčevićeva strastna neposrednost hrvatska. Koliko one stare, za srbski narod tako značilne patrijarhalnosti diha iz zares idilične »Zimske idile«:

Zima je pokrila snegom doline i polja ravna
i tavne visoke gore. Vihori sneżnoga praha
po pustom viju se polju, i cela priroda ćuti,
i listak poslednji vene od zimskog studenog daha.

Veselo puckara plamen u skromnoj izbici našoj,
i maćak na banku drema. Kroz tamu večeri blede
dugačke i svetle senke po zidu ćudno se viju,
a oko ognjišta sniskog ozebla dečica sede.

Deda uzeo lulu i s paźnjom o dlan je bije,
pa ispod pojasa vadi listove duvana suva;
i kad ih izgnjavi dobro, onda napuni lulu,
i mirno pušeći sluša vetrinu što poljem duva.

Ilićeva poezija je zagrnjena v plašč veličastnega, svečanega miru. Njeno lice je nadzemsko mirno, Ilićev pogled je oddaljen in kakor iz hladnega belega marmorja. Le redko zavró valovi strastnejšega občutja med tiho godbo njegovih stihov, a še tedaj takoj zamró v kristalno inje, ki šušti preko vsega. Melanholični pesnik ljubi tihoto, molk in resnobo. Njegovi znani orisi dihajo v počasnih sanjah, ki so podobne omedlevici medija. Zdi se, da prihaja včasih do pravega kulta umerjenosti, ki ga simbolizira v »Večiti harmoniji«:

Svetovi u miru blude. O srce, i ti se smiri!
Večiti sklad i pokoj nek blaže nemir tvoj;
i duh, zapojen njima, da krila slobodno širi
po tavnoj noći toj.

Ves ta mir pa, v katerega pozabo se potaplja pesnik, mu ne more dati one popolne sreče, po kateri teži z vsemi v skrajnost obsojenimi željami. Tiha bol se stopnjuje mnogokrat do ledeno mrzlih globin, pesnikovo kri zdriza silna, vse pretresujoča groza. To je potencirano občutje lastne in človeške nemoči, najbolestnejše dojemanje neskončne oddaljenosti onega odmeva, ki si ga kliče v vesolju, najgrenkejša in smrtno gotova zavest brezpomembnosti človeških naporov in iskanj v tem vsemiru. V ciklu »Ispovest«, ki tvori središče Ilićeve tvorne moči, šepeče posinelih usten: »Za mene život otrovan je cvet!«, kajti —

Na trošnom čunu, bez krme i nade,
u meni vera gubi se i mre;
ja ništa više ne verujem, ništa!
Il' bolje reći, ja verujem sve...

Tavnim se večnost zaogŕće plaštom,
al' slab razum da ga digne s nje,
pogledaj napred — ne vidi se ništa,
pogledaj natrag — ništavo je sve...

Toda ko se že skoro zruši v popolen brezup, ga dvigne neka pesniška slutnja, ki mu »U teškom času« veli:

Ubijen tugom kad si gotov bio
prokleti volju promisla i moju,
ja sam mudrošću okrepiti znala
za nove žrtve bolnu dušu tvoju.

Pesnik se zave svoje naloge, začuti, da njegove muke niso zaman. To globoko, pristno slovansko pojmovanje pesniške žrtve je vtelesil Ilić v »Andjelu tuge«:

... Po dubravama tavnim
njezina čudna pesma bolno i slatko ječi.
U njojzi očajnik traži utešne i mile reči,
i njima tugu goni.
Ona ga u nebo diže, dajuć' mu krioca svoja...
Muzo, hajdemo njojzi, jer to je sestrica tvoja.

In kakor poslednji confiteor izkušene, utrujene, a še vedno fanatično verujoče duše, je zavest, da —

Slatko je kroz život proći i nebu vratiti ono
što duši darova nebo, kad na svet posla nas,
i vedro, spokojne duše slušati smrtno zvono
i s uzvišenom nadom čekati krajnji čas.

Ilić ni bogat na idejah. Glavna sila njegovega stvariteljskega daru je v silno tenkem resoniranju na lepoto in v nje neprekosljivem podajanju. Zato je Ilić bolj virtuozen slikar kot pa gromovnik, nositelj novih, prodirnih misli; prav njegovi dekorativni, izvanredno rahlo občuteni orisi spadajo med najlepše in najdovršenejše, kar je dala srbska lirika, posebno ako so še spojeni z ono značilno Ilićevo muziko stiha:

... Koprena, dubokog mira
uvija polja i ravni. Rumene pruge se gase —
i bledi mesečev zrak, svetilo nebeskih dvora,
kroz maglu diže se već; — i nema, duboka tama
dovodi bajnu noć sa sinjeg neznanog mora.

Toda ta stalnost orisov, ki jih ne oživljajo plameni temperamenta, skoro prevelika pozornost na obliko v zvezi z ne baš bogato fantazijo napravlja Ilićevo pesem mnogokrat monotono in utrudljivo; v njegovi blesteči ornamentiki stihov manjka življenja in gibanja. Premajhna fantazija je tudi glavna napaka sicer tako popolno razvitega Ilićevega talenta. Zbog tega je v njegovi poeziji mnogo refleksivnega. Sam pravi, da je »mirni, dobri djak Žukovskog i Puškina« in ta dva vélika Rusa sta mu zares vtisnila včasih že preočitno sled svojega vpliva.

Kljub tej pomanjkljivosti je Vojislav Ilić močan talent, ki je dal svojemu delu neizbrisen pečat lastne osebnosti. Ilić je samo eden in njegove pesmi so zares njegove. Za navidezno gladino brez globin se vendar krijejo tolmuni njegove duše, dal je samega sebe do kraja. Izvirnost tudi ni glavna predpostavka za razsežnost pesniškega daru in vzlic refleksivnosti je Ilićeva poezija dokument, ki je prinesel v srbsko duhovnost popolnoma nove ideje in ji razširil obzorje kot še nikdo pred njim. Dolga desetletja je preplavljal srbsko literaturo pravi »kult vojislavizma« in skoro vsi moderni srbski pesniki so se razvili ob njem. Ker je izpovedal samega sebe, je Ilić pravi pesnik, zaradi oblikovne dovršenosti svoje poezije pa je prvi srbski poet-umetnik v najbolj čistem pomenu besede; ker je dal nove kulturne vrednote, je pravi preporoditelj in vodnik. To je pomen Vojislava Ilića še dandanes.

Radovanov:

Ob grobu.

Zaplakal, zaihtel bi rad
kot sem ko otrok v nežnih dneh;
pa vzdih in jok mi je zamrl,
izplakal sem ga ob grobeh.

Kot orli drugi v luč leté,
brez solnca moje so poti.
Mladost bledi, hiti v zaton,
odkar Te, zlata mati, ni!

Pero Horn:

Volja in uspeh.

(Po Mardenu.)

Jasno je, tako smo slišali, da mora človek imeti priložnost, ako hoče razviti svoj talent in če nima prave prilike, si jo mora ustvariti sam.

Ko pa si najde ali ustvari ugodno priliko, mora imeti pripravljen načrt, da za svoje delo prav poprime in ga po načrtu izpelje. K temu pa je potrebna volja, neizprosna volja, ki ne popusti in od načrta ne odstopi vse dotlej, dokler ni delo izvršeno.

»Trden sklep je največja modrost,« pravi Napoleon, in »Ljudem ne manjka moči, manjka jim volje,« dostavlja Viktor Hugo.

Elihu Burritt (1810—1879) je bil ob smrti svojega očeta kovaški vajenec. Bilo mu je tedaj 16 let. Dnevno je moral po 10—12 ur delati v kovačnici, a kljub temu je našel dovolj časa za svojo izobrazbo. Ko je gonil meh, je v mislih preračunaval razne račune, a kako je izrabljal svoj prosti čas, razvidimo iz njegovega dnevnika. Tam beremo: »Ponedeljek 18. junija: glavobol, 64 strani francoščine, 11 ur kovaškega dela; torek: 60 vrst hebrejščine, 30 danščine, 10 češčine, 9 poljščine, 15 imen zvezd, 10 ur kovaškega dela« itd. dan za dnem. Na ta način se je izobrazil, da je obvladal 18 jezikov in 32 narečij. Pod imenom »učeni kovač« ga je poznala vsa Amerika, a tudi Evropa, zlasti ko je l. 1840. nastopil kot ameriški »apostol miru«.

Tako si je ta kovaški vajenec po svoji vztrajni volji pridobil velikansko znanje in lahko služi kot lep zgled vsem onim, ki imajo sicer priliko za študij, a imajo premalo vztrajnosti. Mnogi hočejo to svojo slabost prikriti z raznimi izgovori, češ, da žive v zelo neugodnih razmerah, da jim manjka tega in onega. Neki zdravnik, vseučiliški profesor, je rad takole ogovoril svoje slušatelje: »Mladi možje! Pravite, da nimate kapitala, da niste dovolj opremljeni, da bi mogli kaj začeti. Pojdite v knjižnico in čitajte s kako čudovitim mehanizmom vas je opremil Gospod! Oglejte si to v dvorani za raztelesenje in nikdar več ne izgovorite takega bogokletstva! Vsakdo je opremljen tako dobro, kot ga je le Bog mogel opremiti.«

Edison, ta znameniti kemik in fizik, je bil v svoji mladosti raznašalec časopisov. Prodajal je časopise tudi v ameriških vlakih. Pripravil si je nekakšen prenosljiv laboratorij, da je mogel poizkušati tudi v vlaku. Nekega dne je na vlaku hotel narediti poskus z žvepleno kislino. Tedaj pa se je na ovinku steklenica nenadno razbila in nastal je v vozu neznosen smrad. Poleg tega je bila oprema v vozu zelo poškodovana. Vlakovodjo mine potrpežljivost, prisoli 15 letnemu Edisonu zaušnico in ga odpusti iz službe. Še večkrat je Edison zašel v podobne in hujše neprilike, toda njegova vztrajna volja se ni dala omajati. Delal je dalje in je še kot mlad mož postal slaven učenjak. Sam je izjavil o sebi, da se vzdržuje vsakega alkohola in da je zmeren v vsaki stvari razen v delu.

Da, vztrajnost, volja za delo, želja po uspehu, je tista sila, ki premaga vse ovire, tudi revščino in bolezen.

Jurij Stephenson je bil sin revnih roditeljev, ki so imeli osem otrok. Vsa družina je stanovala v revni sobici in večkrat ni imela grižljaja kruha. Jurij je pasel sosedovo živino, a na paši se je zabaval s tem, da je iz ilovice oblikoval lokomotive. Opremljal jih je s cevkami iz čresla in je pri tem razmišljal in preračunaval razne možnosti. Sedemnajstletnega dečka so postavili k stroju, da bi ravnal z njim pod očetovim nadzorstvom. In stroj je postal učitelj dečku, ki ni imel drugega kot voljo do dela. Ko so drugi delavci svoj prosti čas zaprav-

ljali v beznicah ob žganju in kvartah, je Stephenson stal ob svojem stroju, ga študiral, razstavljal, čistil ter ga preizkušal. Ko pa je po svojem delu postal slaven iznajditelj, niso kvartopirci govorili o njegovem delu, marveč o njegovi — sreči.

Kako vse drugače se dandanes godi mnogim mladeničem in mladenkam. Vsega imajo: dovolj časa za študij, toplo obleko, zadostno hrano, vsega imajo, le volje za delo nimajo. Sanjajo o veliki sreči, o slavi, o bogastvu, a namesto da bi delali in študirali, se zabavajo in po nepotrebnem zapravljajo svoj zlati čas. Res, potrebna je zabava, koristen je izprehod in zdrav je šport, če ga gojiš v pravi meri, toda tega ne pozabljaj: volja za vztrajno delo je edina pot, ki vodi do uspehov!

»Najbrž ste hoteli le na pol,« je navadno rekel ruski general Suvorov (1729—1800) onim, ki jim njihova vojna podjetja niso prav uspela. Volja mu je bila nekak sistem. Besed: »Ne morem« in »Ne vem« ni nikoli pustil obveljati. »Uči se, stori, poizkusi!« je bil njegov odgovor.

»Nič ni nemogoče človeku, ki zna hoteti« pravi Mirabeau (Mirabo), »če je kaj nujno, se mora izvršiti, kajti to je pot do uspeha«.

»Ali ne veš,« je rekel neki oče svojemu sinu, ki je hotel postati pisatelj, »da preostaja pisatelju le dvoje možnosti — postati kralj ali pa berač?« »Prav,« odgovori sin, »postati hočem kralj!« In prepustili so ga njegovi usodi. Deset let je živel v svoji podstrešni sobi, delal v revščini in pomanjkanju, dokler ni po svoje postal »kralj«.

»Kvišku k cilju,« je želja vsakogar, ki si je kdaj postavil svoj cilj. Čim višji pa je cilj, tem strmejša je pot do njega, tem več zahteva truda in naporov. »Kvišku k cilju« je želja, a želja sama ne more zadostovati, da bi dosegli svoj cilj. Dosegel ga boš le, če boš hotel plačati kupnino zanj; kupnina pa je — tvoje delo. Ali hočeš delati, trpeti, se odpovedati, vse svoje moči žrtvovati? Ali se zavedaš, da le pravljični junak doseže uspehe brez truda, realen človek pa nikoli.

Postati hočeš znamenit govornik, ki bo užigal srca svojih poslušalcev? To hočeš, toda ali si pri volji posnemati vztrajnost Demosthena, ki je neutrudno vadil in uril svoj jezik in krotil svoja ramena?

Postal bi pisatelj? Ali se ne plašiš, da ti bodo vračali slabo ocenjene rokopise, ki si jim ti žrtvoval dolga leta tihega dela in so, rekel bi, življenje tvojega življenja? Si li pripravljen nepriznan živeti in nepoznan umreti? Hočeš li biti vztrajen kot je bil Anglež Carlyle (Karlajl, 1795—1881), ki je l. 1837. »Francosko revolucijo,« knjigo v 3 delih, napisal drugič, ker je sluga njegovega prijatelja prvi rokopis nevede vrgel v — peč...

Pa si morda pripravljen delati in čakati, kakor je čakal Samuel Morse celih 8 let, da so mu izdali patent za brzojav in se je moral potem tako rekoč bojevati, da so brzojav uvedli.

In če bi bil zdravnik! Ali bi bil voljan sprejeti vbrizg kakega nevarnega bacila, da bi sam preizkusil nastanek in potek bolezni, ki bi jo dobro poznavajoč mogel tudi dobro zdraviti?

In tako in podobno v vseh drugih poklicih.

*

»Ora et labora!« Moli in delaj, da dobiš voljo, delaj, da dosežeš svoj cilj! Če boš trden, ne uide ti zastavljeni cilj, če pa nočeš biti vztrajen in trudoljubiv, ti tudi najbolj vroče sanje in želje ter najbridkejše solze ne bodo mogle pomagati!

Dr. R. Savnik:

Na obisku pri naši južni sosedi.

(Ob stoletnici grške samostojnosti.)

Moderne Atene se širijo severno in vzhodno od Akropole in so skoro brez stikov s preteklostjo. Pred sto leti so burni dogodki takratno grško-turško mestece ob Akropoli tako pretresli, da je štelo komaj še 2000 prebivalcev. Neki popotnik je takrat popisal Atene takole: »Stavbe so večinoma razpadle in zapuščene, ruševine in ceste zarašča oljčno drevje, vsa Atika je kot neobljudena pustinja.« Vendar je mogla imeti nova Grčija le tu svojo prestolico, čeprav je bilo takrat v državi mnogo večjih in pripravnejših krajev na izbero.

Razmah Aten je bil poslej izreden. L. 1888. so dosegle 100.000 prebivalcev, l. 1929. so jih štele že nad pol milijona. Grška prestolica, ki je sprva sličila jedva takratnemu Cetinju, je danes poleg Carigrada največje mesto na Balkanskem polotoku.

Sličen razvoj je v tem času doživljal Pirej. Njegova preteklost je bila tako zabrisana, da je stala v 20. letih 19. stoletja ob nekdaj tako živem pristanu ena sama hiša. Danes se tu nahaja pristaniško in industrijsko velemesto, ki šteje 300.000 prebivalcev in se širi od morja tako daleč v zaledje, da je z Atenami že skoro zrastlo v eno celoto. Velike Atene, h katerim lahko upravičeno prištevamo poleg Pireja še druge kraje v neposredni okolici, so danes že milijonsko velemesto.

Silen razmah prestolice najlepše izpričuje življensko silo novogrškega naroda. Grška podjetnost je znova oživela. Kar je premogel najlepšega in največjega, je narod tudi v novi Grčiji ustvaril predvsem v Atenah. Prva železnica, ki se je na Grškem otvorila šele l. 1869., je bila dolga le 10 km in je zvezala prestolico s Pirejem. Lansko leto so že zgradili med istima krajema tudi podzemsko električno železnico, ki vozi vsakih deset minut in se je dnevno poslužuje na desettisoče potnikov.

Tudi stari ponos in globoko rodoljubje še ni izumrlo. Koliko Grkov, ki so v tujini obogateli, se je že spomnilo svoje domovine in je darovalo lepe vsote denarja za čim večjo okrasitev Aten! Baš ob njihovi podpori se je mogel l. 1896. otvoriti v Atenah ogromni antični stadion, namenjen plemenitim tekmam grških mladeničev. Ob priliki nedavne konference balkanskih držav je tu nastopila tudi jugoslovanska vrsta. V splošnem pa ni več starogrškega navdušenja za tekme in le prečesto je stadion brez tekmovalcev in gledalcev.

Slično je privaten denar omogočil gradnjo mnogih krasnih stavb, za katere se je lomil isti pentelijski marmor ter uporabil isti klasični slog kot pred davnimi tisočletji. Za vedno se vtisne v spomin pogled iz parka v osrčju modernega mosta na tri razkošne stavbe, ki so zgrajene na drugi strani ceste na vzvišenem prostoru. Osrednja palača je vseučilišče, ki obstoja že blizu sto let (od l. 1837.), desno od nje se nahaja akademija znanosti, levo vseučiliška in narodna knjižnica. Vendar so te najvišje kulturne institucije, ki jih obkrožajo bohotne eksotične palme, le dozdevna priča, da se je Grk tudi umsko preporodil. Še danes so to le slepeče zunanje dekoracije, ki naj svetu prikrijejo notranjo praznoto. Največje presenečenje v Atenah pa nudi tujcu ogled čudovitega parka Zappeiona, — tako se imenuje po svojem mecenu, — ki nudi radi vednega namakanja tako varno senco, da ne morejo niti žarki opoldanskega solnca pronikniti skozi izredno gosto in bujno rast. Pravo čudo v tej pokrajini.

Današnji Grk živi močno enostransko. Vso skrb posveča materijalnim

dobrinam, trguje in štedi. Zapravljanje denarja mu je tuje; privošči si le skromno zabavo, kvečjemu gre v kavarno in si naroči kozarec limonade, nato pa vodo in vodo. A še tu se sestaja z ljudmi, s katerimi rešuje le trgovske posle. Tako mu tudi razvedrilo često odpira le novih izgledov za zaslužek.

Pozno popoldne sem krenil s prijateljem v preprosto kavarno, kamor tujci ne zahajajo. Ležala je v zatišju pred mestnim vrvenjem ob ozki stranski ulici. Naročila sva čaj in si poiskala v kotu prostor. V lokalu je bilo prav živahno. Omizja so bila skoro polno zasedena. Med izključno preprosto moško družbo je vladala prava zdrava razposajenost. Pri dveh omizjih so igrali karte. Bučno govorjenje, glasni medklici, prijateljska zaupljivost med gosti je ustvarjala izredno domačnost. Pogled mi je šel v drugi kot lokala. Pravkar je tam nekdo prižgal luč, prinesel stol, vode in milo ter improviziral v kavarni brivski salon. Tovariš je bril tovariša. Vsak hip je kdo vstopil z ulice — sami poslovni ljudje: samozavestni čistilci čevljev, prodajalci dnevnega časopisja, revij, koledarjev, srečk — pretežno mladeniči, a tudi le sedemletni dečki. Sami primeri, kako mladina tu že rano smotreno služi denar in teži za osamosvojitvijo.

Sicer se pa v zatišju stranskih ulic, ki jih tujci še niso poevropili, vsak čas v dnevu razlegajo različni klici prodajalcev. Polne so jih ulice zlasti v dopoldanskih urah. Od hiše do hiše hodijo mali trgovci, ki ponujajo vsemogoče kuhinjske in hišne potrebščine, tako da gospodinjam sploh ni treba hoditi z doma. Svoje blago prevažajo sami na majhnih voziček, ali pa imajo vprežene ali natovorjene osle. Nekateri imajo stalne odjemalce, ta za mleko, drugi za paradižnike, za sadje in celo za vodo. Kajti dobre pitne vode v nekaterih delih mesta še danes primanjkuje.

Atensko življenje sliči solunskemu, le da je docela velemestno in se prilagaja svojstvom izrazito mediteranskega podnebja. Hiše so široke in kockaste oblike. Kot ogromna s kockami posuta ploskev se razodevajo moderne Atene človeku, kadar se razgleduje z Akropole ali pa z Lykabetta, griča, ki se liki strma ostroroba skala dviga iznad mestnega središča. Radi vedrine neba in prijetnega nočnega hladu so z opeko krite poševne strehe hiš nepotrebne. Obenem imajo mnoga poslopja globoke temelje. Često drže iz ulic strme stopnice globoko v mračno podzemlje, kjer se v znosnem hladu nahajajo gostilniški in trgovski lokali ter velika skladišča. Vse količkaj prometnejše ceste so asfaltirane, kajti sicer bi bilo mesto zavito neprestano v zadušljiv prah.

Neprijetne posledice atenskega poletja sva občutila najbolj v restavracijah. Zaman sva si poželela naše hrane, tudi v prvih mednarodnih hotelih ni bilo bolje. Od mesa so bile na izbero le ribe in jagnjetina, namesto prikuh je bilo dobiti le makarone, namesto solate paradižnike, sicer pa nikakega sočivja. Zopet sva kdaj za spremembo raje krenila v slaščičarno.

Atene najbolj ožive po solnčnem zahodu. Sredi večjih križišč stoje na okroglih pručkah prometni redarji, ki usmerjajo z gumijevko tako živahen promet, da ga morajo od časa do časa v tej ali oni smeri ustaviti. Tudi midva sva takrat zašla v velemesten tok, ki naju je gnal na vzhodno stran Akropole. Pred nama se je dvigal nekdaj radi medu tako znameniti Himet, ki je polagoma tonil v nepopisno lepi večerni zarji. Iz daljave so prihajali zvoki godbe. Na prostranem vrtu pod redkim drevjem se je zbirala velika množica ljudstva. V ospredju je bil pod milim nebom kabaretni oder. Radovednost naju je gnala k predstavi, ki se je skoro pričela. Ljudje so se imenitno zabavali ob plitvem igranju, kar nama je vzbujalo le pomilovanje. Ta občutek me je prevzel še bolj, ko sem se nehote spomnil na sijajen popis starogrških predstav v

nekdanjem Dionizovem gledišču.[1] Ko sem se ponoči vračal v hotel, se mi je zdela Akropola daleč, daleč . . .

Slaba prehrana in neznosna vročina sta naju priganjali na odhod iz Aten. Pripravljala sva se na pot proti Carigradu. Radi informacij sva se že nekaj dni prej odpravila v Pirej. Poslužila sva se podzemske železnice. Zapeljala sva se mimo Phalerona, ličnega obmorskega kraja, ki ima mnogo vil in hotelov ter velikansko morsko kopališče, Izstopila sva tik ob pirejskem pristanišču. Tako sijajne prirodne luke, tolikega oglušajočega vrvenja nisem pričakoval. Še pred nekaj desetletji je luka prometno zaostajala za Patrasom in celo za Hermupolisom na otoku Siri. Nato pa si je pridobila med grškimi pristanišči tako trdno prvenstvo, da ima danes kar trikrat večji ladijski promet kot Solun.

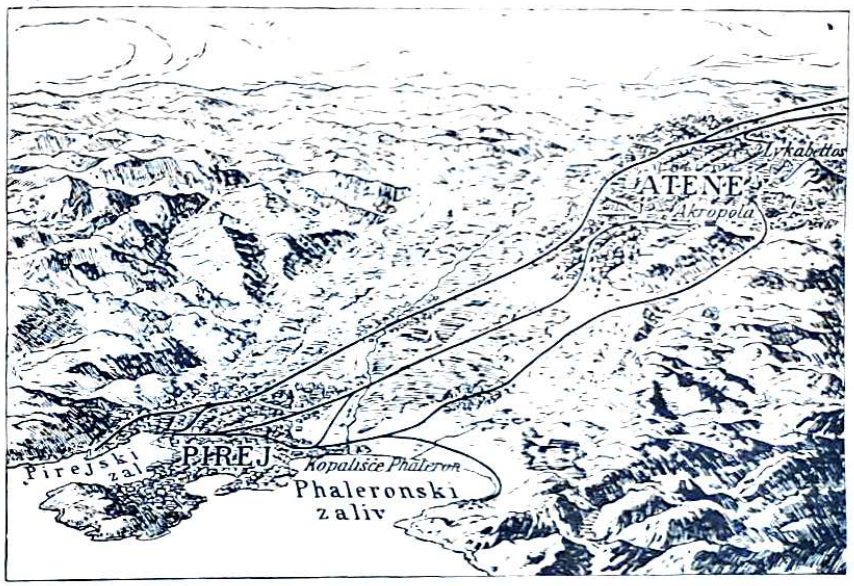

Geografski položaj Aten in Pireja. (Narisal Vl. Jordan.)

Pirej je predvsem uvozno pristanišče. Njegovo neznatno zaledje pač skoro nima kaj izvažati, zato pa je tem ogromnejši uvoz, ki je nanj navezano danes že milijonsko prebivalstvo te ubožne deželice.

Tisoči jamborov in nepregledna vrsta parnikov mi je kar zastirala pogled po prostranem pristanišču, ki ga zadnja leta še znatno razširjajo in modernizirajo, kajti rastočemu prometu že kar ni več kos. Zadnji čas pristane ali odpluje iz Pireja letno povprečno 30.000 ladij, ki imajo okrog 14 milijonov reg. ton prostornine. Tu se iztovorijo ogromne količine blaga, zlasti žita, premoga in živine. Žito prihaja največ iz ameriških dežel, predvsem iz Unije in Kanade, premog uvaža Velika Britanija, največ živine, ki prihaja iz Jugoslavije, pa prevažajo grški parniki iz Soluna. Naravno, da je tudi osebni pristaniški promet izreden, saj potujejo Grki po lastni državi pretežno po morju. Vsako leto se v Pireju vkrca ter izkrca okrog 2 milijona potnikov. Kako ogromne so te številke, nam postane šele jasno, če pomislimo, da promet

[1] Primerjaj dr. J. Debevec, Grška drama (Izvestja humanistične gimnazije v Ljubljani iz l. 1913. in 1914.).

vseh jugoslovanskih luk ne po tovoru ne po tonaži, niti ne po številu potnikov ne doseza prometa enega samega grškega pristanišča.

Pirej, ki je med prvimi lukami vsega sredozemja, je obenem pomembno mednarodno pristanišče, v katerem se ustavljajo ladje vseh obmorskih držav. Še daleč ne pristaja tu največ grških ladij; poleg angleških, francoskih, italijanskih in ameriških zastav sem opazil na nekem manjšem parniku vihrati tudi jugoslovansko trobojnico.

S prijateljem sem dolgo stikal po pisarnah raznih paroplovnih družb. Izgledov, da bi odrinila v bližnjih dneh s kakim grškim parnikom, ni bilo nobenih. Tu naju je prijazno nagovoril v italijanščini neki priprost rdečeličen možakar. Prav hitro sva bila pod njegovo komando. Povedel naju je v bližnjo pisarno tržaškega Lloyda in ker ni bilo drugih primernih zvez, sva se odločila, da odrineva po dveh dneh z italijanskim brzoparnikom »Tevere« direktno v Carigrad.

Toda s tem, da kupi tujec vozno karto, še ne more zapustiti grške države. V pisarni so naju opomnili, da se morava še prej zglasiti na pirejski policiji. Isti zgovorni možakar, ki je bil, kot se je izkazalo, prav prebrisan uslužbenec tržaškega paroplovnega društva, se nama je sam ponudil za spremljevalca. Seveda sva na to rada pristala, kajti policija je precej daleč v neki stranski ulici; prihranjeno nama je bilo mučno iskanje.

Pred strogimi uradniki sva se znašla kar precej v komično-resni situaciji. Nagovarjali so naju grško, le nekdo je poskušal lomiti po angleško — pač kdo bi jih razumel? Zdaj nama je cicerone prišel prav za tolmača, kajti grščine je bil prav dobro vešč. V ogromne debele bukve so tehtno zapisovali najine podrobne podatke in vse bi še gladko šlo, če ne bi končno še zahtevali od vsakega po eno fotografijo. Zadrega je bila popolna. A že nama je veselo pomignil spremljevalec. Sledila sva mu po stopnicah na ulico, kjer je pred policijo ždel cestni fotograf, pričakujoč svojih žrtev. Ker sva bila že prisiljena, da se fotografirava, sva zahtevala namesto ene dve sliki — ena bi naj bila za spomin. Fotograf je proceduro izvršil v par minutah. Sedla sva na stola kar ob hišni zid na drugo stran ulice in napravila v tem svojevrstnem okolju čimbolj prijazen obraz. K sreči, sem pomislil, naju nihče ne pozna. Toda ljudje so hiteli mimo naju brezbrižno dalje; komaj da me je kdo ošinil z radovednim pogledom — vršil se je pač navaden vsakdanji dogodek na cesti, kjer je izvrševal eden izmed tisočev grških obrtnikov svoje plodonosno opravilo. Fotograf je bil z delom kaj hitro gotov. Pet minut kasneje nama je že izročil slike. A kako sva se začudila, da niso to bile fotografije iz pirejske ulice, temveč zgolj kopije slik iz potnega lista! Pa čemu godrnjati? Morala sva seči v žep in odriniti vsak 10 drahem. Samo da je bilo ustreženo policijskim predpisom in sva se mogla zopet vrniti k pristanišču. Najin spremljevalec nama je dal radi odhoda iz Grčije še nekaj navodil, nakar sem se mu zahvalil za uslužnost in mu hotel stisniti v roko pet drahem. Toda čudno, mož se je branil, nisem tega mogel prav pojmiti. Razumel sem ga šele trenutek nato, ko je terjal za svoje spremljanje nič manj kot 50 drahem nagrade. Zdaj se je pa zganil moj prijatelj. Pričeli smo vpiti in se kregati, spremljevalec je celo zagrozil s policijo. Toda urezal se je. Ko sva zdaj silila še midva tja, grozeč mu, da ga naznaniva radi oderuštva, se je naglo umiril in je v zahtevi popuščal. Končno sva mu dala vsak po 10 drahem, kajti kdo ve, če ga ne bova še potrebovala.

Dva dni kasneje sva zapuščala Atene. Čim sva dospela v pirejsko pristanišče, naju je že od daleč opazil znanec in ves srečen tekel naproti. To pot smo se bolje razumeli. Ob treh popoldne je prispela najina ladja. Navala na

parnik ni bilo posebnega. Vzela sva s seboj jestvine ter mnogo sadja, kajti odločila sva se potovati v tretjem razredu. Krov je bil malo zaseden. Za majhen denar sva si najela po zgledu drugih udobna naslanjača.

Ob petih smo odhajali. Odmikali smo se med špalirjem neštetih parnikov in jadrnic bučnemu pristaniškemu življenju. Vedno bolj z daljave je v opojnem siju solnčnih žarkov migotal Pirej, za njim je vstajala Akropola, ki je liki veličastna Kalvarija vidna še daleč, daleč. Bili smo priče izredne členovitosti grške zemlje. Na levi golo strmo obrežje Atiškega polotoka, krog in krog venec malih otokov z razjedenimi čermi pred pomoli.

Ko smo pluli mimo Sunijskega rtiča, je legala noč na morje. V večernem hladu sem se dolgo izprehajal po krovu. Pritajeni zvoki orkestra iz dvorane prvega razreda so zamirali v enakomernem šumljanju valov, ki jih je rezala ladja. Ko je utihnil na parniku zadnji utrip življenja, sem legel na naslanjač in polagoma izgubljal duhaprisotnost. Med Kikladi je parnik mirno plul proti Aziji.

Študijske črte za slovensko šolsko stilistiko in poetiko.

2. Slovenski prosvetljenec.

(Književno kulturna karakteristika. VII. razred.)

U v o d.

Prosvetljenca imenujemo človeka z izrazito časovnim mišljenjem in naziranjem 18. stoletja, ki mu je zgodovina nadela prilastek »prosvetljenega«. V tem smislu govori tudi slovenska kulturna in slovstvena zgodovina o svoji »prosvetljeni dobi« in navaja može, ki so se udejstvovali v miselnosti tega časa kot naši prvi prosvetni in socialni delavci v letih 1765—1810.

J e d r o A.

Ob imena svetovnih prosvetljencev, teistov, iluminatov, prostozidarjev, enciklopedistov i. p., ob J. J. Rousseau-ju, Voltaire-ju, Diderot-ju, Leibnizu, Lessingu, Frideriku Velikem, Jožefu II., ob Lomonosovem, Reljkoviću in Dositeju Obradoviću, moremo tudi Slovenci skromno uvrstiti nekaj naših ljudi, ki so šli s časom in stremljenjem svoje dobe in misli. To so zlasti škof Herberstein, grof Edling, komendator P. P. Glavar, o. Pohlin, člani Pridne akademije (Academia Operosorum), Japelj, Kumerdej, Linhart, Vodnik in Žiga Zois, ki je kakor Herder pri Nemcih še stari in obenem že novi človek.

J e d r o B.

Umevno je, da naš slovenski prosvetljenec ne kaže v polni meri vseh značajnih izrazitosti prosvetljenega tipa v družbi, kakor ga predstavljajo najbolj vidni in najbolj izraziti svetovni duhovi 18. stoletja. Naš prosvetljenec je pač za prvo naš človek, bitje iz našega osredja in sveta, iz našega obzorja in šele potem nekoliko iz občutja vélikega sveta. Naš prosvetljenec se je le nekam preorijentiral in preuredil iz tradicije svojega življenja v idejo in nazor novega časa in vélike Evrope.

Tako je n. pr. kot d u h o v n i slovenskega kova in srca le po posrednem vplivu tudi rahlo j a n z e n i s t i č e n, kakor n. pr. Ravnikar ali Japelj, ki prevaja sveto pismo brez vsebinskih opazk; tako je kot domač c e r k v e n i k n e z neprisiljeno »verni sluga svojega gospodarja«, j o ž e f i n s k i, kakor

Herberstein s svojim slovitim pastirskim pismom. Kot šolnik (Edling, Kumerdej, Vodnik) služi svoji Kranjski v smislu državnih šolskih reform; kot gospodar, svojemu »pomoči potrebnemu ljudstvu«, kakor humani in humanitarni P. P. Glavar. Kadar piše, piše neosebno, občanski, da bi le učil in prosvetljeval v smislu novega državnega in človečanskega reda in je ustvaril tako od začetka do kraja socialno-utilitaristično smer v našem slovstvu, položil temelje slovenski šolski, gospodarski, časnikarski in književni izobrazbi (Vodnik, Ravnikar, Slomšek i. dr.).

Jedro C.

Spričo vsega tega je torej slovenski prosvetljenec svojstveno lice. Med temi našimi možmi ni svetovno važnih »vodečih duhov«, kar je bil n. pr. I. J. Rousseau, pa ni zato med njimi tudi nikakega oznanjevalca nove etike brez Boga in proti sveti cerkvi, kakor je bil Voltaire. Slovenski prosvetljenec je zrastel iz svojega ljudstva za ljudstvo. Prav zato je bil občutju svoje zemlje bližji, nego marsikateri svetovni velikan prosvetljenega stoletja, ki stoji nad svojimi kot duhovni plemič, časovno in prosvetno velik, zato pa vendar tuj. Slovenski prosvetljenec je skratka že ves naroden. A narod kot vrednoto in misel je odkril v Evropi šele človek, ki je prišel za prosvetljencem...

Sklep.

Temu človeku z novo mislijo je ime romantik. Glej zdaj! Ali moreš pri nas določno ločiti, kje se v Zoisu ali Vodniku, Kopitarju ali Glavarju neha razumski človek in začenja novi? Ne moreš! In prav je tako. Zato, ker je moralo biti tako. Spričo tega, kar smo iz sebe in matere in ne le iz tujega...

3. Prešernov »Orglar«.

(Slovstvena označba. IV. razred.)

Uvod.

Francé Prešeren je govoril v marsikateri svoji pesmi tudi o sebi kot umetniku in o svojem razmerju do pesništva. Svoje naziranje o sebi kot pesniku in o pesništvu je izražal zlasti v satirah. (Nova pisarija, Apel in Kopitar i. p.) V pesmi »Orglar« je spregovoril slovesno mirno, zato pa tembolj prepričevalno in tehtno.

Jedro A.

Kakor v sonetu o Apelu, kjer je posnel znano zgodbo o tem slovitem grškem mojstru, je tudi v »Orglarju« ponazoril svojo misel z mično zgodbo o preprostem »orglarju«, ki je šel v puščavo, da bi tam služil Bogu. Časti Boga in mu služi tudi s svojimi »citrami«, pa mu v pesem lastnih melodij drobijo ptiči od zore do mraka. V svoji preprosti pameti orglar ne ume klica božje prirode, svojih pesmi hoče naučiti ptiče. Res se mu posreči, da privadi kosa, ki poslej žvižga orglarčkovo o veselem in ljubem Avguštinu — »alles ist hin«, pa kalina, da posname psalm Laudate Dominum. Samo slavec je nepoučljiv. Orglar zatoži ptico Bogu Stvarniku, pa ljubi Bog ne pokara slavca, marveč tožljivca, češ: »Komur pevski dar sem vdihnil, — ž njim sem dal mu pesmi svoje, — drugih ne, le te naj poje, — dokler da bo v grobu vtihnil.«

Jedro B.

Kaj je hotel Prešeren s to zgodbico povedati? Kdo ne bo uganil, če mu povemo, da so tudi Prešernu prav radi očitali, da poje kakor slavec same ljubezenske pesmi! Pesnik je torej v svoji pesmi povedal, da pravi pesnik ne more in ne sme nič drugega peti kakor to, kar mu je v srcu in kar je prejel od Boga.

Jedro C.

Prešeren je pesem Orglar uredil v svojih Poezijah med romance. Spričo tega, da zgodba o pesmi le bolj ponazoruje neko misel, neki pesnikov nazor, da pesmi torej vsebinska epika ni glavni namen, bi smeli pesem pravilno označiti za parabolo ali priliko. — (Prim. divne evangeljske o izgubljenem sinu i. p.)

Jedro Č.

Kakor v vsaki svoji umetnini je umel Prešeren tudi v tej pesmici ustvariti polno soglasje med vsebino in obliko. Slovesno mirnemu tekstu odpeva slovesna trohejska mera, španska štirivrstičnica s togo polnimi ženskimi stiki v redu abba. Čudovito je, kako je pesem tudi motivno ubrana do zadnje potanjkosti: kos — pesem o Avguštinu, kalin (Dompfaff)... psalmi, proti Jeremij žalost globoko in Salomon pel o ljubezni i. p. Jezikovno dandanes seveda nekaj izrazov ne zadovolji. Slavec n. pr. ne bije (die Nachtigall schlägt!) marveč poje i. p.

Konec.

Kakor toliko drugih Prešernovih pesmi, je tudi »Orglar« mojstrovina. Pa je tudi pomembna kot kulturen dat. Poleg drugih je iskrena izpoved, kako je Prešeren mislil, čutil in pel, torej vreden drobec iz njegove nenapisane avtobiografije. Prešernova pesem in njegovo življenje, duhovno življenje namreč, pa je ena najvažnejših strani v listih naše majhne zgodovine...

Knjige in časopisi

Ivo,

vprašuješ me, ali čitam kaj »vojnih romanov«; da si že mnogo slišal o knjigi Remarquea: »Im Westen nichts Neues...«, praviš. In še, da Te zelo mika izvedeti kaj o tem slovstvu.

Da Ti po pravici povem, prav posebno se nisem zanimal za »vojno« literaturo, ki je nastala v poslednjih letih in ki je naravnost ogromna. Nekaj teh knjig pa sem prečital in rad Ti postrežem s tem, kar vem.

Izraziti vojni romani pa — k tem se povrnem — me niso tako zeló prevzeli kakor veliko število razmotrivanj bistrih duhov o vojni. Omeniti hočem le »Chasse au orgueil« Jacquesa Rivièrea, ki je bila objavljena letos v novi odlični francoski reviji »Vigile«, pa istega pisatelja »Carnets de guerre«. Če Ti pride pod roko, si prečitaj pisma in zapiske nemškega pesnika Reinharda Johannesa Sorgea, ki jih je izdala njegova žena. A tega slovstva je zeló mnogo in po večini je mnogo zanimivejše, pa tudi v drugih ozirih bolj čitanja vredno nego najboljši »leposlovni« spisi o vojni, za katere si me prav za prav vprašal in o katerih Ti, evo, nekaj vrstic.

Že ob izbruhu vojne, kmalu po prvih bitkah, je napisal Henri Barbusse svoj znameniti vojni roman »Le feu«, ki bi še danes mogel veljati za eno najboljših vojnih del, dasi prehaja v resnici po krivem počasi že v pozabo. Ne večjo, toda trajnejšo pozornost je zbudil med Francozi Georges Duhamel s svojima knjigama »Civilisation« ter »Martyres«, katerima je predlanskem sledila po skoraj desetletnem premoru tretja, »Les sept dernièrs plaies«. Kakor

Barbusse je tudi Duhamel skrajno odločen socialist — oba s svojimi knjigami dvigata protestni klic zoper vojno; vendar opaziš v poslednji Duhamelovi knjigi, ki je nastala v precejšnji distanci od vojnega meteža, že dokajšnjo umirjenost: pisatelj sprejema dogodke kot neizbežno usodo in zanimajo ga najbolj posamezniki ter njih duševno razpoloženje, ki sili v takšen ali drugačen izraz. Pisatelj-psiholog se oglaša spet v njem, ki pod lečo opazuje premikanje najskritejših gest človeka v vojni. Zato je knjiga »Les sept dernières plaies« umetniško najbolj dovršena med vsemi, na drugi strani pa je tudi človeško najbolj globoka.

Tudi Henry de Montherlant, nova zvezda na nebu francoskega leposlovja, je napisal svoj vojni roman »Le songe«, a L. Dorgèles je prejel za svoj roman »Les croix de bois« nagrado akademije Goncourt.

Med Angleži, ki so gotovo bogato založeni z vojnim slovstvom, ni pomembnejšega dela, ki bi se moglo postaviti ob bok francoskim in nemškim. Omenjam knjigo generala P. Croziera, ki je izšla v nemškem prevodu pod naslovom »Im Sturm ums Niemandsland« ter širše zasnovano knjigo Richarda Adlingtona, ki se v nemščini imenuje »Heldentod«.

Remarque, čigar knjiga »Im Westen nichts Neues . . .« je zbudila po vsem svetu veliko senzacijo, po mojem mnenju nikakor ne zasluži svojih lavorik. Dasi ne gre odrekati tej knjigi mnogih dobrih strani, je vendar v celoti Remarque enostranski, brez širšega vpogleda v dogajanje, razdrobljen v neki fanatičnosti, ki nikakor ne služi čitatelju za boljše umevanje položaja.

Umetniško in tudi kar se tiče resničnosti in globine spoznanja, mnogo boljše in zrelejše je delo Arnolda Zweiga: »Der Streit um den Sergeanten Grischa«. Ako smem tvegati sodbo, bi dejal, da je Zweigova knjiga sploh najboljši vojni roman med vsemi, kar jih je do zdaj izšlo . . . vsaj če primerjam to delo z vsemi drugimi, kar jih poznam. Še eno delo pa zasluži pozornost: »Krieg« pisatelja Renna.

Avstrijska vojska in avstrijska vojna, avstrijski militarizem in njega propast, doba razpada podonavske monarhije pa gotovo v nobenem leposlovnem delu ni našla tako dovršenega opisa kakor v romanu Franca Werfela: »Barbara oder die Frömmigkeit«. Werfel tega dela ni napisal z namenom, da bi napravil izrazit vojni roman. Njegov smoter je bil — kakor priča že naslov — povsem drugačen. Toda posrečilo se mu je, kar se nemara nobenemu drugemu ni, podati prodirno podobo svetovne vojne in vso atmosfero, iz katere je vojna izšla ter kaos, v katerem je končala — seveda, vse na ozki pozornici Avstrije, a mislim, da velja, kar je napisal, za ves svet — s tako nazornostjo in dovršenostjo, da moremo mirno trditi, da je v tem delu v najvišji meri doseženo, kar prav za prav od romana iz svetovne vojne pričakujemo. Dogajanje obsega izredno široke plasti ljudstva, osvetljuje najbolj nasprotujoče si interese in mišljenja, mojstrsko so izklesani ljudje, aparat države od najvišjega do najnižjega, rojstvo javnega mnenja in nešteto drugih bistvenih, a pri ostalih pisateljih zanemarjenih činiteljev je Werfel vnesel v svoje delo ter mu dal tako razsežnost, kakor nobeden drugi pisatelj »vojnega romana«.

Nu, dragi Ivo, tu imaš vse, kar vem. Morda sem prezrl kaj znamenitejšega in boljšega — a veš da vsega človek vedeti in poznati ne more.

Iskreno Te pozdravlja

Tvoj

s. š.

Literarni pomenki

Slavesin. Boljši sta, kot so bile one zadnjič, a vendar mislim, da je Vaše polje proza, ki jo pridno gojite!

Rado, Ljubljana. »Plaho kakor najplašljivejša ptica se oglašam,« pravite v svojem pismu, v katerem ste nam poslali dve pesmi. Res, plahe so Vaše besede, kakor čivkanje mladih kosov speljančkov, ki pa čez leto že lepo žvižgajo . . . »Ko bil sem mlad« se za Vaša leta, ko ste še mladi, mladi, kar prijetno bere in isto morem reči tudi o — »Razočaranju«, dasi se močno čudim, kako morete peti, da je v Vaši duši »temna noč«. Nikar tako črnogledo! Kdaj boste veseli, če ne sedaj? — Oglasite se še kaj! Če letos ne dosežete še onega uspeha, o katerem sanjate, ni treba obupati. Prepričan sem, da boste še lepo peli, ko se boste mogli poglobiti in boste spoznali lepoto naše besede!

Gašper Nevihta. Dve pesmi in prozo ste nam poslali. »Pomlad 1931« je dobra in tudi »Potapljamo se . . .« bi bila, samo zadnji verz druge kitice me nekam moti. Vzbuja mi misel, da je prisiljen radi rime! Ali je nujno, da govorite o pogrebu? Pomislite in popravite sami! — Kakor sem vesel Vaših verzov, tako sem se navdušil za Vas tudi ob Vaši prvi prozi »Dva centimetra dolg svinčnik« in mislim, da se razvijete v močnega pripovednika. Priobčimo. Krepko naprej, da izpričate tudi v žalostnih razmerah, kako je zemlja, v kateri živite, naša!

Gorjanko, Novo mesto. »Ure« mislim bo urednik bolj vesel nego jaz priloženih pesmi, ki pač kažejo čustveno razgibanost, a še premalo slovničnega znanja in poetike. Prenesli bi, pravite, tudi golo resnico, tudi če bi se glasila: »Nič; fant, pusti vse to, za kar nisi, pa se poprimi kaj drugega, dokler je še čas!« Teh Vaših besed — ločila sem moral vstaviti sam! — Vam to pot še ne zakličem, ker ob treh drobnih pesmih le ne maram še izreči obsodbe. Mogoče pa je le kaj v Vas, kar bom mogel povedati, ako se še kaj oglasite!

Radivoj Belogradski, Novo mesto. Ne moremo priobčiti. Vse je še začetniško šibko, dasi zveni ta in ona kitica zdaj že mnogo bolje kakor v prejšnjih pošiljkah. Berite mnogo in se učite jezika in še pravega okusa!

G. A. N., Ljubljana. Res se Vas spominjam in moram priznati, da ste se oblikovno dokaj izpopolnili, saj obvladujete že skrivnosti akrostihona. Veselje in bridkosti prve ljubezni pojo Vaše pesmi, ki so take kakor vse »mokrocvetoče rožce« petošolske bolezni. Če bi bile res lepe, bi jih tudi Mentor priobčil, a takih ne bo, ker niso godne za tisk!

Olaf Severni, Novo mesto. Lepo, kaligrafično pišete, kar mi je zelo všeč in bi prosil, da bi Vas posnemali tudi drugi, a pesmi niso tako lepe. Izmed poslanih bi bila še najboljša »Pesem vinskih goric«; druge so šibke in ne kažejo prav nikakega napredka.

Dorian, Št. Vid. Motivno mi Vaše stvari ugajajo in tudi oblikovno bi bile dobre, če bi tu in tam ne bilo marsikaj prisiljenega, česar ste se najbrže tudi sami zavedali. Popravil bi Vam in priobčil, a ko ste že tako visoko, pričakujem, da mi pošljete drugič boljše in res take pesmi, ki jim ne bo treba pile!

Boltažar Ploha, Veržej. Kaj bi Vas bilo sram — naj se pa še drugi Vaši tovariši postavijo, ako si upajo! Po vsem tem, kar ste mi povedali v zadnjem pismu, moram pač reči, da za Vašo starost pesmi niso baš slabe, čeprav bi bile lahko boljše. To bi pa bile, če bi kaj več brali in bili doma v naši sodobni književnosti. Poslane pesmi so se Vam rodile ob podobnih motivih, ki jih imate v šolski čitanki (Aškerc, Murn!), zato pač tudi sami niste pričakovali, da bi jih natisnil. Vaje, vaje! Tiho, na uho Vam povem, da Mentorjevi pesniki še niso tako visoko, da jih ne bi mogli doseči, čeprav jih je nekaj, ki so se prav lepo razvili in verujem v njihov talent, da ga ne bodo zakopali!

Nju, Novo mesto. Nad Prešernov Memento ste se spravili in ga parodirali, hoteč »nekoliko uveljaviti svojega humorističnega duha«, kakor pišete. Veste, slišal sem že več parodij in boljših kot je Vaša na ta Prešernov sonet, a ob vsaki mi je bilo neumljivo, kako se more človek spozabiti in ubijati lepoto s svojo nerodno besedo in biti ob tem še vesel. Če je kaj v Vas, zapojte originalno, nad umetninami se pa nikar ne spozabljajte!

K. L., Križevci. »Prvi odmev« je še zelo, zelo šibek in zato ga ne bomo blagovolili natisniti!

Minka, B. B. »Četrta postaja« in »Sanjalo se mi je . . .« oboje slavospev materini ljubezni: prva črtica epska, druga lirična. Zdi se mi, da se to pot niste posebno potrudili. Poglobitve manjka in stilistično bi morali vse bolj izbrusiti! Tudi v prozi mora biti jezik prožen in mora svojstveno peti! No, radi tega neuspeha, menim, ne boste še zgubili poguma. Ali berete kaj? Učite se ob naših klasikih prošlih in sedanjih časov! Tudi v svetovno književnost poglejte kaj!

Radovanov. Vaše videnje, ki ste ga naslovili »Pasijonka« in označili kot prikaz, me ni zadovoljilo, čeprav ona rana tudi mene prav posebno boli. »Jaz galjot Radovanov svojim bratom« začenjate pregljevsko in mešate potem, kar ste ujeli iz Preglja in apokalipse, a se Vam noče zliti v pravo formo! Če bi imel pri roki Cankarja, bi Vam citiral, kaj je dejal o svojih epigonih, kar bi mutatis mutandis veljalo tudi za Vas. Beseda, ki ne diha pristnega življenja in duha, ne pridobi človeka in si ga ne osvoji. Prazen zvok ostane in cenena fraza. Pesmi, ki je motivno stara in stilistično neuglajena, tudi ne priobčimo.

Rujan. Psevdonim ste spremenili, kakovost

Vaših izdelkov pa je ostala stara. Črtica in pesmi — vse je šibko, slabo!

Rihard Krasnohorsky. Nekoliko bolji sta zadnji dve pesmi, a danes takih ne priobčujemo več! Petdeset let najmanj ste se prepozno oglasili!

Podvaški. Slika, ki ste jo razgrnili »Na Kalvariji« je bridka, bridka. Prebral z zanimanjem in moram reči, da Vam jezik kar gladko teče. Tu in tam je pač kaka malenkost, ki jo je treba popraviti, a sicer se Vam ne pozna, da bi živeli v mestu, kjer nimate prilike, da bi mogli študirati v svojem materinem jeziku. Priobčili ne bomo, ker je predolgo. Tudi bi rajši kaj bolj konkretnega, epskega, v onem načinu, kot ste nam že nekoč bili nekaj poslali.

Hladnov, Ljubljana. Odgovor mogoče prihodnjič!

Vsem. Danes sem pri nekaterih opustil označbo kraja, ker so me prosili. Prihodnjič tega ne bom več storil. Kdor se ne predstavi s polnim imenom in krajem, ki ga bom vedno navedel, če ne bo kakega posebnega razloga, ni treba, da bi se oglašal!

●

Slovanski vestnik

F. Hýbl, Zgodovina bolgarskega naroda (Dějiny národa bulharského) I, II. Praha 1930. Bolgari nimajo napisane v svojem jeziku svoje narodne zgodovine. Srednješolski učbenik, ki sta ga spisala I. Pastuhov in I. Stojanov, ne odgovarja modernim potrebam. Bolgarski prevod bolgarske zgodovine, ki jo je pred 54 leti izdal v nemščini Čeh Konstantin Jireček, je zastarela. Najboljši bolgarski zgodovinar, sofijski vseučiliščni profesor V. N. Zlatarski je prišel s svojo široko zasnovano bolgarsko zgodovino komaj do drugega zvezka. Po prvem zvezku l. 1917. je izšel drugi na 892 straneh šele l. 1927 in obravnava razvoj bolgarskega naroda do l. 1018. Zato je tem bolj dobrodošla Hýblova Zgodovina bolgarskega naroda, ki je tem važnejša, ker Hýbl v marsičem dopolnjuje in popravlja izvajanja V. N. Zlatarskega. Prvi zvezek obravnava na 302 straneh bolgarski narodni razvoj do konca 18. stoletja, drugi pa na 221 straneh od bolgarskega narodnega preporoda do mira v Neuilly-u, ko je Bolgarija zaključila svetovno vojno. Ker delo ni preobširno in je zelo pregledno, bo dobro služilo vsakomur, ki zna vsaj malo češčine in se zanima za slovanstvo. Obe knjigi staneta 60 Kč (100 Din) in se naročata pri Historickem klubu v Pragi.

A. Fischer, Poljsko ljudstvo (Lud polski). Lwów, Warszawa, Kraków 1926. Narodopisje Južni Slovani, zlasti Slovenci, preveč zanemarjajo. Imamo še mnogo panog narodnega življenja, ki jih še nikdo ni opisal. V zadnjem času hodijo v naše kraje Nemci in pišejo knjige n. pr. o naših božičnih obredih, o naši ljudski umetnosti itd. v nemškem jeziku. Tako vzbujajo v svetu sum, da nimamo dovolj sposobnih znanstvenikov in da ne cenimo svoje preteklosti. Na tem polju čaka sedanji dijaški naraščaj hvaležno in rodovitno polje za udejstvovanje. V tem oziru je izvrsten pripomoček za narodopisno delovanje knjiga vseuč. profesorja A. Fischerja z nazivom Lud polski. Na 240 straneh podaja pregled poljskega narodopisja. V prvem delu je občni uvod v narodopisje. Po opredelitvi pojma etnografija in etnologija opiše etnologično metodo, objasni zgodovino ter pomen etnologije in etnografije. Drugi del govori o obsegu poljskega narodopisja, o številu Poljakov, o poljskih narečjih, etničnih skupinah, antropoloških tipih in o razvoju poljskih naselbin. Tretji del se bavi z gmotno poljsko kulturo kakor s stavbarstvom, tipom hiš, njihovo razvrstitvijo v vasi, z gospodarskim orodjem, domačo obrtjo, obleko in narodno nošnjo, narodnimi okraski, godali in z narodno umetnostjo. Četrti in peti del opisujeta poljsko socialno in duševno kulturo, zlasti razne obrede pri rojstvu, veselih prilikah in pogrebu. Zanimiva so poglavja o ljudskem pravu, vražah in čarovnijah, igrah, narodnih plesih in narodnem pesništvu. Knjigo pojasnjujejo 3 mape in 58 slik.

Bl. Ráček, Češkoslovaška zgodovina (Československé dějiny). L. Kunciř, Praha 1929. Najboljši češki zgodovinar J. Pekař je zadal Zgodovini češkega naroda, ki jo je spisal slavni Palacký, tako hud udarec, da se je bistven del njene stavbe sesul. Palacký je videl v husitstvu vrhunec češkega narodnega razvoja. V svojih najnovejših delih o Žižki in njegovi dobi je dokazal, da je resničen izrek vseuč. profesorja K. Krofte, sedanjega češkoslovaškega poslanika pri sv. Stolici, da so sicer Čehi na husitstvo ponosni, ali da bi bilo za nje mnogo bolje, če bi ga nikdar ne imeli. Na najnovejša zgodovinska raziskavanja je oprl svojo Češkoslovaško zgodovino jezuit Ráček, profesor zgodovine na nadškofijski gimnaziji v Pragi. Prednost te zgodovine je, da je zgrajena na najnovejših raziskavanjih, da je pisana nepristransko in da naglaša tudi zasluge čeških katoličanov. Zasleduje češki razvoj vse do l. 1929. V novejši dobi premalo sprašuje vest katoliškim voditeljem in premalo naglaša duševna sredstva in notranje vzroke. Škoda, da ni obširneje opisal slovaške zgodovine, četudi bi potem njegova knjiga s 688 stranmi narastla še za nekaj listov. Ráčkovo zgodovino krasi več lepih fotografij. Stane 59 Kč (100 Din). To najboljšo, najpreglednejšo in najnovejšo čsl. zgodovino toplo priporočamo.

Ukrajina in cerkveno zedinjenje (Ukraine und die kirchliche Union). Berlin 1930. Ne preveč obsežna knjiga pod gornjim naslovom prinaša pet razprav raznih ukrajinskih znanstvenikov in kulturnih delavcev o zanimivi ukrajinski cerkveni zgodovini, o pogojih uspešnega dela za cerkveno zedinjenje pravoslavnih Ukrajincev s katoliško Cerkvijo in o vplivu krščanstva na življenje ukrajinskega naroda. Kdor se zanima za umetnostno zgodovino, bo z veseljem čital razpravo o vzhodnoevropski krščanski umetnosti in o njeni odvisnosti od Carigrada in Rima. Knjiga ima tudi karto ukrajinskega ozemlja in karto verskih razmer na slovanskem vzhodu. Delo nudi dober vpogled v zgodovinski in verski razvoj po velikosti drugega največjega slovanskega naroda. Uvod je napisal znani ukrajinski kat. metropolit vzhodnoslovanskega obreda, grof Šeptyćkyj.

F. Grivec, Slovanska apostola sv. Ciril in Metod (Šš. Cyril i Metody apostolowie Słowian). Prevel Jan Korzonkiewicz. Krakov 1930. Značilno je, da dožive največji uspeh samo tiste slovenske knjige, ki so pisane v slovanskem duhu. Tako je Finžgarjev roman Pod svobodnim solncem izšel nedavno v češčini in izhaja sedaj tudi v srbščini, dočim se angleški prevod pripravlja. Grivčeva slovanska apostola pa sta izšla lansko leto v nemškem prevodu, a v prvi polovici l. 1930. v poljskem. Od slovenskega izvirnika se razlikuje s tem, da v prevodu manjkajo poglavja apostola Slovencev, apostola verske obnove in okrožnica jugosl. škofov. Zato pa ima poljski prevod zanimivo poglavje »Nekateri sledovi češčenja sv. Cirila in Metoda v Poljski« ter uvod od pisatelja. V drugi polovici leta je izšel v Bratislavi tudi slovaški prevod (Slovanski apoštolovia sv. Cyril a Metod), ki ga je oskrbel dr. J. B. Mesto okrožnice jugosl. škofov prinaša okrožnico papeža Pija XI., v kateri priporoča češčenje sv. bratov in apostolstvo sv. Cirila in Metoda. Po zunanji opremi zaostaja slovaška izdaja za poljsko in nemško.

Molitev za Slovence in Hrvate v Italiji. Ljubezen do svojega naroda in do domače zemlje ni morebiti nikjer tako topla kakor v srcu dijakovem. Zato bo Mentorjeve bravce gotovo zanimala okrožnica jugoslovanskih škofov, ki jo je izdal v smislu njih sklepa zagrebški nadškof dr. Bauer in ki se nanaša na težavni položaj, v katerem se nahajajo v verskem oziru Slovenci in Hrvatje v Italiji. Vsak dijak že ve zanjo, saj je postala ta okrožnica mahoma znana po vsem kulturnem svetu. Italijanske oblasti ovirajo oznanjevanje krščanstva v besedi, ki bi bila ljudstvu umljiva. Duhovnik ne sme v šoli poučevati verouka v materinskem jeziku učencev. Tako ovirajo italijanske oblasti v imenu dvatisočletne kulture širitev krščanstva. Kaj moremo storiti proti temu? Ali moremo našim bratom v Italiji kaj pomagati? Mi vemo, da Bog čuva nad usodo narodov. Tudi takrat, kadar gre za naše upravičene narodne koristi, ki nam gredo že po naravnem pravu, velja svetopisemska beseda: »Resnično vam povem, karkoli v molitvi prosite, verujte, da boste prejeli, in zgodilo se vam bo.« V našem primeru pa ne gre samo za narodne koristi naših bratov, ampak predvsem za njih verske koristi, ki so pa tesno spojene z njih narodnimi pravicami. Če je naša vera trdna in naša ljubezen do bratov močna, molimo zanje, in ob svojem času in na svoj način jim bo Bog pomagal.

Obenem opozarjamo, da imajo tudi slovenski Korošci svojo »Prostovoljno versko molitveno zvezo za božje varstvo našega tužnega Korotana«. Člani te zveze molijo, če mogoče vsak dan po pet očenašov in zdravihmarij ali kako drugo molitev za božje varstvo slovenskega Korotana.

Vsak dijak ima sicer dovolj skrbi sam zase, da jih priporoča Bogu v molitvi. Vendar nikari ne pozabimo, da naj ne bo naša molitev samo izraz skrbi zase, ampak tudi izraz naše skrbi za druge. S tem, da molimo za druge, priporočamo Bogu v najlepši obliki tudi svoje lastne težave. Dijak, spomni se pri šolskih mašah in drugod vsaj s kratko prošnjo k Bogu tudi naše Primorske in Koroške! Videl boš, da boš svoje brate še bolj ljubil, če boš zanje tudi molil.

●

Za dobro voljo

Meyeriada.

III. spev.

'OPKOI. — PRISEGA.

Ko so se torej sešli in je v skupščini vladala gneča,
sluga ko z zvoncem je šolskim profesorjem glasno
oznanil,
naj napoti se vsak v svoj razred, k svojim učencem,
bližal se Meyer je, starček, s plašnim korakom razredu.
Že od daleč razlegal se hrup je kričavih dijakov,
starček se spomnil je sanj in streslo ga je v obistih.
Bil je prav blizu že vrat in hotel je srčno vstopiti,
vendar se tresel je še in v srcu je svojem premišljal.

Mali vedež.

Naša beseda.

V naslednjem objavljamo svojevrsten člančič, sestavljen domalega iz samih naslovov najrazličnejših slovenskih leposlovnih del v prozi in vezani besedi, iz naslovov raznih revij in listov ter citatov iz slovenske proze in pesmi.

Sedaj pa, dijaki in dija-

Tale nasvet pa se zdel je dvomečemu najbolj prikladen:
Da bi na kljuko pritisnil prav tiho, kot dela ravnatelj,
vrata nato bi odprl, a sam bi se nič ne prikazal;
dečki umolknili bi, misleč, da Brumm je, ravnatelj,
in onemeli bi vsi; kaj rad je s tem često jih strašil.
Storil i zdaj je tako, a drugače je hotel Kronides.
Chlapec, zvijačnik okrutni, je namreč že preje pokukal
skozi ključavnico bil pa zapazil je starčka trpina;
v srcu je svojem spoznal, kaj Meyer je kanil storiti.
Zlo v osrčju snujoč je zbranim takole veleval:
»Meyer je zunaj, pred vrati stoji in bi rad nas prestrašil.
Wanke, na nôge in Tatschner, še Jeiteles, Lange in
Eidlitz!
Vrata tiščimo vsi hkratu, da Meyer čez prag ne bo
mogel!«
Torej tako je dejal, vsem v prsih srce je razgibal.
Skupščina je oživela kot morja grozeči valovi
tam na ikarskih vodàh, ko vzhodnik jih z jugom
razburka,
kadar zažene se v nje iz oblakov gromovnika Zevsa.
Kakor bučeči zapadnik, ki butne v polja neskončna,
z vihro lomastno drevéč, da klasjé valovito upogiba,
prav tako vrelo je vprek med njimi, in z glasnim se
vpitjem
ljudstvo drevilo je k vratom in dvigal se prah je pod
njimi
kvišku teman, junaki vzpodbujali so med seboj se,
vrata tiščali močnó, da Mayer bi v razred ne mogel,
starček, izkušen v bojih, ki v strahu pred vrati je čakal.
Zdajci krepkó je pritisnil na kljuko, da pot bi utrl si,
toda zaman, junaki od znotraj so hrabro držali.
Starček moči je napel, da strl odpor bi sovražni,
črni se žolč je razburil strašnó mu v trebušni preponi.
Včeraj šele so mu v prsih jezo sovražno vzbudili,
danes začenjajo znova. Z obema rokama prijel je
kljuko na vratih, uprl navzvèn se krepkó je z nogami,
z glavo pomagal celo in tresel in butal je divje:
vse je zaman. Posmehljivo le vpitje in glasno smejanje
čulo od znotraj se je, rogajoč se njegovi nemoči.
Chlapec pa s srcem zvijačnim junakom je tole govoril:
»Brž ko naštejem do treh, izpustíte, v klopi pohitíte!
Torej pazite! Ste slišali? Pôzor, sedàj: ena, dvé, tri!«
V hrupu spustili junaki so vrata, v klopi pohiteli,
stari namah je telebnil čez prag med splošnim rjovenjem.
»Kdo je ničvredni kujón, ki spletel je tako predrznost?
Meni zavratno vrata tiščati, no, ta je pa lepa!«
V jezi tresoč se, je starec zavpil: »Kar sam naj se javi!
Če se mi páglavec sam ne pokaže takoj radovoljno,
Fischl po uri ga izdá; izvedel bom, nič se ne bojte!
Zdaj pa zahtevam miru! Razumel, Jeiteles? Mirno!
Mir ukazujem, hočem miru in mir vam velevam!
Tiho kot v grobu naj bo, kadar hočem jaz govoriti!«
Torej tako je dejal, a hrup se je večal in večal.
Doležal vpil je oj, oj in Langendorf tulil je mjav, mjav,
Jeiteles je meketal in Beck je prav pristno i-ajal.
Krasen to bil je koncert; plemeniti pa Meyer začel je:
»Slišim, da zadaj bi dva si nekaj povedala rada.
No, takoj ju bom vprašal, predavati itak ne morem.
Pridite, Jeiteles!« Ta pa se zbal je in ni meketal več,
hitro do table je stopil in rekel krilate besede:
»Danes ne znam, oprostite, prihodnji mesec je passah,
moral učiti sem se iz hebrejskega mnogo odlomkov.
Má ništáne halóilo hazéh, to moramo znati.«
Bušili vsi so v smeh, toda Meyer jim je odgovoril:
»Kaj se smejite svojat, zna vsaj iz religije nekaj.
No, to pa res je lepó, že dobro, kar pojdite v klop spet.

kinje, na delo in skušajte
dognati 1. naslove
slovstvenih del, ki
se krijejo v naslednjih vr-
stah; 2. imena piscev
teh del in 3. odkod so
vzeti citati, ki se
skrivajo v člančiču.

Kar boste dognali, sporočite uredniku lista (Ljubljana, Sv. Petra cesta 53-I) do 1. maja t. l.

—

V jablanah med frontama so nam peli slepi slavčki, na krvavih poljanah v krvi mučeniki umirali. V smrtni senci nam je zrastlo novo jutro. Kakor bilke je Slovence kosila smrt. Tujci so stegali roke po naši ranjeni grudi, de profundis smo peli in očenaš molili. V robstvu nam je v zablodah slutenj iz vrtinca in viharja vstalo novo življenje. V metežu časov smo ohranili svojo podobo. (Moj Bog! Samo križ, križ na gori, je stal ves čas tako samosvoj.) Ne kraljevanje faraona samosilnika, ne grajski valpet in rablji nas niso ugonobili. Naša volja in moč je vzdržala. Tlačani, v verigo vkovani, smo, prej žrtve brez zarje, zdaj v prebujenju pa uporniki in otroci solnca, rekli: Smo pa le mož! In vstali smo za staro pravdo pod svobodnim solncem. Za narodov blagor smo mi hlapci kri prelivali. A zdaj je pot bolesti za nami, čas-kovač nam je skoval našo srečo, našo svobodo. Pet minut pred polnočjo je prišlo rešenje.

Junaki, stari in mladi, se zdaj vračajo. Vse je kot sanje poletnega jutra. Bratje in sestre v Gospodu, vsi pojo pesem življenja in na smrt obsojeni vriskajo. Z našim čolničem je priplul z viharja v zavetje, se v pristanu zasidral popotnik, kapitan Božo. Rdeči pilot se je spustil na pisano polje, človek z bombami je iz tanka stopil čez plan na belo cesto. Ljudje s ceste se srečujejo: »Dovolj po-

Danes ne bom spraševal Izraelcev, naj bo, je že dobro!«
Njemu v odgovor velel je Jeiteles vrli sledeče:
»Prosim nikar, ker sicer katolikom bila bi krivica.
Sploh ne sprašujte denès, v imenu razreda prisežem,
da bomo mirni prav vsi, nihčè ne bo glasno govoril.
Kar brez skrbi nadaljujte predavanje, níkdo se zmenil,
níkdo Vas motil ne bo; saj vsi smo hudo zaposleni.
Jaz matematično bom napisal nalógo in grško,
drugi se bodo latinsko učili za uro prihodnjo!«
Njemu v odgovor dejal je izkušeni Meyer učitelj:
»No, to je prav, a vendàr, če pride ravnatelj v sobo,
skrijte vsi zvezke pod klop in knjige na njo položite,
sram da ne bo me, da morem mu reči, češ, vsi ste
marljivi.«
Torej tako je starče dejal in zagrabil je dozo,
polno črnikaste mivke, prav drobne in kih vzbujajoče,
njuhnil iz nje je ščepèc, se usèknil, da bučno zadônel
silen je grom po dvorani obširni iz krepkega nosa.
Sédel je stari nato in začel s predavanjem mičnim,
točno kot Gindeley piše na strani trinajsti odzgoraj.

IV. spev.

ὈΡΚΙΩΝ ΣΤΙΧΤΣΙΣ. — *KRŠITEV PRISEGE.*

Jelite, zadnjič sem vam predaval o Catilini.
Danes povedal vam bom, kar zanimalo bo vas gotovo,
namreč o triumviratu — Jeiteles, Chlapec in Grünwald,
kaj mi že zopet tiščite z glavámi skupaj tam zadaj?! —
Crassus Pompeius in Cezar, ti namreč so se zavezáli, —
Doležal, kaj spet stojiš? Kaj manjka fantiču? Povejte!
Morda slabó ti je, kaj? Ven pojdi, pa zunaj ostani,
danes ne vračaj se več. Če tukaj si, motiš me vedno.
Če te bo videl ravnatelj, bolezen povej mu katero,
reci, da óšpice imaš, ali kar se že spomniš — razumel?
Vi pa v besedah bolj tihi bodite, saj nisem nič proti.
Toda le pet ali šest jih lahko medsebojno klepeče,
več pa nikár, če ne, je nemir, to uvidite, ka-li. —
Torej v letu sledečem so zvezo med sabo sklenili,
ni res? Crassus bogati, Pompeius poveljnik in Cezar.
Cezar, kaj ne, ni slaven še bil, ali kvečjemu v enem —
Zopet tako mi hrumite, da samega sebe ne slišim!
Koch vam bodi v vzgled! Z njim danes sem res
zadovoljen;
glejte, kako je marljiv, prebira »Die fliegenden Blätter«,
tiho vsaj v klopi sedi, ali vsaj se po Kohnu ravnajte:
hrupa prav nič mu ni mar, on rajši jé hruške v miru. —
Cezar takrat še slaven ni bil, ali kvečjemu v enem,
ni res, v svojih dolgeh, ki bili so, kajneda, ogromni.«
To je dejal z zadovoljnim nasmehom ob »dobrem«
dovtipu;
to zapazilo pa ljudstvo je s veseli hraneče se šeste,
zdaj pa zabučal je smeh: — Kdor drgnil klopi ni šolskih
na gimnaziji kje, kdor sam ni v rjovenje posegal,
ki na vzgojnikov dovtip prihrumi kot grmenje po blisku,
nikdar ga pesem ne bo poučila o groznem učinku.
Zemlja tako ne bobni, ko trese Pozeidon s trizobom,
tudi orkan tako ne buči in morje ne tuli
strašno tako, čeprav ga vihar v penah vrtinči,
v pèklu takó ne kriče — tàk rjove samó gimnazijec.
Meyer se tresel je ves in kes mu srcé je napolnil,
o, da nikdar ni priklical duhov, zdaj ne bo se jih rešil.
Strašno vprek so tulili — s široko odprtimi žreli.
Zdaj pa se starček je dvignil, zaklical pomembne besede
(ki pa so v hrušču in trušču brez vsake sledi oglušele):

kore!« Po naši vasi leta
lepi Tonček od hiše do hiše: »Za nami so hudi časi!« Srečala sta se na klancu zapeljivka Magda in grešnik Lenart. Poredni smeh zazveni v mladem jutru. V zakletem gradu, lectovem gradu se skriva kraljična z mrtvim srcem. Mlada Zora in mlada Breda po vrtu marjetice trgata, trije labodi ju spremljajo.

Zvonovi zvone, zastave v vetru vihrajo. Naša kri vre. Rožni grm na poljani je ves v cvetju. Njiva zori in po pisanem polju poletno klasje. Pomlad se poslavlja z zelene livade, maj je prešel, zdaj gre mladina, naš rod, naprej v zarje Vidove.

Med gorami gre naokrog klic kresov — kakor kresnice jih je — stražnji ognji gore. Dom in svet plamenita v ognju. Nebo žari. Prerokovana znamenja na nebu napovedujejo nov čas. Vse je kakor tajnostno prisluškovanje, vigilije, svitanje — odsevi zarij Vidovih. Vse slutnje novega življenja tam za goro, za deveto goro, kjer že vstaja zora.

Pogovor med literati. »Jaz... jaz... jaz...« »Jaz... jaz... jaz...« »Da, ampak jaz... jaz... jaz...« in tako dalje v nedogled.

Pri telefonu. (Edgar Wallace je v 3 tednih napisal, poleg mnogo drugega, troje odrskih del.)

»Bi li mogel govoriti z gospodom Wallace-om?«

»Well — toda ta trenutek je začel pisati novo dramo. Želi, da ga nihče ne moti, dokler že ne konča!«

»Prav. Potem mi pa ni treba odlagati slušala. Počakam kar pri telefonu, gospodična.«

Hamlet. Nekje so ga igrali za sodobno publiko v moderni obleki. In na koncu so kraljeviča postavili na danski prestol.

»Zdaj pa zahtevam mirú, dovolj je, konec zdaj smehu!
Če ne boste mirni takoj, tako kakor hočem,
več vam predaval ne bom, začel pa bom izpraševati.
Ali prisega tako se drži?! Vsi skupaj ste tolpa!
To pa za vedno povem: svoj živ dan ne zinem dovtipa!«

Tako so pustili pri življenju Hamleta, pa Shakespearja.

Uganke

Znamenje.
(St. K., Novo mesto.)

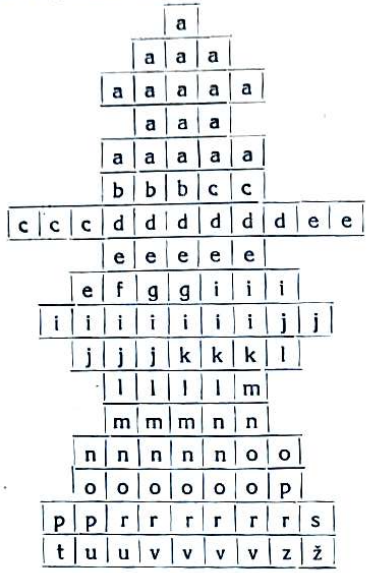

1. Samoglasnik, 2. reka v Bosni, 3. oseba, ki se bavi z glasbo, 4. zgodovinsko mesto, 5. gora v Srbiji, 6. del glave, 7. soteska Vardarja, 8. mesto v Bosni, 9. vremenski pojav, 10. mesto v Črni gori, 11. otok v Tihem oceanu, 12. žensko ime, 13. kraj v slovenskem delu Italije, 14. pridelovalka platna v kmečki hiši pozimi, 15. mesto v zetski banovini, 16. učilo, 17. mesto v vrbaški banovini. — Po sredi od zgoraj navzdol ime »devete dežele«.

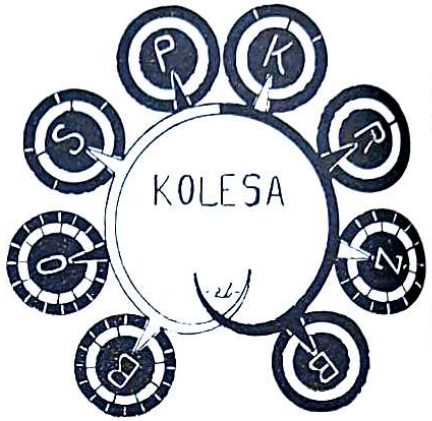

Računska naloga.
(Lelija.)

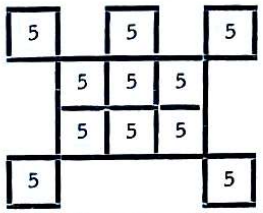

Napiši te številke tako, da ti dado skupaj število 10.

Črkovnica.
(-ran.)
čočsoea akeevjs verjsko.

Rešitve ugank na uredništvo »Mentorja« do 30. aprila 1931. Nagrade za pravilno rešene uganke: **Debevec, Vzori in boji.**

Črna deska

Popravi! V 7. številki je v naslovu na str. 165 izpadla besedica »dva.« Naslov se glasi: Kako sem zaslužil v počitnicah dva ‚jurja'.

Na željo več cenj. naročnikov prinaša današnji Mentor spet nekaj ugank. Bomo videli, koliko bo uspeha. Opozarjamo posebno na Kolesa, ki utegnejo marsikateremu reševalcu hudo beliti glavo. Dosti sreče!

Vse cenj. naročnike, ki še doslej niso poravnali naročnine, smo te dni posebej opozorili, naj pošljejo tisti znesek. Prosimo jih ponovno tudi tu, naj nikar dalje ne odlašajo z nakazilom.

Prihodnja številka, zadnja v tem šolskem letu, bo obsegala 48 strani in izide za binkošti.

Prav vesele velikonočne praznike želi vsem naročnikom in sotrudnikom urednik.

KONEC 8. ŠTEVILKE

MENTOR

18. LETNIK **MAJ-JUNI 1931** **ŠTEV. 9-10**

Janko Mlakar:

Spomini.

»Pohtiboli«.

O velikih počitnicah smo šli, če ni ravno preveč deževalo, skoraj vsak dan takoj po kosilu »Pohtiboli«, ostali smo potem vso popoldne »Pohtibolo« in smo se vrnili šele zvečer iz »Pohtibole«. To besedo smo torej nekako tako rabili in sklanjali kakor Za vodo.

Najlepše ljubljansko šetališče Tivoli je v našem stoletju svoje lice jako spremenilo. Že dohod je veliko lepši, kakor je bil svoje dni.

V Tivoli smo hodili otroci v večjih in manjših skupinah. Med potjo smo se navadno imenitno zabavali. Že na Frančiškanskem mostu smo se včasih ustavili. Stopili smo na prste in gledali čez ograjo v vodo. Ko so ljudje postali pozorni in se začeli zbirati ter pravtako gledati, kaj je v vodi, smo jo urno pobrali naprej.

Tudi pred Gebo, ki je prodajal ure v hiši, kjer sedaj »Elita« prodaja obleke (Prešernova ulica), smo se radi nekoliko pomudili in izbirali ure. Njih nakup smo seveda prepustili birmanskim botrom.

Bili smo pač otroci. Pri birmi sem bil zadovoljen z najnavadnejšo žepno uro, ki se je navijala s ključkom in je visela na črnem traku. Dandanes birmanca ne razveseliš tako hitro. Česa si pač ne poželi tak moderen športnik!

Nekoč sem v šoli pri liturgiki omenil, da bi bilo iz ozira na darila skoraj bolje, če bi se birma podeljevala takoj po krstu. Tiste učenke, ki so bile že birmane, so mi vse pritrdile, nebirmane so bile pa proti.

Današnje pošte takrat še ni bilo. Na njenem mestu je stala enonadstropna hiša z velikim dvoriščem in dobro vodo. Tu smo navadno napajali. Bilo je zelo prijetno vodo »cigati«[43] in se škropiti, dokler nas ni kdo nagnal.

Današnja Aleksandrova cesta je bila zazidana samo na levi strani. To so bile tako zvane »Nove hiše«. Na nasprotni strani so stala umazana vojaška skladišča s pekarno. »Nove hiše« so imele zunaj pri vratih majhne gumbe. Ako si na tak gumb pritisnil, je nekje znotraj pozvonilo, in takoj nato je planil skozi vrata mož z zelenim predpasnikom in te zlasal, če si bil tako neumen, da si ga počakal.

Mi smo vedno pritiskali na te gumbe. Zato je Indofov Francelj nekoč pustil nekaj las v rokah razjarjenega hišnika, in sicer iz podobnega vzroka, iz kakršnega sem jaz prevzel Za vodó njemu namenjeno kneftranje.

Latermannov drevored je segal po imenu do »Novih hiš«, kostanji pa samo do Bleiweisove ceste. Na obeh straneh drevoreda so se razprostirali travniki. Na Tržaško cesto smo hodili namesto po Bleiweisovi cesti po poljski

[43] Vleči.

poti, ki se je vila ob zidu uršulinskega vrta. Med to stezo in tivolskim gozdom se je razprostirala »neskončna prerija«, po kateri smo kot »Indijanci« hodili po vojnih potih, iskali sledov sovražnih »belokožcev« in jedli kislico, katere je bilo tod vse rdeče.

Pri železniškem prelazu smo se navadno tudi nekoliko pomudili; čakali smo na vlak, ki naj bi zmlel kamenčke na tiru v moko. Ker smo te kamenčke polagali mi, nismo živeli z ondotnim železniškim čuvajem baš v preveč prijaznih odnošajih. Včasih nas je podil noter do gozda.

Pri prelazih, ki so se zapirali z drogom, smo imeli drugačno zabavo. Ko se je začel drog dvigati, je hitro ta ali oni snel pokrivalo — pa ne svojega — in ga nataknil na drog. Včasih je potem dolgo trajalo, preden smo zbili s kamenjem slamnik ali kar je že viselo na drogu, na tla.

Ako je bil v »Praterju« kak vrtiljak, zlasti pa še zverinjak, smo krenili takoj tja. Največjo zabavo smo imeli pri opicah, ki so se nam pačile pred vhodom v menažerijo. Gosposki otroci so jim dajali hruške in jabolka. Mi bi jih bili radi posnemali, pa jih nismo mogli. Tisto mrvo sadja, ki ga je bil kdo dobil doma za južino, je pač snedel rajši vsak sam.

Vinirjev Dolfa je bil pa zelo mehkega srca. Ker ni imel sadja, sklati nekoč divji kostanj, ga nasadi na palico in ga ponudi veliki morski mački. Opica zgrabi hlastno kostanj, ki je še tičal v bodičasti luščini, in ga prav tako hitro zopet spusti na tla. Ako bi ne bila priklenjena, bi se bila Dolfi gotovo takoj oddolžila. Tako si je pa najbrž mislila: »odloženo, še ni zamujeno«, in je čakala ugodne prilike.

Ta se ji je kmalu ponudila. V splošnem prerivanju je Dolfa prišel v območje opice, ki mu je bila s svojimi koščenimi rokami mahoma v laseh. Fant je potem še dolgo nosil vidne sledove njenih opičjih objemov in poljubov.

Po takih in enakih prigodah smo prišli slednjič v Tivoli na »Kinderspielplatz«, ki se je pa potem, ko je prišel na »rotovž« prvi slovenski župan z laškim imenom Grasselli, prekrstil v »Otroško igrišče«. Ta prostor je tam ob robu gozda, kjer se še danes večkrat žogajo deklice, oprostite, mlade dame, ki že obiskujejo plesne vaje in včasih tudi bolehajo na njih posledicah. Prvi znaki te bolezni se kažejo navadno v tem, da se rajši sprehajajo s prijatelji kakor s prijateljicami.

Pod Otroškim igriščem, tam kjer je danes tudi s peskom posut prostor, je takrat sanjal temen ribnik, v čigar gladini so si košata drevesa ogledovala svoje vrhove. Vanj se je iztekal studenec z izvrstno vodo.

Tu smo imeli vsega, česar smo poželeli: zrak, vodo, solnce, senco, pesek, gozd in — nemčurje, s katerimi smo se lahko zmerjali in pretepali.

Tiste čase je bila Ljubljana še zelo nemška, vsaj na zunaj. Ako je kak imeniten gospod govoril na ulici slovenski, smo se kar čudili; dame so pa itak čebljale le nemški. Kakor hitro je ženska poveznila »klafernico« na glavo, je že mislila, da ne sme več »po kranjsko« govoriti. Tudi tako zvane narodne dame so kaj rade nemškutarile. Najrajši so govorile »kuheltajč«: pol slovenski, pol nemški.

»Oh, wissen 's, svet ist aber wirklich hudoben. Gestern war ich aber schon so aufgeregt, wirklich wahr, vsa sem bila razburjena«.[41]

Mi smo se iz take jezikovne mešanice radi norčevali in jo bolj ali manj duhovito oponašali.

Na ulici so govorili slovenski skoraj samo preprosti ljudje in duhovniki. Seveda, kak korar jo je tudi rajši nemški udaril.

[41] Oh, veste ... res hudoben. Včeraj sem bila pa že tako razburjena, resnično res ...

Bilo pa je med Slovenci, ki so nemški govorili, kljub temu veliko navdušenih narodnjakov. Saj so tudi mnogi naši velmožje kakor na primer Prešeren, Čop, Kopitar, med seboj in s svetom nemški občevali.

Danes zremo na nemški jezik drugače, kakor smo mi v mladih letih gledali nanj. Nemščina nam je sedaj sredstvo, pomoček, ki nam je v mnogih slučajih potreben, vedno pa koristen. V tistih časih pa, ko smo zmerjali tam v Tivoli nemške otroke z nemčurji in nemškutarji, je bila nemščina jezik gospodujočega ljudstva, ki nas je sovražilo in zaničevalo. To sovraštvo in zaničevanje so ljubljanski Nemci pokazali ob vsaki priliki. Od količkaj izobraženih ljudi so vedno zahtevali, da občujejo z njimi nemški, slovenski jezik so pa zaničljivo imenovali »krainerisch« in trdili o njem, da je »Bauernsprache«, jezik za kmeta.

Tako zaničevanje je seveda rodilo odpor, in zato smo bili že najmlajši hudi Slovenci. Dražili smo Nemce s slovenskimi trakovi in se poskušali z njimi z jezikom in s pestjo.

Največje sovražnike smo imeli v otrokih nekaterih častniških rodbin, ki so stanovale v tivolskem gradu. Deklicam smo se pačili, jih oponašali pri igrah in jih zmerjali; kajti »babe« tepsti se nam je zdelo sramotno. S fanti smo se pa večkrat udarili, tudi še pozneje v gimnazijskih letih. Kadar so pa dobili pomoč iz gradu, smo se pa umaknili v bližnji »pragozd«.

V jeseni so te sovražnosti nekoliko pojenjale, ker smo imeli preveč opraviti z nabiranjem kostanja. Pri tem važnem opravilu je prišlo do veljave krvno sorodstvo. Da je namreč ostal plen v rodbini, smo kostanj nabirali bratje in sestre skupaj. Samo na gozdnega čuvaja smo morali paziti; kajti mož je imel puško nabasano s ščetinami.

Kadar vidim takole v oktobru v tivolskem gozdu otroke in upokojence s paličicami brskati po listju, se vselej spomnim, kako smo Mlakarjevi štirje hodili po kostanj. Pa ga nismo samo med listjem iskali, ampak ga klatili tudi z dreves, navzlic grozečim ščetinam.

Neko jesen nam je pomagal tudi bratranec Janez, ki je tistikrat pri nas stanoval in hodil z bratom skupaj v gimnazijo. Znal je jako dobro plezati. Zlezel je na najvišji kostanj, mi smo pa spodaj vpili: »Janez, potresi!«

In Janez je tako potresel, da je samega sebe stresel. Ko je priletel na tla, ni mogel priti do sape; samo debelo je gledal. Silno smo se prestrašili in nismo vedeli, kaj bi storili. Iz te zadrege nas je rešil gozdar, ki se je prikazal nekoliko nad nami. Takoj se spustimo v beg, pa ne brez Janeza. Z bratom ga primeva vsak za eno nogo in ga tako vlečeva po gozdu navzdol. Tedaj pa dobim tako brco, da sem se kar opotekel.

Janez je bil prišel med »veselo vožnjo« zopet do sape in moči ter jo tudi takoj uporabil. Ker je pa hitro spoznal dejanski položaj, je ustavil sovražnosti in drli smo složno naprej v vednem strahu, kdaj bo za nami počilo. Saj veste, ščetine ...

Pozimi je bilo »Pohtiboli« pusto in samotno. Le gospoda, slovenska in nemška, se je na bližnjem drsališču drsala in — nemškutarila.

Šmarna gora.

Ako bi Vodnik ne imel tako močnih živcev, bi bil že davno zbežal s svojega trga in se postavil na kak mirnejši in primernejši prostor. Zakaj, kdor posluša dan na dan tisto prepiranje, vpitje in pričkanje, s katerim se tam na tržnici prodaja in kupuje, mora imeti res — bronaste živce.

Svoje dni je imel Vodnik za svojim hrbtom drugačno, a nič manj kričavo družbo.

Na vsem prostoru sedanje tržnice je stala velika stavba, ki je večkrat menjala gospodarja. Najprej so po njenih širokih hodnikih hodili bosi avgustinci, diskalceati, potem so se v samostan vselili frančiškani, za njim je pa prišel »up« probujajočega se slovenskega naroda, dijaki. Tihi samostan je postal živahen licej in slednjič gimnazija.

Med počitnicami je ogromno poslopje samevalo, in če bi se bil Vodnik mogel ozreti, bi bil gotovo pogledal, kaj pomeni ta tihota za njegovim hrbtom.

Vselej pa, ko so se lastovice pripravljale na pot v svoja zimovišča, se je mladina vrnila, in krog pesnika od »Kamenite mize« je postalo jako živahno. Na bronasta ušesa so mu začela udarjati znana draga imena od Kornelija Nepota do Cicerona, od Herodota do Platona. Tuintam se je dvignil iz šuma glas, ki ni bil ne tenor ne sopran: »Cezar z debelo glavico«,[45] kateremu je takoj odgovoril drug, morda debelejši, a prav tako nedoločen: »Cezar debelo cvili za četrtooo«.[46]

Študent je otvoril svoj semenj.

Prvikrat sem se uvrstil med prodajalce že po dovršenem prvem razredu ljudske šole. Vrgel sem pa na trg samo računico, ker je abecednika polovico manjkalo. Kot izklicno ceno sem določil dva krajcarja. Ker je bilo pa premalo povpraševanja in preveč ponujanja, sem slednjič moral pustiti knjigo za polovico izklicne cene.

Vsak začetek je pač težak. Polagoma sem se v trgovskih poslih tako spopolnil, da sem v gimnaziji vedno s skupičkom za prodane knjige prejšnega razreda nakupil druge, ki sem jih rabil v naslednjem; da, včasih sem zabeležil celo prav lep prebitek. Že v tretji je bila moja bilanca tako visoko aktivna, da sem lahko naklonil »Krajcarski družbi«, ki je pobirala mile darove za Narodni dom cele štiri krajcarje.

Otvoritev šolskega semnia v letu 1885. po Kristusovem rojstvu je bila pa zame še posebno pomenljiva. Takrat sem namreč delal sprejemni izpit za gimnazijo.

Dne 16. septembra sem stopil s spoštovanjem v prvo c. sedel na prazen prostor v bližnjo klop in čakal prihodnjih reči. Fantov je bilo zelo veliko, pa razen devetih, desetih nisem nikogar poznal. Bili so večinoma z dežele.

Najprej smo pisali slovenščino. Profesor Šega nam je prebral berilo, mi smo ga pa morali s svojimi besedami napisati. To nam je bila igrača.

Pri nemški nalogi nam je prebral berilo dvakrat. Mi bi tudi proti tretjemu branju, ki je običajno v parlamentih, nič ne ugovarjali, pa je tudi tako šlo. Pri analizi sem jo pa moral nekaj polomiti. Vprašani so bili namreč samo tisti. ki niso dobro pisali, in jaz sem bil tudi med njimi.

Ko smo drugo jutro čakali na izpit, je prišel v razred profesor Marn, ki je poučeval verouk. Osorno je vprašal, kje so tisti trije, ki morajo delati izpit iz verouka. Še danes jih imam pred očmi, kako so šli za njim, s strahom in s povešenimi glavami, kakor bi bili slutili, da jih nič dobrega ne čaka. O Marnu so namreč govorili, da pri sprejemnem izpitu vse pomeče, in menda ne po krivici. Padli so vsi trije.

Pozneje smo slišali, da vsi skupaj niso zmogli niti apostolske vere, česar pa jaz nisem verjel. Drugi so pa trdili, da jih je Marn samo zato vrgel, ker je moral zaradi njih priti pred časom s počitnic. Pa tudi to je bilo gotovo le grdo obrekovanje. Ko sem bil namreč pozneje kot katehet večkrat pri

[45] De bello galico (o galski vojni).
[46] De bello civili (o državljanski vojni).

izpitu, seveda v tvorni ne v trpni obliki, sem videl, da vržejo take, ki prinesejo slab red v verouku, »viribus unitis«,[47] ker taki sploh nič ne znajo.

Naslednje jutro sem zvedel, da sem izpit naredil. Zelo sem se razveselil te vesti. Iz dvojnega vzroka. Najprej zato, ker sem se rešil Grabna, potem pa, ker mi je bila Smarna gora gotova. Obljubil sem se bil namreč na božjo pot, če bom prestal skušnjo.

In tako sem se naslednji dan po začetni šolski maši prvikrat v življenju odpravil na daljšo pot, na »Gorenjsko«. To potovanje mi je omogočila desetica, ki mi jo je bil podaril moj poznejši očetovski prijatelj Tomaž Potočnik, ko sem ga z njegovim kovčegom spremil na kolodvor.

Za tri krajcarje sem si kupil dve žemlji, za dva pa posebne vrste sira, ki smo mu rekli »kvargel«. Štiri krajcarje sem namenil za mostnino čez Savo, enega sem pa sklenil prihraniti, kajti človek vendar ne more biti brez denarja, zlasti še, če je študent.

Mimo »Novih hiš« sem šel mirno in dostojno, ne da bi bil pritisnil na kakšen gumb. Čutil sem se že popolnoma gimnazijca, za katerega niso več take otročarije. Navzlic temu me je pri zadnji hiši z metlo oplazil hišnik, ki je pometal trotoar; spoznal je v meni enega izmed tistih, ki so mu hodili zvonit.

Stari grehi hodijo pač vedno za človekom.

Šiška mi je bila znana, Spodnja in Zgornja. Seveda so bile to takrat še majhne vasi brez stranskih ulic. Od stare cerkve naprej je bilo ob glavni cesti le še nekaj malega hiš.

Onstran Slepega Janeza sem stopil v nov svet. Na desni in levi so se razprostirala rodovitna polja, na katerih so kopali krompir, in sredi te pisane preproge se je dvigala Smarna gora, zelena in prijazna, z belo cerkvico na vrhu, v ozadju pa so se vrstile gore, meni takrat še popolnoma neznane. Nad menoj so se pod jasnim nebom zbirale lastovice, se vadile v letanju in veselo žvrgolele. Srce se mi je kar širilo, vse gorje iz polpreteklega časa je bilo pozabljeno in najrajši bi bil objel ves svet.

Pri prvi hiši v Št. Vidu so tresli jabolka. Nekako podzavestno mi je segla roka po zadnji krajcar.

»Fant, stoj,« si mislim, »brez denarja ne smeš hoditi po svetu.«

Pa jabolka so se tako lepo smehljala v travi in me vabila, da se nisem mogel skušnjavi ustaviti. Dal sem torej zadnji razpoložljivi krajcar v promet, zato pa dobil poln klobuk lepih rumenih špičkarjev. Zavezal bi jih bil v robec, pa sem ga bil pozabil v nedeljskih hlačah. Nosil sem jih torej kar v klobuku, pa ne dolgo.

Onkraj Vižmarij se spustim po klancu navzdol in kmalu sem stal na dolgem takrat še lesenem mostu čez Savo. Zagledal sem se v reko in ves zaverovan opazoval zelene savske valove. Kako dolgo sem občudoval njihovo lepo barvo in prisluškoval njih šumenju, ne vem; samo toliko se spominjam, da sem imel klobuk že zopet na glavi, ko sem na koncu mosta plačeval mostnino dveh krajcarjev.

Iz Tacna jo mahnem naravnost navzgor in pridem po strmem zelenem pobočju na romarsko pot. Za hip postanem ter se ozrem doli na Savo, na bele vasice, na ravan, ki se odpira proti Ljubljani, pa samo za hip, kajti že takrat sem imel navado, ki sem jo ohranil do danes, da nimam obstanka, dokler nisem na cilju. Tudi na Sedlu se nisem ustavil, čeprav so se dvignile pred menoj Kamniške planine kakor z enim samim sunkom. Pri sv. Antonu

[47] Z združenimi močmi.

sem le mimogrede potegnil za zvonec; daljše zvonjenje in želje sem odložil na poznejši čas.

Ko pridem na vrh, stopim najprej v cerkev spolnit obljubo. Mislim, da je Bog milostno sprejel mojo kratko molitev, saj molitev, ki jo narekuje hvaležnost, le redko sliši. Na steni je visel velik križ. Jezusovo telo je imelo vsa stopala obrezana, tako da prstov že več ni bilo. Vsak romar si je menda odrezal trščico za spomin. Jaz sem si jo tudi.

Nato grem iz cerkve na južno stran gore, se naslonim na ograjo in gledam, gledam, gledam ... Bil je to prvi moj pogled iz take visočine. Na Gradu sem sicer bil večkrat, toda Grad in Šmarna gora, to se po mojem mnenju ni dalo primerjati.

Šmartno, ki je ležalo tik pod menoj, se mi je zdelo kakor tiste hišice, ki jih je ob mojem času nosil Miklavž otrokom. Po jesenskem polju so se vile bele ceste kakor kače, Sava se mi je zdela podobna širokemu srebrnemu traku, ki se je izgubljal polagoma v daljavo. Ko sem zagledal Ljubljano, sem se domislil Jezusove prispodobe o koklji in piščetih; kajti zdelo se mi je, kakor bi se tiščala Gradu in pri njem iskala zavetja.

Kako dolgo sem vse to občudoval, ne vem več; samo tega se še spominjam, da sem imel razgled s severne strani pri kosilu za zabelo, in da mi še noben obed ni tako dišal, kakor tisti na travi pod zidom šmarnogorske cerkve, čeprav je bil sestavljen le iz treh jedi, iz žemlje, sira in dveh jabolk, ki sta mi ostala od predjužnika na mostu.

Solnce, ki se je že precej nagnilo čez Šmarno goro, me je slednjič opomnilo, da se bo treba vrniti.

Pri sv. Antonu sem dolgo zvonil in prosil dobrotljivega svetnika, naj mi pomaga na težkem potu skozi gimnazijo. Tedaj se spomnim besedi, s katerimi mi je Šepec očital brezsrčnost: »Prav nič nimaš srca, ko se ti ne smili oče ...«

»Ljubi sv. Anton,« sem vzdihnil iz dna srca, »daj, da ne bo oče zastonj plačal šolnine, ko tako težko služi denar. Vsak dan vstane ob štirih, če ne šiva, pa piše...«

Ko pridem do savskega mostu, sežem v žep, da bi plačal mostnino. Iščem in iščem, pa zastonj, krajcarjev ni bilo nikjer. Našel sem samo luknjo, skozi katero sta ušla v zlato prostost.

»Denar sem izgubil,« pravim ves prestrašen ženski, ki mi je molila roko.

»To me nič ne briga.«

»Prosim, pustite me čez. Kadar pridem zopet sem, vam prinesem gotovo denar.«

»Tak, ti bi rad na pôsodo čez most hodil,« se mi je rogala. »Pa ne bo nič iz tega. Če te pustim čez, ne bom nikdar videla tistih krajcarjev.«

Ženska je imela zloben obraz in eno nogo krajšo; vendar sem jo še poskušal omečiti.

»Prav res vam prinesem denar. Prosim pustite me čez, mudi se mi domov.«

Tu se pripelje z vozom po mostu od Vižmarij sem star kmet.

»Kaj pa imata s fantom?«

»Rad bi šel čez, pa nima denarja. Pravi, da ga je izgubil.«

»Seveda izgubil! Zapravil ga je! Jaz poznam take ljubljanske srajce, niso nič kaj prida. Mica, le drži se!«

Mica je ubogala in se držala.

Meni je bilo vedno huje pri srcu. Moledoval sem in prosil, da bi se bil kamen usmilil.

»Ako me ne bo domov, jih bo skrbelo, in me bodo iskali.«

»Ali vedo, kam si šel?«

»Vedo.«

»Potem je že dobro. Ker te ne bo do noči domov, te bodo prišli sem iskat, in ti prideš čez most, jaz pa do denarja. Tako bo na vse strani prav. Sedaj pa stran od mostu! Jaz ne bom ves čas tu stala in pazila, da mi ne uideš čez.«

S temi besedami mi je pa trda ženska sama pokazala pot iz zagate.

Ko se prepričam, da ni nikogar na mostu, in da je tudi kmet izginil za ovinkom, grem nekoliko nazaj v smeri proti Tacnu in zavpijem: »Gori, gori, gori!«

»Kje, kje?« zavrešči ženska in prihiti k meni, kolikor ji je pripuščala krajša noga.

»Tam, kjer se iz dimnika kadi.«

Preden se je Mica zavedela, da je postala žrtev navadne, zelo razširjene otroške šale, sem bil jaz že sredi mostu. Pobiral sem jo še bolj kakor takrat v tivolskem gozdu pred ščetinami. Še le zgoraj na klancu sem se ozrl, če me kdo zasleduje. Pa cesta je bila prazna.

Ker se je solnce že nagibalo k zatonu, sem po malem dirkal noter do Ljubljane. Domov sem prišel ravno prav k večerji.

Kako sem se potem ponašal s svojo Šmarno goro!

Takrat smo bili pač z malim zadovoljni.

(Nadaljevanje Spominov v prihodnjem letniku.)

Gašper Nevihta:

Molitev.

III.

Ti svetel meč si, ostro se žareč,
negiben ob navalih blaznosti,
ko mrzel marmor, bronast kip molčeč,
brezčuten ob poplavi rádosti.

Hrumé ob Tebi ljudstva se pode —
in vriski, kriki, kletve, jok,
razdraženih objestno Ti grozé:
nemičen zreš vseh narodov obtok.

Viharne duše k Tebi hočejo
nasilno si utirati poti —
joj, deca blodna ... Zmučeno
pred Tvojim dvorom jim telo medli.

O čudesni, skrivnostni, tihi Bog,
obup moj vidiš, tajno tajni strah,
ker vrat ne morem v Tvoje luči krog
odpreti — zrjavel železni je zapah:

O, bodi mi ko zláto šumen slap,
omami dušo z mavričnih valov
sijanjem ... pošlji božjih sap
in brod moj nosil bo Tvoj blagoslov.

IV.

O Jezus Kristus, moj Gospod in Bog,
kje si, kje si, da zgrudim se pred Te,
da se iztožim Ti kakor otrok
in Ti potešiš jok mi in solzé.

O Jezus, Jezus, ljubljene roké,
ki blagoslavljale so mali rod,
sprostri zaščitno v težki čas čez me —
sprebela, ravna bo vsa moja pot.

Stanko Petelin:

V Emoni.

Anno 276 post Chr. n. ali 1029 ab urbe condita.

Toliko let slavne preteklosti ima že Rim za seboj, toliko odličnih senatorjev in konzulov, znamenitih tribunov; sijaj in ugled principov, nepremagljivih legij in silnih bojev z neštevilnimi barbari, ki so premagani morali sprejeti rimsko gospodstvo. Ali je sedaj začela pešati rimska sila? Kje je ukaz imperatorja, kje so legije, da udarijo na barbare, ki neprestano ogražajo državo? Sam Avrelijan (270—275 po Kr.), ki je vendar napravil konec neredu, ki ga je bila povzročila vojaška anarhija, je prepustil leto prej barbarom, divjim Gotom, Dakijo. Ali je ni mogel obraniti s svojimi legijami? Kaj bo, če bodo silni Goti sčasoma zavzeli še druge dele rimske države? Ali bo treba žrtvovati tudi druge province, da se pomiri nenasitljivi barbar, ki nima nikoli zadosti ne zemlje ne plena? Prebivalcev Emone se loteva upra-

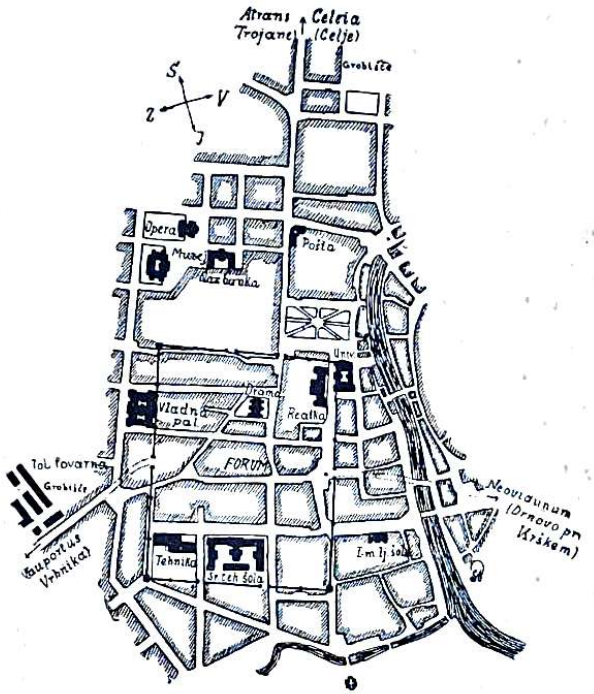

Del Ljubljane in vris emonskega obzidja.

vičen strah pred bodočnostjo. Boje se že tujcev in skrbno pazijo na vsakega popotnika, ki vstopi v mesto. In baš sedaj jih prihaja dosti, večidel od vzhoda; nekateri iščejo v strahu pred sovražniki novih prikladnejših bivališč in mirnejšega življenja, drugi pa prihajajo po trgovskih opravkih.

V poletju 276 je prišel po dolgem potu iz Dakije preko Sirmija in Siscije v Emono tujec po imenu Tihik. Bil je stasit, lepih potez v obrazu in le po obleki sodeč, bi vsakdo dejal, da je mož pristen Rimljan. Priporočalo ga je lepo vedenje in vsakdo je verjel njegovim trditvam, da je trgovec.

Bival je prej v Dakiji. Tu pa ni bila njegova prava domovina; njegov dom je bil v daljni ravnini nekje na vzhodu, v zemlji Venedov. Po predaji Dakije je odšel odtod, hoteč si poiskati novega bivališča na rimskem ozemlju. Obiskal je tako že več rimskih mest in pot ga je privedla tudi v Emono.

Solnce je bilo že visoko na nebu. Svetli žarki so oblivali trdne zidove Emone, da se je zdela še prijaznejša in mikavnejša. Tedaj je stopil Tihik skozi vzhodna mestna vrata, koder prihajajo potniki iz Nevioduna in večina ljudi iz vzhodnega emonskega predmestja. Straža ga ni popolnoma nič ovirala; kako vendar, saj je gotovo odličen Rimljan, kar kaže že njegova zunanjost: če ni trgovec, je pa vsaj sorodnik kake emonske meščanske družine. Takoj ob vstopu je Tihik spoznal, da je Emona pravilno zidano rimsko mesto. Stal je na lepi ulici, katero so pravokotno sekale druge ulice. Ogledujoč mesto je prišel na forum. Videl je, da vodi od severa proti jugu pet cest — cardines, a cardo maximus je glavna ulica, bolj široka kakor druge.[1] Cardines križa sedem dekumanov — poprečnih cest, glavna med njimi je decumanus maximus. Na križiščih je opazil posebne kamne, na katere stopajo ljudje ob slabem vremenu, da si ne močijo preveč obuvala. Prostorne in snažne hiše, ki se dvigajo v četverokotih med cestami, pričajo o udobnem življenju Emončanov.

Postal je. Kam naj krene? Niso ga zanimali legionarji, ki so ponosno korakali mimo njega, izmenjajoč stražno službo, ne množica ljudi na foru, povečini okoličani, ki so prišli po svojih opravkih v mesto. Želel si je človeka, s katerim bi se prijazno razgovoril o tem in onem, človeka, ki bi mu nasvetoval, kam naj se obrne, kje naj se okrepča in odpočije od dolgega pota. Ugibal je še, kako pridni in delavni morajo biti meščani, ker ne preganjajo dolgega časa s postajanjem na foru in na ulicah.

»Vale, salve,« pozdravi zdajci našega znanca Primitivianus, emonski meščan, sila prijazen in vljuden mož. Pravili so, da ni v Emoni gostoljubnejšega človeka od trgovca Primitiviana; vsak uglednejši tujec, ki je prišel v Emono, je bil gotovo njegov gost. Zavistni ljudje so trdili, da pač lahko sprejema in gosti tujce, saj je izmed najbogatejših ljudi v Emoni. V svojem gostoljubju se je Primitivianus takoj ponudil Tihiku, da mu razkaže mesto, na katero je bil jako ponosen. Hvaležen mu je Tihik sledil preko fora.

»Tu levo je hiša naslednikov vztrajnega L. Dindija Priska, oproščenca, poznejšega ministra.[2] Zvesto je služil Larom, katere danes silno častijo v Emoni. Na južni strani ima poslopje dva vhoda v krasen atrij, katerega streho nosijo močni stebri zvezani z železnimi drogovi. Okoli impluvija je lep kamenit tlak. V hiši je tudi aedicula.[3] Sobe so živo poslikane. Poslopje se odlikuje s številnimi hipokavsti.[4] Danes je v hiši kakih pet gospodarjev rokodelcev. Tu mrgoli delavcev: kotlarjev, kovačev in livarjev. Gibljejo se okrog neštetih topilnih priprav, kalupov, in ulivajo vsakovrstne predmete iz železa in brona, predvsem sijajne zapestnice. Sledi hiša G. Decija Avita: njegov rod še prebiva v njej. Sobe v hiši so bogate s pestrimi dekoracijami, tla pa pokrita z mojstrsko izdelanim črnobelim mozaikom, kakršnega bi ne našel dosti v Emoni.« Pokazal je na hišo Kvartovo v soseščini in omenil steklarje, ki tod prebivajo. Steklarji so mu jako cenjeni obrtniki, bolj jih čisla kakor zlatarje, ki obratujejo na glavni emonski cesti ob cardu za Priskovo hišo, ali pa lončarje, ki stanujejo v mestu, a delavnice in pečnice imajo v severnem predmestju. Koliko vsakovrstnega blaga je že on pokupil in ga prodal v sosednje kraje! V trgovskih zvezah je z znanimi trgovci Barbii, katerih zastopniki so

[1] 14·5 m.
[2] Nižji duhovnik.
[3] Kapelica.
[4] Kurilne naprave.

tudi v Akvileji, Virunu in Lauriaku. Omenil je še več emonskih meščanov, Tihik je čul imena: Gallius Exoratus, C. Attonius Carpophorus, Sextus Vibunius Avitus, Valerius Culianus itd. Slednji je bil zastavonoša XIII. legije; bival je prej v Orijentu in je zanesel v Emono kult sirskega solnčnega boga Jupitra Dolihena. Čeprav bi Primitivianus vedel še dosti povedati o emonskih hišah in njihovih lastnikih, je prenehal govoriti o teh stvareh. Za hip je utihnil in se zresnil, potem pa nadaljeval:

»O dii maximi! Ne dopustite, da bi kdaj prihrumel barbar z vojsko nad nas in uničil naše cvetoče mesto! Victoria, daj zmago rimskemu orožju, Nemesis, maščuj nasilja barbarov! Zdi se, da nam bogovi niso več tako naklonjeni, kakor so bili. Kdo je kriv? Saj jih vendar častimo, žrtvujemo Jupitru, Nemesi, Fortuni, Victoriji, priporočamo se Larom, častimo tudi Magno Mater, zatekamo se k Izidi, Mitru. Ali prinašajo nesrečo novoverci, kristjani, ki žive med nami in podžigajo bogove, da se srdijo? Zaradi teh brezbožnežev morda ne prizanašajo bogovi i nam, ne čuvajo rimskega imperija? Tudi v Emoni in v njeni okolici se nova vera širi vedno bolj. Največ med preprostim ljudstvom, med delavci in sužnji. Ne zatiramo jih, kar morebiti ni prav. Imam celo sam sužnja kristjana. Je vesten, skromen in potrpežljiv. Ne sovražim kristjanov, toda če ti povzročajo nenaklonjenost bogov našemu principu in imperatorju, rimski državi in nam, naj jih le preganjajo!«

V tem pripovedovanju sta prišla do mestnega obzidja pri zahodnih vratih. Obstala sta. Primitivianus je govoril dalje, z zanimanjem ga je poslušal naš potnik.

»Ne, ne bodo mogli sovražniki uničiti našega mesta, predobro je zavarovano. Poglej to obzidje, kako je trdno,[5] a na mestni strani so še nasipi, ki ščitijo obzidje. In stolpi so kakor večni; ob njih se mora skrhati sovražna sila, da ne govorim posebej o hrabri in močni vojaški posadki, ki jo premore Emona. Mestno zidovje in stolpe je začel graditi božanski imperator Avgust, a delo je dokončal vztrajni naslednik njegov, mogočni Tiberij.[6] V mesto vodi 18 vrat, širokih po 8 čevljev, tista ob glavni severnojužni cesti so široka celo 11 čevljev.[7] Gloria Augusto et Tiberio!«

O, če bi Primitivianus mogel le malo slutiti, da bo Emona razdejana, zjokal bi se bil. A kje je mogel mož misliti na strahovito premikanje divjih množic od vzhoda — na preseljevanje narodov. In vendar je Atila s svojimi barbarskimi trumami razdejal Emono leta 452. z drugimi cvetočimi mesti vred.

Tudi o preteklosti Emone je vedel Primitivianus marsikaj zanimivega povedati. »Ime so ji dali tujci, Iliri. Ko so prišli sem Kelti, je bila Emona kakor bližnji Nauportus naselbina Tavriskov. Po ustanovitvi Akvileje je privedla k nam pot rimske trgovce. Oba kraja sta pripadala Noriku. Meja med Italijo in Norikom je šla takrat daleč na zapadu.[8] Od slavnega Cezarja dalje so bili noriški Kelti zavezniki Rima. Božanski Oktavijan Avgust, ki je bil v strašnih bojih z Japodi sam ranjen pri obleganju mesta Metula, je povišal Emono v kolonijo. Toda kmalu nato je spojil Norik in Emono z ostalo rimsko državo. Ne dolgo potem je dobila Emona kakor tudi Nauportus obzidje in stolpe. Imperator Klavdij je ločil Emono od Norika in jo pripojil Zgornji Panoniji.

Hadrijan, vladar slavnega spomina, ki je posebno ljubil svoje podložnike

[5] Širina je znašala zgoraj 2·40 m, spodaj pa 3·06 m.
[6] Koncem pomladi l. 15. po Kr.
[7] V poznejši dobi so večino vrat zazidali.
[8] Pri Devinu.

in po očetovsko skrbel zanje, je sam prepotoval skoro vse province.[9] Prišel je tudi v Emono in ji pripojil večji teritorij med Norikom in Italijo. Emonsko ozemlje se je raztegnilo do mesta Ad Pirum Adranta in do Nevioduna. Potem pa so Emono zopet pripojili Italiji. Spominjam se še dobro težkih dni, ki jih je dočakalo naše mesto. Ko je Maximianus Trax, nasprotnik senatove volje in vseh poštenih Rimljanov prodiral v Italijo,[10] ga Emona, vdana senatu, ni marala sprejeti. Zavrnila je moža, ki je hotel koristiti le sebi, zatirati druge, njega, ki je onečastil rimsko ime. Toda Tračan se je maščeval. Plameni so objeli večino emonskih poslopij, nastal je grozen požar. Zdelo se je, da bo od Emone ostalo samo pogorišče. A bogovi so hoteli, da je iz ruševin zrastlo po silnih naporih novo mesto, nova Emona, kakršno vidiš danes, dragi gost. Magistrati so žrtvovali vse sile za novo Emono, isto so storili meščani sami. Delali so neprestano zlasti ves collegium navicullariorum in collegium abrum; takrat je nastal še nov collegium dendrophorum. Začeli so urejevati vodovod, izpeljali so kanale in kloake. Gledaš mesto, ki nič ne zaostaja za drugimi mesti. Emona danes ne zaostaja dosti ne po obsegu in ne po krasoti za Akvilejo.[11] Da bi se le nikdar več ne pojavil človek, ki bi nasprotoval volji najvišjih bogov in volji senata, kakor je bil Maximianus Trax.«

Že med pripovedovanjem je Primitivianus krenil južno ob zapadnem obzidju. Spomnil se je bil svoje gostiteljske dolžnosti. Prijazno je povabil gosta Tihika v svojo hišo, ki je stala blizu južnega mestnega obzidja.

[9] Leta 123. ali 124. po Kr.
[10] Leta 238. po Kr.
[11] Velikost Emone je bila pravokotnik 435·50 m × 523·50 m. — Velikost Akvileje je bila pravokotnik 599 m × 555 m.

I. D.:

»Naša doba« o vprašanju slovenskega književnega jezika.

Letošnji Mentor si je med drugim zastavil tudi to nalogo, da bo skušal pripomoči svojim bravcem do večje jasnosti o vprašanju slovenskega književnega jezika. Podali smo že v prvi številki kratek pregled najvažnejših spisov iz poslednjih 12 let, ki se bavijo s tem vprašanjem, in navedli smo glavne razloge, ki govore za to, da bomo Slovenci še nadalje ohranili svoj jezik v knjigi. Deloma istočasno z našimi poročili v Mentorju, deloma pa kak mesec pozneje je izšlo v Naši dobi nekaj tako značilnih izjav o slovenskem književnem jeziku, da jih moramo vsaj kratko zabeležiti, tako da bodo imeli naši bravci pred seboj majhno zaključno sliko, kako stoji sedaj vsa stvar.

Na eno izmed teh izjav smo se že ozrli v 3. številki našega lista (na str. 61 in 62), ko smo poročali o Lajovičevem članku Naš narod in naša država (Naša doba št. 17). Danes, ko imamo pred seboj ves prvi letnik Naše dobe (1930), se hočemo malo pomuditi še pri ostalih člankih.

V poštev prihaja za naše poročilo šest številk, in sicer številke 5, 16, 17, 18, 20 in 22.

V 5. številki prinaša Naša doba (na str. 192 in 193) poročilo o spisu, ki ga je napisal o jugoslovanstvu za zagrebško Riječ (št. 15, z dne 19. aprila 1930) profesor ljubljanske univerze dr. Gjorgje Tasić. Iz tega poročila nas zanima predvsem Tasićeva trditev, da ne obstaja s strani Srbov in Hrvatov nikaka zavestno organizirana nevarnost za slovenski jezik. »Te nevarnosti (pa) ni in je tudi ni treba, zakaj kakršnokoli nasilje v tem pravcu bi bilo nespa-

metno in grešno.« Te besede so nam posebno dragocene kot izjava Srba. Slovenci se moramo namreč vedno potruditi za to, da bomo našli umevanje za svoje stališče o vprašanju književnega jezika pri bratih Srbih in Hrvatih.

V 16. številki imamo članek dr. I. Laha o nacionalni šoli. Članek se bavi med drugim tudi s študijo profesorja dr. Dvornikovića, ki ima naslov: Naša kulturna orijentacija u današnjoj Evropi. Dvorniković pravi, da spada po njegovem mnenju med pogoje za skupen kulturni razmah južnih Slovanov en jezik, en pravopis, ena pisava. »Osamdeset milijuna Nemaca, u raznim državama, u tome su jedno, a u nas se pa uvek, na maloj polualfabetskoj teritoriji, hoče da gradi u dva jezika i dva pisma, tri književnosti, tri nauke, uopće ‚tri kulture'!«

Jasno je, da se je to Dvornikovićevo mnenje tolmačilo kot stališče, da je treba prenehati s slovenskim književnim jezikom. Na to odgovarja dr. Lah:

»Ljudje, ki mislijo na skupen jezik, ne poznajo slovenskega vprašanja, še bolj tuje jim je slovensko slovstvo, gledajo na vso stvar površno in se zelo motijo, ko mislijo, da je to najbolj enostavna rešitev tega vprašanja. Mislim, da proti takšnim napačnim nazorom tukaj ni treba naštevati ugovorov ... Enkrat za vselej je zapisala zgodovina na naša tla besedo: nemogoče. Niti če bi mi hoteli, kajti jezik je last naroda in se ne da zamenjavati.«

O naslednji (17.) številki Naše dobe smo, kakor rečeno, že govorili. Danes dostavljamo še tole. Lajovic omenja tudi spor, ki je nastal med nami o vprašanju, ali smo Slovenci narod ali pleme, in opozarja na razliko, kako pojmujejo besedo narod Srbi in kako jo pojmujemo Slovenci:

»Srbi razumevajo pod besedo narod vedno le ‚državni narod', torej vso skupino ljudi, ki tvorijo eno in isto državo, v njenem odnosu do države.

Pri nas Slovencih se beseda narod nikdar ni rabila v tem smislu. Mi Slovenci smo sami sebi nadeli ime, da smo narod, in smo s to besedo smatrali za natančno označeno prav ono kulturno- in socialno-individualno stanje, v kakršnem baš smo. Nikdar nismo s tem, da smo se sami sebe imenovali narod, pretendirali, da nam radi tega pritiče lastna državnost, in sicer pritiče samo radi uporabe imena narod ...«

Nato podaja pisatelj definicijo pojma narod, kakor rabimo ta pojem Slovenci:

»Po tem, kakor mi Slovenci rabimo besedo narod, je s to besedo označena kulturno-socialna edinica istojezičnih ljudi, povezana med seboj z isto duhovno kulturnostjo in z isto narodno zavestjo.« (Str. 555 in 556.)

Ta odstavek iz Lajovičevega članka se sicer ne nanaša naravnost na vprašanje slovenskega književnega jezika, vendar smo ga navedli radi tega, ker je v začetku letošnjega šolskega leta vladala med dijaki nejasnost, kako naj v prijavah odgovarjajo na vprašanje, katere narodnosti so.

Lajovic se niti ne spušča v vprašanje, ali je sploh mogoče, da bo kdo recimo nam Slovencem kratkomalo hotel vzeti naš jezik in ga nadomestiti s kakim drugim, ampak dokazuje samo, da je Jugoslavija lahko močna brez ozira na to, ali pišemo Slovenci svoj jezik ali ne in ali se Slovenci imenujemo narod ali kako drugače. In glavna stvar je to, da imamo močno Jugoslavijo!

Toda ali ne leži v izrazu »narodnega edinstva«, katerega potrebo tolikokrat naglašamo, že izražena tudi zahteva, da naj pišejo vsi južni Slovani v naši državi samo en književni jezik? Kaj pomenja izraz »narodno edinstvo«?

S tem se bavi dr. Lah v naslednji (18.) številki v članku: Jugoslovenska akcija in naš kulturni problem. Pridružuje se Cankarju, ki je rekel o tem leta 1913:

»Kakor ste videli, sem smatral jugoslovenski problem za to, kar je, namreč za izključno političen problem. Za problem razkosanega plemena, ki se v življenju človeštva ne more uveljaviti, dokler se ne združi v celoto. To je vse ... Najbolj gnusni — res gnusni — pa se mi zde tisti ljudje, ki čisto brez vzroka in povoda spravljajo v zvezo s političnim jugoslovanskim vprašanjem še slovenski jezik.« (Str. 586.)

S tem se je načelo zanimivo vprašanje, kaj naj pojmujemo pod izrazom »državno in narodno edinstvo«. V 20. številki je objavil dr. B. Vošnjak članek z naslovom: Državno in narodno edinstvo. Kaj pomenja izraz državno edinstvo, nam je precej jasno: skupna država južnih Slovanov. »Dosegli smo jugoslovensko narodno državo. Realizirano je jugoslovensko državno edinstvo ...« (str. 655.) Pravilneje bi se morebiti reklo: realizirano je deloma jugoslovensko državno edinstvo, ker sklepamo iz neke pripombe Vošnjakove, da spadajo v državo južnih Slovanov tudi Bolgari. O ideji državnega edinstva dostavlja Lajovic (str. 714) še to, da je ta ideja »obrnjena negativno proti stremljenjem, ki bi hotela doseči nekakšno partikularistično federativno ureditev naše države«.

Važnejše je za nas, kaj pojmuje Vošnjak pod narodnim edinstvom. Ali pomeni to, naj imamo južni Slovani samo en književni jezik? Ne! Tega ne zahteva niti Dvornikovič, še manj Vošnjak. »Ni bilo potrebno očitati Dvornikoviću, da hoče, naj izgine slovenščina ... Ne, gospod Dvornikovič najodločneje demantira, da je izjavil kdaj kaj takšnega.[1] Dva jezika!« (Str. 652.) In Vošnjakovo stališče se glasi:

»Da bi po nasilnem potu hotela ustvariti kakšen umetni jezik, tega Jugoslavija gotovo noče. Nasilno postopati proti slovenščini, bi bilo že nesmiselno. In to tudi s stališča naše državne politike, ker bi v tem prejudicirali bodoče razmerje do Bolgarov.« (Str. 653.)

»Značaja slovenskega jezika kot državnega jezika pač nikdo ne želi okrniti. Slovenski jezik bo ostal državni jezik.« (Str. 654.)

Ideja narodnega edinstva torej ne zahteva enega jezika, ampak samo »kulturno zajednico« (str. 651), »duhovno edinstvo« (str. 656), ki ga danes še ni, ki ga pa moramo ustvarjati.

Iz Lajovičevega odgovora (v 22. številki) na Vošnjakov članek bomo povzeli tole misel. Pred prevratom smo Slovenci vedno naglašali narodno edinstvo vseh južnih Slovanov. Ali smo s tem hoteli kaj izraziti tudi glede našega književnega jezika v novi državi? Ne. »Pred prevratom je šlo vse naše stremljenje za tem, da pridemo pod skupno državno streho. Za ta smoter je bila v tedanjih časih naše najmočnejše orožje prav ideja narodnega edinstva. Nikdo izmed nas ne bi bil tedaj dopustil debatiranja o naših različnostih ali njih poudarjanja, ker bi videl v tem slabitev našega stremljenja po skupni državi.« (Str. 713 in 714.) Danes pa tudi o naših različnostih lahko mirno debatiramo, ne da bi se s tem pregrešili proti stališču nas vseh, ki ga je bil podčrtal Lajovic že na str. 555:

»Mi vsi hočemo, da bi naša država bila močna.«

*

Ko je otvorila l. 1913. Veda anketo o medsebojnem zbliževanju južnih Slovanov, je zapisal dr. Ivo Šorli tele trpke besede:

»Kot za take, kot Slovence-Kranjce se noben inteligenten Hrvat za nas ne zanima in nima tudi nobeden simpatij za nas. Večjega preziranja naše kulture nisem našel niti v srcu Nemca ali Italijana, in

[1] Vsekako je Dvornikovič sam zakrivil, če so ga Slovenci napačno umeli.

kar je na vrhu tega omalovaževanja, je — fraza... Nekdaj je i mene to jezilo, zdaj čisto nič ne, ker stvar razumem. Razumem, da pridemo zanje v poštev samo kot del njihovega naroda odnosno kot bodoči Hrvati... Toda tudi potem bodo pretekla še stoletja, preden jim bomo bivši Slovenci enakovredni: vedno še jim bomo, kar so bili n. pr. Makedonci pristnim Helenom: semibarbari, vedno bomo še — planinski Hrvati, ‚Gorjanci', zato, ker bo naš jezik še vedno okoren in bo žalil njih ušesa, vajena sladke njihove govorice...« (Str. 99.)

Danes gledamo Slovenci in Hrvatje vso stvar z drugega vidika. Zavedamo se, da je usoda Hrvatov, Slovencev in Srbov tesno zvezana med seboj: isti dan, ki bi vzel Slovencem njih premogovnike do Celja, bi vzel Hrvatom njih Primorje in Dalmacijo, ki je največji tekmec razvoju italijanskih obmorskih kopališč, in isti dan bi odrezal tudi Srbe od Jadrana! Držimo torej skup, spoznavajmo drug drugega jezik in kulturo in ljubimo se, ne da bi pričakovali drug od drugega tega, česar drug drugemu dati ne moremo!

In še to lahko rečemo: Če bi Slovenci ravnodušno opustili dediščino najboljših mož naše preteklosti in sedanjosti, dediščino, ki so nam jo ustvarili naši predniki s tolikimi žrtvami, bi Hrvatje in Srbi takega prirastka svojega jezikovnega ozemlja — ne mogli biti veseli!

Študijske črte za slovensko šolsko stilistiko in poetiko.

Priobčuje dr. I. P.

4. Prešernova balada.

(Osnutek za študijo. VII. in VIII. razred.)

Uvod.

Prešeren je ustvaril slovenski umetni izraz. To velja zlasti za liriko. (Prim. stalne mere in oblike, ki jih je udomačil: sonet, tercino, stanco, triolet, gazelo, distih i. p.) Prešeren pa je upostavil pri nas kot prvi tudi nekaj epičnih oblik, tako n. pr. parabolo (Orglar), romanco (zlasti špansko) in balado.

Jedro A.

Prešernove balade niso pesmi enega tipa (kakor n. pr. Schillerjeve, Aškerčeve i. dr.), marveč je skoraj vsaka zase posebnost. Pregledno bi jih takó razporedili in opredelili: 1. »Lenora«. Prva umetna nemška; v slovenskem Preš. prevodu pristno slovenska: torej prva slovenska umetna balada. 2. »Povodni mož«. Snovno izvirna po narodnem pričanju — Valvasor! — zajeta pesem, ki je deloma še pod vplivom nemške [Bürgerjeve] baladnosti. 3. »Lepa Vida«, »Rošlin in Verjanko« i. dr. Pristne narodne slovenske balade, ki pa jih moramo smatrati za Prešernove, ker jim je dal lasten izraz (podobno torej kakor Bürger »Lenori«!). 4. »Ponočnjak«. Zgled in vzorec sijajno ponarejene narodne godčevske balade (Bänkelballade), s tipiko sirovega izraza, groteskne snovi in jovijalne morale v zadnji kitici. 5. »Romanca od Strmega gradu«. Balada z dvojnim izrazom; Bürgerjev besedni vpliv in Byronova pripovedna tehnika. 6. »Romantična balada«: Prekop, Neiztrohnjeno srce, Ribič i. dr. Snov ni objektivno epična, marveč ima paraboličen smisel. Pesnik stopa tudi osebno v pripovedovanje, podobno

kot romantični nemški baladniki (Heine, Die Lorelei, Uhland, Des Sängers Flucht i. dr.). Pazi na obliko: tako zvana nibelunška kitica! 7. Vložne (lirsko-dramatične balade: Nezakonska mati, Mornar) po zgledu Goethejevih vložnih Der König im Thule, Erlkönig, Shakespearejevih i. dr.

Jedro B.

Ta razdelitev Prešernove balade sledi neprisiljeno na osnovi študija, kaj je balada v svetovnem slovstvu. Prešeren je torej ustvaril s svojo čudovito intuitivno silo in iz svojega velikega obzorja tudi svetovni baladi ob stran zglede pristne in dovršeno umetne, svoje slovenske balade. (Prim. »Lepo Vido«!) Zapadnjak, renesančni človek Prešeren vzame srbski deseterec (ubogi Cegnar!), a ga zrelo presnovi z žensko rimo, i. p., torej udomači! Žal, da slovenski pesniki za Prešernom niso videli v tajnost Prešernove baladniške umetnosti in so ga le književno in nekam po posluhu posnemali in nadaljevali.

Sklep.

Tudi Prešernova balada je dokaz, da brez Prešerna kot osnovnega temelja ni slovenske poetike! (Kako siromašno enostranski, zgolj literaren je celo Aškerc!) Veliki naši moderni (Župančič, Murn-Aleksandrov) so sicer na podoben način kot Prešeren ob svetovni našli svojo novo slovensko balado (Sveti trije kralji — grozotnost, eshatološtvo! Murn - Burns!) in dokazali, da je tudi pri tej vrsti pesništva možna evolucija, razvoj, česar za Vl. Levstikom mlajši le redko kje izpričajo. Zato morda, ker ne morejo ali pa ne — vedo...

Gašper Nevihta:

Dva centimetra dolg svinčnik.

Pred nedavnim sem bral v nekem nemškem listu o vzrokih samomorov. Nekateri slučaji so bili, vsaj na splošno še dokaj utemeljeni, n. pr.: beda, izguba prihranjenega denarja, nesrečna ljubezen in tako dalje, drugi pa so se mi zdeli povsem neznatni. Najbolj mi je ostalo v spominu tole: Neka Amerikanka se je ustrelila, ker ji je poginil kanarček. Nikakor si nisem mogel razložiti, kako je mogoče, da bi bila razumna in praktična žena tako navezana na drobnega ptiča, da bi šla radi njega v smrt. Dolgo je ostal ta dogodek zame nedojemljiv. Šele naslednji doživljaj mi ga je vsaj nekoliko osvetlil in pojasnil.

*

Zoran je bil bolj majhne postave, temnega obraza in črnih las. Na prvi pogled bi mislil, da je Italijan. Če si ga pa ostreje pogledal, si vendar izluščil iz njegovega obraza, da ne more biti drugega ko Slovenec: krepke črte, mehak pa ne otročji, mlad in vendarle moški obraz. To povem zato, da ne bo kdo mislil, da ima opravka s čistokrvnim sangvinikom z juga. Nasprotno, Zoran je bil v svojih mislih trezen, preudaren v besedah. To sem spoznal najbolj pri pevskih vajah. Dokler ni zadel tona v jedro in srce, ni pustil pesmi. Samo glasovno valovanje mu ni ugajalo. »Natančnost, fantje,« je poudarjal, »vsak glas je živ ud, pesem je oduševljeno telo. Ne zvijajte in ne ubijajte ga!«

Zoran je šel do potankosti in je na globoko zasadil lemež. Da bi le videli njegovo kretnjo! Izsekano premišljena, resnična, občutena in živa. Pa če bi videl samo roko, ki je utrgala list z drevesa, se ne bi zmotil, če bi dejal: Zoran je! Ne morda zato, ker bi spoznal roko, ne, marveč zato, ker bi videl, kako trga.

Na sprehodu smo se ustavili ob Soči. Nekateri so šli k reki in so s sklonjenimi glavami občudovali izbrušeni prod ter prožne sinje rečne valove, drugi so poslušali trobentanje vojakov na drugem bregu reke, pesnik Lado se je naslonil ob skalo in fantaziral, Zoran in še kopica drugih smo splezali na neki iz vojne preostali osnutek mostnega podnožja. Na eni strani našega podstavka je raslo grmovje, robidovje in trnaste robinje, z druge strani pa je bilo vse nasuto s peskom in prodom. Stali smo visoko tri metre in še čez.

Ubranost neba in vode in brega je uglašala in omamljala naše duše. Prozorne in valovite tkanine oblakov na jugu neba so nam izvabljale pesem iz duš. Dasi smo stali sredi mladosti in so še naši kuštravi lasje razodevali utrip mlade krvi v nas, vendar se je razpredla med nami melodija: Zabučale gore, zašumeli lesi, o mladost ti moja, kam odšla si, kje si ... Tiha, pol mrmrajoča melodija naših duš se je stapljala z enakomernim šumom Soče. Tiha melodija: onstran reke so se učili trobentati italijanski vojaki.

Tudi Zoran je pel. Njegov tenor mi je posebno všeč. Saj sem že povedal: njemu je pesem živo telo, ki čuti, katerega ne smemo zvijati po svoje. In še smo peli.

Ti so sedeli, drugi stali, mešano sem in tja. Jaz sem držal v roki sveže odlomljeno jesenovo vejo. Nekateri so imeli cvetje in zelenje v gumbnici ali na čepici. Iz načitane modrosti sem rekel, ko je ugasnila pesem:

»Fantje, kakor utrip narave smo ...«

Večina se je zasmejala. Nekaj uradnih hvalilcev (tako jim pravim ne morda zato, ker jih ne ljubim, marveč, ker smatrajo za svojo dolžnost, da človeka vedno »izrežejo«) je pa vzkliknilo: »Izborno, izborno!« Praktični Florjančič pa je bil odločno prepričan, da je tako izražanje preohlapno, preveč odmaknjeno stvarnosti. Naj bo kakorkoli: pesnik Lado, ki zbira dobre in slabe primere in je čul moje besede, se nam je pridružil in poprosil za svinčnik, da si podobo zapiše. Zoran, ki je bil najbližji, mu je hitro postregel z nečim majhnim, kar je zbudilo vseobčo pozornost, stezanje teles in vratov in prožnje rok: »Pokaži, pokaži! ...« Pomislite: dva, morda tri centimetre dolg svinčnik. Smeh v zboru. Celo postreženi pesnik se je smehljal in občudoval malo stvarco. Vsi obrazi, bleščeči se od luči in veselja, so se prav baroško pretvarjali.

Zoran pa je postal nekam resen.

»Čemu se smejete?« je vprašal.

»Kdo se ne bi!« smo menili skoraj vsi hkrati.

Nekdo je še pripomnil:

»Zoran, prosi Čuka, ki zna angleško, da ti napiše priporočilno pismo in pošlji to prečudno dragocenost v London na razstavo posebnih redkosti. Mogoče boš še odlikovan.«

Naš smeh je zrasel in zašumel kakor veter nad gozdom.

Zoran je ostal miren. Sredi čela pa se mu je napravila pokončna zareza. Tako jasno mu je nisem videl še nikoli.

»Fantje, vi tega ne razumete,« je rekel z odločnim glasom. In z glavo je podčrtal svoj n e tako izrazito, da smo skoraj obmolknili.

Le tisti, ki je prej omenil London, se ni vdal:

»Za to je treba velike modrosti.«

Spet se jih je nekaj zasmejalo. Toda Zoranova resnost ni pustila, da bi se smeh sprostil. Mene je pričela stvar zanimati. Zrl sem v Zoranove oči, v njegove ustnice, ki so se pripravljale, da spet spregovore. In so.

»Glejte,« je povzel Zoran in pokazal s kazalcem na belo Ladovo roko, ki je držala malo stvarco, »ta svinčnik sem kupil pred dvema mesecema. Takrat se mi je zdel zelo trd, ne samo sredica, tudi les. Ko sem ga držal prve dni med prsti, sem čutil kar neko zoprnost. Najraje bi ga vrgel proč. Tak se mi je zdel, kakor da ni, noče in ne more biti moj. To je trajalo nekaj dni. Med tem sem ga rabil, ponovno sem ga priostril — odtujenost in nenavadnost je pričela plahneti. Ne zato, ker se je svinčnik omečil, ne, ampak roka in prsti so se že navadili na njegovo težo in obliko, oči na njegovo barvo, tudi neke vrste duh je imel. Vse to je tako vplivalo name, kakor n. pr. tobak: dokler nisi vajen, ti je zoprn dim in nikotin, ko se pa privadiš, ti je v slast to in ono. Tako vsaj pravijo. Ali pa indijske smokve. Dokler nisi vajen, prhaš zrnca iz ust, neokusne se ti zdijo; ko se navadiš, jih ne moreš prehvaliti. Prav tako je s tem svinčnikom. Vrh vsega ga nosim vedno s seboj. Zdi se mi, da je svinčnik nekako deležen moje radosti: saj sem z njim napisal marsikaj, ko me je senčila žalost, prenekatero besedo, ko me je zagrinjalo veselje. Glejte, tako se mi zdi, ko da je nekak porok mojih dejanj. Zakaj? Zato, ker je vedno z menoj. Vem: stvar je mrtva, majhna, malovredna. Ali to dejstvo, da je že dva meseca z menoj pri študiju, v šoli, na ulici, na sprehodu in povsod, da je nekako videl in čutil rasti in upasti del mojega življenja, to dejstvo mi ga je nekako priljubilo. Saj veste, da je že en sam dan našega življenja dragocen.«

Prestal je in krepko potegnil parkrat zrak vase. Nihče se ni več smejal, vsi smo tehtali njegove besede. Nekateri previdneje, drugi bolj površno. Jaz nisem vedel, ali naj mu ugovarjam ali pritrjujem. Hip molka nas je zajel: čudno je udarilo v to tišino trobentanje vojakov z onega brega. Pa Zoran je dodal že naslednji trenutek:

»Zato bi mi bilo nekam žal, če bi izgubil tega mrtvega tovariša in nebogljenca.«

In z resnimi in prepričevalnimi, svetlimi očmi, ki so med govorjenjem zrle nekam v sredo našega kroga, je objel vse poslušalce. S polodprtimi usti smo stali, z rahlo nagubanimi čeli, a zadnja Zoranova beseda je le vdahnila v naše obraze tenčico smeha.

Florjančič, praktičen kakor je, je presekal težko zastalost:

»Prav imaš, Zoran, le hrani svinčnik, dokler je uporaben.«

Kakor da je potegnil z lokom preko strune je zopet završalo iz nas.

»Dobro si povedal Florjančič!« so vzklikali nekateri.

»Ta je edino modra,« je menil nekdo, čigar glas se mi je zdel hripav in neresničen.

Zemljepisec, ki je prej omenil London, je kričaje dostavil za vsemi:

»In svinčnik bo nedvomno še dolgo uporaben.«

Muzanje in neodločnost.

Ne vem, kako je prišel zemljepisec do te misli: vzel je nenadoma pesniku iz rok svinčnik in ga v loku vrgel v sredo robidovja in grmovja, ki je raslo pod nami. Vmes je govoril:

»Sprejmi, mati zemlja, vase to dragocenost kakor nekoč morje Kserksovo zlato čašo ...«

Vsi smo se čudno dirnjeni okrenili za padajočim svinčnikom. Vendar smo se nasmejali dovtipnim besedam: naš smeh ni bil slab, bil je izraz prozornih volj.

Sredi našega veselja, komaj je padel svinčnik v grmovje, je pa Zoran čudno vzkliknil, v obraz pobledel in, preden smo se ozrli vanj, v prožnem skoku planil v loku za svinčnikom. Bil je dober telovadec. Hrešče je padel v grmovje v sredo robidovja.

»Zoran, Zoran,« smo vzkliknili vsi hkrati in se nagnili napeto naprej kakor ljudje, ki zro v prepad. Bojazen, strah in presenečenje nas je prevzelo, prisebnost nas je zapustila, kakor od udarca omamljeni smo strmeli z razprtimi očmi.

Zoran je padel v globino petih do šestih metrov in morda še kaj več. Rastlinje, na katero je priletel, je spodneslo pritisk padca. Nič se mu ni zgodilo. Le od notranje napetosti in zunanjega pretresljaja mu je zardel obraz, kri mu je valovaje podplula kožo, da smo prvi hip mislili, da je kaj hujšega. Toda padec ga je skoraj hipoma spravil iz duševne osredotočenosti v njegovo misel in prepričanje, in preden smo se prebudili iz svoje osuplosti, se nam je že Zoran nasmehnil:

»Nič hudega ni, le mojega nebogljenčka ne bom nikoli več videl.«

Pa je bila vendarle neka žalost v teh besedah. Ali Zoran je takoj preokrenil svoje in naše misli:

»Kako bom le nazaj iz te džungle, dragi zemljepisec?«

In oči je uprl nekam globoko mirno v povzročitelja svoje nesreče.

Ta se je ves tresel pod vtisom in nepričakovanostjo dogodka: bled in velikih, plašnih oči se je naslanjal ob tovariša. Zoranove besede so ga zdramile iz zmedenosti, da se je rahlo nasmehnil, a spregovoriti ni mogel, le obrvi je dvignil in za spoznanje razprl usta.

Dasi je padel Zoran med robidje, ki je takoj zasadilo svoje trne v njegovo obleko in deloma tudi v kožo, vendar se mu je posrečilo, da se je s svojo preudarnostjo in našo pomočjo kmalu izmotal iz sitne pasti. Ker je bila smer na levo od reke za rešitev pretežavna, gosto prerasla in zadrgnjena, smo utrli stezo z desne od vode do Zorana.

Iz grenkostne in tesne zadrege se nam je izobličila šala, razcvelo se je v kratkih hipih veselje, stesnjena grla so se nam razvezala in sprostila v pesem. Zoran je pel prepričevalno.

Pozen popoldan je dihal z neba in nas zrl iz senc nasprotnega brega. Poševno padajoče solnčno žarkovje se je na valovih Soče drobilo v tisoč majhnih zlatih jadernic.

Vojaškega trobentanja ni bilo več čuti.

Od neke nedoločne smeri se je oglasil vesel otroški krik.

Odšli smo vzporedno z vodo.

*

Ta dogodek sem povedal zato, ker se mi je zdelo, da sem odkril tesno vez med Amerikanko in njenim kanarčkom, ko sem čul in videl Zorana in njegov mali svinčnik. Če bi se zdaj poglobil v Amerikankino dejanje, bi ga gotovo zelo dobro razumel. Pomislite le to: vsak dan je skrbno osnažila kanarčkovo kletko, mu dala hrane in ga prijazno ogovarjala; mogoče ga je tudi pogladila rahlo s prstom po rumenem in lepem kožuščku, on jo je pa gledal verno in zaupno, nagnil glavo postrani in motril njene oči. Potem je hipoma poskočil in zapel. In to bogve koliko let. Resnično: moralo ji je biti hudo žal, ko ji je poginil.

Tako vidimo dostikrat dejanje, vzrok pa nam ostaja prikrit.

Gašper Nevihta:

Kako bi proč . . .

Kako bi proč s teh svetlih, belih cest,
ki vežejo svetove med seboj —
obokov, lokov drznih moč, prelest
očem je mojim čároben opoj.

Oj, pota moja mimo solnc, zvezdâ
med eterskimi sferami se pno —
nad brezdni nedoglednimi vihra
moj vrisk, pijoč vedrino nébesno.

Kako v objem bi plahih, nizkih koč
k pokoju vklenil svobodno srce,
kako vdušil bi plamen valujoč
v duši svoji — zarij žar in dne.

O tajna pota preko visočin,
kako blestite svetlo, vzvišeno —
v sijaju plava orel zlat, vaš sin,
s perotmi utriplje silno, jadrno.

Ivo Brnčić:

Mihovil Nikolić. Vladimir Vidrić.

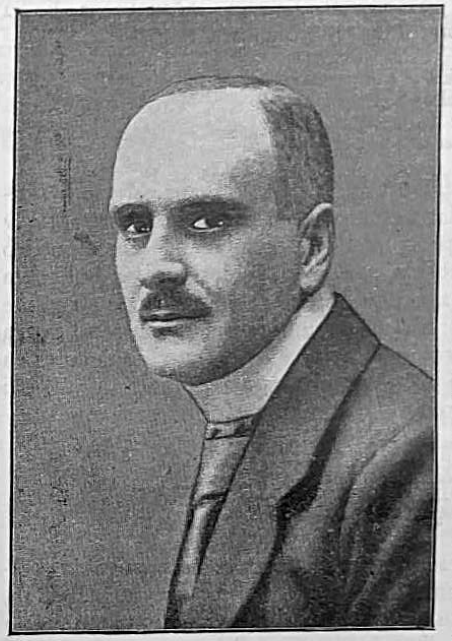

Ko je ob koncu prejšnjega stoletja vzburilo zapadne književnosti valovanje novih idej, ki so v srditem boju s starimi naziranji preplavljale vso Evropo, so vse te pretrese vestno zabeležili tudi hrvatski kulturni seizmografi. Ko se je leta 1895. preselil del hrvatskih akademikov radi političnih razmer z zagrebške univerze v Prago, se je tam spoznal s pokretom »moderne«, ki je zavračala akademsko umetnost, društvene ozire in narodne tendence v književnosti in zapisala na svoj prapor geslo subjektivnega, svobodnega ustvarjanja. Tudi pokret profesorja Masaryka, ki je presnavljal češko narodno življenje v smislu novih pojmovanj, je na ta nastopajoči rod vplival odločilno.

Po ostrih in večletnih literarnih bojih, v katerih so se trle nove ideje s starimi načeli, se je hrvatska moderna otresla vse tuje navlake in je zadobila svoje pravo, narodno lice. Po mnogih prehodnih listih so osnovali »mladi« l. 1906. svoj »Savremenik«, ustanovili »Društvo hrvatskih književnika« in ko je dal novi pokret posebno v poeziji vrsto novih, močnih talentov, je prodrl popolnoma in je ostal dominanten vse do konca svetovne vojne.

Med prvimi poborniki te hrvatske moderne je bil Mihovil Nikolić. Rodil se je l. 1878. pri Drnišu v Dalmaciji. Šolal se je v Karlovcu, Križevcih in Zagrebu, kjer je dovršil trgovsko akademijo. Danes živi v Zagrebu kot predsednik zavarovalne družbe »Croatia«. Prvi njegovi literarni poizkusi segajo v l. 1892. Od tedaj se je javljal v vseh važnejših hrvatskih listih. Bil je med utemeljitelji »Društva hrv. književnikov«, in več let tudi njegov tajnik. Svojo prvo zbirko, »Pjesme« je izdal l. 1898. Sledile so: »Knjiga života«

(1899 s Srdjanom Tucićem), dalje 2. izdaja »Pjesmi« (1901), »Nove pjesme« (1905), »Vjeročka« (1914) in končno »Knjiga pjesama« (1917). Nikolićeve pesmi so prevedene v nemščino, češčino, madžarščino in poljščino. Poljak Grabowski je napisal tudi študijo »Liryka Mihovila Nikolića« (1906).

Za romantiko, za realizmom in za Kranjčevićem je prinesel Nikolić v hrvatsko liriko povsem nov, svojstven ton. Hitro se je osvobodil splošnega izraza, ustvaril je lasten pesniški jezik in našel precej novih izraznih in ritmičnih možnosti. Tudi vsebinsko je pomenil njegov nastop novo stopnjo razvoja hrvatske lirike, četudi ni prinesel preobrata velikega sloga. Nikolić ni poet brezmejnih vidikov in ni Kolumb v oceanu človeške duhovnosti, je pa ves lirik v pravem, doslovnem pomenu besede in tak morda prvi v hrvatski poeziji. V njem je hrvatska lirika prvikrat izoblikovala svoje najtanjše bistvo; prvič je popolnoma izpovedala ono najprvotnejše, večno, brezimno, na videz brezvzročno pesniško hrepenenje, ono najgloblje, najenostavnejše in najbolj zamotano čuvstvo, ki je samo in edino čuvstvo, oni najmočnejši gon človekove duše, žejo po nekem daljnem in višjem skladu, hotenje, ki je neutešno in zato v bistvu tragično, plemenito bol po spoznanju vsega nadsvetnega, ki ga upodabljamo v besede Ljubezen, Lepota, Bog. Nikolić pravi:

Na divljem brijegu ko u snu te ubrah,
ti plavi cvijete dalekog čeznuća,
i sad miriše od tebe mi duša,
životom struji proljet svedj cvatuća.

Pesniku je to sluteno Neznano vsebina in smisel življenja. Z vsem svojim južnjaškim in vročim srcem se klanja temu idolu, zanj živi in umira, v njem gleda kot v zrcalu vso svojo kipečo mladost. V mladem vzhičenju, ko čuti v sebi odzvoke tega visokega korala, dolgo ni videti prave boli; vsa Nikolićeva zgodnja pesem je en sam slavospev Lepoti in Ljubezni, je strmenje nad življenjem, ki je v njem in izven njega poduhovljeno in očiščeno vsega senčnega in snovnega. Iz takega nastrojenja izvira Nikolićevo dojemanje in podajanje prirode, ki jo občuti v vsej njeni prekipevajoči polnoti in v njeni najintimnejši liriki in ki jo slika z izredno mehkimi, nežnimi barvami:

Ko pirna pjesma zuji zrakom vjetar,
a s grana sok se toči: lišće pupa.
Izlijeta mladi leptir — s prvim cvijetom
uskrsnut i on hoće skupa!

Sredi takega okolja je pesnik povsem trpen, je le zavzet opazovalec podtalnih voda pomladnega vrvenja, ki šume od neba, v poljih, drevju in bilkah, je ves vzhičen, ko se predaja brez misli in s priprtimi očmi uživanju vsega lepega v prirodi in prisluškovanju njenih odmevov v sebi:

I osjećam: plovim ko u priči,
šaren leptir morskoj na gladčini,
ne pitajuć, kuda ću i kamo,
dokle nebo blista u visini.

Nikolić je svojo snov obdelal popolnoma; zato se vzpenja razvojna črta njegove poezije z lastno, logično nujnostjo v vse bolj napeti krivini in prehaja vse odtenke velikega sožitja sanj in narave. Počasi se mladostno valovanje umiri v polno, težko zrelost. Pesmi dobivajo ponekod že značaj romanc, govorečih o »Predvečerjih«, zatonih, »Nocturnih«, pesnik poje kot paž pod balkonom prve stihe minljivosti in jeseni. Osnovno čuvstvo se preobraža v

tiho bol, ki je že davno spala skrita v njem in pesnika boli vsak listek, ki je odpadel z drevesa, ko čuti, kako —

Nad nama nečujno tiho — jata se ptica sele,
odlaze kao mladost — i njene sanje bijele...

»Mladost, slatka ko jabuka mlada« je prešla. Nikolić postaja pesnik svojega značilnega »prijegora i zaborava«. Ustavil se je pred nepojmljivostjo prehodnosti, sam in utrujen blodi nad grobovi in vzklika: »Život je pusta varka i obmana«. V tej bolečini raste v globino in širino, zvoki mu temnijo v resno premišljevanje (»Zašto?«), skala doživljanja je vse bolj vsečloveška. Pesnik se zateka vase, grebe v tajna snovanja duha in ko se dokoplje do najskritejših žarišč hrepenenja, začuti smisel trpljenja, boli in minljivosti, postane trpin, ki ve, da »trebat će dignut križ svoj i poći tamo do kraja, gdje i onako beznadno, ludo sve će da svrši...«

In tu, ko stoji med dvema tečajema — polnim življenjem in polno smrtjo — se mu v obeh skrajnostih odkrije najvišja lepota, ko spoznava njih skupni izvor, skupni smoter in véliko vez med njima, žilo, po kateri se pretaka srčna kri sveta — bolest. Nikolić, sedaj pesnik »slasti i bola«, je dotrpel končno spoznanje, apoteozo boli: »Na vratima vječnosti... tamo mi šapćeš riječi slatke ljubavi svoje, i skidaš velo s bića svoga — tamo ja saznajem što život, a što je smrt...« (»Mater dolorosa«.) Sam Krist se vrača na zemljo, da spet posveti bolest:

I zastô je pokraj onog golgotskoga tužnog brijega
kazujući prstom na križ, što se dizô povrh njega,
i beskrajne suze svoje trag na njemu ne poveli,
što smo ovdje za nj svi znali, al ga shvatit nismo htjeli...

Pesnik se je dvignil nad človeštvo, nad samega sebe; v poslednjem, zagrizenem naporu se je osvobodil vse snovnosti (»Lanci«, »Zmija«, »Čista srijeda«). Mirno, v uravnovešenem vrednotenju tehta še zadnjič ves »Karneval života« in piše izpoved svojega končnega, odločilnega odnosa do sveta, celotno, dopolnjeno podobo najvišjih idealov. Še enkrat zagori kot v večerni zarji njegovo vroče srce v himno večni ljubezni (»Pred kipom Venere«), potem pa se umiri nad ruševinami vsega minljivega v najosnovnejši, najgloblji klic:

Tu ležim, mislim, vijekove duge,
i sklapam vjedje od sunca, zefira,
i zatvaram uši od akorda tuge,
sve šapćuć: Dodji, i d e j o m i r a !

Kličem za tobom — o pridji k meni,
bez strasti, sveta ko uskrsna pjesma,
prošlosti trenut zove me sneni
kraj ogarka drvlja i svilnog povjesma...

Danes je Nikolić skoro pozabljen; burna doba v življenju naroda ga je potisnila v kraj, kot je mnogokrat usoda »aristokratov čuvstva«, ki nikdar in niti za trenotje ne zamenjajo idealne osame svojih sanj z vnanjostjo časovnih tokov. V prvih desetih letih tega stoletja pa je bil Nikolić izmed najbolj popularnih hrvatskih pesnikov in ga v njegovi vrsti poezije še nikdo ni prerastel. Njegov pomen je danes skoroda le kulturno-zgodovinski. Kdor pa se sam zatopi v njegove nežne, nevsiljive stihe, bo našel v njih vonj ubranosti čuvstva in duha, ki mu bo razodel še neko drugo, skrito, a zato tem globljo vrednost lirike Mihovila Nikolića.

* * *

V mnogočem Nikolićev antipod je Vladimir Vidrić, pesnik, ki zavzema v pestri skupini hrvatske moderne čisto svojstveno mesto, eden najjačjih talentov novejše hrvatske lirike. Rodil se je l. 1875. v Zagrebu. Ded mu je bil kmet, po rojstvu Slovenec, oče pa odvetnik v Zagrebu. Njegova mati, ki je bila iz stare »gospodske« rodbine, je močno vplivala nanj s svojo staro umetnostno tradicijo. Po gimnazijskih naukih v Zagrebu je študiral nekaj časa v Pragi, kjer se je navzel novih idej časa. Kmalu se je vrnil domov. Radi udeležbe pri nemirih o priliki bivanja cesarja Franca Jožefa v Zagrebu, ko je je dijaštvo javno sežgalo madžarsko zastavo, je bil izključen z univerze. Študije je nato dovršil na Dunaju in promoviral v Zagrebu. Bil je silno neugnane narave in je umrl že l. 1909. v stenjevški bolnici. Prvič se je pojavil l. 1896. v »Vijencu« in je odslej sodeloval pri vseh listih mladega rodu. Svoje »Pjesme« je izdal l. 1907. Po vojni so izšle še dvakrat, z uvodoma Vladimirja Lunačka (Zagreb, 1924) in Jovana Dučića.

Pregled razvojne linije Vidrićeve poezije je skoro nemogoč, kajti vse njegovo delo ne obsega niti 40 pesmi. Vendar je že ta majhna knjižica dokument neobičajne pesniške sile, ki je popolnoma neodvisno od okolice in na povsem izviren in nov način včrtala hrvatski liriki mnogo značilnih in odločilnih potez.

Vidrić je v prvi vrsti artist. Skoro vsa njegova poezija sestoji iz balad in romanc in ne izraža niti enega osebnega motiva. Po nemških romantikih in francoskih parnasovcih je ta vrsta poezije že zelo obrabljena. Tudi brezosebnost Vidrićeve pesmi, oddaljenost in neprisotnost vsebine bi ubila vsak slabši talent. Vidrić pa je umel položiti v te prastare pesniške oblike toliko svojega lastnega tona, toliko samega sebe in svojega temperamenta, toliko sveže, neposredne in prodirne liričnosti in toliko izvirnosti pesniškega izraza, da dajejo te prednosti njegovi poeziji ne le življensko upravičenost, ampak jo barvajo z onim najrahlejšim estetičnim vonjem, ki odlikuje samo najpristnejše, najbolj dovršene umetnine.

Vidrić je bil izboren poznavalec starine, toda njegovo razumevanje antike, kakor tudi srednjega veka je čisto njegovo, osebno. Vse, kar je v prošlosti zdravega, solnčnega, daleč od vokvirjenosti in narejenosti, vse to ljubi s polnim smehom svoje neudržane, široke, vesele, preproste življenske sile, vse to opeva z brezprimernim vživetjem:

Tamo u dolu, gdje lovori šume
i srebrene vode teku,
kucaju srca. — Crni satiri
rumenog ovna peku.

... I vjenčav se lišćem vinjage bujne
buku podižu divlju.
Kucaju srca. S ljupkog se gaja
bijele nimfe ozivlju.

Odtisk takega temperamenta daje Vidrićevi pesmi kljub oddaljenosti motivov nekaj neizbrisno in očitno domačega, daje ji samoraslo obarvje, ki jo ostro loči od tujega klasicizma. Za to starinsko, po potrebi slovesno, umerjeno zunanjostjo živi neugnano gibanje, v resnih klasičnih marmornatih basenih se iskri, peni in šumi prozorno, objestno, radostno valovje domače studenčnice. Zdi se, da vsi satiri in nimfe v Vidrićevih starih gajih skrivajo pod svojimi klasičnimi potezami čisto drugačne, dobro znane, domače obraze. Zdi se, da si je pesnik nadel svojo arhaično masko samo zato, da lahko pod njo prosto in na široko poveseljači, da lahko točneje pregleda svet okoli sebe in da lažje daje duška svoji neukrotljivi, razposajeni ironični žilici, da se lahko svobodneje posmehuje v koži večnega mitskega zasmehljivca. Ta smeh je čisto blizek in komaj strpi, da ne pokaže izza vseh starinskih slik svojih povsem sodobnih, tostranskih oči, katerih porog ni sarkastičen in jedek, ampak šegav, dobrovoljen in preprost kljub vsej svoji duhoviti zaostrenosti.

Vidrić je prekipevajoče poln močnega, iskrenega čuvstva; zato doseza njegova pesem kljub hladni in pretehtani dikciji artista neko brezprimerno gracijoznost, ono vrsto odkritosrčne, naivne obranosti, ki domuje samo v otroško lepi duši. Prav ta enostavna dojemljivost mu daje zmožnost, da gleda na svojo okolico, na prirodo s tako tankim pogledom, da pronikne v trenutku do najbolj tajnih vrelcev poezije, liričnosti v stvareh in da jo zajema iz polnega. Zbog tega Vidrić ni težak mislec, ampak slikar, zato ne razmišlja o svetu, ampak ga obožuje z očmi. Vsa Vidrićeva poezija je galerija živobarvnih podob, ki osvajajo s svojo primitivno širino poteze, kakor tudi s čudovito dodelanostjo barvnih odtenkov:

... svitaše jutro. Rosa je pala,
pa se u krupnih kapljah blista.
Sja jutarnja zvijezda. Drhće i trepti
jasika širokog lista.

Pod jasikom ljupko žamore dude
i igra kolo naoko Pana.
A šumi lug — to ide vjetar
o prvom osvitu dana...

Te prelestne pesmi-skice nehote spominjajo na simbolistično slikarstvo Böcklina ali Segantinija, ostavljajo jima čudno enak vtis s svojim romantičnim, starinskim ozadjem, kar je le nov dokaz dovršene plastične zaokroženosti teh drobnih trubadurskih popevk:

O omrklom parku jablani — bunar okružuju bijeli,
gdje smo ja i gospoja, — kao saneni sjeli,
dok tavni šume i tuguju — gordi i neveseli.

A gledaju za njima kipovi — u grmlju i sa čistine,
pobijeljeni. Lire kamene — stisle su ruke njine:
Hladni su bozi ljubavi — i zamiču hladni u tmine.

Rahla, komaj zaznatna melanholija, ki diha iz mnogih romanc, prehaja ponekod v oni črni, globoki in hladni občutek groze, ki je morda eden glavnih dramiteljev vse človeške pesniške tvornosti. Čista zamolklost takih tonov v zvezi z Vidrićevo suvereno širokopoteznostjo, lapidarnostjo in točnostjo kretnje, ki vedno zadene to, kar je v duševnem doživljanju bistvenega in zna-

čilnega, ustvarja tudi tu temu pesniku tako lastni, posebni, nekoliko čudaški in neosebni slog, razkriva nove, nepoznane strani v bogati knjigi njegovega talenta:

Ja vidim grijeh. Gle! Gola, divlja hrid
i oblak tavan vihrom raskidan,
a s hridi zublja. Krvav joj je žar.
i pada u noć i u okean.

K temu sicer maloštevilnemu razredu spada tudi »Plakat«, pesem, ki se ostro izloča iz reda ostalih stihov. Mrka vizionarnost te pesmi, ki je morda osredotočenje vsega kratkotrajnega Vidrićevega delovanja, vse njegove stvariteljske sile, je morda tudi temno okno, ki nam da slutiti bodoči strmi vzpon pesnikove poti, ki je obetala toliko, a je bila presekana že na začetku. Slika pesnika, tajinstvenega vrača iz samotnih gora je tako veličastna, edinstvena, kakor iz granita izklesana, da ji težko najdemo primere:

Kud pade snijeg bjelasaju se staze,
na hrdih stijenah bijele se i ginu.
U snijegu stope. Blijed se ljulja mjesec
u svijetlih krpah, što po stijenah plinu.

A podno stijena sjaji timor-šuma,
i ledna, sniježna ruši se i sniva
u plavet doli — gdje u staklu vodâ
tavna slika mitskog grada pliva.

Ja vrač sa hridi slazim uklet, silan,
i k mraznom srcu stištem cimbal snova,
po jasnom snijegu plave mi se stope,
a sjen moj pada kao plašt bogova.

Vidrić, ki je tako popolno zvezal neizrabljeno, prvotno in zdravo silo svoje kmetiške krvi z oplemenjeno umetniško kulturo, je dal kljub vsej fragmentarnosti svojega dela mnogo pesmi, ki se kosajo z najbolj čistimi umetninami hrvatske poezije in je bil brez dvoma najbolj samonikla in trdna postava hrvatske moderne. Danes, desetletja po njegovi tragični smrti, lahko pregledamo obsežnost te izgube, saj je več kot gotovo, da bi se pesnik takega znanja in takih sposobnosti razvil do najširših razmahov, da bi šel iz preteklosti v sedanjost in da bi doumel in izpovedal bistva obeh.

Op.: V članek o Kranjčeviću v 5.—6. številki se je vrinila pomota. Začetek se glasi pravilno: »V devetdesetih letih preteklega stoletja...«

Pero Horn:

Točnost — pogoj za uspeh.

(Po Mardenu.)

»Nič ti ne koristi, če si še tako tekel, ako nisi pravočasno prispel na svoje mesto,« pravi La Fontaine. Če hočeš, da ti seme rodi sad, ga moraš pravočasno posejati in če hočeš na svetu kaj doseči, moraš dovolj zgodaj začeti s pripravami.

Vsi veliki možje so bili in so točni, točni v vstajanju, točni v delu in točni v izpolnjevanju svojih obljub. Točen mora biti tudi dijak, »kajti ne moreš se dvakrat kopati v isti reki,« pravi Heraklit. »Le kako moreš v tako kratkem času toliko izvršiti?« so vprašali nekega znamenitega moža. Pa je odgovoril: »Če imam kaj izvršiti, grem in izvršim!«

»Jutri« je vražji motto. Pogubnost tega »jutri« se je pri posamezniku in v zgodovini narodov pokazala že neštetokrat.

»Rana ura, zlata ura,« pravi naš pregovor in njegovo resničnost so poznali mnogi duševni velikani. Peter Veliki je stalno vstajal še pred dnem, kajti menil je, da je potrebno, da svoje življenje podaljša do skrajnih meja s tem, da ga čim najmanj porabi za spanje! Kolumb je skoval načrte za svoja prekomorska pota v zgodnjih jutrnjih urah, enako tudi Napoleon svoje vojne pohode. Kopernik in drugi starejši in novejši astronomi, kakor tudi mnogi pisatelji ljubijo rano uro, ki je za duševno delo najprikladnejša. Walter Scott je vstajal ob petih zjutraj, kajti le tako je mogel zadostiti svoji točnosti, ki je zahtevala, da sproti uredi vse tekoče delo. V nekem pismu je svetoval prijatelju, ki je nastopil svojo prvo službo, naj med drugim pazi zlasti na to, da si bo iskal razvedrila še le po delu, ne pa pred njim.

Ne moremo nikoli dovolj priporočati zgodnjega vstajanja. Družina, ki je vajena vstajati pozno, je na potu propada. Človeku od 16. leta dalje, zadostuje okoli 9 ur spanja na dan. Po deveturnem spanju je zdrav človek dolžan vstati, hitro opraviti svoja jutrnja opravila in brzo oditi na svoje delo. Često pa zadostuje celo samo 7—8 ur spanja. Seveda mora pravočasno legati k počitku, kdor hoče prespan vstati dovolj zgodaj.

Zavedaj se, dijak in dijakinja, da je tudi tebi rana ura zlata. Ne večerni študij pozno v noč, zjutraj pa neprespan brez zajutreka hiteti zadnjo minuto v šolo. »Festina lente« se smiselno pravi tudi: zgodaj k počitku in zgodaj na delo!

Naša točnost pa zahteva dalje, da gotovo v pravem času izpolnimo dano obljubo. Človek, ki brez najglobljega vzroka prelomi svojo besedo, je lažnik in mu ljudje ne zaupajo več. »Če kdo ne spoštuje časa drugih ljudi, tudi ne bo spoštoval njihovega imetja,« pravi Greely, »saj tatvina časa se ne razlikuje od denarja«, kajti »čas je zlato«. »Ni nujno potrebno, da živim, toda nujno je, da ob dogovorjenem času pridem na dogovorjeno mesto,« pravi Pompej.

Tajnik predsednika Washingtona je nekoč svojo zamudo opravičeval s tem, da mu ura zaostaja. Predsednik pa ga zavrne: »Če je tako, si kupite drugo uro, ali pa si bom jaz preskrbel drugega tajnika!«

O Napoleonu je znano, da je povabil nekoč maršale h kosilu. Toda ker niso prišli točno ob uri, je sam sédel za mizo in kosil. Prišli so, ko je Napoleon baš vstajal od mize. »Gospoda, kosilo je minilo, pojdimo na delo!« jih pozdravi cesar.

So ljudje, ki jih delo vedno prehiteva in zato tarnajo, da imajo preveč dela. To so tisti, ki svojega dela ne izvrše pravočasno. Vedno in povsod samo hite in zdi se, kot da se vsak trenutek boje, da bi zamudili vlak. Manjka jim metode, ne znajo si časovno urediti svojega dela in zato dosežejo le redkokedaj kaj posebnega. Njihovo življenje je polno skrbi in nervoznega hitenja. Tudi njim velja pregovor »Festina lente!«

Mladenič in mladenka naj bosta ponosna na svojo točnost. Kdor je točen po času, bo točno izpolnjeval tudi svoje besede. Obojna točnost pa vzbuja v drugih spoštovanje in zaupanje, kajti tvoja točnost dokazuje, da imaš svoje posle v redu in da si sposoben urejevati in upravljati tudi tuje zadeve.

Vlakovodjeva ura zaostaja — in zgodi se strahovita nesreča. Sel, ki prinaša obsojencu pomilostitev se kje malo zamudi, a medtem je bil nedolžni že usmrčen... In koliko uničenih življenj je uničenih le, ker so zamudila pravo minuto! Koliko pijancev je spoznalo svojo zmoto še le na smrtni postelji, in

koliko sladostratnikov krije prezgodnji grob, ker niso pravočasno ukrotili svojega poželenja!

»Prepozno, prepozno!« votlo bobni iz tisoč grobov, ki so prerano zakrili mlada, nadobudna življenja. Kdor je točen, kaže, da se zaveda svoje odgovornosti, pa ne samo do drugih, tudi do sebe. Ta zavest odgovornosti pa je navadno odločilna za potek posameznikovega življenja. Kajti v najvažnejših zadevah človeškega življenja odločuj vedno zavest odgovornosti! Zlasti pa se zavedajmo svoje odgovornosti v boju s samim seboj in s svojimi strastmi! Saj tudi za posameznika velja objokovanje Gospodovo nad Svetim mestom:

»... Ne bodo pustili (sovražniki) v tebi kamna na kamenu, zato ker nisi spoznalo časa svojega obiskanja.«

Capricornus:

Popotni spomini.

Julij, 1928, Salzkammergut.[1]

Die Reise gleicht einem Spiel. Es ist immer Gewinn und Verlust dabei und meist von der unerwarteten Seite. Man empfängt mehr oder weniger, als man hofft, man kann ungestraft eine Weile hinschlendern, und dann ist man wieder genötigt, sich einen Augenblick zusammenzunehmen. Für Naturen wie die meine, die sich gerne festsetzen und die Dinge festhalten, ist eine Reise unschätzbar, sie belebt, berichtigt, belehrt und bildet.

(Goethe.)

Računala sva, da bova danes zvečer že na Schafbergu, znanem razglednem vrhu. Toda zgrešila sva pot in se precej zamudila, povrh je pa še dež začel pršiti.

Greva v vas Scharfling ob drugem koncu vznožja, da tam prenočiva. V vasi, ki leži prav ob Mondsee, sva bila že precej proti večeru. Stopiva k potoku, si skuhava za večerjo čaja, potem pa pri prvem kmetu poprosiva strehe. Pelje naju v listnico, kjer je bilo na kup nametane dosti slame in listja. Pod kupom si napraviva vsak svoje gnezdo, se zakopljeva do vratu v toplo ležišče in zadremljeva.

Nisem še dobro zaspal, pa se oglasi tovariš in pravi, da po slami nekaj šumi. Nisem mu verjel, saj slama na kupu vedno šumi, ko se useda. Obrnem se na drugo stran in poskušam zaspati. Zdaj pa sam začutim, da nekaj proti meni leze. Spravim se pokonci in v mraku sva še toliko razločila, da v tej listnici prenočujejo tudi ščurki. Zdaj sem pa že verjel, da slama šumi. Da bi drug drugega ne motili, zlezeva na vrh kupa in zaspiva.

Prav zgodaj zjutraj se zbudim. Bilo je še čisto tema. V slami pod glavo nekaj cvili. Mislim zbuditi tovariša, a ni bilo treba. Zbudil se je tudi on. Vzglavje se začne narahlo dvigati, a se spet poleže. Cviljenje malo preneha, a se spet oglasi. Cvililo je več glasov. Zdaj začne eden, potem drugi, včasih vsi skupaj. V tem napetem poslušanju se mi zdi, da vsa listnica skrivnostno šumi. V dremavi lenobnosti se nama ne ljubi vstati in čakava, kaj bo. Cviljenje in šumenje ne poneha. Vstaneva in se opraviva. Z nogami razkopljeva ležišče. Pod vzglavjem je bilo mišje gnezdo.

[1] Te črtice so spomini z raznih potovanj; odtod tako različni datumi in navedbe krajev.

Še v temi jo pobereva iz listnice in udariva brez slovesa pri kmetu pot na Schafberg.

Julij, 1930, Assisi.

Daß wir uns in ihr zerstreuen,
darum ist die Welt so groß.

(Goethe.)

Nedelja. Pri maši sva bila v kapelici, v kateri je molil sveti Frančišek. Kapelica stoji sredi mogočne cerkve, sezidane poleg starega samostana, v katerem sva dobila streho. Spala sva na eni postelji tako, da sva imela vsak na drugem koncu glavo.

Po maši stopiva v mesto. Leži ob strmem bregu Monte Subasia in živi skoraj samo od tujcev. Ulice so puste in mrtve. Zapustiva mesto pri starem zidovju nekdanje etruščanske naselbine. Na Monte Subasio naju pelje pot. Med oljčnimi vrtovi, mimo tihih, sivih domov prideva med cvrčanjem škržatov do kraja imenovanega Carceri. Ob sila strmem hudourniku stoji majhna cerkvica in samostan. Vse je skrito med drevjem. Tukaj je v skalni votlini delal sveti Frančišek pokoro. Potrkava na vrata, a neki mož pove, da ni nobenega patra doma in da naj se oglasiva popoldne. Odpraviva se dalje.

Pot je izginil. Po golem travnatem pobočju se vzpenjava. Ob vsakem koraku splašiva cel oblak kobilic. Solnce pripeka, trava diši kot po rožmarinu. Iz plitve kotanje plane ptič in s težkim plahutanjem zbeži.

Popoldne. Na vrhu hriba leživa. Vrha prav za prav ni pravega, ker se hrib konča z veliko valovito planoto. Mir, da bi čul svoje misli. Proti zahodu leži umbrijska ravnina. Malo više se sveti na strmem griču Peruggia, še više se med hribi blešči nekaj jekleno svetlega: Trazimensko jezero. Proti severu, vzhodu in jugu hribi, Apenini. Niso položni, niso prestrmi. Taki so kot bi jih naslikal romantičen slikar. Vsi hribi so goli, brez gozdov. Vijolične meglice se ovijajo vrhov, niže so bolj rdečkasti. Nebo je živo-modro. Kot bi gledal Perugginove ali Pinturicchijeve podobe.

Nenadoma zapiha močen veter, a le za hip. Na travi je ležal velik kos papirja. Vrtinec ga zgrabi in čisto navpično dvigne v zrak, kot bi ga kdo zviška gor potegnil. Papir je zginil v zraku in ni bilo videti, da bi kje padel na tla. Res čudno.

Odpraviva se dalje. Na drugem koncu vrha se pase čreda ovac. Poskusiva priti v bližino, a velik pes, bel in kosmat, se dvigne in renči z globokim basom. Pastirja ni videti. Pustiva ovce, da se vrneva proti Carcerom.

To pot je bil v samostanu, ki pa ni večji od kmečke hiše, prileten čokat menih. Z veseljem naju pelje v notranje prostore. Nizke, temne celice, skromen refektorij, vse je kot je bilo. Pod samostanom je v živo skalo vsekana votlina s Frančiškovim ležiščem. Za zglavje je imel uglajeno poleno, ki je še sedaj tukaj, vsaj tako je dejal menih. Tik pod samostanom pada navpičen prepad v hudournik. Onstran stoji drevo, kjer je zbral sveti Frančišek ptice, da jih je učil peti, tako je pravil menih. Potem povpraša odkod sva. Ko je slišal ime Slovenci in Jugoslavija, takoj pripomni, da smo zdaj pač pod Srbi in da bi za nas kot katolike bilo bolje pod Italijo kot pa pod heretiki Srbi.

V mestu se oglasiva še v cerkvi in samostanu Sv. Damijana, ki stoji na ostankih Frančiškove rojstne hiše. Menih-Nemec nama pokaže prostor, kjer je Frančišek pisal Solnčno pesem. Med tremi stenami, brez strehe in proti dolini odprt, ozek, miren kotiček. Droben trak solnčnih žarkov sije skozi oljke pod oknom na nageljne, mirto in drugo cvetje, rastoče v lončkih

po vsem prostoru. V dve marmorni plošči je vklesana Solnčna pesem, pesem umbrijskega solnca, pesem duše, ki je že umrla svetu in čakala v silnem trpljenju, da se vrne v Solnce, odkoder je prišla. In sem čital:

Laudate si, Misignore, cum tucte le tue creature,
spetialmente messor lo frate sole,
lo quale iorno et allumini noi per loi...

Laudate si, Misignore, per sora nostra morte corporale,
da la quale nullu homo vivente po scappare.
Guai acquelli che, morrano ne le peccata mortali!
Beati quelli che troverane le tue sanctissime voluntati,
ca la morte secunda nol farra male.

Tako je pel človek, ki je zapustil vse, očeta, bogastvo in slavo, da je služil svojemu Gospodu, ter bolan in slep našel svojo najvišjo srečo.

Julij, 1928, Salzburg.

Wie nur im eig'nen Hof ein Hund zu bellen wagt,
So in der Fremde schweigt ein trotz'ger Mann verzagt.
Macht es zu Haus dich stolz, daß man dich ehrend nennt:
Geh in die Fremde nur und sieh, wer dort dich kennt.
(Rückert.)

Danes proti večeru sva prišla v Salzburg. Mesto je sila čedno in snažno. Prav te dni se vrše vsakoletne slavnostne salzburške igre, zato je videti precej tujcev.

Mislila sva ostati nekaj dni v mestu. Zato na vseh koncih sprašujeva po prenočiščih. Vse je polno. V stari trdnjavi na hribu imajo študentje svoje »svratište«. Vsa trudna prilezeva gor in obupano povprašava za prostor, pa tudi tukaj ni nič. Jezna skleneva, da si ponoči ogledava mesto, zjutraj pa odrineva na Koroško.

Pod trdnjavo, že v mestu, kar tako v neki gostilni vprašava za prenočišče. Debela krčmarica hoče, da bi odrinila kar vsak po štiri kovače v njeno denarnico. Taka je s tujskim prometom: kjer se tujski promet začne, tam je prostor le še za bogati svet, za študente se pa nikjer nič ne poskrbi.

Že proti polnoči jo zavijeva v neki »Bierstüberl«, da se malo oddahneva in kaj malega pospraviva za lakoto. Pri mizi se seveda slovensko pogovarjava. Za mizo sede neki star gospod in naroči velik vrč piva. Pa se oglasi ta gospod in nama v nerodni ljubljanščini razloži, da je Slovenec iz Ljubljane. Potem pokliče natakarico in tudi ta pove, da je doma iz Trbovelj, slovensko pa ne zna več, ker je že mlada šla od doma. Potem naju stari gospod sprašuje, kako sva kaj potovala, kaj je v Ljubljani novega. Pravi, da precej potuje in s ponosom pove, da je bil pred kakimi tridesetimi leti tam v Ljubljani. Posloviva se od starega Slovenca in kreneva spat na kolodvor.

Spotoma naju premoti skušnjava, da stopiva v neko lepo razsvetljeno kavarno. Kavarna je polna elegantnega sveta. Junaško vstopiva v svojih okovanih in blatnih škornjih in z nerodnimi nahrbtniki ter se posadiva na mehke sedeže. Posebno všeč to ni bilo natakarjem.

Ko tako sediva, pristopi k mizi suh, majhen gospod z očali. V francoski nemščini sprašuje po najini poti in domovini. Misliva, zdaj bova imela pa s policijo opravka, ko sprašuje za naju ta detektiv. Toda gospod se predstavi kot francoski pisatelj Germain, ki potuje po svetu. Povabi naju za drugo leto v Pariz in pravi, da se bo oglasil v Ljubljani. Tako sva strah s policijo srečno prestala.

Avgust, 1930, Monte Cassino.

Es gibt doch in der Welt nichts Interessanteres für den Menschen als den Menschen.
(Humboldt.)

V mestece Cassino sva prišla. Predpoldanska vročina žari po mirnih ulicah. Na strmem hribu za mestom se vije v dolgih ovinkih cesta proti vrhu.

Po gladki, asfaltirani cesti počasi korakava na vrh. Hiše so izginile. Na redkih oljkah po hribu muzicirajo škržati. Ob poti v senci je polegla kozja čreda. Črne, kosmate živali, z dolgimi zavitimi rogovi in sila živahnih oči naju radovedno pogledujejo, ko se pri njih v hladu ustaviva. Tovariš je privlekel na dan steklenico pletenico sladkega cekinastega vina, ki so jo nama dale na pot dobre sestre v Zavodu svetega Hijeronima v Rimu. Prijetno leze po suhem grlu božja kapljica v silni vročini.

Po bližnjici kreneva s ceste. Solnce pripeka prav v hrbet. Ob poti stoji napol podrta kapelica. Nešteto martinčkov in kuščarjev švigne med kamenje, ko začujejo najine korake. Velike kobilice brneče preletavajo skalnato pot. V samostanu na vrhu hriba zvoni poldne. Težki, brneči udarci velikega zvona prihajajo in odhajajo v opoldansko tihoto.

Skozi mogočne zidove dospeva do samostanskih vrat. Star vratar nama najprej dopoveduje, da ne moreva noter, če si ne pokrijeva nog. Imela sva namreč kratke hlače, nogavic seveda nič. Končno se je le vdal. V hladni čakalnici se oddihujeva od vroče poti. Odpro se vrata in neki mož nama prinese velike porcije makaronov in riža za kosilo. Še celo liter rdečega vina prinese. Zmenili smo se še za prenočišče, ki ga imajo za take vrste popotnike že kar pripravljenega.

Po kosilu greva ogledovat samostan. Takele besede polaga Dante svetemu Benediktu v usta o ustanovitvi samostana:

Quel monte a cui Cassino è ne le costa,
fu frequentato già in su la cima
da la gente ingannata e mal disposta,
e quel son io che su vi portai prima
lo nome di colui, che n terra addusse
la verità che tanto ci sublima.

Mogočna stopnišča in dvorišča se odpirajo na vseh koncih. Dva velika črna krokarja, nekak simbol svetega Benedikta, krakata in se čisto krotko sučeta okoli ljudi. V spodnjih prostorih samostana, skoraj v skalo vsekane, so celice prvotnega samostana. Tesni prostori z majhnimi okni. Vse stene teh celic, katerih vsaka je spremenjena v kapelico, kot tudi večja kapela, so poslikane s krasnimi freskami v slogu Beuronske šole. Slikal jih je nemški pater Lenz s svojimi učenci. Čudovit je sveti mir in asketska resnost podob. Ves nastroj, ki ga človek čuti ob slikah v teh mračnih prostorih, ob krasnih barvah in preprostih, skoraj naivnih linijah, je nekaj tako globokega in vzvišenega, tako meniško mirnega in ubranega, da v človeka vlije nekaj, kar občuti le še ob najsamotnejših urah svojega življenja. Ogledovanje teh slik je molitev.

Po večerji odideva na Terrazzo del Paradiso, odprt prostor nad strmimi samostanskimi zidovi. Iz temne noči tam daleč za hribi vstaja bela luč. Globoko v dolini, strmo pod samostanom, vstajajo dolge sence. Nebo se svetli bolj in bolj. Mehka mesečina je ovila bleščeče bele samostanske stene. V mirno noč prihajajo glasovi korala, ki ga menihi prepevajo v cerkvi. Onstran doline pod hribi miglja nekaj lučic. To je Aquino, rojstni kraj Tomaža Akvinskega. Pod samostanom v drevju se oglaša skovir.

Avgust, 1930, Vezuv.

Das ist Italien, das ich verlies... Leben und Weben ist hier, aber nicht Ordnung und Zucht.

(Goethe.)

Precej pozno popoldne sva se z dvema nemškima študentoma iz Dessaua — študirata slikarstvo in sta protestanta — odpravila na Vezuv. Predmestja so kmalu ostala za nami.

Korakamo po črnih, umazanih tleh med vrtovi. Oljke, fige, robidovje, cele njive paradižnikov. Nekaj posebnega so ti paradižniki. Oba Nemca sta pridno segala po njih. Pokusim jih in res imajo tako sladek okus in sočno, vlaknato meso kot dateljni. Škoda, da fige še niso zrele.

Kot bi odrezal, prenehajo vrtovi. Tu smo zgubili pot. Nedaleč je videti observatorij, ki stoji skoraj na podnožju Vezuva. Mislil sem, da je bliže vrha. Preko otrdele lave, ki ob vsakem koraku votlo bobni in preko neštetih kotanj in gričkov srečno primahamo do observatorija.

Korakamo ob progi, ki vodi na vrh, a gre od observatorija do prve postaje, kjer se prične vzpenjača, skoraj po ravnem. Med lavo raste precej staro drevje.

V mraku udarimo po strmem, pepelnatem pobočju navzgor. Noge se udirajo globoko v pepel, trdnega kamna ali skale ni čutiti. Ob vsakem koraku se usipa pepel v dolgih curkih po bregu. Poti skoraj ni, ker peš le kak študent iz tujih krajev zaide na vrh. Stemnilo se je do dobra. Tovariš Nemec je zgubil štruco kruha, ki jo je bil naložil na vrh tornistre. Brez nevolje se odpravi na iskanje.

Ves Neapelj pod nami je v lučih. Oddaljeni glasovi ladijskih siren prihajajo z morja. Svetilniki se love s prameni svoje luči. Ob zobčasti železnici, ki je postavljena ob strmo pobočje na nekakih mostovih, so se užgale luči.

Korakamo dalje. Zdi se, da se hrib zdaj pa zdaj nalahko strese. Veter zanaša žvepleno smrdeč dim v nos. Visoko v zraku se vali bel, svetel oblak po vetru. Mislili smo obiti zadnjo postajo vzpenjače, ker je treba za vstop na vrh plačati tri lire. Toda prav ko mislimo, da smo ušli nevarnosti, nas kljub temi zavoha nek cicerone in kmalu smo bili pri postaji, kjer se je z jato njegovih tovarišev začelo prerekanje. Nemca privlečeta na dan svoje albume s podpisi mnogih oseb in brezplačnimi vstopnicami v razne muzeje po raznih državah Evrope. Ljubosumje je zgovorne cicerone premagalo, da so popustili za celo liro.

S četo tujcev — med njimi največ Angležev — odidemo od postaje proti vrhu. V temi skoraj ni razločiti poti. Dim postaja vse gostejši, veter hujši in hujši.

Nenadoma se odpre velikanska kotlina s strmimi stenami, visok stožec stoji v njej. Kakor besen brizgne iz njega ognjen steber, za hip obstane, a se razdrobi v nešteto žarečih drobcev, ki s šumom padajo na pobočje stožca in v dno kotline. Ob vsakem izbruhu udari na uho udušen glas kot da se je para velikanske napetosti sprostila in udarila v prostost. Beli oblak dima se žareče sveti. Ob podnožju stožca je udaril na dan curek žareče lave. Počasi se razliva po kotlini ognjeno jezero. V enakomernih sunkih, zdaj več zdaj manj, bljuva iz stožca krvava masa. Ob vsakem izbruhu se kotlina razsvetli kot ob silnem požaru. Človeku je, da bi pokleknil in molil.

Proti polnoči odidemo v mesečini do postaje, kjer nekaj časa razbijamo, da bi smeli prenočevati v čakalnici, a ne opravimo nič. Poležemo na betonski terasi v nekem oglu. Spal nisem skoraj nič, ker je bilo zelo mraz in je še veter zanašal dim v naš kot.

Ob prvem svitu nedeljskega jutra odidemo nazaj proti vrhu. Po strmi stezi se spustimo na dno kotline, da bi obšli ves stožec. Podnevi pogled še daleč ni tako grozen kot ponoči.

Lava, ki je včeraj zvečer bruhnila iz podnožja, je na vrhu že trda, da hodimo po nji. Vroča je pa tako, da roka ne zdrži. Neki podjeten mož je razbil skorjo in sedaj z železnimi kleščami stiska žarečo lavo v okrogle ploščice. Na eni strani je vtisnil Vezuv, na drugi pa Dantejevo glavo. Za precej drag denar si kupiva vsak po en tak spomin. Nemca pridno fotografirata.

*

Otok Capri! Dopoldne smo se kopali v pristanišču pod mestom. Zdravili smo si žulje od včerajšnje poti z Vezuva v Sorrento na Sorrentskem polotoku, kjer se je rodil Torquato Tasso.

Popoldne odidemo v mesto, ki leži med samimi vrtovi. Vodo prodajajo. Bleščeče bele vile so se posejale med zelene vrtove ob strmem pobočju. Iz temnega listja po vrtovih gledajo napol zrele oranže in limone. Rožno rdeče breskve prijetno diše v vročem popoldanskem solncu. V vrtnih uticah se dolgočasijo letoviščarji v belih oblekah.

Cesta zavije zunaj mesta ob skalno pečino, ki pada navpično v morje. Ladjice ob bregu so videti kot sive pike. Le morje je čuti, ko se zaletava v skale. Daleč onstran morja se blešči Neapelj. Bel dim raste in se širi iz Vezuva po vijoličnomodrem nebu. Ob cesti diši lovor, mirta. Agave in opuncije silijo iz kamenja v solnce.

Iz mirnega mesteca Anacaprija, prav na koncu otoka, na najvišjem mestu se spustimo proti morju. Pot se zvija strmo navzdol med kamenitimi ogradami oljčnih nasadov in vinogradov. Vrtovi postajajo vedno redkejši, le tu pa tam je še kateri na kaki terasi, ker je strmina proti morju prehuda. Po stopnicah pridemo srečno do svojega cilja — Modre jame.

Malo više odložimo svojo robo in v kopalnih hlačkah stopimo proti vhodu. Odprtina v jamo je samo toliko velika, da more čoln noter. Eden Nemcev korajžno pljuskne v vodo in izgine v temni jami. Za njim jo udarimo še drugi. Voda je precej hladna. V jami je izprva precej temno, a se oko navadi. Slovesno vsak parkrat zakriči. Voda je opalnomodra, prav tako tudi strop jame in stene. Če pogledam kožo pod vodo, je videti čisto srebrna. Prav čuden občutek je, ko vidiš pod sabo svetlomodro vodo, a nikjer dna. Zdi se kot bi plaval po jasnem nebu.

Pri odhodu iz jame se je eden Nemcev potolkel po kolenih, ker ga je v ozki odprtini vrgel val na tla. Vendar smo srečno opeharili cicerone za pet in dvajset lir, ki jih mora vsak plačati kdor hoče v jamo.

Nazaj grede se ustavimo ob nekem vinogradu. Grozdje ravno kaže, da je precej zrelo. Pokusimo. Kmalu ga pridno obiramo. Z grozdom v roki sedemo na travo in se gostimo. Tedaj pa nekdo nad nami v bregu zakriči. Grozdi so bili kmalu vsi skriti. Čez čas prileti dol mlad mož in začne ogledovati vinograd. Tedaj se tovariš spomni in ga vpraša, če bi lahko malo grozdja pokusili. Mož dovoli, najbrž ni vedel, da smo ga že.

V mraku se dvignemo in krenemo navzgor. Preko kamenitega zidu poskačemo v oljčni nasad in poležemo pod oljkami. Po tovariševem zgledu si natrgam debelih listov opuncije za vzglavje.

Dan počasi ugaša. Škržati so potihnili. Nekje se oglaša muren, potihne in zopet prične. V oljkah šumlja večerna sapa. Iz temnega neba se užigajo zvezde. Daleč z morja prihaja kričanje galebov. Vsi molčimo.

Literarni pomenki

Slavko L. P., Maribor. Z zanimanjem sem prebral Vaše pismo in prav tako tudi venec Vaših pesmi, s katerimi ste hoteli pokazati, da je Vaše literarno stremljenje vsestransko. Preveč jih je, da bi Vam mogel analizirati drugo za drugo, zato Vam povem splošno sodbo o vseh. Verzi Vam tečejo gladko in tudi rime Vam ne delajo preglavic, čeprav niso vse vzorne, a vendar, vendar — pesmi so slabe. Zakaj? Motivi so tako obrabljeni, starinski že, dasi pravite, da ste jih pisali z vso dušo in da je v vsako kanila kaplja srčne krvi. Verjamem Vam, saj drži še vedno in bo držalo ono nil novi sub sole, toda nianse v doživljanju slehernega so le različne in podati njihovo posebnost in jo ujeti v samosvojo besedo — to je novost, ki naj nam jo da pesnik. Ne zahtevam, da bi kar čez noč vse to dosegli, saj ste še mladi, a povedal sem, da boste vedeli, kaj Vam manjka. Z vajo in pridnim študiranjem naših in drugih dobrih pesnikov boste prodrli tudi v tehniko pesmi, v skrivnost osebnega stila in še v moč besede, ki je v njeni konkretnosti in zvočnosti. — Vaš načrt o Pohorju mi je kar všeč in vesel bom, če se Vam posreči!

Jelenka, Selo. Tudi zadnji drobceni stvarci sta me prepričali, da se boste še lepo razvili. Ali ste brali, kako so zadnjič v nekem listu pohvalili Vašega »Miška«, češ, da bi mu v nobenem uredništvu ne mogli pokazati vrat? Povedal sem Vam to, da boste še bolj veseli in še z večjo vnemo delali, čeprav se Vam mogoče »častitljivi starček« bridko smehlja, ko Vas gleda in premišlja dneve, ki so bili... Lepo ga pozdravite (saj se dobro poznava!) pa tekmujta, kdo bo več napisal!

Andrija Svarunovski, Kje? Naj bo, čeprav brez pravega imena in kraja — samo to Vam povem, da se drugič lepo predstavite, kakor zahteva olika! Če bi bila črtica »Za njim!« stilistično bolj uglajena, bi jo nemara priobčili, ker je v njej par mest, ki so kljub obrabljenemu motivu — lovec se ponesreči! — res lepa. »Mesečina« je medla in priča, da boste boljši pripovednik nego pesnik. Obljubljeno pošljite, ker sem prav radoveden, kako je bilo Vaše življenje »Ob Soči«.

Anuša, Ljubljana. Spomnili ste se naših bratov ob Soči in Adriji in jim zapeli pesem »Trpinom«. Čustvo je v pesmi, a izraz Vam je še neokreten, začetniški. Če ste že pozabili na Goriško in Primorje in se hočete držati zdaj uradnega imena onih naših krajev, pač ne bi smeli pisati Benečija Julija no Julijska Benečija, ki se ga, menim, tudi ne bomo privadili in se ne sprijaznili z njim! — Tudi »Zapreke« me niso navdušile: šibke, šibke so...

Magdin, Kumbor. Proza »Brez naslova« je toliko zanimiva, kolikor podajate v njej ono borbo, sicer pa je pusto in vsakdanje dolgočasno pripovedovanje, ki ne pozna nikakega poleta. Pesmi, ki ste jo še priložili, bi morali dostaviti tako kitico:

> Mislil nekoč sem, da bom pisatelj,
> mislil nekoč sem, da pesnik bom,
> zdaj pa ne mislim nič več!

To bi bil odgovor za vse Vaše literarno prizadevanje v Vašem stilu, ker od Ptuja do Kumbora se niste prav nič razvili, da bi Vam mogel reči: pošljite še kaj! Pustite pero in ne mučite se po nepotrebnem, saj boste lahko kljub temu kdaj še slaven mož v svoji stroki. Slovenci imamo samo enega Vojanova, ki ga pa bolj poznamo kot — generala Maistra!

Dore, Celje: Vesel sem Vas! Vse je sveže, pristno, prisrčno. »Štiri vzklike« priobčimo in mogoče tudi prozo. »Jesenski večer« je nekoliko šibkejši, dasi je mnogo boljši ko tucate drugih, ki jih moram prebirati. Svetoval bi Vam, da bi ob kistu in čopiču ne zanemarili peresa, ker dar imate tudi zanj! Kako lepo bo, ako boste mogli kdaj pokazati svoj talent v sliki in besedi! Aforizmi — če so res Vaši — pričajo, da ste tudi mislec. O priliki prinesemo. Pozdravljeni in se še kaj oglasite z besedo in s sliko, saj ste videli, da je Mentor organ tudi naše najmlajše upodabljajoče umetnosti!

Vladimir, Dol pri Ljubljani. Pesmi so in niso — rad bi, da bi bile boljše, da bi jih bil odkrito vesel, kakor sem Vaše proze, ki je motivno tako sveža, da se mi zdi kar sumljiva. Veste, na svetu so že marsikaj napisali in priznati moram, da sem zadnje desetletje mnogo, mnogo premalo bral, da bi mogel imeti v evidenci vse, kar je izšlo izven območja našega jezika. Tudi Kiesgena n. pr. do danes nisem poznal in sem Vam hvaležen za prevod pravljice o »Materinem srcu«, ki ga bomo priobčili. Če sta »Jablana« in »Prijateljski obisk« originalna, mi le potrjujeta, da sem Vas že prvič sodil prav, če sta pa le prirejena, potem ne morem drugega reči, nego da ste v dobri šoli!

Boltežar Ploha, Veržej. Izmed poslanih treh »Vzdihi« še najbolj ugaja in ga mogoče priobčimo. Počasi, mislim, se boste še napravili!

Mirko, Kje? Brez imena in kraja — v koš, kamor bi tudi sicer moralo!

Ivanuška, Ptuj. V »Solncu spoznanj« ste se lepo sprostili v res pesniški jezik in bi bila pesem lepa, če bi ne bilo v drznih metaforah nekake prisiljenosti in toliko — krvi! »Strta družina« bridka slika socialnih razmer, ki pa v Vaši pesmi ne more v svet... Prosto po Prešernu ste zapeli »Pesem srednješolskega trpina«, ki jo kvarita samo zadnja dva verza! Po vsem, kolikor Vas poznam od začetka do danes, morem ugotoviti, da ste napravili že lep korak v razvoju. Na svidenje v prihodnjem letniku!

Pomenkarjev Postscriptum.

Finis coronat opus!...

Zopet je leto za nami, mladi moji prijatelji, in spodobi se, da v slovo nekoliko pokramljamo. Kako sem bil zadovoljen z Vami? Tako, tako, kaj bi rekel, kakor je profesor ob Vaših nalogah, ko jih mora brati in redovati. Saj veste, kako je. Tri, štiri naloge so med štiridesetimi res take, da jih je veselje brati, druge, no, Bog pomagaj!... Bolezen sedanjosti — površnost v znanju jezika — se pozna skoraj vsem in pri večini sem pogrešal tudi pravega smisla za — lepoto. Da me taki niso navdušili, si pač morete misliti. Želel bi, da bi se spametovali in se ne oglašali več! Popravnih izpitov in repetentov bi se rad otresel, ker sem videl, da ni zalegla pri njih nobena beseda. Krivdo boste valili name, vem. Nič ne rečem, mogoče bi kak drugi Pomenkar v Mentorjevi šoli s svojo metodo več dosegel, a saj veste, ultra posse — nemo tenetur... Ta »ultra posse« pa nisem samo jaz sam ubogi Pomenkar, temveč je tudi — ubogi Mentor, ki se niste zavzeli zanj tako, kakor bi se morali, da bi mu pomagali, če že ne do 5000, pa vsaj do 3000 naročnikov. Ako bi imel za seboj tako legijo naročnikov, bi prepustil Pomenkarju več strani in njegov collegium de arte poetica bi bil vse drugačen in najbrž tudi rezultat boljši...

No, po toči ne bomo zvonili!...

O počitnicah boste imeli premnogi priliko, da se seznanite z našo sodobno književnostjo, ki jo morate poznati, preden sami primete za pero; opozarjam Vas pa tudi na naše klasike, pesnike in prozaiste, ki Vam bodo še vedno dobra šola. Samo prav morate vse brati, po onem znanem receptu, ki ga je nekoč podal Mentorjevim naročnikom dr. Josip Debevec in Vam je znan tudi iz Westrove Čitanke. Opozarjam Vas na to, ker sem videl in spoznal ob Vaših pošiljkah, da bore malo berete in da mnogi, mnogi razen slovenskih čitank in predpisanega čtiva druge knjige še niso imeli v roki. Bil je tudi med Vami nekdo, ki drugih pisateljev in pesnikov ne pozna — razen Mentorjevih, katerih mu, kajpada, ne morem še postavljati v zgled! Oni, ki boste na deželi, se nasrkajte tudi vsega vonja, ki ga diha naša gruda, in se napijte vseh lepot, ki tudi še čakajo svojih glasnikov! Naša sodobnost, se zdi, se je v leposlovju oddaljila od naše zemlje in zato bi Vam ne svetoval, da bi hlastali za efemerno modernostjo, marveč da zaorjete prave domače brazde, ko pride Vaš čas. Na ta čas pa se morate pripravljati z bistrim očesom in dovzetno dušo, ki ljubi vse, kar je res našega!

Toliko za slovo in na pot, ko odhajate na počitnice, ki jih lepo in zdravo preživite in mislite kaj tudi na Mentorja, kateremu naj pridobi vsak deset naročnikov, da Vam bo začel oktobra prav na široko pisati

Vaš

Pomenkar.

Dijaški šah

Urejuje Bogo Pleničar.

Listnica šahovskega urednika. Radi pomanjkanja prostora je v zadnjih številkah Mentorja izostala šahovska rubrika. Z Mentorjevim urednikom sva napravila kompromis v tem smislu, da bomo v bodoče prinašali šahovsko rubriko redno v vsaki številki Mentorja, vendar v nekoliko zmanjšanem obsegu. Zato bo treba rubriko nekoliko preurediti. S teorijo končnih iger bomo končali v prihodnjem letu, poleg tega pa bomo prinašali redno po en problem in eno partijo. Od vesti po šahovskem svetu bomo prinašali samo najaktualnejše.

Pri tej priliki sporočam vsem, ki so se bili prijavili za Mentorjeve korespondenčne partije, da morajo te igre radi premalega zanimanja med ljubljanskim dijaštvom izostati. Če bomo opazili pozneje več zanimanja, se bomo nanje povrnili. V naslednjem pa prinašamo obljubljeno poročilo o reformirani šahovski igri.

Reformirana šahovska igra.

Kakor je bilo pričakovati, je vzbudila reformirana šahovska igra v vseh šahovskih krogih veliko zanimanje. Izumitelj je tekstilni inženir Norbert Voss, ki se je odločil reformirati šahovsko igro v tem smislu, da je povišal oba, v najvažnejših pozicijah se nahajajoča srednja pešca (torej damskega in kraljevega pešca, pri belih d2 in e2, pri črnih pa d7 in e7), v neke podčastnike (nekake kaplarje, nemško Gefreiten). Ti podčastniki imajo nalogo, ob njihovi strani stoječe pešce voditi, odnosno nadzorovati. Iz te izpremembe je bil inž. Voss primoran obema pešcema dati popolnoma drug način premikanja in drugačen bojni načrt. Ta ideja obstoji v tem, da »nadpešca«, kakor jih tudi iznajditelj imenuje, pri otvoritvi igre nimata pravice, da bi smela naenkrat za dve polji naprej, kakor jo imajo ostali pešci v šahovski igri. Ne sme se torej vleči e2—e4, odnosno d2—d4, ampak samo e2—e3, odnosno d2—d3. Oba nadpešca imata pravico korakati naprej le za eno polje, zato pa imata na drugi strani nove pravice, ki jih ostali pešci nimajo. Nadpešca smeta pobijati namreč ne samo poševno pred seboj, kakor je to običaj pri ostalih pešcih, temveč imata tako zvano pobijalno pravo kralja. Smeta torej jemati okoli sebe kakor kralj z izjemo pobijanja nazaj in retiriranja. Izumitelj inž. Voss se je držal taktike, da ne dovoli korakanja in pobijanja nazaj, ker so pešci identični z infanterijo in naj taki tudi ostanejo ter tvorijo napadalno četo. Zastavljeno smer morajo torej točno izvesti in je mogoče samo prodiranje naprej, ne pa tudi nazaj. Vsekakor sta oba nadpešca upravičena korakati kakor v ravni

črti naprej tudi v ravni črti v stran in poševno naprej, v diagonali, vendar v vsakem slučaju le za eno polje, kakor kralj. Nadpešec sme n. pr. s polja e2 na e3, s tega zopet na e4, s tega dalje na e5, potem na h5 ali od h5 na a5. Iz tega sledi, da imata oba nadpešca večjo vrednost kot ostali navadni pešci in se tudi lahko imenujeta kvalitetna pešca.

Otvoritvene možnosti reformirane šahovske igre so sledeče: beli vleče najbolje e ali f pešca za dve polji naprej in razvije skakača na polje c3 in f3. Lahko se pa prične igra tudi s pešcem b2—b3 ali g2—g3, da odpre pot tekaču na b2, odnosno g2. Oba nadpešca morata do srednje igre ostati mirno na svojih prvotnih poljih. Po končani mali rokadi smeta vleči n. pr. d3—c3, oziroma g2 poleg h2 in po dolgi rokadi event. na c2 in b2.

Reformirana šahovska igra bi se razvila n. pr. sledeče:

1.	b2—b4	a7—a5
2.	b4—b5	b7—b6
3.	a2—a4	Lc8—b7
4.	Sg1—f3	g7—g6
5.	Lc1—b2	Sg8—f6
6.	Sb1—c3	Lf8—g7
7.	g2—g3	h7—h5
8.	Lf1—g2	o—o
9.	h2—h4	— — —

Črni more nadaljevati samo z Sf6—g4 ali d7—d6, ali e7—e6 itd.

Kakor je iz tega razvidno, ne pride v poštev napad na centrum že v prvem delu igre. Najvažnejšo figuro, kraljico, težko pritegneš takoj v igro in šele ko so izmenjane nekatere figure, se začne igra interesantno razvijati. Oba partnerja morata skrbeti, da obdržita vsaj po enega nadpešca za končno igro. Vrednost nadpešca je popolnoma različna. V srednji igri ga prav lahko primerjamo z vrednostjo figure, proti koncu igre ga pa že lahko višje ocenjujemo. Posebnosti in kombinacije se prično šele v srednji igri. Najtežja je končna igra.

V eni izmed naslednjih številk bomo priobčili eno partijo reformirane šahovske igre z mojstrskega turnirja v Berlinu.

Na svidenje!

Knjige in časopisi

V. knjižnih zbirkah, ki jih izdaja **Jugoslovanska knjigarna** v Ljubljani, so izšle v zadnjem času naslednje knjige:

Jon Svensson, **Prigode malega Nonnija** v Zbirki mladinskih spisov. Poslovenil in priredil dr. Jož. Lovrenčič.

Knjiga je eno izmed onih redkih del mladinske literature, ki jim moramo brezpogojno priznati veliko življensko in umetniško pristnost. Zato bo nudila vsem dosti resničnega in najlepšega užitka.

Pisatelja do sedaj pri nas še nismo poznali. Jon Svensson je doma z Islanda in je po poklicu duhovnik-jezuit. Domača zemlja in mladostni doživljaji na njej so mu dali snov za njegove mladinske zgodbe, a dar pripovedovanja mu je pač prirojen kakor vsakemu pravemu in resničnemu pisatelju. Piše v francoščini in nemščini, a novejša nemška literatura ga prišteva med svoje najboljše mladinske pisatelje. Njegove prve knjige so izšle tik pred svetovno vojno. Zdaj jih je že cela vrsta: Island, Dogodek na otokih, Nonni, Solnčni dnevi, Mesto ob morju, Skipalon. Vse pa veže med seboj podoba pisateljeve osebnosti, ki v teh povestih še enkrat doživlja svojo mladost — v umetniški viziji.

Tudi povesti, ki jih prinaša naša knjiga pod skupnim naslovom »Prigode malega Nonnija«, so vzete iz zgoraj omenjenih spisov. Kakor ostale so tudi te tri avtobiografskega značaja. Nonni je vendar Svensson sam, Manni je njegov mlajši brat. Moedruvellir, vasica na severnem Islandskem, ki tvori krajevni okvir teh zgodb, pa je njegova rodna vas. Island, ognjeniški in skalnati otok s svojimi snegovi, obdan od morja od vseh strani, zaživi pred nami kakor dežela iz pravljice, to pa samo zato, ker je njena resničnost za nas tako daleč. Toda pisatelj opisuje in pripoveduje tako živo in prepričevalno, da pred našimi očmi zaživijo zemlja in ljudje njegovih zgodb v vsej resničnosti. Morje, gore, fjordi, sneg: to je prirodni okvir primitivnih prebivalcev, ki so predvsem lovci, ribiči in obdelovalci zemlje. Zanje je značilna borba z naravo, z zvermi, z nalivi, z zameti, prav tako pa ista narava bedi nad njimi kot hraniteljica: kruh jim daje za telo in pesem za dušo. Zato je v njih prvotno zdravje neskaljene prirodnosti: iskrenost, pogum, neustrašenost, plemenitost.

Pisatelj pripoveduje mirno in preprosto, jasno in realistično. Ljubi kratke stavke, brez dolgih opisov. Povesti so snovno vedno napete in bude bravcu pričakovanje, nemir in skrb. Vse Svenssonove knjige so zato najboljše čtivo za mladino.

Pierre l'Ermite, **Deklica z odprtimi očmi.** Roman. Ljudska knjižnica 36. zvezek. Broš. Din 30, vez. Din 42.

Pisatelj je v Slovencih znan posebno po romanu Deklica z zaprtimi očmi. Po tem gre soditi tudi novo njegovo knjigo: umetniško ne posebno visoko, pripovedovanje živahno, snovno zelo zanimivo, po tendenci vzgojno. Potemtakem: prav priporočljivo, zabavno čtivo, brez posebnih umetniških kakovosti.

Victor Hugo, **Leto strahote 1793.** Roman. (Ljudska knjižnica.) Poslovenil Fr. Terseglav. Broš. Din 28, vez. Din 40.

Pisatelj piše z namenom. Film dogodkov, ki gredo v romanu mimo nas, naj nam samo predoči notranjo podobo »leta strahote« francoske revolucije. Zato so tudi ljudje njegovega romana v prvi vrsti predstavniki idej, bolj idealizirani nego psihološko poglobljeni, taki so ta Cimourdain ali Gauvain ali Lantenac. In prav tako je usoda uboge matere in njenih treh milih, sladkih otročičev, ki nam jih pisatelj slika še s prav posebno milino in lirično nežnostjo — v bistvu le podoba vseh neštevilnih mater in otrok, ki predstavljajo človeštvo v najintimnejših globinah vernosti, preprostosti in čistosti. In prav idejne osnove človečanstva, ki jih izpoveduje pisatelj, so osnovni zmisel in načrt pisateljevega pripovedništva. Ta načrt zato ni dozorel toliko v subjektivno razlago in po tej poti v apoteozo človečanstva. »Nad republikansko resnico stoji resnica človečanstva!« je zaključil njegov junak-človek Gauvain. Zgodovina je postala pisatelju simbol in preteklost je risal, da je pri tem zasanjal v bodočnost, v kraljestvo duhovno osvobojenega človeštva.

Prevod je mestoma dokaj ohlapen, vendar bo knjigo z zanimanjem bral vsakdo, ki ima rad zgodovinske povesti.

Felix Timmermans, **Župnik iz cvetočega vinograda.** Roman. (Leposlovna knjižnica.) Prevedla Zd. Knez in dr. R. Ložar. Broš. Din 35, vez. Din 45.

Timmermans je Flamec in velja v svoji domovini za izreden literarni in umetniški pojav. Njegova nedosežna pesniška govorica — narečje rodnega mesta Liera — očaruje njegove rojake prav tako kakor duhovna globina njegovih del, ki v skladu z vonjem domače grude diha optimizem na zunaj preprostega, a na znotraj tako globoko potrebnega življenja. Pa tudi izven meja male domovine ga poznajo in brez pridržka priznavajo njegove umetniške vrline. Gotovo se bo priljubil tudi nam Slovencem, saj je toliko sorodnosti med našo in flamsko zemljo in dušo, zlasti isto mešanje realnosti in mistike, ki ga pisatelj poudarja pri sebi: »Kakor pri vsakem Flamcu, se je tudi v meni pokazala dvojna natura: poteza v realnost in čutnost, pa nagnjenje k mistiki,« pravi v uvodu. Delo predpostavlja veliko duhovno in estetsko kulturo. Zato tistim, ki si žele dogodkov in fabule, skratka »interesantnega« čtiva, najbrže ne bo ugajalo, kakor tudi ne tistim, o katerih pisatelji pravijo, da »ljubijo s trmasto uporabnostjo raztrganost«. Kajti pričujoča povest je pesem čiste duhovne vedrine, svetle vernosti in življenjskega optimizma, pesem idilične lepote in vizija harmoničnega življenja, seveda sub specie aeterni, kjer se strinjajo bregovi nesoglasja in razdvojenosti osebnega človeškega trpljenja pred zadnjo, najlepšo, božjo skrivnostjo življenja.

Povest bodo zato s polnim pridom brali samo starejši dijaki in tem jo priporočamo.

François Mauriac, **Gobavca je poljubila.** Roman. (Leposlovna knjižnica.) Poslov. E. Kocbek in J. Šolar. Broš. Din 30, vez. Din 40.

François Mauriac je umetnik svetovnega slovesa in ga je treba imenovati med onimi, ki zavzemajo danes vodilna mesta v francoski književnosti. Svoj svetovni nazor in svojo katoliško vero je izpovedal sam s temi-le besedami: »Rojen sem v njej. To je moja drama. Nisem si je izbral, bila mi je dana z mojim rojstvom. Tudi mnogo drugih se je rodilo v njej, pa so se je vendar hitro iznebili. To pa zato, ker se jih ta vera, ki jim je bila vceplјena, ni prijela. Jaz pa spadam v vrsto onih, ki so, rojeni v katoličanstvu, razumeli, kakor hitro so dosegli moško zrelost, da se je ne bodo mogli nikdar oprostiti, da jim ni dano, da bi jo zapustili in se zopet vanjo povrnili. Bili so v njej, so v njej in ostali bodo v njej za vedno. Preplavljeni so s svetlobo razumevanja; oni vedo, da je ta vera resnica.«

Mauriacovo pripovedništvo ni niti široka epika, podrobni opis in izgubljanje v zgodbo mu je sploh tuje, a tudi ne lirika, ki bi se nahlinjala v občutju in simbolizmu subjektivnih vizij in sanj. To ima svoj vzrok v tem, ker mu je izvor umetniškega ustvarjanja **konflikt našega življenja**, ki ga afirmira s pogumom borca in pred katerim ne beži v kako naturalistično sublimirano romantiko. On se vedno spušča kot postavljač v črna in rdeča brezna naše narave, kjer se človek muči s strastmi, kjer se Bog z vragom bori. Zato je tako vznemirljiv, težak in oster, etični sodnik naše notranjosti. On ni za zabavo. Ko ga bereš, si prisiljen trpeti. To je posledica nepotvorjene odkritosrčnosti, s katero nam pisatelj, nevezan in svoboden, izpoveduje notranji človeški nemir in slutnjo luči. »Tistega, ki sužnje skrivnostno izenačuje z Bogom.« Prav tako je za Mauriaca značilna **dramatičnost** in dinamična napetost njegovega dela. Pri njem nasprotja udarjajo drugo ob drugo, se borijo med seboj in se uglašajo v višji, nadosebni harmoniji duhovnega sveta, ki je njemu metafizični pravzrok osnovnega etičnega spora v človeku. Pri njem si vedno stojita v opreki nagon in vest, animalični in duhovni človek se dvobojujeta v enem samem srcu.

Takega Mauriaca boste spoznali tudi v gornjem delu, povesti, ki jo bodo popolnoma doumeli samo popolnoma dozoreli bravci. Za mlajše povest ni.

Ivan Pregelj, **Magister Anton.** Roman. Izbrani spisi V. zvezek. (Zbirka domačih pisateljev.) Broš. Din 45, vez. Din 60.

Roman je izšel prvič v goriški »Družini« v letih 1929 in 1930. Sedaj ga je pisatelj znatno predelal, snovno in oblikovno. Idejo romana tvori prilika o dobrem pastirju, ki pusti na gorah devetindevetdeset ovac in gre iskat eno, ki se mu je izgubila.

Anton od Mahničev išče dolgo in po mnogih krajih »izgubljeno ovco«, svojega varovanca Pavla Skalca, dokler ga v zadnjih njegovih hipih življenja ne najde in ne privede v hlev Gospodov.

Roman odlikujejo vse vrline Pregljeve pri-

povedne zmožnosti in ga vsem dijakom kar najtopleje priporočamo.

Likovič Joža, **Prodane duše.** Samozaložba, str. 160, cena Din 30. — Pred velikonočnimi prazniki izišla povest opisuje v krepkem slogu življenje in trpljenje Slovencev v Primorju. Zanimivo razpleteno dejanje prikazuje brezpravni položaj in grozno nasilje, kateremu je predano naše ljudstvo onostran meje, ki pa vdano in z junaškim samozatajevanjem prenaša krivično nasilje tujcev.

Povest se odlikuje po lepem popisu kraške zemlje, ki ni tako siva in pusta, kakor so nas učili v šoli, ampak polna mičnih krasot in vabljivih pokrajin. — Toplo priporočamo.

Gremo v Korotan. Čitanka o Koroški za mladino. V spomin na desetletnico plebiscita na Koroškem je izdala Slomškova družba v Ljubljani knjižico za mladino o Koroški. Knjižica obsega popis slovenskega dela Koroške, njen zgodovinski pregled, popis slavnih koroških Slovencev, razne Koroške pravljice in pripovedke, črtice iz življenja na Koroškem, slike o bojih za Koroško, narodne koroške pesmi in uganke. Knjiga je za mladino zelo posrečeno sestavljena in jo bo mladina radi pestre vsebine gotovo rada čitala. Posebno je treba omeniti, da je knjiga opremljena z lepimi slikami in ilustracijami. Dobro bo knjiga služila zlasti pri pouku zemljepisa, zgodovine in narodnega jezika. Zato ne bo smela manjkati v nobeni šolarski in učiteljski knjižnici. Obsega 88 strani in stane 20 Din.

Wagner Rudolf: **Poglejmo v Beneško Slovenijo.** Izdala in založila Slomškova družba v Ljubljani. Tiskala Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani. Strani 136. Cena 20 Din. — Po knjigi »Gremo v Korotan« je izdala Slomškova družba za mladino knjigo, ki nam prikazuje Beneško Slovenijo, njene lepote, jezik, običaje in navade. Med popisi krajev in zgodovinskimi dogodki so lepo nanizane narodne pravljice in pesmi beneških Slovencev, dalje prispevki pisateljev, ki so zelo posrečeno orisali razne zgodbe iz Beneške Slovenije. Knjiga je bogato ilustrirana: poleg izredno lepih pokrajinskih slik so zelo posrečene ilustracije akad. slikarja Gasparija, ki jih je narisal k nekaterim pravljicam, da tako nazorno pojasnjujejo najpomembnejše dogodke iz pravljic. Knjigi je pridejan tudi zemljevid ozemlja Beneške Slovenije. Že dolgo nismo imeli v rokah knjige, ki bi pisala o tem delu našega naroda, na katerega smo že skoraj pozabili. Zato knjiga ne bo dobro služila le šolam in mladini, temveč tudi odraslim, ki hočejo spoznati lepoto naše zemlje in se seznaniti z najzapadnejšo vejo slovenskega rodu. Knjiga sodi v vsako knjižnico, vse šole brez razlike morajo pa z njo seznaniti svoje učence. Dobiva se v vseh knjigarnah.

Nadalje so izšle še naslednje knjige: M. Ostenso, **Klic divjih gosi.** Roman. (Leposlov. knjižn. Jugosl. knjigarne v Ljubljani.) Broš. Din 60, vez. Din 75. Roman iz življenja norveških naseljencev v Kanadi. — Weyer, **Usodna preteklost.** Broš. Din 26, vez. Din 38. (Ljudska knjižnica Jugoslov. knjigarne v Ljubljani.) — Fr. Veber, **Sv. Avguštin.** Razprava o Avguštinovi filozofiji ob 1500 letnici smrti velikega svetnika. (V zbirki Kozmos Jugoslov. knjigarne v Ljubljani.) — St. Leben, **Francoščina brez učitelja.** Učbenik. Jugoslov. knjig. v Ljubljani. Vez. Din 28. — Pero Horn, **O treznostni vzgoji.** Ročna knjižnica 4. zvezek. Izd. Misijonska tiskarna Domžale-Groblje, 12°, 32 strani, broš. Din 2. — Prav lepa in primerna knjižica za novo mladino, ki ve, da je že davno prešel čas, ko je veljal za junaka tisti, ki ga je čimveč »nesel«, in da more le trezen človek kljubovati vsem težavam, ki jih prinaša s seboj življenje. — Št. Humek, **Prehrana po najnovejših zdravstvenih načelih.** Broš. Din 30, vez. Din 40. — Jugoslov. knjigarna v Ljubljani.

O knjigah bomo še spregovorili, kolikor bo nam dopuščal prostor.

●

Za dobro voljo

Meyeriada.

V. spev.

ΚΡΩΝΒΕΡΓΡΟΥ ΑΡΙΣΤΕΙΑ.

KRONBERGERJEVO DRZNO JUNAŠTVO.

Sčasom zmirí se vihar, nastane spokojna tišina,
eden se je še smejal: bil vrli je Kronberger Arthur.
Njega opazil je starče in rekel: »Moj dragi tam zadaj,
zdaj pa dovolj je tegà — ne morem več dalje trpeti.
Pridi sem k tabli takoj — zdaj vprašal te bodem za kazen!«
Arthur Kronberger pa, sekstanec z rdečimi kodri,
skril se je urno za peč, a v srcu snoval je zvijačo.
Nič se ni zmenil za starega klic, za pečjo je počakal.
Zdajci glasnó je zakrulil, zalajal kot psi podivjani.
On pa, častítljivi starče, se zbal je in hitel pogledat,
kdo je predrzen tako, da spet pri pouku ga moti.
Toda preváralo ga je uhó: moź gledal je namreč
zgolj tja v zadnje klopi, a tam se nihčè ni bil ganil.
Kakor ob morskem pljuskotu, ki s trušćem ob breg se zaganja,
v senčni dvorani bučèč je rjulo zamolklo tuljenje:
»Čákajte, da bi vas šment! Seveda tegà je še treba!
Vse vas zapišem, prav res, nikomur ne bom prizanesel!«
Starec tako je dejal, nihčè se ni zbal ne poslušal,
lajanje čulo celó se je glásno, ki mir je motilo.
»Mir! Če mi oni tam brž ne utihne, k ravnatelju pojdem.«
Jezno je starec dejal in zaman je iskal razgrajača.
Zdajci se izza peči je dvignila glava rdeča,
rasla počasi je v vis, plameneča v ognjenem sijaju:
starec je ves strepetàl, strašnà se mu zdela je drznost.
Lederer, vrli junak, pa s sedeža urno se dvigne,
da bi predrzneža videl, in planil je kvišku še Chlapec,
Jeiteles tudi, rejèn kakor polh, in Kaiser in Tichy,
z njimi še drugih junakov obilo, ki vsi so hiteli,
k peči se urno drevèč in zijáli so v čudo prečudno,
slavno junakovo glavo z rdečimi kodri obdano.
Ko v veličastvu in slavi se končno je ves jim pokazal,
ljudstvo s cveki hraneče se šeste je divje zarjulo,
kakor hrumeči vihar, ki žetve uničuje in mesta.
Starec je gledal temnó in z jezo poslušal bučanje,
končno pa usedel se je in rekel krilate besede:
»Kronberger, pridite ven in čujte, kaj vam velevam:
To, kar ste zdaj mi naplêli, ravnatelju javim, da veste.
No, je že dobro, kar sédite zdaj! To vsak si zapomni!«
Kronberger pa, razumni mladič, mu je to odgovoril:
»Prosim, gospod profesor, saj niti ne vem, kaj želite.
Ali sem morda kaj storil? Povejte mi, prosim Vas, vendar!«
Njemu v odgovor velel je na to gromovnik s katedra:
»Kaj, ali nisi bil ti, ki pravkar je lajal tam zadaj?«
»Lajal da sem? Gospodu ravnatelju Vas bom zatožil!«
rekel na to je rdečkasti Arthur z zvijačo v srcu.
»Jaz in pa lajal? Mari sem pes, da se take iznebite?
Torej me zmerjate s psom! Še danes bo zvedel ravnatelj!«
Njemu v skrbéh je plašnó odgovóril stari profesor:
»Ne, ne, nikakor, ne lajal, bilo je podobno cviljénju.«
»Torej iz tega sledi, da sem prase?« je rekel zvijačnež.
»Svinja! Še bolje ko pes! No, meni je končno vseeno.«
V strahu pa ves mu nato odgovoril je Meyer učeči:
»Prav za prav nékdo je pel, saj ne rečem, da ti si bil tisti.
Da pa si bil za pečjo, tegà utajiti ne moreš.«
»Njega iskal sem, ki pel je, ker meni se tudi je zdelo,
da je tam zadaj kdo skrit in poje, da motil pouk bi.«
Torej tako je dečko dejal, laži zmišljujoč si.
Meyer nato je odvrnil in rekel krilate besede:
»Dobro, že prav! Kar sédite zdaj in táki ostanite.
Vidim, da vi ste res priden dijak, ki vzorno se vede,
niti za hip nisem mislil, da vi bi učenje motili.«
Torej tako je starček dejal in bal se, da ne bi
oni obljube izpolnil, h gospodu ravnatelju hitel
ter mu povedal, da zmerjal ga je, kar nikdar ne sme se!«
Kronberger pa je dejal: »Dovolite, prosim da ven grem?
Strah me je vsega prevzel, da trebuh in glava boli me!«
Starec nerad je poslušal, boječ se prihodnje nesreče;
mislil je namreč, da dečko bi rad k ravnatelju hitel,
in da zato si na prosto želi, da namen bi dosegel.

Mali vedež.

Naša beseda,

ki smo jo spregovorili v zadnji številki na tem mestu, je dobro ugajala; tako vsaj je zvedel urednik od več strani. Pismenega odziva je bilo pa bore malo; samo trije so se oglasili: B. Prezelj, dijak in M. Fuchs, učiteljiščnik, oba iz Ljubljane ter Jož. Kogej iz Kumbora v Boki Kotorski. Koliko so prav zadeli, naj se prepričajo danes sami. Več rešitev ni prišlo, vendar je gotovo, da je ugibalo Besedo mnogo čitateljev, le sporočili nam niso, kar sicer ni prav. Saj se da samo iz mnogo ali malo odgovorov sklepati, ali je bila stvar primerna ali ne.

V naslednjem prinašamo rešitev Besede po redu, kakor se je vrstil zadnjič tekst:

Naša beseda (Župančič: (pesem in zbirka), Jablane med frontama (Pivko: Carzano II.), Slepi slavčki (Širok), Na krvavih poljanah (Matičič), V kryi (Govekar), Mučeniki (Aškerc), V smrtni senci (Vened-Prelesnik), Jutro (Širok in politični dnevnik), Bilke (Kmetova), Slovenci (Erjavec Fr.), Smrt (Funtek), Tujci (Cankar), Ranjena gruda (Albreht Iv.), De profundis (Gradnik), Oče naš (Lovrenčič in Malavašič), V robstvu (Matičič), V zablodah (Bevk), Slutnje (Albreht Iv.), Vrtinec (Žagar), Vihar (Bevk), Novo življenje (Detela, Cankar), V metežu (Kmetova), Čas (revija), Podoba (Župančič: pesem), Moj Bog (Kette), Križ (revija), Križ na gori (revija, Cankar), Samosvoj (Kristan), Kraljevanje (Kristan), Faraon (Bevk), Samosilnik (Novačan), Grajski valpet (Jurčič), Rablji (Bevk), Volja in moč (Cankar), Tlačani (Pregelj), Veriga (Finžgar), Žrtve (Zbašnik), Brez zarje (Pugelj), Prebujenje (Župančičeva pesem, Griša Koritnik), Uporniki (Lah), Otroci solnca (Pregelj), Smo pa le mož (Finžgar in citat iz Ketteja), Za staro pravdo (Bohinjec), Pod svobodnim solncem (Finžgar), Za narodov blagor (Cankar), Hlapci (Cankar), ... smo kri prelivali (iz pesmi »Oj Doberdob«), Pot bolesti (Gradnik), Časkovač (Glaser), Sreča (Can-

Radi tegà mu je rekel: »Za zdaj le v razredu ostani,
saj bo prav kmalu zvonilo, dotlej boš pa že kako zdržal.«
Dečko, z zvijačo v srcu, je ubogal in v klop se napotil,
ven pa vendar je hotel in spletel je spretno ukano.
Nos iz voska zgnetèn je hitro iz žepa potegnil,
brž na obraz si ga svoj je prilepil, da bil je ves drugi.
Lederer pa, pretepač, junak s prezvito glavico,
hitel namah je h katedru, takole začel govoriti:
»Zadaj pa nekdo sedi, ki nima pravice tu biti,
nekdo s prav čudnim nosom. Ga vidite? Glejte, tam zadaj!«
Silno se starec je ustrašil, zaklical krilate besede:
»Hitro izginite ven, predrzneš, kaj iščete tukaj?
Ne nadlegujte me dalje! Kar pójdite! Druge ne rečem.«
Kronberger pa se veselo je dvignil in hitel je naglo
ven iz dvorane stremèč, kot vlekla ga srčna je želja.
Neugasljiv so krohòt zagnali veseli junaki,
zviti se ukani smejoč igralo srcé jim je v prsih.
Zdaj se oglasil je zvonec, oznanil je konec pouka.
Dvignil se Meyer starina, prijel je za póstarno suknjo,
hitel skoz vrata je ven, urnó, kar nogé so mu dale.

VI. spev.

'OMIAIA. — V DRUŽINI.

Ko je že solnce zašló, ko temà je pokrila stezíce,
šel je častiti staruh kar v svoje prevšečno domovje,
da bi tam spancu se vdal, doklèr ne prišló bi spet jutro.
Ko pa se rožnatoprstna je jutrnja zora zbudila,
dvignil z veselim je srcem iz postelje svoje vonjáve
staro telo in ogrnil ga s pôstarno haljo domačo.
God njegov danes je bil, se nádejal mnogo daril je.
Najprej od žene sevé vsaj dozo izrezano lično,
z drobnim tobakom do roba napolnjeno ali mordà še
tudi klobuk, zakaj stari oguljen je in nič kaj prikupen;
morda mu hči podarí copáte, vézene s svilo,
ali kaj drugega sploh, ker marsikaj potrebovàl bi.
S takimi mislimi v srcu je stopil v sobo sosedno,
kjer je ženíca predraga za mizo že srkala kavo,
poleg nje čednostna hčerka, ki samka je v hiši ostala.
Prav ljubeznivo obe sta sprejeli ga in obdarîli.
Tu je prišlà oskrbnica častítljiva, zajtrk prinesla.
Brž so stegníle roké se po slastno pripravljeni jedi.
Ko po pijači in jelu željó so dodóbra pregnali,
vstal je starina takoj, potegnil ščepèc je obilen,
slekel je spalno obleko in v hlače je zlesti namerjal,
kajti v šolo je hotel, da dečkom dajal bi pouka.
Že mu je v hlače krijoče desna zdrknila noga,
glej, pristopila je k njemu soproga s solzámi oblita.
Segla prijazno mu je v desnico, takó govorila:
»Ljubi moj mož, ne hodi v šolo, ostani doma mi,
danes, ko god svoj imaš! Gotovo te bodo jezili
tvoji učenci hudobni, ki vedno te mučijo strašno.«
Njej pa v odgovor velel je Meyer, starin mukotrpni:
»Meni je tudi hudó, predraga, a vendar ne morem!
Kajti ravnatelj bi zmerjal; sicèr pa, saj veš, da sem vajen.
Trideset šolskih je let prevalílo se čézme, predraga.
Sicer mi pravi srcé in duh moj mi že prerokuje:
prišel bo dan, ko bo Meyer ubogi se zrušil pod pezo,
ker si preveč je k srcu jemal nagajivost dijakov!
Toda za to se ne menim. Zdravstvuj, pa kaj dobrega skuhaj,
štrukeljčkov ali kolačev, sladkó opotíčenih, kajpa!

kar), Svoboda (mesečnik), Pet minut pred polnočjo (Winkler), Junaki (Aškerc), Stari in mladi (Medved), Sanje poletnega jutra in Bratje in sestre v Gospodu (Golar), Pesmi življenja (Albreht Fr.), Na smrt obsojeni? (Meško), Naš čolnič (Gregorčičeva pesem in mesečnik), Z viharja v zavetje (Malograjski-Zbašnik), V pristanu (Pretnar), Popotnik (pedagoška revija), Kapitan Božo (Župančič: pesem), Rdeči pilot (socialist. mlad. list), Pisano polje (Golar), Človek z bombami (Podbevšek), Tank (list konstruktivistov), Čez plan (Župančič), Cesta (Gaspari T.), Ljudje s ceste (Kranjc), Dovolj pokore (Finžgar), Naša vas (Novačan), Lepi Tonček (Jaklič), Od hiše do hiše (Jaklič), Hudi časi (Detela), Srečala sta se (Finžgar), Na klancu (Cankar), Zapeljivka (Golar), Magda (Remec), Grešnik Lenart (Cankar), Poredni smeh (Savinšek), V mladem jutru (Sardenko), Zakleti grad (Remec), Lectov grad (Kozak), Kraljična z mrtvim srcem (Pečjak), Mlada Zora (nar. pesem in zbirka nar. pesmi - ured. Bevk), Mlada Breda (Pregelj, nar. pesem, Lavtižar), Vrtec (mladin. list), Marjetice (Sardenko), Trije labodi (liter. revija), Zvon (lit. revija), Zastave v vetru (Jeram), Naša kri (Finžgar), Rožni grm (Golar), Na Poljani (Meško), Cvetje (sv. Frančiška in Janežičevo Cvetje z domačih in tujih logov), Njiva zori (Golar), Poletno klasje (Golar), Pomlad se poslavlja (Finžgar), Zelena livada (Albreht Iv.), Maj (Gorinšek), Mladina (revija), Naš rod (mladin. list), Naprej (Vilharjev in ræni socialist. časopisi), V zarje Vidove (Župančič), Med gorami (Tavčar), Naokrog (Gorinšek) Kres (Sketov, »Svobodin« in fantovski list), Kresnice (zbornik

To je dejal in smuknil v hlače in drugo obleko,
vzel si starinski klobuk in dežnik in v šolo pohitel.
Mnogo v obístih je svojih premišljal, kaj neki zagodli
danes mu bodo učenci, zvijače v srcih snujoči.
Spomnil se je, kaj včeraj mu Kronberger zla prizadel je.
Strah in tesnoba sta stisnila prsi njegove kosmate.
Ves oklevâje takó se bližal trpin je razredu.
Bil je prav blizu že vrat, a ni si jih upal odpreti.
Zdaj je prisluhnil, da slišal mordà bi hrup neugnani
iz prostrane dvorane s cveki hraneče se sekste.
Toda vse tiho biló je, glasú od nikoder ni slišal.
Silna tesnoba srcé napolnila je Meyerju starcu
pa je v obístih premišljal, kaj neki je danes z dijaki.
Kaj nameravajo spet, da tak nenavadno so tihi?
»Nič razsajánja: hm, hm. Ravnatelju bom to povedal.«
Stari tako je premišljal in tiho odprl je vrata —
prazna je soba bilà in slavnih junakov ni videl.
»Kje le utegnejo biti? Saj danes vendar ni praznik.
Zunaj mordà na straníšču? To bilo bi bolj ko predrzno!«
To je stari premišljal in hrbet obrnil razredu,
silno razkačen, in šel na straníšče iskat je predrzne.
Toda samo pod klopi so zlezli junaki neugnani,
da jih ni videti mogel, a zdaj so se spet prikazali
iz mrakotnih globin in sedli, a Meyer zaman jih
je po hodnikih iskàl in tudi zaman na straníšču.
Zdaj pa se zopet je z jezo v srcu povrnil v razred.
Glej, tu sedeli so vsi, resnobo hlineč na obrazih.
Meyer starin pa se silno začudil v srcu je svojem
in strmel je močnó, to zdel se mu redek je čudež,
vendar ni črhnil besede, miru veseleč se v srcu,
sedel je urno na stol in predavanje hotel začeti.
Toda zdaj dvignili vsi so hkrati se vrli junaki,
s strašnim krikom so trikrat zavpili: »Bog naj Vas živi!«
Sedli takoj so nazaj in Jeiteles šel je h katedru
slavnostno in se priklonil in rekel krilate besede:
»Jaz Vam v imenu razreda čestitam k današnjemu slavju!
Da bi še dolgo živeli nam vsem v zadovoljstvo in radost,
da bi pripravili nam še kako urico smeha.
Vas smo vedno prištevali k »luminibus litterarum«,
med svetilnike znanosti, kakor se pravi po naše.
Blagor učencu, ki Vi ga učite, ker on brez učenja
v šoli se vse nauči, če Vaši besedi prisluška!
Torej še enkrat v imenu razreda: presrčno čestitam!«
S tihim nasmehom je starec poslušal, nato pa je rekel:
»No, hvala lepa za Vaše prijazne besede!
Trudil se bom še v bodoče, da vreden bom Vaše ljubezni.
Zdaj pa le sedite spet; no, danes ne bo spraševanja.«

●

Črna deska

Fr. Mlakar, Nelson, Kanada. Srčna hvala za naročnino in prijazno pismo. Prav z zanimanjem sem ga prebral. Ali bi ne bilo lepo, ako bi napisali nekaj — saj znate, kakor se vidi — tudi za naš list. O stari in novi svoji domovini, o svojih ciljih in zakaj niste mogli priti v dijaški »svet« ter o težavah — vsak jih ima dovolj — in veselju sedanjega življenja. Gotovo bi bilo to kaj zanimivo. Oglasite se!

Sicer pa mnogo sreče in zdravja!

Mu, Novo mesto. Vaša karikatura Jedjupka je dovolj lepa, idejno je pa povzeta po sliki, ki jo je Mentor že objavil, že iz tega razloga bi je ne mogli priobčiti; dalje smo pa imeli glede vsake profesorske karikature izrecno dovoljenje g. profesorja samega za objavo slike v listu, česar Vi tudi nimate. — Sicer je pa Vaše delo lepo, pridno rišite, pa nam še kaj pošljite! Kaj splošno humorističnega, originalnega iz dijaškega življenja. Lep pozdrav!

Rešimo Koroško. Vaš spis in dopise je uredništvo prejelo. Vendar pa, žal, spisa, kakršen je, ne moremo objaviti v Mentorju, ker vsebinsko ne sodi povsem v naš list; pa je tudi

Mlad. M.), Stražnji ognji (mariborski dij. list), Dom in svet (lit. revija), Ogenj (mesečnik), Nebo žari (Sardenko), Prerokovana (Finžgar), Znamenja na nebu (Bevk), Prisluškovanje (Albreht Iv.), Vigilije (Vodnik A.), Svitanje (Govekar), Odsevi (Albreht Iv.), Tam za goro (Malešič), Za deveto goro (Meško), Zora (Pajkova Zora in dij. list).

*

Dore, Iskrice:

Ob mojem rojstvu mi je nekdo prišel za hrbet, da ga nisem videl ter mi položil dlani na oči.

In sedaj me vprašuje: »Kdo sem? Kdo sem?«

*

Korakali smo skupno na goro popolnosti. Hitel sem, da bi bil prvi, toda izgubil sem se in sedaj tavam sam navzgor brez cilja. Le radovednost, kaj bo, in želja po kakršnikoli izpolnitvi mi še tlita v duši.

Povest o Meyerju in kako so mu njegovi razposajeni dijaki-junaki vsak dan kaj novega »naplêli«, se bo nadaljevala tudi še v prihodnjem letniku. Za smeh in kratek čas, sodimo stvar ni slaba, saj se mlado, neugnano »dijaško ljudstvo« tako rado in zdravo smeje, ne da bi hotelo s tem koga žaliti. Kipeča mladost paè!

preveč obširen. Mentor se mora ozirati na najraznovrstnejše zahteve svojih naročnikov; kakor pa vidite, se list kljub tesno odmerjenemu prostoru vendarle večkrat spomni Slovencev izven Jugoslavije. Toliko pač, kolikor more, posebno ob pričetku vsakega letnika. Zato prosimo, da bi smeli o priliki porabiti tudi Vaš spis, nekoliko preurejen in skrajšan. Obvestite nas! Urednik bi Vam pa rad pisal tudi osebno, ako mu sporočite svoj naslov. Lepo pozdravljeni!

Rešitev uganke v 8. številki.

Znamenje. 1. I, 2. Una, 3. godec, 4. Nin, 5. Žljeb, 6. brada, 7. Demir Kapija, 8. Olovo, 9. mavrica, 10. Podgorica, 11. Formoza, 12. Ivana, 13. Kanal, 14. predica, 15. Cetinje, 16. zemljevid, 17. Banjaluka. — Indija Koromandija.

Črkovnica. (o=v) Vsak je svoje sreče kovač.

Računska naloga.

$^5/_5 + {}^5/_5 + {}^5/_5 + {}^5/_5 + {}^5/_5 + 5 = 10$

Kolesa. V vsakem kolesu dobimo 2 črki in sicer prvo iz zunanjega, črnega kroga, drugo iz notranjega, belega. Črko iz zunanjega kroga dobimo, če vzamemo od črke v sredini naprej (kot kaže smer debele črte v sredini) tisto črko iz abecede, ki jo pove število delcev. Iz notranjega, belega kroga pa vzamemo po istem ključu nazaj zahtevano črko: **Pred zoro ni solnca.**

Dobili smo samo dve delni rešitvi: St. Kapš, Novo mesto (Znamenje in Črkovnico) in Sin. Kopaitič, Rakovnik (Znamenje, deloma). — Uganke so baje pretežke, zato da je tako malo odziva. Drugo leto bomo skušali ta kotiček preurediti, morda bo potem bolje.

Zastavljalcem: Kar ni moglo priti na vrsto letos, bomo objavili prihodnje leto. Potrpite!

Dijaškim sotrudnikom.

V uredniškem predalu je ostalo še nekaj prispevkov, ki bi bili vsaj deloma primerni za objavo. Pisci naj potrpe; vse, kar nismo mogli priobčiti letos, bomo prinesli prihodnje leto. Imamo vedno križ s prostorom. — Isto velja za uganke in drugo drobno blago, ki ga je poslal kdo uredništvu za objavo v listu.

Naši naročniki.

Vsega skupaj smo razpošiljali letos 2170 izvodov Mentorja; od tega števila odpade na dijake v Jugoslaviji 1656 izvodov, v inozemstvu pa 11 izvodov, ostalo gre na račun drugih naročnikov.

Dijaški naročniki v Jugoslaviji se pa razdele na posamezne kraje takole: Beograd 9, Brežice 6, Celje 319, Gjenović (Boka Kotorska) 5, Javornik 6, Jesenice 8, Ježica 10, Kamnik 10, Kočevje 43, Kranj 73, Kranjska gora 5, Veržej 26, Laško 5, Ljubljana 955, Maribor 162, Moste 6, Murska Sobota 43, Novo mesto 121, Ptuj 58, Ribnica na Dol. 23, Škofja Loka 32, Trbovlje 22, Tržič 8, Vič pri Lj. 13, Št. Vid n. Ljubljano 140, Vrhnika 5, Zagreb 6, ostali pa po raznih krajih.

Lepa hvala vsem, ki so z naročilom podprli list, seveda le, če so ga tudi — plačali!

Bog daj in upamo, da bo prihodnje leto še enkrat toliko naročnikov.

Vezava Mentorja.

Kakor doslej vsako leto bo poskrbela uprava Mentorja tudi letos za vezavo lista v dosedanji obliki (celo platno z napisom). Kdor želi torej imeti vezan letnik, naj prinese ali pošlje svoj izvod v upravo **do 30. t. m.**; vezan bo nato list najkesneje do Vidovega dne. Za vezavo se plača Din 20 vnaprej. Če kdo želi, mu za enako ceno lahko obenem z letošnjim letnikom oskrbimo vezavo tudi za prejšnja leta, od letnika 14 (1926/27) dalje. Dobe se tudi same originalne platnice, za letos in za prejšnja leta, treba jih je pa naročiti do navedenega roka, ker se pozneje ne bodo dobile.

Razpis nagrad.

Uredništvo Mentorja sporoča, da bo razdelilo skupno 300 **dinarjev** za nagrade dijakom, ki pošljejo najkesneje do 15. avgusta t. l. kaj primernega in lepega za objavo v listu. Tekmovati smejo vsi dijaki in dijakinje. Vrsta prispevka je lahko prav različna: lirične ali epične pesmi, povestice in črtice (resne in šaljive), potopisi in opisi, resne in šaljive risbe ali slike in končno še kak lep osnutek za zunanjo opremo lista v prihodnjem letu.

Tekmovalci naj pripišejo svojim doneskom, s katerimi žele tekmovati, pripombo: Za nagrado. Razdeljeno bo vseh 300 dinarjev, višina nagrade se bo ravnala po kakovosti prispevka.

Posebnih navodil ne bomo dajali. Vsak bo pač napisal tisto in tako, kakršne so njegove zmožnosti.

Sicer pa želi urednik vsem tekmovalcem prav dosti uspeha, sebi pa kopico prvovrstnih prispevkov.

Ob sklepu

letnika se urednik iskreno zahvaljuje za pomoč vsem sotrudnikom in prijateljem, ki so na kakršenkoli način podprli list: z leposlovnimi in poučnimi prispevki, z nasveti, z agitacijo, s poverjeništvom ali kako drugače. Naj bi nam ostali zvesti tudi v bodoče: saj bo mogoče vzdržati list samo s skupnim delom vseh, ki se zavedajo, da je Mentor dijaštvu res potreben.

Prva številka prihodnjega letnika izide septembra t. l. Uredništvo ima za novo leto pripravljenega že sedaj precej zelo zanimivega gradiva, o čemer bo jeseni še poročalo.

Vsem: vesele in plodonosne počitnice!

KONEC 18. LETNIKA